

A HYPNOTISMUS

VAGY A

SUGGESTIO ÉS A PSYCHOTHERAPIA

ÍRTA

D^R MED., PHIL. ET JUR. FOREL ÁGOST

YVORNE, SVÁJ CZ.

A ZÜRICH I EGYETEMEN A PSYCHIATRIÁNAK VOLT RENDES TANÁRA ÉS A
KANTONALIS ELMEGYÓGYINTÉZETNEK VOLT IGAZGATÓJA.

A HATODIK ÁTDOLGOZOTT KIADÁST

FORDÍTOTTA

DR MED. HERZ SÁNDOR.

KIADJA BRÓDY JÓZSEF, BUDAPEST IV.
MÚZEUM KÖRÚT 27.

1921.

ELŐSZÓ.

Forel neve nem ismeretlen Magyarországon: mint elme-orvos, mint zoo-lógus és mint sociologus egyaránt világhírű.

A Hypnotismus ez. művének lefordításával egyrészt hálámnak óhajtottam kifejezést adni, másrészt szolgálatot vélek tenni a magyar társadalomnak, midőn ily módon járulok hozzá azon babonák és tévhitek eloszlatásához, melyek ezen jelenség körül még a művelt, sőt még orvosi körökben is kísértenek.

A Hypnotismus elsősorban orvosok számára íródott de szükséges, hogy jogászok és paedagogusok is megismerjék. Továbbá minden természettudományilag képzett ember, ki ezen eddig mystikusnak látszott jelenség iránti érdeklődik, a suggestió tanának megismerésével számos egyéni és társadalmi életnyilvánulásra teljesen kielégítő magyarázatot méríthet. A fordításnál inkább a hűségre törekedtem, talán sokszor a könnyedség rovására is. Kénytelen voltam, mert Forel minden szavának súlya van; a helyes megértés szempontjából.

Losoncz, 1914.

Dr. Herz Sándor.

ELŐSZÓ

az eredeti mű első kiadásához.

Jelen kis mű főrésze 1888-ban a *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*-ban ezen czim alatt jelent meg: «A hypnotismus és büntetőjogi jelentősége».

Különböző oldalról az a kívánság nyilvánult meg, hogy ezt a dolgozatot, mint a hypnotismus legfontosabb tényeinek és jelenlegi elméletének rövid, áttekinthető ismertetését, szélesebb orvosi köröknek hozzáférhetővé tegyem és ez arra indít, hogy azt számos kiegészítéssel megjelentessem. Nagy fokú elfoglaltságom mellett nehéz volt erre időt szakítani. Szolgáljon ez jelen munka tökéletlenségének mentségére.

Aki az anyaggal behatóbban akar foglalkozni, okvetlenül olvassa *B e r n n é* ím klasszikus művét: «*De la suggestion et de ses applications á la thérapeutique*. Paris, O. Doin».

Miként minden, ami a közönség öntudatát először lepi meg, a hypnotismust is részben erős támadásban részesítik részben gúny és hitetlenséggel fogadják, másrészt túlhajtott vérmességgel ítélik meg vagy különböző egyéb túlhajtásokkal díszítik.

Mialatt egyesek a hypnotismust humbugnak és a hypnoísiáikat simulánsoknak tekintik (oly nézet, melyet melleleg mondva, már ama állítólagos simulansok légiója minden előítéletmentes számára tarthatatlanná tett), addig, mások azt hiszik, a világ kerete megbomlik, az igazságszolgáltatás veszélyben van és a rendőrség beavatkozására van szükség, hogy a hypnotismusnak, akár a pestisnek útját állják.

Örülni fogunk, ha itt hozzájárulhatunk egy kevéssé ahhoz, hogy meggondolatlan emberi kedélyfelindulásoknak ezen különböző kinövéseit kipusztítsuk és a tényeket valódi mértékűkre és valódi jelentőségükre redukáljuk, amire két évi, meglehetősen gazdag tapasztalat alapján magunkat képeseknek hisszük.

A gúnyolódóknak és hitetleneknek egyszerűen odakiáltjuk: «*V i z s g á l d* meg, *m i e l ő t t í t é l s z!*»

Ha a hypnotismusról ítéletet mondani akarunk, előbb bizonyos ideig hypnotisálnunk kell.

Zürich, 1889.

dr. Aug. Forel.

Szerző előszava a hatodik kiadáshoz.

Az időközben bővült mű 3-ik kiadása 1895-ben, a 4-ik 1902-ben, az 5-ik 1907-ben jelent meg.

Ezen tárgyat illető legfontosabb munkák, melyeket Dr. Oszkár Vogt a Zeitschrift für Hypnotismusban (majd Journal für Psychologie und Neurologieban) közölt, olvasandók.

Az utolsó években feljegyzésre méltók azok a nagy eredmények, melyeket a psychanalysis terén, különösen gyógyászati szempontból a kathartikus módszerrel Breuer és Fieud, és annak további gyakorlati kiépítésével O. Vogt, L. Frank és Dr. Bezzola elért. Elmélet pszichológiai szempontból nagy jelentőségű továbbá R. Stmon tana a nmeméről, különösen «Die mnemischen Empfindungen» című műve. Ezen két jelenséggel a psychoiogia és-psychotherapia számára új látkörök nyíltak meg, ellenben maga a suggestióian, ámbár új megvilágításban és kiegészítésben részesült, mégis semmi lényegesen újat nem jegyezhet fel Továbbá D u b o i s nézeteiből sok hűhót csaptak, és legújabban D e j e r i n e-nel is. A VIII. fejezetben lesz erről szó.

Az I. fejezet és a IV. fej. 16. §-a elmélet. Több fáradságot és pszichológiai megfontolást igényelnek, mint a többiek. Ámbár nem teljesen nélkülözhetlenek. De az olvasó, ki nem riad vissza, hogy ezeket figyelmessen olvassa és megértse, a hypnotismust is nemcsak félig vagy látszólag, hanem valósággal meg fogja érteni.

A hatodik kiadás egy új fejezettel (VII. Psychanalysis) bővült.

Majdnem változatlan a X., XI., XII., XIII., XIV. és XV-ik fejezet.

Számos bővítésre és változtatásra volt szükség az I., II., III., V. és VI. fejezetben, a többiben kevés.

Yvorne prés Aigle 1911. április.

Dr. Aug. Forel

I.

Az öntudat és az azonossági elmélet. (Monismus.) A Mneme.

Hogy a hypnotismust megértsük, az öntudat fogalmával kell tisztába jönnünk. A hypnotismus jelenségét lelkünkben egyenest játékot jelentenek az «öntudatos» és a látszólag «öntudatlan» között. Azonban semmi sem alkalmasabb, mint épen ez a játék, bizonyosságot szolgáltatni, hogy az «öntudatlan» kifejezés helytelen és a valóságnak meg nem felel.

Arról van tehát szó, hogy az öntudat-tér tartalmára vonatkozó sokjelentőségű fogalom: «psychikai» felett meg egyezésre jussunk, hogy kikerüljük a szóvitákat és ne üzzünk theológiát G o e t h é n e k a diákot tanító Mephistophelese értelmében. E szóban «psychikai» két fogalmat kevernek kritika nélkül össze: 1. Az «introspekció» vagy subjectivismus elvont fogalmát, vagyis a pszichológiai megfigyelésnek fogalmát, melyet minden ember csak önmagában és önmagáról ismer, és ismerhet. Csakis e fogalom részére tartjuk meg e szót «öntudat». 2. Azt, a mi «tevékeny» a lélekben, vagyis a mi agyphysiologikus, azt, a mi az öntudattér tartalmát feltételezi. Ezt a tágabb értelemben, vett öntudathoz számították, és ebből származott az a zavar, mely az öntudatot lelkitulajdonságnak tekintette. Én az idegelemeknek physiologikus molekuláris tevékenység-hullámain «neurokym»-nak neveztem el.

Más emberek öntudatáról egyáltalában nem beszélhetünk anélkül, hogy analóg következtetést tegyünk; époly kevésbé kellene önmagunknál elfelejtett dolgok öntudatáról szólni, öntudatunk tere azonban állandóan változik. Dolgok jelennek meg benne és tűnnek el belőle. Az emlékezet segítségével ekphoria (1. lejjebb) útján sok dolog könnyebben vagy nehezebben, inkább közvetve, öntudatba hozható, melyek pillanatra tudaton kívül lenni látszanak. Már az önmegfigyelés

tapasztalatai kíséretileg meggyőznek arról, hogy sok dolog, mely tudattalannak látszik, mégis tudatos vagy az volt. Sőt bizonyos érzékbenyomások eseményük pillanatában az ébren» lét, vagy amint nevezni akarjuk, a fel tud at közönséges öntudatára nézve tudattalanok maradnak, azonban utólagosan tudatra hozhatók. Az agytevékenység egész sorozatai (az álmok, a somnambulismus vagy második öntudat) rendesen a feltudatból látszólag ki vannak kapcsolva, azonban suggestív vagy más úton utólagosan azok emlékszerű tartalmával asszociálhatók. Mindezen esetekben tehát a látszólag tudattalan mégis tudatosnak bizonyul. Nevezett jelenségek sokszor vezetnek mystikus, illetve dualistikus magyarázatokra. Azonban egy igen egyszerű feltevés megmagyarázhatja. Tegyük fel — és ez megfelel a megfigyelésnek — hogy az introszpiált agytevékenységek terei úgynevezett asszociációs vagy disszociációs folyamatok által határoltak, vagyis hogy nem hozhatjuk valamennyiüket egyszerre activ összeköttetésbe, és hogy tehát mindaz, a mi előttünk tudattalannak látszik, a valóságban szintén öntudattal, vagyis subjectív reflexei bír, úgy a következő tűnik ki: Közönséges öntudatunk az ébrenlét állapotában, vagyis, feltudatunk, csak a figyelem által egymással szorosabban összekötött tevékenységeknek, vagyis bizonyos nagyagytevékenységek intenzívebben concentrált maximáinak belső subjectív reflexe, midőn ébren vagyunk. Léteznek azonban más, részint elfelejtett, részint a feltudat tartalmával csak lazán vagy indirekté összekötött öntudatok, melyeket a feltudattal ellentétben «altudat»-oknak nevezhetünk. Ezek más, kevésbé concentrált, vagy másképp asszociált; vagy pedig gyengébb nagyagytevékenységeknek felelnek meg. Továbbá a subcorticalis (alacsonyabb rendű) agyközpontok részére távolabbi, még sokkal messzebb összekötött altudatokat keli gyanítanunk, és így tovább.

Subjective egységes öntudatállapotaink mindenesetre mindig az agyban történő bonyolult élettani folyamatoknak felelnek meg és nem árulják el azoknak általunk közvetlenül élettanilag megismert részletét. Hiba volna azonban ebből azt következtetni, hogy az öntudat az agytevékenységtől lényegében különböző. Az árnyéknak nincsenek meg a?on tárgyak részletei, melyek létesítik. Az árnyéknak még sincs saját lényege és csak a fény jelenségei által kelet

kézik. Föl kell csak tenni, hogy feltudatunk jelenségei a figyelem terén létesülésükhöz az altudatos reflexek synthesisét követelik még, és hogy ilyen synthesisek fajai a feltudatos jelenségek minőségét határozzák meg.

Mielőtt itt tovább mennénk, az emlékeiét és rokon folyamafok jelenségeit egy új nagyjelentőségű mű megvilágításával kell közelebbről megvizsgálunk.

Hering Ewald azon genialis eszméjéből, hogy «az ösztön úgy szólván f a j emlékezet», kiindulva Semon Richárd (Die Mneme als erhaltendes Prinzip im Wechsel des organischen Gesch ehens, Lipcse, Engelmann Vilmos, 1904.) meggyőzően bizonyítja, hogy itt nemcsak analógiáról, hanem a szerves eseményekben mélyebben fekvő identitásról van szó. Hogy elkerülje a psychologikus és physiologikus terminológiát, ill. annak szokás által leszögezett egyoldalúságát, az «inger» fogalmának gondos definitiója alapján új kifejezéseket teremt nevezett synthesis, ill. identitás új általános fogalmai részére.

Inger alatt a szervezetre ható oly «energetikus» behatást jelez, mely az élő szervezet izgatható állományában complicált változások sorozatait idézi elő. A szervezetnek ily megváltozott állapotát (mely annyi ideig tart, mint az inger) «izgalmi állapot»-nak nevezi. Az inger behatása előtt a szervezet vele szemben primär, utána secundär indifferens állapotban van.

Ha már most, miután az inger megszűnt hatni, az élő szervezet izgatható állománya a secundär indifferens állapotban állandó elváltozást mutat, ezt Semon engraphikus hatásnak nevezi. Magát a változást engrammnak mondja. Valamely élőlény úgy örökölt, mint egyénileg szerzett engrammjainak összegét az ő m n e m e-jének nevezi. A szervezet összes, az akkori ingercomplexumaival synchronikus izgalmi állapotának visszaidézését az illető inger csak egy része vagy a gyöngült egész inger által e k p h o r i á-nak jelöli. Ezek a kifejezések az associatio és emlékezés psychologailag (introspectív) ismert folyamatainak felelnek meg, valamint az automatismák physiologiái állapotainak, az ontogeniának és phylogeniának. Az engrammok tehát ekphoraltatnak. Minden ilyfajta folyamatnál összhangzik az egész mnemikus izgalom (engrammcomplexum) az új inger synchronikus izgalmi

állapotával; ez összhangzást Semon homophoniának nevezi. Ha az új ingerhatás és a mnemikus izgalom között incongruentia mutatkozik, úgy introspective a figyelem tevékenysége, ontogenetice a regeneratio folyamata és phylogenetice az alkalmazkodás odatörekszik, hogy a homophomiat helyreállítsa.

Kényszerítő tények alapján kimutatja már most Sémon, hogy az ingerhatások mindenek előtt és relatíve csak az ő behatási kerületükön (primär önkerület) vannak localisálva, később azonban az egész szervezetben (nemcsak az idegrendszerben, mivel pl. a növényeknél is hatnak) kisugároznak. Ez után egy, még igen nagy mértékben gyöngült engraphia is és különösképen ideg engraphia végtére a csirasejteket is érheti. Semon azonban kimutatja továbbá, miként képesek igen gyenge engraphikus hatások csak számtalan ismétlés után (phylogenetice számtalan generatio után) ekphoriához jutni. És így a mnemikus elv által szerzett tulajdonságok kolossalisan íassu áöröklődésének lehetősége számtalan ismétlődés után megmagyarázható, anélkül hogy a Weismann által hangsúlyozott tények jelentőségükből veszítenének. Mert a keresztetések (conjugatiók) és kiválogatódásnak befolyásai sokkal gyorsabban és intenzívebben hatnak, mint egyénileg átörökített mnemikus engraphiák. Ez utóbbiak talán megmagyarázhatnák de Vries mutatióit. Fényes Semon ezen fogalmainak egységes keresztülvitele a morfológiában, biológiában és psychológiában; nagyszerűek azon új perspectivák, melyek belőlök származnak. A külvilág behatásainak segítségével működik a mneme, engraphiával megörzőén és combinálóan, míg a kiválogatódás minden rosszul alkalmazkodottat kiküszöböl. így szállítják a szervezetek valódi építőanyagát a külvilág ingerei.

A mint látni, Semon a mneme fogalma alatt az emlékezetet többé nem pusztán a tiszta psychologia egyik jelenségeként fogja fel, vagyis-nem csak az introspectiv oldaláról, hanem mint a szerves élet általános törvényét, mely azonban mint különös introspectiv eset igen fontos kifejezést nyer. Ezért is helyettesítette szerzőjük ezen psychologiai kifejezéseket: «emlékezet», «emlékkép», «emlékezés» stb. más általánosabb kifejezésekkel, mint: «mneme», «engramm», «ekphoria» stb. Hangsúlyoznunk kell itt, hogy gondolattevékenységünknek állandó tendentiája ismétlés és megszokás által magasabb

synthesiseket képezni, midőn korábbi introspectiv egységek csoportjaiból vagy combinációiból később összegezett vagy synthetikus egységek lesznek. Így az olvasás megtanulásánál a betűalakok részletei, míg később a gyakorlott olvasásnál «átfutunk» rajtuk; így abstractiók fokozatos képzése egyes érzékképekből (kutya fogalma sok látott egyes kutyából stb.) stb. A részletek ezért az agyból nem tűntek el; a synthetikus gondolkodásnál ugyan már nem feltudatosak, hanem már csak altudatosak; de figyelemconcentráció által, legalább többnyire, azonnal ismét tudatosak lehetnek (így valamely betű részletformája az olvasásnál).

Könnyen megállapítható, hogy többé-kevésbé koncentrált psychikai tevékenységmaximumunk, a figyelem minden pillanatban egyik észleletről vagy gondolatról a másikra száll. A figyelem ama tárgyai, mint a látási és hallási képek, akaratimpulsusok, érzések vagy abstract gondolatok, különböző agyrészletekben vagy neuroncomplexumokban játszódnak le — ez kétségtelen. A figyelmet ennél fogva egy functionalis, az agyban vándorló macula luteával, a leginensivebb neurokymműködés, a legintensivebb ingercomplexum vándorló maximumával hasonlíthatjuk össze. Époly bizonyos azonban, hogy más, a figyelmen kívül álló jelenségek is, habár gyengébben, de mégis tudatosak lesznek. Végül, mint ismeretes, minden már egyszer tudatban voltai, habár többé-kevésbé elfeledtetit is, a «psychikai»-hoz, azaz a tudattartalomhoz számítanak. Theoretice ez felületes szemlélet mellett igaznak látszik. Azonban tényleg és a valóságban számtalan folyamat létezik, melyek csak alig észrevehetőleg egy pillanatra gyengén tudatosak, hogy ismét egyszersmindenkorra a tudatból eltűnjenek. Itt, és nem az erős és ismételten tudatos «psychomáknál» — engedtessek meg e szó, melylyel egyszerűen rövidség okáért minden psychikus egységet jelölni óhajtók — kell az átmenetet a tudatos és a látszólag tudattalan között keresnünk. Azonban a tudat gyengesége itt is csak látszólagos, a mennyiben ama folyamatok belső reflexe az erősen eltérített figyelem tartalmában csak gyenge viszhangot kelthet. Ez azonban semmiképen sem bizonyítja azt, hogy ily félig tudatos folyamatok önmagukban oly gyengén tudatosak. A figyelemnek egy villáma különben elegendő, hogy azokat utólagosan tisztán tudatossá alakítsa. Csak az eltérítés folytán veszítik

el mindinkább az összefüggést az intenzitásmaximumok láncczával, melyek közönségesen a mi feltudatunk emlékezetbeli tartalmát képezik. De minél gyengébb a kapocs közöttük, ily félig tudatos folyamatok későbbben az emlékezés által újólágnál nehezebben asszociálhatók ismét a főlánczczával. így az összes álmok, életünk minden mellékkörülményei, minden automatisált szokásunk, az összes ösztönök. De ha az élesen tudatos és a «fudattalan» között egy féltudatos agyélet létezik, melynek tudata közönséges emléklánczolatunknak csakis eltérítése folytán látszik oly gyengének, úgy ez kétségtelen ujjmutatás arra nézve, hogy még egy lépés az összefüggés maradékát teljesen el kell hogy szakítsa, anélkül, hogy ezéri jogunk volna ezen, a feltudatunkra nézve ködbe tűnő agyműködéseknek a tudatlétét tagadni. Ezeket, vagyis az úgynevezett öntudatlan agyfolyamatokat akarom tehát rövidség és egyszerűség, okáért «altudatoknak» nevezni.

Ha a föltevés helyes, mi mellett minden szól, úgy a tudat mint olyan a physiologusi és az összehasonlító psychologust nincs miért tovább foglalkoztassa, önmagában nem létezik, csak az agyműködés álfal, melynek belső reflexe, *ha* ez tűnik, úgy az vele együtt tűnik.») Ha ez complicált, úgy az is complicálí. Ha egyszerű, úgy az is egyszerű. Ha dissociat, úgy a tudat is dissociat. Miként *Semon* (*Die mnemischen Empfindungen*, Leipzig, W. Engelmann, 1909.), nekünk is az associatió és ekphoria fogalmait egymástól élesen kell megkülönböztetnünk és nem, miként eddig, összecserélnünk. Az associatió valami tartós, nevezetesen a simultan (lalens vagy élő) engrammcomplexum egyes részeinek egymásközti összeköttetése. Az ekphoria valami múló, nevezetesen a complexum feléledése. Ekphoria utján új associatiók támadhatnak és régiek gyengülhetnek (dissociálódhatnak). A figyelem tevékenysége folytonosan régi engrammcomplexumok ekphoralásában és az érzékingerek friss eredetérzéseivel való újraassociatiójában áll. Az u. n. akaratmozgások segélyével aztán reactive új érzékingereket keresünk, hogy velők a régiket ellenőrizzük és egymásközött összehasonlítsuk. Behatóan ajánlom *Sem* ónának *Mnemische Empfindungen* című művének olvasását a psychologia könnyebb megértése céljából.

*) Nem létezik tétlen, tartalmatlan öntudat. Itt csak az abstract fogalom, vagyis a tiszta semmi marad vissza.

A pszichologia ennél fogva nem szorítkozhatik arra, hogy az introspectió segítségével egyedül a feltudatunk jelenségeit tanulmányozza, mert lehetetlenné válna. Mindenki csak subjectivismusának pszichológiájával bírna, miként a régi scholastikus spirítualisták, és végtére a külvilág, valamint embertársai létezését kétségbevonni lenne kénytelen. Az analogkövetkeztetések, a természettudományos inductiók, öt érzékünk tapasztalatainak- összehasonlítása bebizonyítják azonban a külvilág, embertársaink és az utóbbiak pszichológiájának létezését. Épúgy bebizonyítják nekünk, hogy összehasonlító pszichologia, az állatok pszichológiájá is létezik. Végül saját psychologiank, az agytevekenység tekintetbe vétele nélkül, érthetetlen, ellenmondásoktól hemzsegő töredék, mely mindezekelőtt az erély megmaradása törvényének ellentmondani látszik, mivel az altudatokat nem veszik számításba.

Ezen nagyon is egyszerű megfontolásokból következik íovábbá, hogy oly pszichologia, mely az agyműködést ignorálni akarja, képtelenség. Feltudatunk tartalmát állandóan befolyásolják attudafos agyműködések és ezektől függ *) Ezek nélkül meg sem érthetők. Másrészt csak akkor foghatjuk fel agyunk complicált szervezetének teljes értékét és okát, ha azt öntudatunk belső világánál szemléljük, és ha ezen megfigyelést embertársaink tudattartalmainak összehasonlítása útján gazdagítjuk, a mint az a hang- és irasnyelv, a gondolkodás érme által nagyon is részletbe menő analóg következtetések segítségével lehetségessé válik. A lélek tehát egyidejűleg kívülről és belülről tanulmányozandó. Az előbbi önmagunkon kívül bár csak analóg következtetések által történhetik, de ezen egyetlen eszközt, melylyel birunk, fel kell használnunk. Úgy is ennek köszönhetjük az egész tudományt.

Azt mondta azonban Talleyrand, hogy a beszéd az ember gondolatainak nem nyilvánítására, hanem elrejtésére adattott. Azonkívül a különböző emberek a szavaknak tudvalevőleg teljes íohiszemben is igen különböző jelentést tulajdoní-

*) Balzac «La femme de 30 ans» című regényében (ed. Culman Lévy p. 127.) írja: «Il existe des pensées auxquelles nous obeissons sans les connaître: eiles sont en nous á notre insu. Quoique cetté reflexión puisse paraitre plus paradoxale que vraie, chaque personne de bonne foi en trouvera, mttle preuves dans sa vie.» Balzac jó psychologus volt. Ó már felismerte az altudatos befolyások értékét.

tanak. A tudós, művész, paraszt, asszony, gyermek, ceyloni *vad* vedda ugyanazon nyelv ugyanazon szavait teljesen különbözően értelmezik. Sőt ugyanaz az ember ezeket, hangulata szerint és kapcsolat szerint, különbözőképpen értelmezi. Ebből a psychologus és különösen a pszichiáter részére — én itt mint ilyen beszélek — folyik, hogy a mimikája, a tekintete, a tettei valamely embernek valóságos belsejét sokkal jobban árulják el, mint az, amit mond. Ennélfogva az állatok mozgulatai és tettei is előttünk «beszédet» jelentenek, melyeknek psychologikus értékét nem szabad kicsinyleni. Az emberi és állati agynak bonczana, élettana és kórtana továbbá azon megczáfolhatlan bizonyítékot szolgáltatott nekünk, hogy mi lelki tulajdonságaink az élő agy minőségétől, mennyiségétől és épségétől függnék és ennélfogva azzal egyek. Ép oly kevésbé létezik élő agy lélek nélkül, mint lélek agy nélkül, és a lelki működés minden normális vagy kóros változásának az agy neurokymműködésének vagyis idegelemeinek normális vagy kóros változása felel meg. Amit mi a tudatban introspective észlelünk, ennélfogva synthetisalt agyműködések.

Ennélfogva a tiszta psychologia (introspectió) viszonyát az agy physiologiájához (az agyműködés kívülről való megfigyelése) illetőleg az identitás theoriáját helyesnek fogadjuk el amíg a tények vele összhangzásban vannak.

Elfogadhatjuk ma K o p e r n i k u s állítását, hogy a föld és a bolygók a nap körül keringenek és nem a nap és a csillagok körülöttünk. Csakhogy ez nincs föltétlenül bebizonyítva, semmi esetre sem deductiv utón. Formálisan még mindig P t o l e m a u s ellenkező nézetét is képviselhetni. Azonbaji azok a tények, melyek azelőtt már ismeretesek voltak, és még ugyabban a később megfigyeltek, K o p e r n i k u s theoriájával mind összhangzásban vannak és ezt állandóan igazolják olyannyira, hogy benne hinnünk kell. Viszont a P t o l e m a u s nézetét csak a csillagzatok legcsodálatosabb és legvalószínűtlenebb ugrómozgásai segítségével fogadhatjuk el. Minden mindinkább ellene szó!; ez a legszabálytalanabb chaos lenne és a vonzás stb. törvényeinek egész sora, melyek ma mindenütt igazolódnak, fejletőre lenne állítva. Ezért kell P t o l e m a u s theoriáját elvetnünk annál is inkább, mivel K o p e r n i k u s nézetének, valamint a mai csillagászat további fejlődésének segítségével az égi jelenségeket, sőt új bolygók jelenlétét is a legpontosabban előre

meg lehet jósolni, ami Ptolemáus teoriájával lehetetlen. Teljesen ugyanez áll a dualismusra is, mely agyat és lelket két dolognak tekint, valamint a tudományos monizmusra is (identitás theoria), mely mindkettőt egy és ugyanazon realitásnak nézi. A dualismus. megtelel itt Ptolemáus teoriájának, mivel absurdumhoz vezet és a tények megmagyarázása céljából a legvalószínűtlenebb mystikus feltevésekhez kell nyúlnia, melyeket semmi sem igazol, sőt éppen a legnagyobb ellenmondásokra vezetnek. Viszont az identitás theoriával minden és ellenmondás nélkül megmagyarázható, mint a csillagzatok mozgása Kopernikus feltevése segítségével. Itt is gyakran ki lehet számítani és megjósolni a psychikus reactiókat, az agy minősége és az ingerek és zavarok faja szerint, melyek reáhatnak. Ott, a hol a feltudat psychológiája cserben hagy, megmagyarázható ez amnesia által, vagyis az altudatokkal való összekapcsolódásának hiánya által. Ezen egyszerű oknál fogva az identitás theoriát helyesnek kell elismernünk mindaddig, a míg a tényekkel, és a mi azokkal összefügg, összhangzásban van, és mivel ez az eset a dualismusnál nem forog fen.

E szóval identitás vagy psycho-physiologikus monizmus azt fejezzük ki tehát, hogy minden psychologilus jelenség az alapját képező agykéregnek molekuláris vagy a neurokym tevékenységével egyazon» reális dolgot képez, mely csak kétféle módon szemléltetik. Dualistikus .csak a jelenség, monistikus ellenben a lényeg. Ha ez másként volna, úgy a tisztán psychikusnak a testihez vagy cerebralishoz való hozzájárulásával az energiának egy többlete léteznék, melynek az energia megmaradása törvényével ellenkezésbe kellene jönnie. Ez azonban soha sem lett kimutatva és a tudomány összes tapasztalatait kigúnyolná. Introspectiv vagy psychologikus agyéletünk jelenségeiben, valamint a kívülről megfigyelt «emberi biológiában», bármily csodások, absolute semmi sincs, a mi a természet törvényeinek ellentmondana és egy mystikus, természetfeletti «psychenek» belevonását jogossá tenné.

Ez okból beszélek monistikus identitásról és nem psychophysiológikus parallelizmusról. Semmi sem lehet magamagával párhuzamos. A modern iskola psychologusai persze evvel a jelenségeknek csak egy állítólagos parallelizmusát akarják

megjelölni és monismust vagy dualismust eldöntetlennek tekinteni. De mivel számos központi idegfolyamat sem a physiologikus, sem a psychologikus megfigyelés számára hozzá nem férhető, mindkét kutatómód számunkra hozzáférhető jelenségei egyáltalában nem paralelek, hanem közbenső folyamatok által egymástól nagyon különböző távolságban vannak. A parallelismus ennél fogva csak egy theoretikus feltevés. Amennyiben továbbá a dualistikus hypothesis természet-tudományi szempontból tarthatatlan, épenséggel szükséges az identitás hypothesiséből kiindulnunk.

Hiszen napnál világosabb, hogy ugyanazon eseménynek valamely állat idegrendszerén, akár az én idegrendszeremen, általam, de 1. physiologikus módszerekkel kívülről figyelve, és 2. magában az öntudatomban reflectálódva egészen különbözőképen kell előttem megjelennie, és hiába való fáradozás lenne a physiologikus minőséget a psychikusba, vagy viszont, átvinni. Hiszen egyik psychikus minőséget valamely másikba sem tudunk a mindkettő által jelképezett valóságra való tekintettel átvinni, mint pl. a hangot, a látás- és tapintásérzetet, melyet ugyanazon hangvillarezgés a három megfelelő érzékünkre, gyakorol. Mégis következtethetjük inductive, hogy ugyanaz a valóság, ugyanaz a rezgés az, mely 3 minőségileg teljesen különböző módon jel képződik, vagyis melyet e 3 különböző egymásba át nem változtatható psychikus benyomás ránk gyakorol. Ezek különböző agyrészekben játszódnak le és természetesen mint benyomások (mint neurokymok) az agyban tényleg egymástól különböznek.

Psycho-physiologikus identitásról beszélünk csak vonatkozással az előttünk ismert tudatjelenségeket directe feltételező corticalis neurokymokra egyrészt, és az illető tudatjelen-, segekre másrészt.

Valójában a dualistikusan gondolt lélek csak energia nélküli vagy energia tartalmú lehet. Ha energia nélkülinek, azaz az energia törvényétől függetlennek gondoljuk, úgy máris a csodahithez értünk, mely a természet törvényeit tetszése szerint megszünteti és zavarja. Ha energiátartalmúnak véljük, úgy csak szójátékot űzünk, meri az energia törvényének engedelmeskedő lélek csak egy a kapcsolatból önkényesen szakított része az agy-tevékenységnek, melynek lelki

lényeket csak azért kölcsönöznek, hogy tőle azonnal ismét megfosszák. Az energia csak qualitative és nem quantitative változtatható át. A dualistikusan gondolt léleknek tehát, ha az energia törvényének engedelmessé válna, egy más energiaalakba teljesen át kell tudnia menni. De akkor már nem dualistikus, vagyis az agytevékenységektől lényegileg többé már nem különbözik.

Bruno és Spinoza régi metaphysikus monismusának tanítványai közül a nagy, nagyon is elfelejtett agyanatómust **Burdach** Károly Frigyes (Vom Baue u. Leben des Gehirnes III. Band, Leipzig. 1826, 141. s további old.) akarnám említeni, kit 1892-ben (Suggestionenjahre u. Wissenschaft) a Hypnotismus című folyóiratban citáltam. Szíveskedjenek utána lapozni. **Burdach** mint agykutató minden tudományos és bölcséletlogikai tisztasággal mutatta ki az agy és lélek egységét. Az ő gondolatán alapul **Meynert** tana. Ő nélkülözött csak a modern normális és kóros agyanatómia és hystologia eredményeit, valamint az újabb állatkísérletekét, melyek őt főbb vonásaiban teljesen igazolták.

Tudományos vagy psycho-physiologikus monismus alatt, ellentétben a dualizmussal, értjük tehát az «agy és lélek» egységének hypothésisét a psycho-physiologikus identitás értelmében. Mihelyt bizonyosan kimutatható lenne, hogy valami «lelki», azaz «immateriális» energetikai substratum nélkül létezik, a dualismus be volna bizonyítva.

Materialismus alatt ellenben, egy világnézetet értünk, mely a «materiát» mint világpotenciát úgyszólván istennek tekinti, anélkül, hogy számolna azzal, hogy az anyagnak csak jelenségeit ismerjük és lényegéről semmit sem tudunk, úgy hogy ez tehát szintén csak elvont fogalom.

A lelkek közül directe. mindenki csak a magáét ismeri. További emberi, mindenesetre még állati lelkeket is sejtünk a nyelv, mimika stb. segélyével analógiakövetkeztetések útján természettudományi bizonyossággal határos valószínűséggel. Minthogy újabb időben erős hajlam mutatkozik a monismus és materialismus azonosítására és ezáltal hatalmas zavar keltezésére, le kell vele számolnunk.

A monismus és dualismus kérdése nem vallásos kérdés és semilyen vallásos metaphysikának sem praejudicial. Eldön-

tése szerint természetesen ennek alapjául felhasználható. Magában véve azonban más kérdés.

A vallás és metaphysika a világegyetem első oka és végső czélja felől érdeklődik. Tudni akarják a természet és a világhatalom, vagyis isten szándékait. Megállapítani akarják továbbá viszonyát különösen az emberhez. A vallás elfogadja isten kinyilatkoztatását az emberek számára, míg a metaphysika hasztalanul iparkodik azon, hogy a megfejthetlent logikus rendszerekkel megfejtse.

Mind e metaphysikus, vagyis az ember megismerő képes ségének hozzáférhetetlen dolgokból a psycho-physiologikus monismus vagy dualismus kérdésében mindenekelőtt semmi sincs.

Az, amit objectivnak nevezünk, csak összehasonlításon, analysisen és mindenekelőtt érzékérzéseink homophonikus synthesisein alapszik. Ennélfogva csak indirect, levont subjectivismus. A gondolkozás és érzés érme, a mi beszédünk szavak formájában érzékeli ama gondolatsynthesiseket. Tehát az alany és tárgy között nem létezik antithezis. Minden érzéksymbolumok jelensége, ezeknek subjectiv minősége és egymáshoz való viszonya. És megismerésünk egész tényleges anyaga ebben rejlik.

A dualismus szerint: két dolog létezik: 1. testi vagy anyagi, melyek a természet törvényeinek engedelmeskednek és 2. lelki vagy szellemi, melyek az anyaghoz egy bizonyos viszonyba lépnek ugyan, de mégis saját, az anyagtól független léttel bírnak. Ezért beszél a dualismus a testnek a lélekre és a léleknek a testre gyakorolt befolyásairól, anyagnélküli lelkekről és szellemekről és lélek nélküli anyagról.

A monismus ellenben: Szigorúan véve csak egy lelket ismerünk, a magunkét. A többiekét analógiával tárjuk fel. Lélek és test azonban nem két különböző dolog. Csak két oldala megismerésünkben, két megjelenésmódja ugyanazon dolgoknak. F e c h n e r ezt következőleg fejezte ki: olyan mint egy mathemaiikailag képzelt kör; kívülről nézve convex, belülről concav és mégis csak egy és ugyanaz. A monismus ennélfogva nem lehet szöszólója a materialistikus matephysikanak, aminthogy a spiritualistikusnak sem, mert különben önmagát tagadná meg. Számára e fogalmak «anyag» és «lélek» értéktelen, félreértett szavak, mihelyt ezeket ellentétes dolgok-

ként fogják föl. Ezek abstract álfogalmak, melyeket az ember a világdolgok egységéből önkényesen kimesterkedett, melyek azonban magukban véve minden tényleges alapot nélkülöznek. Egészen közömbös «physiologikus»-e avagy «psychologikus», számunkra minden jelenség psychologikus és physiologikus oldallal bír. Egy asztról, egy reflexről vagy egy negatív áram ingadozásról stb. minden tudomány daczára csak subjectiv észrevételeimet, és ilyenek (különböző érzékeim) combinatióin alapuló nézetemet ismerem, mely egy külvilág létének feltevéséhez *vezetett*. Ugyanez áll azonban gondolkodásomra, érzésemre és akaratomra nézve, a fájdalomra, egy elhatározásra, a «szerelem» fogalmára stb. nézve. A «psychologikus» azonban mindkét esetben közvetlen jelenség, a «physiologikus» vagy «objectiv» ellenben csak közvetett, más érzékek és megfontolások által ellenőrzött és ennél fogva feltárt nézetlánczolat. Miután azonban az agy tanulmányozása és a psychophysiologiá azon bizonyosságot szolgáltatottak nekünk, hogy semminő közvetlen öntudatjelenség sem létezik agytevékenység nélkül és mi tulajdonképen maga az érzés, gondolkozás és akaras közben is -igen jól érezzük agyunk erőlködését és tevékenységét, époly világos, hogy minden tisztán belső psychologikus jelenség és annak physiologikus oldala, egy materialis alap izgalmával bír az agyban. Röviden, nem létezik «psychikai» «physikai» nélkül és ha a «nem én»-t introspectiálhatnók, nagyon valószínűen azt találnók, hogy époly kevésbé létezik «physikai» a «psychikai» nélkül. A metaphysikai monismus azonban azt mondja továbbá: A mint nem létezik anyag erő nélkül és erő anyag nélkül, épúgy nem létezik a világon semmi «léleknélküli».*)

Az introspectió jelensége csak belső reflexe minden eseménynek, melynek külloldala előttünk mint mozgott anyag

*) Mihelyt e szót - «lélek» élettelen tárgyakra vonatkoztatják, egy vihara az ellentmondásnak támad. «Álmodozások! Ostobaságok! Badarságok a világlelkekről!» és ehhez hasonló. Ez onnan van, hogy az emberek minduntalan megrekednek az anthropomorphismusban, és nem tudják felfogni, nem tudják megérteni, hogy az introspectiv (psychikai) reflex eleme az emberi lélekhez való viszonyában époly egyszerű kell hogy legyen, mint az atom az élő emberi agyhoz viszonyítva. Mégis jól tesszük, ha minden metaphysikus speculatiót, a monistikusat is, kerüljük és u. n. metaphysikus kérdésekben, miként Ch. Darwin, magunkat agnosztikusoknak valljuk.

az energiával jelenik meg. Ama belső, oldalt a külsőtől elválasztani, vagy megfordítva még senkinek sem sikerült másként, mint üres szavakkal, és soha nem is fog sikerülni, azonban a belső oldalt mindenki egysesygedül csakis önmagánál ismeri.

A tisztán tudományos monizmusnak (identitashypóthesis) természetesen nem szabad oly messzemenőleg általánosítani, mint az imént említett metaphysikusnak. Megelégszik, hogy minden direct psychologikus megfigyelés számára hozzáférhető psychikai jelenségnek lényegazonosságát az u. n. agyphysiologiai viszonyosságával elfogadja, és a világlélek hypóthesisét, bármily közelálló hozzá, a metaphysikai speculatio részére kell átengednie.

Nem nehéz megérteni, hogy ezen vitás kérdésnek a vallásos metaphysika fentebb megjelölt kérdéseire directe semmi köze. Első ok és végső cél, szabad evolúció vagy fatalizmus tőle époly érintetlen marad, mint az isten lényege utáni kérdés. Az istenségnek úgy hozzánk, mint a többi előttünk megjelenő természethez való személyes viszonya a monistikus felfogással mindenesetre nem épen könnyen köthető össze. De más álláspontból is alig egyeztethető össze a metaphysikus istenfogalom megszemélyesítése (u. n. személyes isten) a mindenhatóság fogalmával.

A monistikus nézet különben a vallások dogmái egy sorának épen úgy nyakát szegi, mint annakidején a naprendszernek Kopernikus-féle tanításai. Ama dogmák szerzői tudományos, az emberi megismerőképeség számára hozzáférhető kérdéseket foglaltak le és értékesítették vallásos rendszerükben. Tanítványai nem tudják felejtetni és kiheverni, hogy ezek ma most a tudományos megismerés oldaláról vitássá vannak téve. Ez a dolog veleje.

Ami azonban a «monizmus» vagy «dualizmus» kérdését a tudomány megismerése felé óriási lépéssel közelebb vitte, az egész egyszerűen az emberi és állati központi idegrendszer és annak normális és kóros működéseinek kikutatása.

A mi korábbi ködös nézeteknek mint immaterialis emberi lélek (körülbelül miként a vadaknak a villám deus ex machinaként) imponált, immár mind elháríthatatlanabban A-tól Z-ig az agyélet beloldalának bizonyul. Minden kísérlet, mely arra irányul, hogy a lélek egy részét önmagában mint annak magát az agyélettől, mint az élő agyállománytól függetlent, meg-

menthessék, siralmasan törik meg a naponta pontosabb és tömegesebb megfigyeléseken, melyek az összes normális és kóros lelki jelenségnek abszolút kötöttségét szervük épségéhez bizonyítják.

Úgy látszott azonban, a főnehézség az u. n. öntudatlan agy élet homályos terében rejlik. A Fechner-Weberféle törvény nem akar vele egyezni. Incongruentiák léteznek a tudatjelenségek és a megfigyelt és megmért physiologikus eredmények között.

Ez egyszerűen onnan van, hogy a physiologikus mérés-eredmények és azon nagyagyrésztetek között, hol feltudatos (psychikus) életünk lejátszódik, hatalmas apparátusok (agyközpontok) fekszenek. Eme apparátusok altudatos (feltudatunk számára öntudatlan) működése fékezhet és utat nyithat, zavarhat vagy elősegíthet, és szükségszerűleg hamisítja ezáltal a psycho-physiologikus mérések eredményeit, melyek a Fechnerféle törvényen nyugszanak. Mindenekelőtt óvakodni kell igen határozott következtetéseket vonni belőle. Többek között kiderül: 1. hogy a nagyagyműködés erősebb központosítását, mely a figyelem folyamatának kétségtelenül megfelel, a legvilágosabb, legintésivebb öntudat kíséri; 2. hogy nyilván az intenzitása is és 3. a tartama az agytevékenységeknek a subjectiv, tőlünk megismert illetőleg emlékezetben levő öntudatunk létrejövéséhez hozzájárul. Az utóbbi nagy valószínűséggel már abból is következik, hogy psychikus időmérések tudvalevőleg kimutatták, mily sokkal gyorsabban folynak le látszólag öntudatlan reactiók, mint a tudatosak. 4. Minden szokatlan, mindaz, ami az agytevékenységet előkészületlenül találja, mindaz, amihez még nem, vagy még nem eléggé alkalmazkodott, oly reactióit létesíti, melyeket erősebb feltudat kísér. Mondhatnók, hogy shock, súrlódás, antagonismus, plasticus átfőmálódás az agydynamikában a feltudatjelenséget előidézi vagy élesíti. Úgy látszik tehát, hogy az inkább rázkódtatásszerű idegtevékenységeket erősebb feltudat-tükrözések kísérik. 5. Az öntudat tükrében, vagyis subjective, minden agytevékenység egységnek látszik, annak, amit philosophusok «öntudatállapotnak» neveztek, habár a psychologia és különösen a psycho-physiologia mihamar azon bizonyosságot szolgáltatja, hogy a látszólagos egységek rendkívül bonyolultak, vagyis roppantul, nagyon combinált időbeli és térbeli

componensekből állnak. Gondoljunk csak arra, amit észleletnek nevezünk (pl. valamely óra észlelete), közömbös, akár hallucinálva vagy egy valódi óra látása által van feltételezve. A látásészlelet példája különösen bizonyító, mivel vakon születetteknél, kik csak későbbi életükben, műtét útján jutottak látóérzékükhöz, kimutatták, hogy mindenekelőtt semminő látóészleletük sincs, hanem csak színérzések chaosával bírnak, hosszú időt igényelnek, hogy látni (vagyis észlelni) tanuljanak, és azt soha oly tökéletesen meg nem tanulják, mint a többi érzékszerv segélyével való észlelést és elképzelést, úgy, hogy ők mindig még főként a tapintás és hallás útján tájékozódnak. Sőt a nekünk legegyszerűbb érzés is kétségtelenül nagy physiologikus complexumon alapszik. Tudvalevőleg azt, hogy a fehérnek subjectiv színérzése, ámbár egységesnek tűnik fel. az összes színek érzésének keverékén alapul, oly módon bizonyítjuk, hogy egy korongot, mely az összes színekkel megfelelőleg be van festve, mindig gyorsabban forgatunk addig, míg recehártyánk az egyes színeket egymagában többé már fixálni képtelen. Akkor tűnik a korong fehérnek. Hogy valójában primitív, egyszerű érzeteket fedezzünk fel, az újszülött gyermekhez kellene visszahaladnunk (eltekintve a veleszületett hályog miatt operáltaktól), és erre nem vagyunk képesek.

Következésképp a mi emberi feltudatunk agytevékenységünk erősebb részének egy summarikus, syntheiikus, tökéletlen, subjectiv megvilágítását jelenti.

6. Igen fontos jelensége az öntudatnak mutatkozik továbbá az agy korábbi tevékenységcomplexumainak újralesztésénél (ekphoria), vagyis az engrammok vagy képzetek játékánál. Az agytevékenység időbeli és térbeli lánczolóadásáról van itt szó, vagyis annak a feltudat által való relatív megvilágításáról. Különösen e térre vet a hypnotismus jelentékeny világosságot. Az emlékezet egész folyamata magában véve az öntudattól teljesen független, és felette érdekes törvényeket mutat.*) Az emlékezet törvényeit többnyire psychologic

*) Egy előadásban (Das Gedächtniss ti. seine Abnorm-ifaten; Zürich, Qrell Füszi, 1885.) ezen kérdést, legnagyobbbrészt Ribot után, bővebben fejtettem ki, amelltt azonban azon hibát követtem el, hogy az öntudat tevékenységnek jelöltem. Az agy tevékenysége nélkül természetesen nem létezik öntudat, azonban nem szabad azért ezen tevékenységet e szóval: öntudat jelölni. Ellenben Hering gondolatát az ösztön és emlékezettről nevezett előadáson helyesen fogtam fel, ámbár nem dolgoztam ki, mint Semon, bővebben. Mélyebb jelentősége csak homályos sejtelenként élt bennem.

ugyancsak önmagunknál ismerjük fel. De nem helyes az öntudatos emlékezetet a szerves vagy «öntudatlan» emlékezettel szembeállítani. Csak egy emlékezet létezik, mely a) minden agytevékenység (idegtevékenység egyáltalában) molekuláris nyomainak (engrammok) megtartásából, b) annak újraélesztéséből vagy ekphoriájából és c) néha az újra életrekelte tevékenység felismeréséből, vagyis az előbbivel (időbeli localisatio) való azonosításából (homophonia) áll.

Vájjon ezen folyamatok egyikénél vagy másikánál öntudat subjective kimutatható-e vagy sem, az magán a dolgon nem változtat, bármennyire volnánk ellenkezőjéről subjective meggyőződve.

Az öntudat subjectiv tükrözése suggestió által a valódi emlékképekből nemcsak ad libitum ki- és bekapcsolható (suggested amnesiák stb.), hanem suggestió segítségével az újrafelismerés bebeszélhető, vagyis suggestió által egy teljesen új lelki folyamat, egy már egyszer átélt dologra való emlékezés téves tudata idézhető elő (emlékezethamisítás).

Egyre megy, példának okáért, az egyén későbbi öntudatára nézve, vájjon suggestió által egy közönségesen fájdalmas idegingert (pl. foghúzás) a keletkezés pillanatában fájdalomtalanra tesztek, vagy, miután a fájdalmat öntudatosan érezte, suggestió által az érzett fájdalomra való emlékezést teljesen és véglegesen kikapcsolok. Az illető mindkét esetben, amint azt kísérletileg bebizonyítottam, azon egyformán erős tudatos meggyőződést tartja meg, hogy foga fájdalom nélkül lett kihúzva.

R i b o t (Das Gedächtniss u. seinje Abnormitäten) azt hiszi, hogy a felismerés, mint az emlékezet tudattá válása, csak az öntudat sajátja. Ez azonban azok után, amit mondtunk, ki van zárva, mert az agytevékenységben nem létezik semmi öntudatlan. Sőt a felismerés a rovaroknál (méhek és hangyák) is, mint az engrammok fixálása, azok associatiója és ekphoriája biztosan kimutatható.

Látjuk tehát, mily kiváló szerepet játszik az amnesia azon folyamatoknál, melyeket tudatosoknak vagy öntudatlanoknak nevezünk. Az, amit magunknál öntudatlannak vélünk, nyilván csak u. n. functionalis amnesia által veszette el a subjectiv connexust a mi feltudatos agytevékenységünkkel, vagy soha sem volt vele connexusban.

Azonban talán feltételezhetjük, hogy, ha suggestió követ-

keztében vagy spontán is egy erősebb és még nem régi agytevékenység az öntudat számára feledésbe jut, ez azt jelenti, hogy fékező készülék jött működésbe, mely ezen tevékenységnek erősebb felélesztését (ekphoriáját) megakadályozza. A fel tudattükrözés kikapcsolása ennél fogva nyilván többnyire fékezést jelent, míg viszont ingererősítő folyamatok (pályanyitás) az agyban ilyen tükrözéseket intenzívebbé alakítanak és egymással összekapcsolnak.

Ismét visszatérünk tehát azon nézethez, hogy élő idegállomány, idegtevékenység és öntudat csak három, analysis által abstrahált jelenségformája ugyanazon dolognak és önmagukban egymástól semmi különbözöt, ill. elválasztható! nem képeznek. Subjectivismus, energia és anyag, lényegük szerint, ugyanaz és mint az ember agya és lelke, annak legkomplicáltabb, legtökéletesebb formájában jelenik meg előttünk.

Mindaz, amiről eddig szó volt, azonban csak a mi közös ébrenléti tudatunkra vonatkozott, melynek subjectiv tartalma tehát monistikus álláspontból tekintve semmi más nem lehet, mint az associatio által összekötött és az emlékezet segítségével mindenkor többé vagy kevésbé képzelhető, vagyis ekphoralható nagyagytevékenység complexumának synthetikus kifejezése, a subjectiv reflexnek megfelelőleg fokozódó történésének pillanatában.

Mindannyian egy második öntudattal is bírunk: az álom- vagy alvásbeli öntudattal, mely minőségileg az ébrenléti öntudattól nem lényegtelenül különbözik. De éppen tartalmának tanulmánya adja legszebb igazolását nézetünknek (1. IV. fejj. 16. §.).

Részleges, tökéletlen bepillantást nyer ébrenléti öntudatos ismeretünk az álomemlékezések által. Erre még vissza íg kelleni térnünk. Azonban már itt kell hangsúlyoznunk, hogy az álombeli öntudatnak subjéctive más minősége kétség; telenül az agytevékenység egy objective más minőségének kell megfelelnie az alvásban. Ám, ha a különbség abszolút volna, úgy ébrenléti öntudatunk az álombeli öntudatunkról valószínűleg semmiféle tudomással nem bírna. Ez azonban nincs így. Léteznék gyakran fokozatos átmenetek, melyek a közvetítést eszközlik, és bizonyos gyengébb emlékezéseket a

subjectív tükrözés associatiójával az agy alvás-tevékenységéből az éber-tevékenységébe és viszont átvisznek.

A somnambulismus bizonyos sajátágos eseteiben két vagy több egymástól élesen elválasztott öntudatot figyeltek meg és belőlük különböző teoriákat construáltak. Ily öntudatok nemcsak időbelileg követhetik egymást (válthatják fel egymást), hanem ugyanazon agyban egyidőben coexistálhatnak (a kettős én és az automatikusírás Max Dessoir-tól*) Ezen csodálatos dolgok a monismus és hypnotismus világánál már nem látszanak oly megmagyarázhatlanoknak, ha ébrélnéti öntudatunkat egyszerűen mint (mindenesetre legfontosabb, legfőbb és legconcentráltabb) nagyagytevékenységek associált lánczolatának introspectióját képzeljük. Nincs akadálya annak, hogy ugyanazon agyban más tevékenység-lánczolatok coexistáljanak, melyeknek szintén megvannak az introspectív lánczolatai, de az előbbivel való kapcsolatuk fékezőkészülékek folytán akadályozva van. Látszólag öntudatlan, vagyis a subjectív megvilágításra való emlékezést illető, de megszakított összeköttetések a két lánczolat között lehetségesek, sőt kell, hogy fennforogjanak, mert az egyik lánczolat befolyásolása a másik által kimutatható.

Egy ízben kocsin ültem gondolataimban elmélyedve. Midőn a kocsis egy pont mellett haladt el, hol a villamos kocsiából kiszállni szoktam, hogy utamat meredek gyalogúton folytassam, úgy éreztem vagy véltem, hogy leszálltam és a meredekre indulni készültem. Azon öntudat, hogy a kocsiban ülök, abban a pillanatban feltudatlánczolatomból eltűnt és álomhallucinatio egy faja által volt helyettesítve, ámbár abstract gondolatmenetem ezáltal semmiképen sem volt zavarva. Hirtelen észrevettem azután csalódásomat.

Más szóval ugyanazon agyban egyidejű v. egymást követő különböző tevékenységek közös elemi, őket coordináló összeköttetésekkel bírhatnak, és a tudatos emlékezés által egyedül megvilágított » magasabb intenzitású vagy synthetikus

*) Max Dessoir, Das Doppel-Ich, 1889. Sigismund Károly, Berlin W. óvatosan és joggal mondja Dessoir ezen felette érdekes és olvasásra méltó tanulmány végén: Az emberi személyiség legalább két schematicen elválasztható spharából áll. Az ébrélnéti öntudatot nevezi Dessoir »feltudat»-nak, a másik, ébrélnéti öntudatunknak kevésbé ősmert, öntudatot (álombeli öntudat, második öntudat stb.) «altudat»-nak nevezi.

concentratiójú hullámaiban mégis egymástól subjective tökéletesen v. majdnem tökéletesen elválasztottaknak tűnhetnek fel előttünk (példa: álom és virrasztás).

Tudvalevőleg azonban nem kell az álombeli öntudathoz fordulnunk, hogy gondolkodó énünk lánczolatbani megszakításokat találjunk. A gondolkodás minden erősebb concentratiójánál (pl. a helytelenül «szórakozott»-nak nevezett tudósnál) láthatni, mint szoktak folytatódni a megszokott agytevékenységek sorai és amellet minden subjectiv összeköttetést a főtudatnak az abstractiókra concentralt tartalmával (vagyis a főnagyagytevékenységgel) elvesztettek. Nekem pl. concentralt munkánál gyakori szokásom különböző dalokat «öntudatlanul» egyfolytában csöndesen dúdolgatni. Megkíséreltem, hogy alkalomadtán magamat rajtakapjam és az illető dalt (többnyire utczai nóták) mindannyiszor feljegyezzem. Ily módon néhány hét lefolyása alatt 24 különböző dalokon kaptam magam rajta, részben régi utczai nóták gyermekkoromból, melyekre tudatosan sohasem gondolok, de később tanult dalok is. Ezen tevékenységet gyakran «öntudatlan»-nak nevezték. Dessoir erre vonatkoztatja az altudatát. A valóságban azonban számtalan átmen-et, megszakítás, újraösszeköttetés stb. létezik. Vannak emberek, kiknél az öntudatlánczolatok az összefüggést igen gyorsan elvesztik, míg másoknál (u. n. jó emlékezettel bíró emberek, valamint olyanok, kik «mindent megfigyelnek*) igen kiterjedt és cohaesiv kapcsolatokkal bírnak. Utóbbiaknál rendszeren a concentratio (figyelem) és a phantasia tulajdonságai gyengébben fejlettek. Az öntudattükrözés igen tisztán, kevésbé tisztán és ködszerűen tűnhet fel»előttünk. Mezeje térbelüeg mint időbelileg kiterjedtebbnek v. kevésbé kiterjedtnek mutatkozhatik. Fontos viszony áll fenn kétségtelenül valamely agytevékenység intenzitása és tartama (Grashey-féle aphasia) között is egyrészt, és tudatos emlékezéstehetsége között másrészt.

Más tudatokba mini feltudatunkba vagy legfeljebb nagyagyaltudatainkba direkt subjectiv betekintést nem nyerhetünk, teljesen közömbös, vájjon azok saját idegrendszerünk más idegközpontjaié avagy más emberekéi vagy állatoké. Amit más emberekről tudunk, analóg következtetésen alapszik a nyelv útján. És ama betekintés is, melyet álombeli öntudatunkba vagy egy esetleges második vagy harmadik öntudatunkba

(Mac-Nish, Azam stb. esetei) nyerünk, elég szegényes. Ha a telepathoknak igazuk volna, úgy ez természetesen máskép lenne.

Mégis feltehetjük, sőt theoretice per analógiám fel is kell tennünk, hogy más idegközpontok tevékenységei: kisagy, középagy, nyúltagy, gerinczagy, gangliák, szintén analóg subjectiv tükrözéssel bírnak. Csakhogy pl. a gerinczagy, hogy egyet válasszunk, én-tudatunkkal, vagyis nagyagy-feltudatunkkal teljesen subjectiv (tudatosan lánczolt) associatio nélkül marad. A subcerebralis központok tevékenysége csak akkor jut tudatunkba, midőn hullámszerű terjedés által a nagyagy tevékenységébe ment át. Nyaki gerinczagyunk szakadása esetén pl. feltudatunk a szakadástól az agy felé teljes és sértetlen, de a gerinczagyban történő folyamatokról többé nem szerezhethet értesülést. Az agyphysiologia, anatómia és pathologia számtalan ide vonatkozó tényei csakis e feltevással érthetők meg.

A központi idegrendszer physiologiájának legsötétebb fejezete az agy u. n. basalgangliáinak, a középagynak és a kisagynak működése. Valójában azonban ennek, ezen szerveknek nemcsak kevésbé hozzáférhető helyzete az oka, hanem azon tény is, hogy a mi subjectiv énünk, vagyis nagyagy» fefadatunk a supponált öntudatokkal nem áll subjectiv connexusban, ámbár tevékenységük a nagyagytevékenységgel objective, a mint ki lett mutatva, harmonikus összhangban dolgozik. Rövidesen nevezzük már most mindezen homályos folyamatokat majd öntudatlan agytevékenységnek, majd agy-reflexeknek, majd agyautomatizmáknak és efélék. Azonban ezen kifejezésben «öntudatlan» azon veszély rejlik hogy e folyamatokat feltudatunk tartalmával téves ellentétbe hozza azáltal, hogy tőlük az introspectiv öntükrözést bizonyíték nyoma nélkül a priori megtagadjuk.

Hogy egy nagyagy nélküli állat trigeminusának izgatására szintén sikít, azt látszik mutatni, hogy a nyúltagy vagy középagy valamely centrumában fájdalomkeltés megy végbe és hogy következésképp ezen központ fájdalomérző öntudattal is bír. Az állat nagyagy tudatában azonban a fájdalom, azaz a subjectiv érzés csak akkor jelentkezik, ha ama központból a nagyagyba projiciáltatott, és ez áll kétségtelenül mi ránk nézve is. Egy szegény fiatal ember harántul átszakított nyaki

gerinczagygyal csodálkozva nevetett, midőn lábát talpának tüzes vassal való érintése után visszahúzódni látta. Absolute semmit sem érzett. «De gerinczagyának fáj» mondtam neki, «csak ön (az agya) nem tud róla». Így Goltz physiologus ismert nagyagynélküli kuttyája is egyszerű, inférioris szellemi képességek sorát mutatta, melyek a kutya alárendelt agy-centrumai «szellemi élet»-ének feleltek meg.

De nem szabad elfelednünk, hogy álombeli öntudatunk (4. IV. fej. 2. és 16. §§.) a nagyagytevékenység dissociált állapotának felel meg (alvás). Ilyen dissociatio azonban az agyganglionok (pl. thalamus vagy kisagy), gerinczagy és az állatvilág theoretice postulált öntudatainál fel nem tehető, úgy hogy ezek minőségének másnak, sokkal egyszerűbbnek és automatikusabbnak, de nem álomszerűnek kell lennie. Ezeknek tehát más természetű adataknak kell lenniök.

További analóg következtetések által tehát az állatvilág különböző idegközpontjai részére különböző, structurájuk és nagyságuk bonyolultságának adequat öntudatokat kell megítélnünk és mindig a legnagyobb, legbonyolultabb központban kell a főtudatot, azaz a vezető legokosabb főtevékenység vagy agytevékenység tudatát sejtenünk. Steiner Izidor kísérletei bebizonyítani látszanak, hogy ezen főtevékenység a halaknál a középagyban megy végbe (Steiner Izidor, *Über das Grosshirn der Knochenfische*, 1886, Január, Sitzungsber. der Berl. Akad. phys.-math. Klasse). Ugyané szerző (ibidem, 1890. január 16; *Die Function des Zentralnervensystems der wirbellosten Thiere*) az agyat mint: «az általános mozgató központ, összeköttetésben a magasabb érzékidegek legalább egyikének működésével» véli definiálhatni. Ezen definitio tartalmaz valamit, azonban nagyon absolut és nagyon korlátolt. Az agy egyszerűen a legnagyobb és legbonyolultabb idegközpont. Ezáltal a legerősebb és legokosabb, azaz a külvilághoz és más lények agyaihoz legbonyolultabban alkalmazkodó tevékenységgel bír. Ennélfogva ezen tevékenység is a motorikus központok kölcsönhatásában az egyetemesen vezető szerepet játssza.

A hangyáknál az agyat különböző kísérletek és összehasonlító élettani és bonczani tanulmányok alapján még több joggal mint eddig a felső nyelőcsőganglion corpora pedunculataba véltem helyezhetni (Fourmis de la Suisse 1874). Később az összehasonlító psychologia kérdéséről tüzetesebben nyilat-

koztam, és itt illető munkámra utalok. (Das Sinnesleben der Insecten. München 1900, Verlag von Ernst Reinhardt, Jagerst. 17.)

Az öntudat fogalma, miként mi azt definiáljuk, alapfogalom, mely tovább fel nem bontható. Ámbár, subjectiv lényege miatt, indirect, inductiv kimutatása a subjectumon kívül kellő bizonyossággal csak bonyolult idegközpontoknál lehetséges, véleményem szerint általánosságot tulajdoníthatunk neki. Amily könnyűnek látszik épen erre vonatkozó nézetünket syllogismákkal megczáfolni, oly kényszerítő módon tolja fel magát az inductive gondolkodó kutatónak. Vájjon az analysalhatlan subjectivismus fogalma, mely semmiféle természeti jelenséggel össze nem hasonlítható, egyikéből sem levezethető — hiszen ő az, ki előtt a természet megjelenik! — hirtelen — (de miből?) — miként keletkezhetik? — az első neuronnal? — az első élősejttel? A mit öntudatunkban elemezünk, a különböző minőségek és erősségek, melyek benne elrendezve látszanak. Ezeknek tulajdonítunk anyagi valóságot közvetlenül mint agytevékenységeket, közvetve mint a külvilágból származó ingercomplexumokat. De az az elvont fogalom, «hogy ilyen minőségek tudatosakká válnak», eredetileg adva van és nem elemezhető.

Ezen megfontolásokba csak alaposan bele kell mélyedni, hogy — hacsak nem akarunk mindig újra a circulus vitiosusba, valamely meddő scholastikus dualismus üres szóharczaiba visszaesni — belássuk, hogy azon alapot, mely a mi jelentésünk szerint értelmezett öntudatok abstract fogalmának alapját képezi, az energia fogalmának alapjától el nem választhatjuk. — Mihelyt ilyen elválasztást foganatosítani akarunk, vagy az összes spiritismák és spiritualismák kísértetjárásába esünk, kik az «önálló szelleminek, vagy az «ön-álló szellemekének minden lehető tulajdonságot és a⁷ általuk épügy individuálisait «materia» stb. felett személyes uralmat kölcsönöznek — vagy a lapos, philosophiailag tarthatatlan «materialismus»-ba jutunk, mely a «szellemet», Hl. az öntudatot a lényegileg épügy abstract fogalmakból: «atom» és «energia» construalni vagy leszármaztatni akarja és ezáltal csak ostoba szójátékot követ el..... Az ember egyáltalában csak viszonyokat ismerhet fel a jelenségek, azaz az érzékek között. Ezek öntudatunkban közvetlenül, mint érzéskomplexumok jelennek meg. A mozgás segítségével össze-

hasonlíthatjuk őket, kísérletezhetünk velök és így a külvilág létezését megismerhetjük és jelenségeit mind mélyebben ki-kutatathatjuk. Utóbbi, miként ma már tudjuk, oly módon történik, hogy ama külvilág ingercomplexumai agyunkban engraphálódnak, regisztrálódnak és a figyelem tevékenysége segítségével kiválogatódnak. Számos hasonló engrammcomplexum ismétlése éshmophonikus (Semon) együtthangzása képezi az abstractió alapját. Előbb csak concret u. n. általános képzetek (kutya, ember, óra) azok, melyek ily homophonia útján képződnek. De minél magasabb a synthesis és minél nagyobb az egyes homophonikusan együtthangzó láncolatok különbözősége, annál ködszerűbb, elvontabb lesz a kép (világ, nagy, jó, rász). Ily «magasabb syntesisek» útján végül mind nagyobb synthetikus abstractiókhoz jutunk (szám, idő, tér, minőség, energia). Gondolkozásunk ezen termékeinek «egyszerű külső valóságot» tulajdonítani a legnagyobb és legdívóbb gondolkozási hiba. Reális egy bizonyos kutya, de többé nem ez az általános fogalom «kutya». Mennyivel kevésbé ezek a fogalmak: atom, energia, szellem, jó stb. Tér, idő és minőség csak bizonyos általunk megismert viszonyokat jelentenek a reális, közvetett, inductiv és a csak érzékképileg megismert tárgyak között.

Mindaz, ami megismerőkéességünk ezen elemi alapzatát elhagyni akarja, hasztalan metaphysikus szemlélődés isten, világnézet, absolut elvek felett és ahogy ezen üres szavakat még nevezik, és az is marad. A tudománynak a metaphysikus következtetésekkel és álkérdésekkel szemben agnostikusnak kell magát vallania.

Utalok itt különben a bécsi természetbúvárok gyűlésén tartott «agy és lélek» című előadásomra (Gehirn u. Seele Verlag von Alfr. Kröner, XI. Aufl., 1910.)

Az Öntudat fenti definitiójából, mely szerint az a concentralt nagyagytevékenysége, subjéctív oldala, következik, hogy az utóbbiak azok, melyek okosak, de nem Hartmann «alvalátó öntudatlan»-jának (hellsehendes Unbewusste) értelmében, melyet e philosophus az ösztönben vélt felfedezhetni. Az ösztön másodlagos, automatikus productum, kristályosított, rögzített intelligentia, amint magukat Darwin, Delboeuf és mások kifejezték. Először jön a plastikus modifikálóképesség, concentratiójával és fáradságos, combinatorikus alkalmazkodó és meg-

unió munkájával. Ez az, a mi, mint az idegrendszer plastikus reakcióképessége, a világ és más lények idegműködéseire adequat és mindig complikáltabban (okosabban) simul. Az ösztön phylogenetice az energiák egy meghatározott complexumához automatikusan, mereven illeszkedett, fixált mint egész többé nem alkalmazkodni tudó terméke a plastikus idegmunkának, a fajemlékezés egy neme (Hering). A szokás az egyéni központi idegrendszer niechanismusa, mely által az emlékezés ill. a plastikus agytevékenység hasonló reakcióinak ismétlése segélyével annak automatisálása és szervülése megy végbe a plasticitas mindig nagyobb rovására. Az ösztönök (valószínűleg a nemzedékek folyamán fokozatosan öröklött, felhalmozott és később ekphoralt engrammok czélszerű természetes kiválasztása folytán) tovább fejlődött és az átöröklés törvénye által fokozatosan alakult automatismák. Ha az ember születésénél majdnem semmiféle kész ösztönrel, hanem csak elháríthatlan (járni, beszélni) vagy többé-kevésbbé elhárítható öröklött hajlamokkal bír, úgy ez egyszerűen onnan van, hogy születésénél az agy még nagyon is embryonalis, az idegrostok részben velőshüvelynélküliek. Azon öröklött hajlamok, melyek később minden normális egyénnél elháríthatóan megvalósulnak, az ösztönökkel egy sorba állítandók. Természetesen, még valami hozzájárul. A hatalmas ember-agy élete folyamán registralt engrammcomplexumainak mennyisége és különbözősége oly roppantul nagy és bonyolult, hogy a csírasejtek azokat egészükben, mint kész ösztönt nyilván többé nem fogadhatják magukba, azokba át nem vihetők, hanem csak mint általános irányzatok vagy dispositiók mehetnek át az öröklékeny mnemébe. De ilyen dispositiókkal agyunk tete van tömve, joggal írja le Semon (Der Stand der Frage nach der Vererbung erworbener Eigenschaften, 1910): «Az a gyermek, ki. mindazt, vagy csak a legtöbbjét tudná, vagy ismerné, amit két szülője, 4 nagyszülője, 1024 tagja tizedik ősének és így tovább tanult és tapasztalt, lehetetlen lény volna, melynek a minden egyes egyéntől nyeri különböző szerzemények roppant tömegében, az öröklött ismeretek és ügyességek túlbőségében úgyszólván meg kellene fulladnia», Teljesen úgy, amint az okos öntudatos embernek megvannak melleleg a szokásai és ösztönei, a bámulatosan fixált és bonyolult ösztönökkel bíró rovar is amellettt kicsiny, gyenge.

plastikus okossággal bír, mely azután mindig a maga nyomorékságában mutatkozik, ha az ösztön cselekményláncolatainak útjába kísérletkép előre nem látott, a természetben különben elő nem forduló akadályokat gördítünk. Erre vonatkozólag a kísérletek egész sorát végeztem (Sinnesleben der Insekten). Fabre (Souvenirs entomologiques), elvakítva a rovaroknál létező, az ösztönlátszat intelligentiája és a plastikus okosságreaction nagymértékű gyöngesége közti úrtól, azon hibát követte el, hogy az utóbbit tagadja, ámbár a figyelmes olvasó szerzőnek nagyszerű megfigyeléseiből azokat maga is kidiagnostisálhatja. Utolsó tanulmányaiban azonban végül is enged és a rovaroknak «discernement»-t tulajdonít. Az emlékezetet, az észleletet, az emlékezések associatióit és a belőlük származó egyszerű következtetéseket én, W a smann és Buti el Reepe'n kétségtelenül kimutattuk.

Mindazon logikus következtetések, melyeket agytevékenységünk a főtudattükrözésünk küszöbe alatt képez, ezek azok, amit intuitionak, ösztönszerű megítélésnek stb. nevezünk. Ezen következtetések gyorsabbak és biztosabbak, mint a tudatosak, de szintén tévesek és hamisak lehetnek, különösen ha terra incognitával kerülnek érintkezésbe. Ilyfajta következtetéseknek vagy intuitív természetű associationak úgy a tisztán centralis (abstractiók, kedély) agyműködéseket mint a centripetális (észlelések stb.) és a centrifugális (impuls, hajlam) elemekkel összekötőiteket kell megjelölnünk. Főtudatunk küszöbe alatt sokkal több abstractiókat végzünk, semmint azt képzeljük. Nem szabad tehát, újból hangsúlyozzuk, tudattalan és tudatos tevékenységeket egymással szembeállítani, hanem legfeljebb és pedig szintén csak relatíve, azaz gradualisan, az actualis plastikusan alkalmazkodó vagy átváltozó phantásiát vagy észtevékenységet (többnyire feltudatos) a többé-kevésbé fixált, automatisált, jegeczesedett intelligentiával, melyet mint egyénileg szerzettet szokásnak, mint öröklöttet ösztönnek nevezünk, és amely többnyire csak altudatos.

Az öntudatjelenség psychologiailag érdekes esete a tudatos és az öntudatlan ámitás Vegyük valamely Kovács János A. esetéi, a ki, hogy pénzösszeget kicsaljon. X. grófnak

adja ki magát, és egy Kovács János B.-t, ki örülségében X. grófnak képzeletben magát. Mi tudatos A-nál és öntudatlan B-nél? Egyszerűen a különbségviszony két associatio-lánczolat között; a valóságban átélt saját személyiség, és az X. grófróli képzetek. Minél élesebben kifejezett a két dinamikus associatio-lánczolat különbségviszonya, rendszerint annál élesebb lesz az öntudat megvilágítása, annál kevesebb lesz az összetévesztés a valóság és képzelet között.

Világos azonban, hogy Kovács János A. kísérlete, hogy más embereknél a két képzetlánczolat azonosságát tévesen előidézze, saját agyában mindkét képzetlánczolat erős associativ munkáját létesíti mely annak relatív azonosítására törekszik. Ha Kovács János A. erős plastikus phantasiával bír, úgy könnyebb lesz neki az azonosítás és ezáltal a különbségviszonyok dinamikája gyöngül, amennyiben érzékek és érzetnyomatékok a hasonlóságot elősegíteni és a különbségeket eltüntetni fogják; a csalás, ámitás ezáltal egy úttal természetesen jobb és öntudatlanabb lesz, ellenben talán vigyázatlanságok folytán kudarcot vall. Ha élesen bíráló, objectiv tépelődő szellemmel bír, úgy viszont mindkét lánczolat különbségviszonyait aggályos élesen tünteti föl, ezáltal azonosítása nagyon megnehezített és a csalás természetellenesebb, rosszabb, fudatosabb, azonban nagy elővigyázat folytán jobban rejtett lesz. Más combinatiók azonban hasonló eredményhez vezethetnek. Phantasia és kritika pl. egyidőben állhatnak fenn és az utóbbi a csalásokat corrigálhatja. Viszont ethikus képzetek és hajlamok hiánya a hazudozásra való megszokást elősegítheti, ami az említett különbségviszonyokai fokozatosan gyöngíti. Vagy nagyfokú felületesség és kritikanélküliség hasonló eredményhez vezethet, különös phantasia segítségével is. Vannak emberek, kiknek agyában a képzelt és átélt dolgok között csak egészen homályos és gyenge különbségviszonyok léteznek, anélkül, hogy ezt csupán valamely határozott tulajdonság hiánya vagy feleslegére vezethetnék vissza. Ott, hoi a különbségviszony látszólag hiányzik, vagy legalább nem tudatos, ez mindkét tévé kenyéglánczolat associatiójának hiányán HI. öntudatmegvilágításának hiányán alapulhat. Az egyiket csak a feltudat, a másikat csak az altudat világítja meg. Ezt észleljük különösen az álomban és a hypnolisaltaknál. Látjuk tehát, mint

áll a phantasia-hazudozó és a pathologikus csaló a kritikailag tudatosan csaló és az örült (vagy az álmodozó vagy teljesen hypnotisált) közötti fokon és miért játszáik szerepüket sokkal jobban mint a tudatos csaló. Ezt nevezik a francziák «jouer au natureh (Tartarin). De ha a tendentia a képzeletlánczolatoknak a valóságlánczolatokkal hol tökéletesebb, hol tökéletlenebb azonosítására mint öröklött hajlam a hazudozásra és a csalásra avagy még a túlzásra gyakran elő is fordul, másrészt nem szabad felednünk, hogy megszokás, ill. gyakorlás utján (színművészet) ezen hajlam (mely kis mértékben a legjobb embernél is megvan) fokozható vagy fordított gyakorlás utján (tudományos módszer) leküzdhető. Arra akartam rámutatni, hogy a lényeges különbség az antithesis, ill. mindkét tevékenységlánczolat többé-kevésbé qualitativ és quantitativ differentiálásának fokát illetőleg az agyban rejlik, nem pedig abban, vájjon az azonosítás vagy nemazonosítás subjective többé vagy kevésbé tudatos, vagy öntudatlan. A különbség erősebb vagy gyengébb öntudatmegvilágítása inkább csak következménye magának a különbségviszonylatok intenzitásfokának. Különben mindenkinek ajánlanám, a ki ezen nagyfontosságú és érdekes kérdés iránt érdeklődik, Delbrück kitűnő munkájának: «Die pathologische Lüge úrid die psychisch abnormen Schwindler, 1891» tanulmányozását.

Apperceptió. Az apperceptió vagy figyelem amint láttuk, a nagyagyneuronokban vándorló, a gondolótevékenység legerőteljesebb macula luteájának egy faja, mely a régi, szunnyadó, associált engrammokat minduntalan ekhporálja, hullámcsúcsát újból erősíti és új combinatókká feldolgozza, vagy centrifugalisan tettekbe küsíti, míg másrészt az érzéktevékenység folytán állandóan, különösen az intendált mozgások segélyeivel a külvilág izgalma alatt áll és vele adáquat kölcsönviszonyban dolgozik. Ezen tevékenység mellett, mely a tulajdonképeni gondolkodásnak felel meg, a figyelemnek és mezejének intenzitása és extenzitása állandóan változik.

Az álom és hypnosis alatt tevékenysége változott, nyilván fékezett, lassult, azonban legkevésbé sem szükségképen

gyöngült. Talányszerű, de kétségtelen jelenség, hogy az álmok és suggestiók egyfelől nagyfokban dissociáltak, másfelől azonban nagyon finoman appericipálódnak. Sőt a hypnosis alatt igen éles apperceptiók bizonyos irányban igen gyorsan követhetik egymást. Nem akarok itt efelől bővebben tárgyalni (1. IV. fejj. 16. §.).

Ismeretes, hogy az öntudatmegvilágítás az apperceptió intenzitásával subjective növekedni látszik. De aki ebből azt következteti, hogy a subjektivismus, azaz az öntudat, az érzés, a nem vagy elkülönítve concentrált, az apperceptiom ezen kívül eső nagyagytevékenységeknél teljesen vagy részben hiányzik, hamisan következtet; amint azt már láttuk. Tényleg és valójában nagyon intenzív és korlátozott apperceptióknál a többi gondolástevékenységek csak látszólag többé vagy kevésbé öntudatlanok. Összefüggése a főapperceptiótevékenységgel és ennél fogva a feltudattükrözéssel meglazul; azért látszanak az utóbbi világánál homályosabbnak a teljes eltűnésig. Dissociatio és amnesia rendszerint együttjárnak. És a (functionalis) amnesia csak a teljes vagy részleges megszakítást jelenti a különböző tevékenységláncolatok öntudattükrözései között.

Érzelmek. Általános érvényű törvény az, hogy az a képességünk, mely különböző minőségű érzéseket (öntudatelemek) térbelileg vagy időbelileg többé-kevésbé éles viszonylatokban associál, az illető érzékszervek ingerkapuinak elrendezésétől függ. Ezt a törvényt H. Spencer már felismerte. Magam a rovaroknál (topochemikus szagérzék) utánvizsgáltam és igazoltam, és S e m o n ezt a «Mnemische Empfindungen»-ben élesebben formulázta.

Ha nagyon éles, térbelileg részleteiben associált látásengrammcomplexeumok birtokában vagyunk (éles látelemképek), úgy ezt az éles, optikus képet a, reczehártyánkknak köszönhetjük. Ha nagyon éles, időbelileg associált hang- és szóláncolatoknak mint succesive associált hallásengrammcomplexeumoknak birtokában vagyunk, úgy ezt a Corti-féle szervnek köszönjük. Ha ellenben képtelenek vagyunk szagrészletei. időbelileg és térbelileg éles viszonylatokba kapcsolni, akkor annak szaglószerünk mélyen rejtett helyzete, és az a szabálytalanság az oka, a melylyel idegvégződéseit a szaglórészecskék érik. Emellett természetesen a külső ingerek minősége is együtt hat (fény hanghullám, szaglórészecske) Ki-

mutattam, hogy mozgatható érzőszarvakkal bíró rovarok, melyeknek bunkóin a szaglószerző foglalt helyet (hangyák, darazsak stb.), ezúton a külvilágról térbeli szagképet nyernek és megfelelő, élesebb szaglótér- emlékeket képeznek, melyek tájékozódásukat a térben lehetővé teszik (F o r e 1: «Sinnesleben der Insekten*»).

Ennek megfelelőleg látképeink a legélesebben és szagképeink a legelmosódottabban vannak lokálisaivá. A tapintás és ízlés közbül esnek.

Azonban ezen 5 érzékérzéseinkkel öntudatelemeink koránt sincsenek kimerítve. Tekintsünk el a hőérzéstől, nemi kétértelműségtől és hasonlótól, melyek még relatíve lokálisaivá vannak (különösen az első). Vannak még más, úgynevezett zsigerérzéseink, egyensúlyérzésünk (Mach), sensomotilitásunk és hasonló, melyeknek lokalizálása nagyon elmosódottan, ködszerűen érezhető és melyeket mégis az érzésekhez sorolnak. Itt világos, hogy az ingerkapuk az ingereket rendkívül elmosódottan veszik fel és hogy ezért nem keletkeznek élesen határolt engrammcomplexumok. Mindazonáltal gyakran éppen a zsigerérzések nagyon intenzívek és megfelelő erővel egész agyunkba sugároznak. Ugyanez áll a hőérzésre, a nemi kétértelműségre és hasonlóra. Sőt, itt közönségesen érzelemlről beszélnek és ezáltal jelzik, hogy az érzés és érzelem fogalmi egymásba átmennek.

Érzelem alatt a szónak tulajdonképeni értelmében a léleknek oly állapotait értik, melyek semminő különleges, kívülről jövő ingernek felelnek meg és nincsenek lokálisaivá. De a legutóbb említett zsigerérzelemlnél az inger szintén nem «kívülről» jön, hanem okuk magában a testünkben van. De a tulajdonképeni érzelmeket igen gyakran kívülről ható érzések váltják ki (ekphorálják), pl. félelem, harag, jó vagy rossz kedv. Azt mondják ekkor, hogy az illető érzés «érzelemszínezett».

Az érzelempszichológia még mindig nagyon homályos fejezet. Általában az érzéseket kellemesekre, melyek az ének elősegítésével, expansiójával járnak, és kellemetlenekre osztják, melyek viszont az én depressiójának vagy korlátozásának felelnek meg. Wundt az ellentétes érzéseknek még két kategóriáját különbözteti meg: 1. izgatás és gátlás, és 2. feszítés és feloldás.

Az érzelmek azonban az érzetekkel való kapcsolatuk

útján számtalan nüancírozást és ezáltal specifikus tulajdonságokat nyernek. Továbbá combinatójuk akaratgerjedelmekkel vagyis motorikus gerjedelmekkel és kisülésekkel szintén alkalmat ad különféle kevert érzelmek keletkezésére. A düh a rossz-kezd folytán történő motorikus kisülési reakción alapszik, a jókedv létesülése céljából; a félelem viszont ijedtségi bénuláson alapszik, előidézve az ennek egy közelgő (várt) korlátozása által (várakozási érzés); Az erkölcsi érzés, vagy lelkiismeret más lények iránti rokonszenvértések kifolyása, melyeknek jó vagy rossz kedvét együttérezzük, úgy hogy a segítség ösztöne keletkezik és kedvtelenség (bánat) áll be, ha ki nem elégül. Ezáltal, aztán indirect úton másoknak kívánságait és parancsait (pl. a nyelvtan tanulása) végtére a kötelesség tárgyainak érezzük stb.

Bármint van is, egy bizonyos: Ezek az általános öntudat-állapotok az ő hol diffus, hol érzések által élesebben kifejezett minőségeivel, melyeket érzelmeknek nevezünk, agyunk legintensivebb rázkódásainak felelnek meg és ennek megfelelőleg hatalmas engrammcomplexumokat hagynak hátra. Ezen engrammcomplexumok azonban többnyire elmosódottan associáltak, azaz csakis akkor élesebben, ha tiszta, jól associált, ennél fogva könnyen emlékezetbe hozható érzékézéscomplexumok az illető érzelmekkel szorosán kapcsolódtak. Akkor az érzelm' az illető érzéscomplexum által könnyen ekphoráltatik. Ha viszont bizonyos érzelmek a zavarodottság pillanatában, mint pl. nagy, hirtelen félelem vagy exstasis, keletkeztek, akkor, bármily mély volt is hatásuk az altudatban, bizonyos körülmények között teljesen vagy részben elfelejtődnek, vagyis igen nehezen ekphorálhatók. De azért az altudat homályából az idegéletre intensive utánhatnak. Nagyagytevékenységünk rejtett rostjait állandóan izgatják és súlyos s tartós idegzavarokat idézhetnek elő, miként azt Breuer, Freud, Oskar Vogt és mások kétséget kizáróan kimutatták. Éppen hiányos assotiaiójuk a könnyen ekphorálható elemekkel járul kóros burjánzásukhoz az altudatosban hozzá, míg ismételt ekphoriájuk viszont tartalmuk tisztázására és intenzitásuk gyöngülésére vezet. Úgyszólván szétosztódnak más engrammcomplexumokba és lánczolatokba és ezáltal elveszítik kórokozó határukat. Ezen a tényen alapszik a psychanalysis úgynevezett kathartikus gyógyhatása (1. VII. fej.).

Nézetem szerint nem létezik éles határ érzés és érzelem között, aminthogy nincs éles határ érzelmek és abstract fogalmak között. Az érzések többé vagy kevésbé élesen localisalt érzelmek és az érzelmek többé vagy kevésbé diffúz érzések.

Akarat. Az akarat lényegében az érzéskomplexumok (képzetek) és érzelmek motorikus tendenciája. Ezen tendenciának bonczani kifejezését a cortico-motorikus idegpályákban találjuk, mint az érzéséletet a senso-cortikalis pályákban. De miként az engrammok finomabb associációja intrakortikalis, ilyen a finom u. n. psychomotorikus innerváció is. Vagyis, azon neurokymáramlatok, melyek a legfinomabb összműködést ill. a mozgások associációját létesítik, már az agykéregben keletkeznek. Ezek ennél fogva a nagyagy gondolkozással és a nagyagy érzéssel benső connexusban állnak és tulajdonképpen csak azoknak áttételei jelen vagy jövő mozgásokká ill. cselekedetökké.

Mivel az érzelmek erősebbek a képzeteknél, hatásuk az akaratra természetszerűen erősebb. S t r i c k e r kimutatta, hogy minden akaratgerjedelemnek következménye a megfelelő izmok gyenge, altudatos innervációja. Az u. n. gondolatolvasás (Cumberlandismus) ezen ténynek szép, kísérleti bizonyítéka. Elhatározásnak nevezik az összes a jövőbeni cselekedetekre irányult akaratgerjedelmeket, és akaraterőnek az ilyen elhatározásokat hosszú előkészület után keresztülvinni, ami a kitartás tulajdonságával egyezik.

Alsóbb állati lelkünk. Az emlősök nagy agya a szaglószervekkkel és szaglóközpontokkal együtt lassanként, a halaktól kezdve az alacsonyabb állatalakok agyközpontjai felett fejlődött ki és mindinkább, fel egészen az emberig, az alacsonyabb központi idegrendszer uralkodójává vált. A legalsóbbrendű halaknál és más alacsony rendű állatoknál ennél fogva az egész lelki élet alacsony agyközpontokban piciny nagy agygyal vagy anélkül: középagy, kisagy, gerinczagy, játszódik le. Tehát ezen központokban is van érzés, érzelem, asszociálás és akarási, csakhogy sokkal egyszerűbb, durvább, automatikusabb alakban. A mi emberi agyunk azonban ugyanezen törzsfejlődésileg idősebb idegközpontokkal is bír. Kétségtelen, hogy bennök nálunk is alacsony, állati lelkifolyamatok játszódnak le. Az ember és az állatok élettanában ezen folyamatokat reflexeknek és automatizmáknak nevezik. Direkt érzésük, cselekedetük

és érzelmük nekünk (t. i. feltudatunknak), miként mondtuk (1. í. fej.), direkte sohasem jön tudomásunkra. Azonban nagyagyunkhoz külön rostok útján átvitetnek és így közvetve feltudatunkhoz érkezik. Önmagunkban tehát úgyszólván mélyen altudatos és egyúttal általában a nagyagyléleknek alárendelt állati lelket hordunk, de amely a maga részéről önkényes uralkodóját, ki «szabad akaratával» annyira szeret hivalkodni, gyakran erősen és tudtán kívül azáltal befolyásolja és irányítja, hogy az érzelmek és ösztönök alapját szolgáltatja.

II.

Az idegtevékenység viszonya az idegállományhoz és az öntudatállapotokhoz.

Hogy az idegtevékenység fokozott anyagcserét és hőemelkedést mutat, többé nem bizonyítandó. Látható elváltozásokat mutattak ki az idegsejtekben az ideg intenzív izgatása után. Hogy vajjon az idegtevékenységnél végbemenő kémiai folyamat mint olyan az idegbeli inger átviteleket, jelképezi-e, avagy vajjon inkább physikalís molekuláris hullámmozgásokat létesít, aligha megoldott kérdés. A szerves élet molekularprocessusainak rejtelseiben talán nem mindig különböztetendő meg oly élesen a kémiai és physikai.

Talán joggal helyezik ezen processusokat, melyeket gátlásnak vagy viszont izgalomerősbbödésnek és pályanyításnak («*Bahnung*» Exner) nevezünk, a ganglionsejtek testébe és a neuronok végágazataiba vagy végbunkóiba, ill. mindkettőnek éritkezési határába.

Fontosak előttem bizonyos boncztoni tények. Az emlékezet, ill. az engraphia és ekhporia jelenségei az agyelemek pusztulásának és azok pótlásának lehetőségét új elemek által a postembryonalis élet folyamán kizárni látszanak. Ez a kérdés arra ösztönzött, hogy Dr. Schiller úrral, akkortájt segédorvos a Burghölzliben, jelenleg Wylben igazgató, legalább megvizsgáltassam, vajjon a központi ideg-

rendszer elemeinek száma a születés után növekszik-e vagy sem. Úgy találta, hogy a macska nervus oculomotoriusánál (Comptes rendus de l'Acad. des Sciences 30 Sept. 1889) az idegelemek tényleg nem számszerint, hanem csak kaliber*) szerint látشانak növekedni. Ennélfogva nagyon valószínű, hogy ugyanazon idegelemek az egész postembryonalis életen át fennmaradnak. Már Birge kimutatta, hogy a békánál a motorikus idegek magvaiban a dúcsejtek száma a rostok számának felel meg. Úgy a kóros góczai az agynak, mint az állatokon végzett Gudden-féle agyműtétek eredményei bebizonyítják, hogy agyelemek, ha egyszer elpusztultak, többé újraképződni nem képesek. Csak a környéki idegek tengelyszálai nőhetnek újból bimbózás (Ranvier) által, ha a hozzátartozó dúcsejt még sértetlen. Újra képződött szövetekben, legalább némely állatnál, idegsejtek ujrakeletkezhetnek; azonban itt egészen primitív elemekről és nem koordinált idegközpontokról van szó (pl. gyikfark regenerálása).

1886—87-ben His és én, egymástól függetlenül, fontos tények alapján az idegelemek egységét igyekeztünk kimutatni. (His: Zur Geschichte des menschlichen Rückenmarkes -u. der Nervenwurzeln; Forel: Hirnanatomische Betrachtungen u. Ergebnisse, Arch. f. Psychiatrie). A rostoknak a sejtekből való embryonalis növése alapján (His) valamint a kórtanban és a kísérleteknél a rostnak a sejttől és a sejtnak a rosttól való függése alapján az anastomosisokat tagadtuk és minden rostnak a megfelelő sejtekhez való hozzátartozását mint nyúlványokat fogadtuk el. Nézetünket később Ramon y Cajal és Kölliker szövettani utón igazolta. Waldeyer az idegelemnek (sejt a hozzátartozó szétágazó rostokkal) a «neuron» nevet adta, és az egészet neurontheorianak jelölték. Ez Schiller eredményeivel igen jól egyezik.

Ezután Nissl a dúcsejt szövédéket festésmódszerekkel tovább tanulmányozta és Apáthy kitűnő festésmódok segítségével különösen a fibrillákat úgy a gerinctelenek velő nélküli idegrostjaiban, mint magában a dúcsejtben mutatta ki. Utóbbi kétségtelenül kimutatott a nadály dúcsejtjének protoplasmájában fibrilla-anastomosisokat. Apáthy és Bethe

*) A felnőtt macska rostjának kalibere 6—8-szor erősebb mint az újszülöttek rostja.

most tehát azt vélik, hogy a neurontheoriát megdönthetik, amennyiben azt a theoriát állítják fel, hogy a dúcsejtek nem idegsejtek, és a rostok csak keresztül mennek rajta. A fibrillák más sejtek productuma, melyeket idegsejteknek neveznek, és amelyek mindenütt, a fehér állományban is elszórva volnának. Visszatérnek a Gerlach-féle rosthálózatához. Szerintük a fibrilla az idegelem, és boncztanilag mindenütt, úgy a szürke, mint a fehér állományban, el van terjedve. A p á t h y szerint a S c h w a n n-féle hüvely sejtjei és a neurogianak megfelelő sejtjei azok (közállomány; előtte kötszövetinek vagy endorhelialisnak, nem pedig idegbelinek tekintették), melyek az idegfibrillákat kiválasztják. Ennélfogva fibrillogen idegsejteknek nevezi. Ezen fibrillogen idegsejtek aztán mindenütt, a központi idegrendszerben is, folytonosan új fibrillákat és új anastomosisokat létesíthetnének.

A p á t h y theoriája igen fontos tények egy sorával nem egyezik, és B e t h e élettani kísérletei, melyekre A p á t h y támaszkodik, kevés figyelmet érdemelnek, miután B e t h e aggasztó megbízhatatlanságát más téren bebizonyította. Apáthy eredményei és nézetei mégis nagyon kapóra jöttek, minthogy a kérdés tüzetesebb megvizsgálására nyújtottak okot. Ramon y C a j a í, W o l f f, H a r r i s o n stb. újabb dolgozatai A p á t h y nézetét megczáfolták. H a r r i s o n kimutatta, hogy a környéki mozgatóidegek a S c h w a n n-féle hüvely embryonalalapjának elpusztítása után egész egyedül az előszarvsejtekből nőnek ki.

D u v a l M á t y á s az idegtheoriát viszont túlhajtotta, amennyiben a neuron rostelágazódásai végágazatainak amoeba-szerű mozgást tulajdonít. Ezek segélyével úgy az alvást (a pseudopodák visszahúzódása és az érintkezés- megszüntetése által), mint a gátlásokat és izgalomátviteleket akarja magyarázni. W i d e r s h e i m állítólágon hasonlólag figyelt meg átlátszó állatoknál. Ám azt hiszem, az egész hypothetikus speculatio.

Számomra a neurontheoria legfontosabb bizonyítéka még mindig nem a gyakran oly nehezen értelmezhető histológikus képekben, hanem az idegrendszer embryoioigiájának tényeiben, valamint a secundär degeneratio jelenségeiben rejlik, melyek állandóan a neuron terére korlátozódnak, egyre megy, vájjon a sejt, vagy a hozzátartozó rost van-e megtámadva. Mire valók volnának továbbá a dúcsejtek, ha nem idegbeliek? A fibrillák «táplálására» nagyon ügyetlenül vannak

elhelyezve. Miért ne tápláltatnának a fibrillák, miként a többi más testelem, közvetlenül körülfekvő vér- és nyirokedények útján? De ha viszont a dúcsejt a központi idegtevékenység-nél főszerepet játszik, (amint Hodge stb. szerint kifáradásából következik), úgy igen jól megértjük, miért oly edénydús a környezete (szürke állomány), míg a rostok, melyek csak vezetők, edényekben szegényebbek.

A neurontheoriának lényege tehát, hogy a központi idegrendszer nagyobb sejtrostrendszerek számából áll, melyen belül minden egyes sejtrostelem neuron szomszédjaival relatíve egyenértékű, azokkal a tengelyszálnyúlványok oldalágai útján contiguitas- (nem continuitas-) connexusban áll, és a szürke állomány távolabbi részeivel az idegnyúlványoknak egymástól relatíve izolált fibrillakötege útján, melyeket velős rostoknak nevezünk, oly módon van összeköttetésben, hogy a velőrost vége faszerűen elágazodva az ottani idegsejtek felületén végződik. Azonkívül vannak Golgi szerint második kategóriájú idegsejtek, melyeknek idegnyúlványa mindjárt a közelben (ugyanazon szürke állományban mint maga a sejt) elágazódások útján megszűnik, anélkül, hogy egy vagy több velőrostot képezzen¹. Végül vannak izomneuromok, melyek végágai az izmokban ágazodnak el. A neurontheoria ennél fogva .felteszi, hogy nem a neurogliasejt, hanem a dúcsejt fibrillogen. Eszerint a fibrilla a dúcsejt ill. idegnyúlványai protop-lasmájának finom differenciálódása a specifikus ideg-funkció számára.

A neurontheoria szerint az idegrendszer theóriája abban állana, hogy a külvilág bizonyos ingercomplexumai az érzékszervekben molekuláris elváltozást (engrammcomplexumot) létesítenek, melyek aztán a rostok fibrillakötegein át más központi neuroncsoportok sejtjeihez egyszerű contiguitas*) által teljes egészükben vezettetnek át. Az utóbbiakban aztán átkapcsolások, gátlások, pályanyitások, ingererősítések, ekphoriák, újra összeköttetések és aztán ennek megfelelőleg közvetítés (kisugárzás) további központokhoz folynak íe. Tudjuk, hogy a központi idegrendszeren belül hatalmas izgalomerősödések (dynamogenia) és épen úgy hatalmas izgalomgátlások mennek végbe. De hogy mely elemek vagy elemrészek hatnak gátló-

*) Secundär összenövés következtében bizonyos körülmények között a contiguitasból continuitas keletkezik. Ez a lényegen nem változtat

lag vagy izgalomerősítőleg, biztosan még nem tudjuk, de a neuronelmélet szerint valószínűleg a dúcsejt játszik itt főszerepet. Esetleg nem szükséges, hogy különböző elemek vagy elemrészek legyenek, ha ez attól függhet, vajjon izgalmi hullámok összeadódnak, vagy pedig viszont azáltal megsemmisülnek, hogy egymás ellen hatnak.

Megérthetjük tehát, miként képeznek a nagyagykéreg különböző tereinek egyenértékű elemcsoportjai a fehér állomány számtalan polypsállaival (rostok ill. tengelyszálak vagy fibrillanyalábok) a többi központok fölé rendelt csoport-complexumói, melynek concentrált tevékenységei a mi tulajdonképeni fejtudaítükrözésünket eszközlik. Ezen nagyagykéregbe projiciáltatnak az érzékizgalmak, alsóbbrendű központok közvetítésével és belőle lesznek a lobor sejtrostrendszer útján coordinált mozgatóimpulsusok és reflexgátlások a nyúltagy, gerinczagy stb. reflexapparatusai felé közvetítve. Minden lelki tevékenységnél, az észrevezés és cselekvés összes kölcsönhatásainál az egész központi idegrendszeren belül és a központ és periphéria közt úgy centrifugális (motorikus), mint centripelalis irányban az izgalomerősbödések, átvitelek és gátlások legcomplicáltabb combinációi léteznek. Emellett a velőshüvelyekkel körülvevett fibrillakötegek, melyeknek tengelyfonál vagy idegrost a neve, hosszabb pályán izoláltan vezetnek. További izolálás történik azonban fibrillakon belül is, melyek elágazódásuk után szintén teljesen elszigetelve vezetnek (krlb. miként a transatlantikus távirókábel egyes sodronyai).

Azt fenn kell tartanunk, hogy a coordinált központok sok neuronrendszerei állandóan egy időben működésben vannak és izgalmi hullámaikat egymásnak átadják.

Nem szabad továbbá elfelednünk, hogy összes subjectiv*) (azaz tudunkra jövő) complex érzéshalmazaink, melyeket észleléseknek nevezünk, bármely inger vagy ingercomplex folytán keletkezzenek is, a nagyagyban mennek végbe. Az idegrendszer összes tevékenységei működésük után nyomot hagynak vissza, vágy a teljes coordinált complexumának megfelelőleg vál-

*) Objectiv érzés eo ipso nem létezik. Amit objectiv»-nak nevezünk, csak összehasonlított érzéskomplexumok eredménye (vagy vont következtetése), tehát bonyolult gondolkozás, összehasonlítás és kísérletezés terméke.

tozott molekula elrendeződést, melyeket Semonnál engramm-complexumnak nevezhetünk. Kétségtelenül igen sok részei ilyen «engrammcomplexumoknak» minden idegelemben lenge- nek (vagy feküsznek). Ilyen nyomoknak, mint ismeretes, az a sajátságuk, hogy hosszú idő múlva is, associált izgalom által ekphorálhatók vagyis egy korábbi majdnem identikus, ámbár többnyire gyengébb tevékenységbe hozhatók, melyeknek sub- jectiv tükörképét (az öntudatban) képzetnek nevezünk.

A hallucináció azonban azt bizonyítja, hogy az emlék- képek, sőt azok egész complexumai bizonyos körülmények között az agyban tisztán belső izgalma folytán ismét ekphorálódhatnak, úgy hogy subjective az észlelettel, azaz a valóban a peripheriáról projectalt érzékizgalmak com- plexumának szellemileg feldolgozott öntudatképével telje- sen egyenrangúak. Vájjon a különbség az észlelet és belső képzelet között (pl. egy kutya) csak az illető nagyagytevé- kenység interisitásának különbözőségén alapszik és nem-e azon is, hogy a hallucinationál a centripetális séjtrostpálya a másodlagos centrumtól az agykéreg illető részéig (pl. Corp. genicul. externum — látsugárzaspálya a cuneushoz a látásra vo- natkoztatva stb.) együttes izgalomba jut, nyílt kérdés még. Utóbbi még leginkább látszik nekem érthetőnek, de aligha bebizonyít- ható. Annyi bizonyos, hogy a vak mindkét szeme pusztulása és mindkét nervus és tractus opticus teljes atrophiaja után még hallucinálhat. De M o n a k o w bebizonyította, hogy a corp. genicul. externáinak sejttei még kell, hogy fennmaradjanak, mivel ezek a szem enucleatiója után nem atrophisálnak.

bármint legyen is, ezek a tények azt bizonyítják, hogy úgy a hallucinációk vagy tévészeletek, mint a valóságos érzék- izgalmaktól feltételezett észlelet, mint olyan, nagyagyfolyamatok. Ismeretes, hogy a gyermek érzékei útján mindenekelőtt csak az érzések chaosát kapja és még csak meg kell tanulnia ész- lelteni, hogy tehát az észlelet az érzéseknek az agyban történő coordináló feldolgozásán alapszik.

Mindé psychologikus és anatomikus fejtegetéseket szük- ségesnek tartottam, mivel azt a megfigyelést tettem, hogy a hypnotismus jelenségeit csakis a helyes pszichologiai és anatómiái fogalmak hiánya tüntetik fel oly szokszor csodák- nak, nemcsak a laikusoknál, hanem az orvosoknál is. Csoda, ha létezik csoda, a lélekgenesis, azaz az agygenesis prob-

lemája, nem pedig a hypnotismus, mihelyt a monistikus álláspontra helyezkedünk. Az egész kérdés mélyebb megértése szempontjából utalok R. S e m o n könyvére: Die mnemischen Empfindungen.

Ha valamely ember agyában megszólítás folytán előidézett tevékenység, mely öntudattükrében mint képzetkomplexum mutatkozik, energiakomplexum*), úgy természetesen feltételezendő, hogy associált altudatos tevékenységek is ekhporiálódhatnak. Meglehetősen irreleváns is, vájjon az adagolt képzetet a felfudattükrözés kimutatóan kíséri-e, avagy sem. Ha sikerül a beszélőnek, hogy czéitudatos, gyors, concentrált behatás által hang, szavak, tekintet stb. segítségével a másoknak képzetfolyamatán mindinkább uralkodjék, úgy mindig jobban associálható és dissociálható. A befolyásoltak agytevékenysége ezáltal vele szemben mind plastikusabb, mind simulékonyabb lesz. Ezáltal sikerülni fog neki gátlásokat és felszabadításokat előidézni, melyek az elért befolyásolás foka szerint egész a halucinatioig, öntudatkapcsolásoknak egymástól való elszakadására (ezáltal a teljes amnesziáig), a fájdalomérzés inhibíciójára (gátlás), az akaratmozgások izgalmára és gátlására, a vasomotorok izgalmára és gátlására (menstrualis és más vérzésekre való befolyás) sőt secretorikus és trophikus idegműködések befolyására (izzadás, veskatio) vezethetnek.

Mindent megmagyaráz az idegműködés és különösen a nagyagytevékenység sajátossága. Csodahit, babona, boszorkányhit, varázshit, spiritismus, mind ezeket egészében viszonylag egyszerű megismerés nimbusuk nagy részétől megfosztja és természetes módon magyarázza.

Egy példával akarom még a tiszta psychologia elégtelenségét illusztrálni. Micsoda confusiot űznek ugyanis e szavakkal «látni» és «akarni». «Lát»-e egy agynélküli galamb, avagy nem lát? Nos, hiszen a «látás»-nak sok fokozata létezik:

*) Ilyen energiakomplexumok, eltekintve az actuálisan ható kívülről jövő ingerkomplexumoktól, a tényezők két csoportjából állnak, az öröklött (öröklött mneme) és a szerzett (az egyén agyának szerzett engrammjai) tényezők csoportjából. Mindkét factorcsoport minden egyes esetben a legkülönfelekepen combinálódik (egyes képzet). Utalok S e m o n könyvére a mnemeről, valamint az én könyvemre »A nemi kérdés« (S e x u e 11 e F r a g e, München, E. Reinhardt, 9. Aufl. 1909).

1. A retinaelemek amoebaszerű «látása», mely az alsóbbrendű állatok photodermatikus érzéseivel (a bőr fényérzései) közeli rokonságban lehet. Optikus ezen látás még nem lehet, mivel egy elem optikus képei még nem percipialhat.

2. Az ikertestek és corpus geniculatum externum (másodlagos opticus központok) látása, melyek már az egész reínalis képnek összegezett, coordinalt átvitelét nyerik az opticus közvetítésével. Ez az agytól fosztott galamb látása. Ez az alacsonyrendű látás nekünk embereknek soha sem jön tudatunkra. Ez már opticus látás, de valamely nagyagynélküli rovar látásával (pl. hímhangya) analóg, és alig képes opticus emlékképeket associative értékesíteni. (Lásd F o r e l, Die psychischen Fähigkeiten der Ameisen, 1901, Ernst Reinhardt, München).

3. Az agykéreg u. n. látósphaerájának (cuneüs) látása, mely G o l z physiologus ellenére mégis létezik, amennyiben a rostrendszerek a subcortikalis opticus centrumokból jöve ott végződnek (Monakow). Ez a mi közönséges fel- és al-tudatos emberi látásunk. A retinaképet a látósphaera már másodkézből kapja, ha szabad magunkat így kifejezni, és sokkal compliikaltabb associatiókkal összekötve.

4. Létezik azonban még egy látás, egy szellemibb látás, t i. a látósphaera ezen opticus izgalmainak repercussiója a nagyagnak associalt más kéregrészeibe. Sőt léteznek emberek, kik a hangokat színesen látják (N u s z b a u m e r, B l e u l e r és Lehraann) amennyiben állandóan bizonyos színeket (többnyire ugyanazokat) bizonyos hangokkal vagy vokálisokkal associálnak.

Ugyanez áll a centrifugális vagy akarattevékenységről a tudatos kívánságról az elhatározáson és cselekvésen keresztül az ösztönig és reflexrángásig. Ez semmi egyéb, mint az érzések és a velük associalt intellectelemek végrehajtó resultansa, bármily elősegítőleg hat vissza a mozgás az érzésekre és értelmekre. A beszédzavarok tanulmánya elég világosan mutatja, hogy a «somatikailag» és «psychikailag» feltételezett motorikus beidegzőcomplexumok és zavarok között határ nem létezik.

Ha mindezen tényeket az elején mondottakkal egybevetjük, úgy a hypnotismus látszólagos ellenmondásai és rejtélyei nem fognak bennünket többé oly nagyon csodálatba ejteni. Könnyebben fel fogjuk fogni, hogy a hypnotisalt lát és még

sem lát, hisz és gyakran mégis látszólag bizonyos szolgálatkészséggel simulál. Öntudata tud hinni és pl. egy negatív halucinációnál sem látni, sem hallani, míg a csak lehelletszerűen gyengén kizárt öntudattükrözésen kívül összes többi agytevékenysége (altudata, miként ezt már megjelöltük) jól lát, jól hall, és az akadályt kikerüli. De más esetben a concentrált erős suggestióhatás sokkal mélyebre terjedhet, az altudatos agytevékenységbe sőt a peripherikus idegekbe kisugározva azokra erősen visszahathat, amint azt pl. a menstruatio gátlása és előidézésénél, a diarrhöe és epidermis-hólyagok előidézésénél látjuk.

III.

Általános észrevételek a hypnotismusról.

Tények. A hypnotismus fölénye az ember megváltozott lélekállapota (ill. az agytevékenység állapota a physiologikus oldalról szemlélve). A közönséges alvástól való megkülönböztetésül, melylyel ezen alapot nagyon rokon, h y p n o s i s n a k vagy suggestibilitas állapotnak nevezhetjük.

A második ténysorozat ezen állapot előállításának (ill. dnutiásának) módjában áll. Itt azonban épen a hamis interpretálok idézték elő a legtévesebb fogalmakat. Látszólag a hypnosis 3 féle úton létesíthető: a) Az egyik ember lelki befolyás által hat a másik emberre képzelek és érzelmek segítségével, melyeket benne létesít. A hypnotisálás ezen módját suggestiónak (beadás, bebeszélés) nevezték el (nancy-i iskola), b) Élő vagy élettelen tárgyak vagy mysteriosus ágens direct behatása által az idegrendszerre, mimellett az elfáradásnak, valamely érzéknek egy pontra való concentratiója által nagy szerepet tulajdonítottak; de mágnesek, az emberi kéz, palaczkokba zárt orvosságok stb. specifikus behatása által is. c) A léleknek önmagára való visszahatása által (autohypnotismus). B e r n h e i m m a l teljesen egyetértve állítani merem, hogy alapjában a hypnosis létesítésének csak egy bizonyos módja áll fenn tudományosan, t. i. (akár másnak

beadása, akár autosuggestio*) folytán) annak előidézése képzetek és érzelmek által. Az öntudatlan suggestió vagy autosuggestio lehetősége a hypnosis állítólagosan vagy látszólagosan más előidézésmódjának egyikénél sincs tudományos bizonyossággal kizárva, sőt közelebbi vizsgálatnál mind kétségtelenebbül lehetőknek látszik.

A tények harmadik sorozata a hypnotisált teljesítményei. Bizonyos, hogy a hypnosis állapotában, a beadások segítségével, az idegrendszer majdnem összes működéseire a legkiterjedtebb visszahatások (néhány spinális reflexet és dúczműködést kivéve) lehetségesek — beleértve oly testi működéseket, mint az emésztés, a defaecatio, az érlökés, a bőr pirosodása stb., melyeknek a nagyagytól való függését közönségesen elfefejtik vagy kevésrebecsülik.

Kétségtelen továbbá a befolyásolás magasabb fokán a hypnotisált lélektevékenységének többé-kevésbé nagy függése a hypnotisáló beadásaitól. Végül és legnagyobb jelentőségű ama bebizonyított tény, hogy a hypnosis alatt történt behatások posthypnotikusan a lélek normaláilapoiában valamennyi ideg- és lélekterületre kiterjedhetnek, sőt hosszú időre, belefoglalva a hypnotisálónak befolyását a hypnotisálóra.

Kétségesek ellenben, legalább sem tudományosan eléggé megállapítottak, sem megmagyarázottak, az állítólagos érzékfölötti tények, minő az u. n. alvalátás vagy a telepathia, az u. n. direct gondolatátvitel és hasonlók, A kivételesen ritka sommambuloknáí, kiknél ilyen kísérletek sikerülnének, a szigorúan tudományos, az öntudatlan beadás minden lehetőségét kizáró ellenőrzés többnyire, úgy látszik, hiányzott és ott, hol megvolt, a kísérletek teljes fiaskója volt a rendes következmény. Az előítéletnélküli tudomány mégis e kérdés gondos utánvizsgálatát követeli, mivel ezt hitelt érdemlő és nem ítéletnélküli egyének adatainak egész sora, különösen a teljesedő sejtések eseteit, igazolják.

Elméletek és fogalmak. A fogalmak, melyeket magunk-

*) E kifejezéseket «autosuggestio» és «posthypnotikus» mint barbárismákat megtámadták, mivei félig latin félig görögtől erednek. A puristák álláspontjából e támadás jogos. Azonban a nyelvhasználatnak hálát kell adnia, hogy nem gazdagodott e szavakkal: authypobotia vagy ipsisuggestio és ephypnotikus, mert az euphoniának es közérthetőségnek is megvannak a maguk jogai.

nak a «hypnotismus» felől alkotunk, azon elméleti nézetektől függnék, melyek e tekintetben uralkodnak. Ha az emésztetlen vagy babonás badarság ballastját, mely a kérdéses jelenségekre vonatkozólag napvilágra került és amely az u. n. okkultismus kiterjedt ponyvairodalmában terpeszkedik, lehetőleg kiírjuk, nagyjában és egészben a fentebb összegezve felemlített tényeknek három elvileg különböző elméletei vagy magyarázatai maradnak meg.

I. Külső, láthatatlan ágens (fluidum, amint magukat korábban kifejezték és amint a laikusok ma is nevezik; immaterialis szellemek, amint a spiritisták állítják; egy még ismeretlen energiafaj, amint talán a modern nyelv nevezné) a testbe, különösen az idegrendszerbe hatol, befolyásolja a szervezetet és valami idegent ad neki.— esetleg ismereteket is az élettelen természet felől, más élő lényekről.*) Vagy az egyik ember gondolatai, lélekfolyamatai ily ágens segítségével más ember lelkének ismeretéhez jutnak, hang-, írás- vagy jelbeszéd közvetítése nélkül, az egyik embertől a másiknak érzékszerveihez. Ez Mesmér elmélete. Mesmér a supponált ágenst magnetismus-nak és különösen animalis magnetismus-nak nevezte, ha magából az emberi vagy állati szervezetből (különösen a magnetisálóéből) származni látszott. Ezen elmélet, melynek bizonyos körökben még ma is lelkes, sőt fanatikus hívője van, a fentebb b) alatt és «kétséges, érzékfeletti lények» alatt megjelölt jelenségekre támaszkodik. Világos, hogy, ha igaz volna, eddigi tudományos ismereteinket aggasztóan korlátoznia kellene, mivel ezen ismeretlen valaminek, ezen ismeretlen erőnek eddigi következetes ignorálása a tudomány részéről, az elfelejtett fontos componenshez hasonlóan, eddigi eredményeinket szükségképen hibásaknak kellett volna feltételeznie. Az energiatörvény nem lehetne helyes, mert ilyen befolyások állandóan hamisítanák számításait. De mivel a tudomány kolossalis praktikus sikerei által nap-nap

*) Nem egészen érdektelen, ha ezen nézetet Bethe Albertével (physiologus) hasonlítjuk össze, aki azon módban, hogy miként találják meg a rovarok az, útjokat, csupa «ismeretlen erőket» működtet közre, ahelyett, hogy a legközelebb levő analógvizsgálathoz fordulna és belátná, hogy a rovarok, miként mi, egyszerűen érzékszerveiket, valamint emlékezetüket és engrammassociatióikat használják fel (F o r e l, Das Sinnesleben der Insecten 1910).

mellett adja bizonyosságát belső igazságainak, meg van minden okunk, hogy a M e s m e r-féle teoriával szemben bizalmatlanok legyünk, és tőle félreérthetetlen, megrendíthetetlen bizonyítékokat követeljünk. Lássuk hát röviden, miről van szó:

M e s m e r t és iskoláját mindenekelőtt B r a i d és L i é b a u l t a fent kétségtelennek említett tények alapján oly alaposan megczáfolta (lásd alább), hogy felesleges volna, még egy szót is vesztegetni. A fluidumtheoria ma mindenekelőtt azon állítólagos tények mögé sánczolja el magát, melyeket a spiritisták védelmeznek, és melyek azon körök szerint, a hol produkáltak, vak fanatismustól, elmezavartól (hallucináció), félreértett suggestiótól, csalás és 'babonától' oly annyira át vannak szöve, hogy ez időben azok tudományos vizsgálata még igen bajos. A szellemek és a spiritisták negyedik dimenziója képzetek, melyek az ismeretlen ágensnek felelnének meg. Az u. n. «szellemek anyagiasítása», mely részben érzés hallucinációkon, részben alighanem csaláson alapszik, a dualistikus képzetek badarságának tetőpontját jelenti. Hogy egy agy (energia) nélküli szellem valódiságát bebizonyítsák, anyagiasítani (energiatartalmúvá tenni) akarják!

A mi a «szellemek» «photographiájá!;» illeti, ilyenek előállítására tudvalavőleg nagyon egyszerű photographiai eszköz létezik. Magam kitűnő szellemphotographiával rendelkezem, melyeket gyermekeim készítettek. Az ilyen fortélyok, melyek a szemfényvesztőkéhez hasonlítanak, nem kicsinylendő szerepet játszanak itt.

A látszólag természetfeletti jelenségeknek egyik sorával, mint már mondtam, másrésztől őszinte, hitelt érdemlő egyének hozakodnak ismételtten elő, melyek a M e s m e r-féle theoria vagy vele rokon theoria mellett szólnának. íme: az u. n. gondolatátvitel vagy suggestio mentale, az alvalátás, íávoíeső helyen végbemenő folyamatok látása vagy eltalálása, az u. n. sejtések és jóslások stb. Ez állítólagos jelenségek összevéve a «telepathia» névvel jelöltettek.

E tekintetben figyelemreméltó könyv a *Phantasms of the living* Gurney, Myers and Podmore. 2 Vol. 8°. Trübner, London 1877. Teljesedésbe ment visiók, álmok sejtések és hasonlók 600-nál nem kevesebb megfigyelt esetei vannak itt összeállítva. Ezen adatok forrásainak megbízhatóságá-

felől állítólag pontos tudakozódások eszközöltettek és állítólag csak szavahihető egyének világos adatai lettek felvéve. Egy referátum nevezett könyvről a *Revue de deux Mondes* 1888. május 1. számában lelhető. Különböző ismerősei körében mindenki találhat több ilyfajta megfigyelést és pedig teljesen hitelt érdemlő embereknél. Lásd *L i é b e a u l t*, *Le sommeil provoqué* 1889. 295. oldal. Nem hagyhatom itt felemlítettlenül, hogy a világtörténelem témérdek sok említést tesz teiépathiáról Máig is és minden felvilágosultság daczára, még bevallott atheistáknál is találunk u. n. sympathikus befolyások és sejtelmek teljesülése iránt való hitet.

Érdekesekek továbbá *Richet Ch.* kísérletei (*Revue philosophique* 1884), ki egyik egyén gondolatainak befolyását egy bizonyos irányban a másik egyén gondolkodására oly külső jelenségek nélkül, melyek érzékelhetők volnának, kimutatni törekszik. A bizonyítékok azonban, úgy látszik nagyon tökéletlenek, a kísérletező megbízhatatlan, és az alkalmazott valószínűségi számítás egyáltalán nem meggyőző. *Schrenk-Notzing*, *Flournoy* és mások későbbi vizsgálatai sem jártak eredménynyel.

Rendkívül bajos azonban, mindezen kísérleteknél, a véletlentől és csalástól eltekintve, a hypnotisálnak (esetleg a hypnotisálónak is) önámítását, mindenekelőtt minden öntudatlan suggestiót és autosuggestiót bizonyossággal kizárni, miért is ilyenmű eredményeket a legnagyobb óvatossággal kell fogadnunk.

Ezen mű 3. kiadása óta a telepathia kérdéséről semmi újat nem jelenthetek. Semmiesetre sem nyert a telepathia új magyarázatot, míg a suggestió tana ugyanez időben csakis igazolást talált. Ezen a tényen a spiritisták és felületes fejűek minden lármája sem változtathat. Mégis a következőket említem:

Azon telepathikus hatások számos esetei közül, melyeket mint szavahihető forrásból eredőnek mondtak el nekem, melyek többnyire azonban közelebbi vizsgálatnál határozottságukból roppant sokat veszítenek és végtére semmivé válnak, a következőt említem, mint amelyet még a legszavahihetőbbnek tartok. Magam természetesen nem tudtam felülvizsgálni.

X. úr, ki fiatal korát a Kaukasusban, majd Svájcban

töltötte, kicsapongó, iszákos, koránérett, sokoldalú, érzékeny és ideges, impulsív, de lelkiismeretes, T. asszonynál volt pensióban S.-ben. T. asszony azonnal erős befolyást nyert felette. X-t a Z-i professzor H. hypnosissal kezelte. Mikor H. elköltözött, megkísérelte T. asszony X-t hypnotisálni és pedig kitűnő eredménnyel; az összes kísérletek sikerültek. Így pl. X-t abstinenssé tette, amennyiben neki petróleumszagot suggeralt, valahányszor szeszes italt akart fogyasztani. X. leteszi a mérnöki vizsgát és egy nagy gyárba W.-be költözik, de körülbelül 3 hetenként, mindig csak vasárnap, látogatóba jön T. asszonyhoz S.-be és jövetelét mindig előzetesen bejelenti. Két év telik el hypnotikus kezelés nélkül. Egy pénteki napon, mikor ezt megelőző vasárnapon X. S.-ben volt, beszélget ezen esetről T. asszony az urával és azt mondja neki, hogy X-et távolhatás útján hypnotisálni és ide parancsolni fogja. Összpontosította erre gondolatait. Reggel 10 órakor ez az érzése van; «Most tudnia kell, nyugtalan, hirtelen az az érzése támad, hogy valaki közülünk beteg és azonnal ide kell utaznia.» A legközelebbi gyorsvonat W.-ből S.-be este 5 órakor érkezik meg. T. asszony ura gúnyolódik babonája miatt; mégis kíváncsiságból mindketten együtt mennek az állomásra. A vonat megérkezik, és csakugyan, X. izgatottan száll ki a kocsiból. Vonásai, izgatottság mellett némi csalódást mutatnak, hogy T. asszonyt és urát egészségesnek látja; mert minden dolgát félbeszakította s a legközelebbi vonattal jött: »

X.: «Mi az, mi történt? Miért kellett jönnöm?»

T. asszony: «Semmi; hát miért jött?»

X. (nem érti): «Hiszen történt valami... De hiszen hívtott ... vagy ... de hát mit csináltok itt?»

T. asszony: «Levelet hoztunk az állomásra, egyéb semmit.»

X. (Kétségbe van esve és tűnődik): «Hiszen ma reggel... de hiszen sok dolgom van... vagy 10 óra felé úgy rémlett hirtelen, hogy nálatok valami történt és hogy okvetlen és azonnal jönnöm kell ... és most itt vagyok ...» s. i. t.

T. asszony aztán hypnosissal megnyugtatja.

Magának T. asszonynak korábban az a hirtelen sejtése támadt, hogy nagybátyja, akit nagyon szeretett, súlyosan megbetegedett. Azt hallucinálta, hogy a földön görcsöktől vonaglik, mire rettegéstől hajtva azonnal hozzá sietett és tényleg haldokolva találta.

Amennyiben az ilyfajta adatok nem emlékezetcsalásokon alapulnak, melyek a legnagyobb jóhiszeműség mellett történnek, mégsem bizonyítják szabadon bolygó szellemek létezését, hanem legfeljebb egyik agy intenzív ekphoriájának átvitelét bizonyos most még megmagyarázatlan módon egy másik agyra. Az újabb felfedezések a drótnélküli táviratozás terén, egy egész orchestersymphonia átvitelének lehetősége egyetlen telephonzuzalon keresztül az ember agyába és hasonlók, ilyen feltevést nem tüntetnek fel lehetetlennek, és ezért nincs jogunk, hogy ilyen eseteket a priori tagadjunk. Ezzel szemben nagyon szigorú, gondos és ismételt, tudományos bizonyítékokat kell követelnünk. Mert semmi más téren sem indokolt nagyobb kritika és nagyobb óvatosság. A kísérletezőt minden oldalról a legveszedelmesebb tévesztések fenyegetik: az ember csodakeresése, szélhámosság és kizsákmányolás» babona útján, emlékeztetévesztések, hallucinációk, álmok, altudatos autosuggestiók, és i. t., é. i. t. Vegyük csak a szemfényvesztők, a cumberiandismus (gondolatolvasás) fortélyait, a tévesztéseket hasbeszélők által és a hysterikusok meg a közön» ség szinte hihetetlen, hallucinációkon alapuló autosuggestióit (az orlaansi szűz pl.) figyelembe, és józan megfontolás mellett igazat adnak nekem.

Dr. Flournoy Th. genfi tanár 1900-ban Lausanneban előadásokat tartott, ezekben elmondta, mint kínált egy ízben Pouchet 1000 frankot annak, ki képes egy mondatot elolvasni, mely kettős, jól pecsételt borítékban van zárva. Prof. Flournoy Pouchet indítványozott kísérletének végrehajtási módját nem találta teljesen korrektnek, a telepathikus olvasás sikerülését mégis lehetőnek tartotta.

Erre nagybátyám, Prof. Forel F. A. Morgesban, ugyanezen felszólítást tette, még pedig következőképpen:

Átadott Prof. Flournoy úrnak egy jól zárt és pecsétekkel ellátott dobozt és 1000 frank jutalmat Ígért azon személynek, ki egy éven belül elolvassa azon irást, mely a dobozba van zárva.

A válaszok már most oly tömegesen jöttek, hogy

Flournoy*), azon gondok által nyugtalanítva, amelyekkel a kincs további őrzése járt volna, a kísérletet már 14 nap múlva feladta és a dobozt Forel F. A. tanár úrnak visszadta.

A beérkezett válaszoknak egyike sem mutatta még csak a legcsekélyebb vonatkozást sem a bezárt mondatra, mely következőleg szólt: «et il l'enduisit de bitume, en dedans«-t en dehors».

Valóban kár, hogy nagybátyám ezen felhívásának további következményeit be nem várták. Érdemes lett volna az év lefolyását bevárni.

Valamikor a francia akadémia a mesmerianusokhoz hasonló felhívást intézett. A telepathikusok fiaskója teljes volt. A jövőben ily kísérleteknél természetesen a Röntgen-sugarakra, rádiumra stb. figyelemmel kell majd lenni.

II. Az I. alatt nevezett teoriának diametrálisan ellenedolgozó a Braiddtől (Neurhypnology 1843) először formulázott, de teljes jelentőségében és praktikus következményeiben Liébeaulttól Nancyban (Du sommeil et des états analogues 1866) értelmezett fogalma a suggestiónak (suggallat). E fogalom körülbelül következőképpen formulázható:

A hypnosis valamennyi jelenségeinek létesítése megfelelő képzetek, különösen phantasiaképzetek felidézése útján. Itt megjegyzendő, hogy a czélt legkönnyebben és legbiztosabban úgy érzük el, hogy a hypnotisáló beszéd útján határozottsággal kimondja, hogy a létesítendő állapot ugyanazon pillanatban, melyben kimondja, megvan, vagy azonnal vagy később is beáll (verbalsuggestio vagy bebeszélés). Ha valaki saját magának beszél be valamit, úgy Bernheimmal autouggestióról

*) Igen sajtóságon hangzott Prof. Flournoy úrnak az újságokban említett válasza. Ő magarészéről jótékonycélra 1000 frankot ígért, ha ugyanaz év leforgása alatt Lausanneban a Vinet-iskolát gömbalakú villám sújtja. A philosophiatanár hasonlata aggasztóan sántít. Föltéve, hogy a gömbvillám époly ritka, mint az állítólagos telepathikus olvasás, bár létezése tudományosan bebizonyított, nincs itt szó oly kísérletről, melyhez nyilvánosan a világ összes telepathia hívőit meghívják, és melyhez egy évi időt hagynak nekik! A gömbvillámnak sem ment meghívó hogy épen Laussaneba az Ecole Vinet-ba fáradjon! Ez okból lett volna Forel F. A. tanár kihívásának végleges negatív kimenetele tudományosan egészen más jelentőségű, mint a Vinet-iskola megkímélése a gömbvillám által.

szólunk. Braid azonban a suggestio horderejét nem ismerte fel s ezzel szemben az érzékek folytonos izgatásának (fixatio stb.) őt meg nem illető nagy fontosságot tulajdonított. M esmér «animalis magnetismusát» a hypnotismus mellett fenrariotta, hitt a környéki idegrendszerre való közvetlen behatásokban, és azon alapon maradt, melyet az u. n. «somatikus» iskola (Charcot stb.) képvisel. Suggestio által mindenekelőtt részleges vagy teljes dissociaíiot idézünk elő és miután az agy dissociaíós állapota suggestibilitásái (vagyis fogékonyságát a suggestio általi befolyásolás iránt) jelentékenyen emeli, pillanat alatt elnyerjük az óhajtott hatalmai. Az alvás szintén dissociaíós állapota az agynak és pedfg általános, a neuronok pihenése céljából. A suggestiv dissociaíó úgy szólván többé-kevébbé parcelláit vagy lokálisait alvás. Azonban suggestio nemcsak nyelv, nemcsak bebeszélés. utján létesíthető, hanem mindennel, a mi képzeteket képezhet, mindenekelőtt mindaz, ami erős phantasiaképeket idézhet elő., joggal írja L i é b e a u l t (347 old.):

«La disposition á tprnber dans ces états est proportionnelie á la faculté de représentation. mentaíe de chacun. L'on peut étre sûr que l'homme qui, en reporlaní son attention sur une idée image, celle d'une perception tactile, par exemple, ne tarde pas á la perceovir comme sí elle étaít réelle, que cet homme est capable de dormir profondément (vagyis mélyen hypnotisáíható).»

De sőt mi több," suggestio öntudatlanul is (altudatosan) történhet, vagy a megfelelő képzet oly gyengén és oly röviden jelenhet meg a feltudat tükrében, hogy belőle azonnal mindenkorra eltűnik, amennyiben az emlékezet soha többé vissza nem idézheti, és mégis hatalmasan hat ez a suggestio. Egyáltalában ily esetekben a teljes amnesia miatt nem mutatható ki, hogy az illető képzet valaha tudatos lett volna. De bizonyosan megvolt; közelebbi vizsgálat mutatja. Itt a kulcs a számtalan önámítás és állítólagos M e s m e r - féle hatások megértéséhez. Egy elsőizben hypnotisált parasztlánynak, kinek fisikáról és hasábokról sejtelve sincs, hypnosis közben hasábot tesznek szeme elé, miután suggestio útján egy nem létező gyertyát szemléltetnek vele. Megkérdezik ekkor, mit lát, és azt feleli «két gyertyát.» Ez, mint B e r n h e i m kimutatta, öntudatlan suggestión alapszik. A lány a hasábon keresztül a

szobában levő öt valójában körülvevő tárgyakat kettősnek látta, és ezáltal öntudatlanul befolyásolva kettőzte a suggerált gyertyát. Ha a kísérletet teljesen sötét szobában végezzük egy előzőleg sohasem hypnotisált és az illető tényekkel elméletileg még nem ismerős egyénnel, úgy a suggerált képet a prisma sohasem fogja, kettőzni (Bernheim). Alig tételezhető fel, hogy a leány a hypnosis alatt tudatában volt annak, hogy a gyertyát azért látta kettősnek, mivel a többi tárgyakat egyszerre kettősnek látta. Ez a kettőzés ösztönszerűleg, automatikusan, a feltudat küszöbe alatt történt; hiszen a többi tárgyakat nem fixálta (hanem csak a gyertyát); kettőzését mindannak daczára (igen valószínűen altudatosan) észrevette és értékesítette. Állandóan öntudatlan marad azonban a feltudat számára a suggestió mechanizmusa, vagyis az a mód, mint esz közli a hypnotisálótól hallott és megértett szó (illetőleg annak észlelete és további associációja) a tényleges eredményt.

A hypnosisnak Li ébeault-féle suggestio-elmélete gyakorlati eredményei áhái különösen az orvosi gyógyászatban, de a nevelés terén és még sok más téren is, oly kétséget kizáró bizonyoságát adta igazságának, hogy győzelme teljesen biztosítottnak tekintendő. Míg más elméletek az ő megfelelő módszereikkel csak némely hysterikus vagy ideges egyénnél, kivételképen némely egészségesnél is, több kevesebb fáradtsággal a hypnosis jelenségeinek egy részét előidézni képesek voltak és amellet minduntalan talányok és ellenmondások előtt állva a legcsodálatosabb, leghomályosabb magyarázat-kísérleiekhez kellett folyamodniok, a suggestió majd minden egészséges egyénnél könnyedséggel sikerül, és mindent erőltetés nélkül egységes álláspontból magyaráz, kivéve a fentebb kétségeseknek megjelölt tényekei. Azonkívül a suggestió tana a legteljesebb összhangban áll a tudományos psychophysiologiával és agyunk működésére hatalmas fényt vet.

A Nancyban magától Liébeaulttól és Bernheim-től 1 hypnotisált, szellemileg egészséges, különböző egyének száma sok ezerre megy. 1887—1890 évek alatt Dr. Wetterstrand Stockholmban 3148 egyént veteti suggestió alá,

*) Liébeault (Thérapeutique suggestive 1891) több mint 7500-ra teszi az általa hypnotisált különböző emberek számát. Liébeault 1904 február 17-én halt meg 81 éves korában.

kik közül csak 97 maradt befolyásolatlan. Dr. van Renterghem és Dr. van Eeden Amsterdamban 1895-ben 1089 egyén közül 1031 esetben sikerrel hypnotisalt suggestio útján. Dr. Velandeer Jönköpingben 1000 hypnotisalt egyén közül csak 20 makacskodót számlált, Dr. Schrenck 240 közül csak 29, Dr. Tuckey 220 közül csak 30 és így tovább. (Statistikai adatok Dr. Schrenck-Notzingiól, München 1893.) Magam is az utolsó években az esetek körülbelül 96°/o-át többé-kevésbé befolyásoltam.

Azelőtt Zürichben minden nyári semesterben poliklinikai cursust tartottam a- suggestiv terapiáról (hetenként V_i órában). Ez idő alatt átlag krlb. 50—70 beteg lett a diákok előtt therapeutice hypnotisálva és valóban mondhatom, hogy az utolsó években alig 1—3 ezen esetek közül maradt egészen befolyásolatlan. Dr. Ringier, ki 1887-ben a suggestio-methodust nálam tanulta, 210 általa suggestióval kezelt beteg közül 12-t talált, kik befolyásolatlanok maradtak. (Ringier: *Erfolge des therap. Hypnotismus in der Landpraxis* 1891.) Vogt Oskár, ki finom pszichologiai analysis terén minden mást túlszárnyalt, betegeinek közel 100°/o-át tudta suggestiv befolyásolni és különösen sok somnambult ért el. Mindezen hypnotisáltak között a perfect somnambulok nagy száma található posthypnotikus jelenségekkel stb.*)

Mily sajtáságosan festenek már most e számok mellett a párisi Salpétriére néhány hysterikája, egy tucatznál nem sokkal több, kik éveken át (mindig ugyanazok) az egész világon demonstráltak, a Charcot-féle teoriáknak alapjául szolgáltak és nyilvánvalóan az öntudatlan suggestio, ül. hystericus auto-suggestio teljes automatismusáig sülyedtek.

Ha a mondottakat szemügyre vesszük, úgy közelfekvő a feltevés, hogy a hypnotismusnak előbb elmosódott fogalma a suggestio fogalmával kell, hogy egybeolvadjon. Bizonyára ebben van a szem-

*) Nem minden hypnotisáló orvos foglalta össze staitistikába eseteit. Mindazonáltal mondhatjuk, hogy mindenki, aki a nancyi methodust (Liébeault, Dernheim, Beaunis, Liégeois) felfogta és némiképen begyakorolta, nemsokára azon személyek 90—96 %-át, kiket hypnotisálni megkísérel (az elmebetegeket kivéve), többé-kevésbé befolyásolni képes. Azon orvosok száma, kik a suggestiv terapiával vagy a kérdés tudományos vizsgálatával a nancyi methodus szerint foglalkoznak, ezen mű első kiadása óta jelentékenyen megnövekedett, és én tudom, hogy mindnyájan nézetemhez csatlakozni fognak.

ügyre vett jelenségek legnagyobb részének, ha nem az össze-
seknek, a nyitja.

III. A hypnosis u. n. somatikus elméleteinek azon elmé-
leteket foglalhatjuk össze, melyek úgyszólván a középhelyet
foglalták el a két említett között. Bár «fluidum», szellemek
nem lettek fölidézve; de megkísérelték, bár a hypnosisnak
nem is az összes jelenségeit, de mégis egy részét, ismeretes
elemi erőkre a psychikus tevékenység közvetítése nélkül
visszavezetni. Különösen főszerepet tulajdonítottak, környéki
(kívülről jövő) ingerek behatásának az idegvégződésekre,
miáltal részben ismét egy külső ágens szüksége lépett előtérbe.

Mindenekelőtt Charcot vagy a párisi Salpétriére iskolája
volt említendő, mely a fémeknek és mágneseknek az Heg-
rendszerre való direct hypnogen hatásában, (képzetek közve-
títése nélkül), egy áthelyezésben (transfertum, egy hűdés,
katalepsia, hemianaesthesia stb. átugrása egyik testoldalról a
másikra mágnesbehatás által), a localisalt motorikus agykéreg-
centrumok direct izgatásában a fejbőr simogatása által stb, hiti.
Ugyanezen iskola azt hitte, hogy különböző környéki mecha-
nikus ingerek által (1. A tekintet fixálása, 2. a szemhéjak eme-
lése, 3. a homlok simogatása) a hypnosisnak tipikusan külön-
böző stádiumait vagy fajait: lethargia, katalepsia és somnam-
bulismus, idézheti elő az izmoknak és érzékidegeknek (pl. az
u. n. hyperexcitabilité neuromusculaire) specifikus, sajátos reac-
tíóival. Fontosnak tartom kiemelni, hogy Charcot iskolája azt
hitte, hogy az u. n. lethargia alatt a hypnotisáltak teljesen
öntudatlanok és suggestiók által, melyeket az érzékszervek
utján képzetek segélyével beadtak, nem befolyásolhatók. Ezen
iskola továbbá azt hitte, hogy a hypnosis számára majdnem
csak a hystericusok férhetők hozzá, és a hypnosist a neuro-
sisok közé számította.

Minden kétséget kizáróan bizonyította be Bernheim,
milyen fogalomzavarok keletkeznek e theoria folytán. Mindazon
tények, melyeket a Salpétriére kevés praeparalt histerikusain
éveken keresztül demonstráltak, könnyű szerrel magyarázha-
tók régi, begyakorolt, részben öntudatlan és automatikussá
vált suggestiók által, midőn pl. az állítólag lethargikusok sok
szór mindent, bár öntudatosan, hallanak és psychikailag érté-
kesitenek, amit jelenlétükben mondanak és tesznek. Valamely
fényes tárgynak Braid-féle fixálása, melyre Parisban és

Németországban oly nagy súlyt helyeztek, magában véve nem létesít hypnosist. — Ha valaki e célszerűtlen módszer mellett lesz hypnotisálva, agy ez csak annak elképzelése által lehetséges, hogy e procedúrának őt el kell al-tatnia, és nem maga a procedúra által, mely ön-magában többnyire csak ideges izgatottságot (histericusoknál néha hysterikus rohamokat is) idéz elő. Egyes esetekben leg-feljebb az elfáradás és a szemhéjak záródása hathatnak ön-tudatlanul suggesüve, miként nagyon suggestibilis embereknél egyáltalában minden eszköz a hypnosis előidézésére célhoz vezet.

Azelőtt általános szokás volt a hypnotisáltakat arczba-fuvás által felkelteni. Én ezt már régóta nem teszem és a fuvást főfájás és hasonló eltűnésének suggestiójával kapcsoltam össze. Ennélfogva hypnotisáltjaimnak akármennyit fuvok arcukra, ezáltal egyik sem lesz felébresztve. Ez is egy érv a «somatikus» iskola részéről említett ilyen mechanikus ingerek állítólagos hatása ellen, mely a fuvást specifikus ébresztő-ingernek tekinti.

Maga Liébeault 45 esetet közölt (Etude sur le zoo-magnétisme, Paris, chez Masson 1883), melyek szerint kis gyermekeknél mindkét kéznek a beteg testrésze helyezése által csodálatosan kedvező eredményeket ért volna el. Ez esetek közül 32-ben 3 éven aluli gyermekekről van szó, hol Liébeault még a suggestiót is kizártnak vélte. Mégis be kellett újabban magának Liébeaultnak vallania (Therapeutique suggestive, Paris, Doin 1891), hogy annak idején a dolgot tévesen magvarázta. Bernheim tanácsára a kezek ráhelyezését «magnetisált vízzel» és utóbbit nem magnetisált vízzel helyettesítette, azonban a gyermekek szülőit és ápolóit azon hitben hagyta, hogy a víz «magnetisálva» van és a gyógyulást erősen hangoztatta. Ily módon hasonló jó eredményeket ért el, melyeket csak azáltal lehet mármost megmagyarázni, hogy a gyermekek környezetének személyei Liébeault által és a gyermekek környezetük által lettek öntudatlanul suggeralva.

Végül felemlítendő volna még a gyógyszereknek állítólagos hatása a distance vagy a hermetice zárt üveg rátétele által, melyben a gyógyszer van, a tarkóra stb. (L u y s és mások). Azonban e nagyszerű, L u y s által hirdetett eredmények azon bizottság előtt, mely ezt vizsgálat tárgyává tette, minden

öntudatlan suggestio kizárásakor siralmas kudarcot vallottak; bebizonyosodott, mennyire kritika nélkül jártak el és hogy mindenekelőtt semmit sem tettek, hogy a suggestio lehetőségét kizárják, a mi mindent megmagyaráz.

Barátommal, Prof. Seguin New-Yorkból, kívánságára vele együtt a Luys-féle kísérleteket a zárt gyógyszeres üvegekkel 4 legjobb somnambulomnál megismételtem. Prof. Seguin maga látta Luys kísérleteit. Az eredmény teljesen negatív volt, a mint azt határozottan vártam is. Érdekes volt csak a következő: Egy hypnotisálttól, kinek a nyakán volt az alkoholosüveg és eddig azt állította, hogy semmit sem érez, azt kérdeztem, nem érez e főfájást, amire igennel felelt és részegség! tüneteket kezdett mutatni. Ebből látszik, miként hathat sugestive egyetlen insinualó kérdés. Nem kell hozzátennem, hogy az illető gyógyszerek összes hatásait (hányást is) hamis vagy üres üvegek mellett (mint kontroll kísérlet) suggestióval azonnal előidéztem.

Ha a Hí. csoport elméleteit, mely somatikai és rationalis akart lenni összefoglaljuk, úgy azt találjuk, hogy ez valamennyi között a legszerencsétlenebb volt, a legrosszabb konfusiokat okozta, és hogy az összes tények, melyekre hivatkozott, suggestívval megmagyarázódnak. Főhibája ezen teoriáknak, hogy eredményeik többnyire hysterikusoknál tett megfigyelésekre támaszkodnak. A hysterikusok azonban először is a legmegbízhatóbbak az összes emberek között, a legfinomabb, mivel legöntudátlanabb simulansok és komédiások és egyúttal azon emberek, kik gyakran érzékileg a legfinomabbul appercipiálnak, amellet többnyire jelentékeny plastikus phantasiával bírnak, mely "őket bár nagyon suggestibilissá, de még sokkal inkább autösuggestibilissá teszi. Amellett a hysteriások katalepsiára, lethargiára és görcsökre hajlamosak. Charcot esetei nem voltak egyebek mint hysteriások prae-paralt hypnosisai.

Vonatkozással a két első fejezetre, itt még különösen hangsúlyoznom kell, minő hibát követett el Charcot iskolája, midőn e kifejezéseket: somatikai és pszichikai egymással szembeállította, és a tudományosságot emphasissal egyedül magának követelte, mivel azt képzelte, hogy «somaticai» jelenségeket talált. A contradictiót in adjecto, mely abban rejlik, hogy pszichikai tevékenységeket (pl. képzeteket) megvetéssel hagy

figyelmen kívül, pedig hiszen minden psychikait agytevékenységre vezetünk vissza, nem veszik nyilván észre a «somatikai» theoretikusok; minduntalan elfelejtik, hogy minden «psychikai», vagyis minden öntudattartalom egyúttal «somatikai» is.

A somatikai iskolához tartoztak még nagyobbbrészt D u m o n t p a l l i e r, a B u r q-féle metallotherapiának különös képviselője Parisban, P r e y e r physiologus Berlinben, ki könyvében a hypnotismust illetőleg a főbb dolgokban még B r a i d álláspontján állott, a suggestiót, miként C h a r c o t iskolája, mini a hypnotismus egy fejezetét, mint annak szakaszát tárgyalja és L i é b e a u l t és B e r n h e i m érdemeit és kutatásait csak egész mellékesen érinti. Míg D a n i l e w s z k y fényesen kimutatta, hogy az állatok hypnossisa az emberével teljesen analóg, és miként azt már L i é b e a u l i jelezte, suggestión alapszik (természetesen az állat psychikai erőinek adaequat suggestión; *Compte rendü du congrés international de psychologie ph.ysiologique*, Paris 1890. p. 79—92), megmaradt P r e y e r a kataplexia ítheoriájánál, vagyis az ijedtség által előidézett merevségnél. Épugy megmaradt P r e y e r az alvás tejsavtheoriája mellett, úgy vélte, hogy azon esetekben, melyeknél á hypnosis villámgyorsan beáll (mint pl. az általam hypnotisaltaknál majdnem mindig), kataplexiával és nem hypnosissal van dolgunk, és elfelejtette az álomkóróság és éveken át tartó álmatlanság eseteit megmagyarázni. Sőt P r e y e r a hypnosist neurosisnak nevezte, épen úgy mint C h a r c o t. Más helyen viszont megengedi, hogy a hypnosis a normális alvással a legbensőbb rokonságban van. De ebből nem akarunk arra következtetni, hogy P r e y e r a rendes alvást neurosisnak tartotta.

Különben C h a r c o t halála óta theoriája a hypnoísmusrói elszunnyadt, és teljesen eltemetettnek tekinthetjük...! ám-bár még számos hivatalos fejben kisírt, amit tudatlanságuk leplezésére használnak fel. Csak történelmi okokból lett fel- említve.

Ennélfogva csak egy theoria létezik, t. i. a nancy-i iskola suggestio-theoriája, mely a hypnotismus tudományosan fenn- álló tényeivel összhangban áll és azokat kielégítően meg- magyarázza. Minden más félreértésen alapszik.

Itt tehát a suggestio és a suggestiv alvás fogalmával, mely a hypnotismuséval egyértelmű, fogunk foglalkozni.

Terminológia. E kifejezéseket: állati magnetismus és mesmerismus az avult fluidumtannak kell átengednünk.

Hypnotismus alatt ama fogalmat jelölhetjük meg, mely a tudatos és öntudatlan suggestióval összefüggő jelenségek összességét magába foglalja. A hypnosis legjobban jelöli meg a hypnotisálnak, speciálisabban a suggestiv alvásnak megváltozott lélekállapotát, Bernheim (Congrès de physiologie psychologique) a hypnosist mint «különös pszichológiai állapot»-ot, «melyet elő lehet idézni, és melyben a suggestibilitás fokozott», definiálja. Hypnotiseurnek azt nevezhetjük, aki másnál a hypnosis állapotát előidézi. «Sugalló»-nak is nevezhetjük. Suggestionak (sugallat) mondjuk a nancyi iskola szerint egy dinamikus változás létesítését az ember idegrendszerében (vagy oly működésekben, melyek az idegrendszertől függnék) más ember által azon (tudatos v. öntudatlan) képzet előidézése segítségével, hogy ama változás végbemegy, vagy már végbement, vagy végbe fog menni. Verbal-suggestio vagy bébe széles annyi, mint suggestió hangbeszéd által. Suggestibilitas az egyéni fogékony-ság^a suggestiók számára. — Sokan már az ébrenlétben nagyon suggestibilisek (suggestiv állapot az ébrenlétben). Ezeknél a hypnosis fogalma alig határolható, mert ébrenlétben normalállapotuk észrevétlenül megy át a hypnosis állapotába. Kissé suggestibilis az ébrenlétben különben minden ember. Autosuggestio (Bernheim) az a suggestió, melyet az ember tudatosan vagy (többnyire) öntudatlanul önmagánál idéz elő.

A «suggestio» és különösen az «autosuggestio» fogalma tulerős tágitás folytán könnyen az ösztön, intuitio, hit, automatismák és hasonlók fogalmaiba folyhat át. A megkülönböztetés tényleg nehéz lesz. A suggestió fogalma az által, hogy hozzátartozik az active szereplő, suggeráló hypnotiseur (egyik ember összekapcsolása a másikkal, vagy «rapport»), jobban körülhatárolható. De ha a hypnotisáló öntudatlanul cselekszik, (ha valakit ásitásom pl. suggeral), — vagy ha tárgyak által suggeraltatunk (object-suggestio Schmidkunz), úgy e fogalom máris az autosuggestio fogalmába megy át. Utóbbi ennél-fogva azon jelentékeny veszélyben van, hogy korábbi igazsá-

gok és kutatások félreértéséhez és félreismeréséhez vezető tágítást szenvedjen.

Majdnem époly nehéz a suggestió fogalmát az emberek befolyásolásától más emberek által, gondolatok, logika, rábeszélés, olvasmányok stb. által körülhatárolni, mivel éles határ nem létezik. Lehetne tán a suggestiot az intuitív befolyásolás terére, ellentétben az északokkal való befolyásolással, korlátozni. De a mi logikus okokkal való befolyásolásnak látszik, egészben inkább sympáíhia és antipathia-érzéseken, személyes bizalmon, a hangon, a beszéd meggyőző módján alapszik, semmint az okok valódi belső, értékén, úgy hogy itt is a suggestív elem észrevétlenül belopódzik. Az ész magasabb plasticitása, mely más erőkhöz lehető finoman adaequate alkalmazkodik, de azokat egyúttal bírálhatja is, mégis sokszor ellenáll a suggestionak. A kevésbé vagy nem tudatos agyautomatizmusok azok, melyek, miként az álomban, dissocialva, meglazulva, ismét plasíkusává válván a suggestiónál, a parazita idegen parancsnak többé-kevésbé vakon engedelmeskednek. Ennélfogva a suggestió fogalma mindenekelőtt az intuitió fogalmába folyik, melynél tudvalevőleg érzések és phantasza képek játszanak főszerepet.

Mint jelenségek és energiák a suggestió és hypnosis oíy régi mint az ember, sőt phylogenetice sokkal régibb, mivel az állatvilágban is előfordulnak. Új csak két hozzájárult tényező: 1. ezen jelenségek megismerésének és megkülönböztetésének, föltételeinek és horderejének felbukkanása az emberiség öntudatában, különösen a tudós emberiségében és pedig többé nem, mint régebben, kétséges mystikumként, hanem mint tudományos igazság. 2. A bámulatos konnyüség, melylyel a hypnosis L i é b e a u 11 methodusával majdnem minden embernél előidézhető.

A két emiített tényező a hypnotismusnak, melleleg megjegyvezve, új therapeutikus, psychologikus, socialis és büntető-jogi jelentőséget kölcsönöz.

IV.

A suggestió.

1. §. Hypnotisálhatóság vagy suggestibilitás. Bernheim írja a «Revederhypnotisme»-ban (1888 május 1.): «Tout

médecin d'hopital qui dans son service clinique, n'arrive pas á hypnotiser 80% de ses malades, doit se dire qu'il n'a pas encore l'expérience suffisante en la matière et s'abstenir de judgement précipité sur la question.» — E tételt teljes egészében aláírhatom; vele a főntebb felhozott statisztikai adatok teljesen megegyeznek. Bátran lehetne 90%-ot is állítani 80% helyett Csakhogy az elmebetegeket ki kell hagyni.

Minden ember többé-kevésbé suggestibilis és ennélfogva hypnotisálható. Némely ember dicsekszik ugyan, hogy csak azt hiszi, a mit eszük tisztán és tudatos-logikusán bebizonyított vagy legalább plausibilissé tett. Ezen emberek azonban ezáltal csak azt bizonyítják, hogy a legegyszerűbb önkritikával sem bírnak. Önkéntelenül és altudatosan állandóan hiszünk oly dolgokban, melyek egészben vagy részben nem léteznek. Pl. minden további nélkül hiszünk érzékészleteink valóságában, melyek pedig oly következtetések épületén nyugsznak, melyek segítségével az érzetek feldolgozva lettek. Ezért is csaiódunk majdnem rendszeren álészleléiek (hallucinatiók) foíytán. Minden ember csalódik, bízik más emberekben, tételekben vagy berendezésekben, melyek azután bizalmát nem igazolják és így tovább. Ezek bizonyítékai intuitív hitképességünknek, mely nélkül gondolkodásunk nem volna lehetséges, mert — ha várni akarnánk, míg gondolkodásunk és cselekvésünk minden motívuma, hogy acceptáljuk, matematikailag vagy csak elegendő következtetésekkel be legyen bizonyítva — úgy egyáltalában csupa meggondolásból sohasem jutnánk gondolkodáshoz vagy cselekvéshez. Azonban se nem gondolkozhatunk, sem nem cselekedhetünk, anélkül, hogy bizonyos érzésünk ne volna, hogy gondolkodásunk és cselekvésünk helyes, anélkül hogy többé-kevésbé hígyjünk benne. Azon dynamismák (rendezett energiacomplexumok) azonban, melyek a hitet és intuitiót feltételezik, épen ecomplexumai azon agytevékenységeknek, melyek legnagyobbrészt, legalább momentán, a feltudattükrözésünk küszöbe alatt lefolynak. Ez a nyitja a suggestibilitásnak.

Ha valami után nagyon vágyódunk, amink nincs, úgy nem ritkán kívánságunk elérhetetlenségének annál intenzívebb ellenképzetei támadnak. Különös tisztán áll elő e pszichológus állapot subjectív érzések kívánásánál. Ha kikényszeríteni akarjuk, menekülnék. Ki erővel és tudattal aludni akar

álmatlan lesz; ki ugyanily módon közösülni akar, momentán (mulólag) impotens lesz; ki erővel örülni akar, boszankodik és így tovább. Fs minél nagyobb erőszakot akar a feltudatos akarat alkalmazni, annál nagyobb lesz gyakran veresége, míg ugyanezen kivánt érzések egész maguktól előállnak, ha azokban való hitünknek engedjük áí magunkat, különösen megfelelő phantasiaképzetek segítségével.

Ki már most erővel akarja magát hypnotisaltatni, a hypnosis után vágyódik, amellet annak lényegévei tisztában van és a suggestio eredményességét óhajtja, nem tudja figyelmét a pszichologiai folyamattól elterelni és nehezen vagy nem hypnotisalható, legalább addig nem, míg psychikailag passivvé vagy eltéríthetővé nem lesz. És minél gyakrabban és minél inkább törekszik valaki, hogy passiv legyen, annál kevésbé sikerül. De különösen intensiv szellemi izgalom, félelem, minden kedélyindulat általában, elmezavarok, határozott szándék a hypnotisálónak ellentállni, ezek azok, melyek a hypnosisi rendszerint lehetlenné teszik. Ha első hypnosisom sikertelen, úgy rejtett indulatok után kutatok, többnyire megtalálom, megnyugtatom a beteget és aztán megy a dolog. Minden épelméjű ember több ék évésbbé hypnotisalható; csak a psychenek, vagyis nagyagytevékenységünknek bizonyos momentán állapottai azok, melyek a hypnosis t megakadályozhatják.

Sokszor axiómának tartották, hogy aki nem akarja magát hypnotisaltatni, nem hypnotisalható, legalább nem az első alkalommal. Nézetem szerint nem szabad ez állításra, amely többé-kevébbé az essentialis emberi akaratszabadság psychologiailag helytelen föltevésén alapszik, túlsókat adni. Az embernek mindenekelőtt tudnia kell nem akarni, hogy valóban és «szabadon» ne akarjon. A suggestio azonban leggyorsabban és legbiztosabban hat a phánasia meglépése, megrohanása által; amint az imént láttuk, azt hosszas elővigyázat zavarja. A könnyen suggestibilis ember, ki még soha sem volt hypnotisalva, néhány másodperc alatt egy más embernek relatíve akaratnélküli bábává lehet. És én épen azt a megfigyelést tettem, hogy, mintegy kontrasthatáskép, oly emberek, kik a hypnotismus felett mosolyognak és gúnyolódnak, kik kérkedően állítják, «hogy őket nem íehet elaltatni»,

gyakran ép a leggyorsabban lesznek hypnotisálva, hacsak nem direct ellentállást fejtenek ki, sőt néha daczára a kifejtett ellentállásnak is. Úgy tűnik, mintha a hypnotismusnak dobott keztyü bennök saját bizonytalanságuknak félénk ellenképzetét keltené, mely őket annál bizonyosabban, a suggestio hatalmába kergeti. Ez épen ellenkezője a hypnosis sikertelenségének oly embereknél, kik vágyódnak utána és attól félnek, hogy nem fog náluk sikerülni.

Amellett azonban elfogulatlan, műveletlen emberek rendszerint suggestióval igen könnyen hypnotisálhatók anélkül, hogy észrevennék, mi a szándékunk velők. Azt teszik és azt hiszik, amit nekik suggerálnak, és 1-2 percz múlva alszanak, mielőtt résen lennének, gyakran akkor is, ha néhány pillanattal előbb más hypnotisált személyeket simulansoknak tartottak és az orvost megcsalva hitték. Legnehezebben hypnotisálható kétségtelenül a legtöbb elmebeteg, mivel agyuk beteges, állandó izgalmi állapota a figyelemnek állandó feszültségét a beteg képzetekre tartja fenn, mely a suggestio ellenében majdnem minden kaput elzár és azt minden hatalmától megfosztja.

Fontos tény továbbá, hogy nem ritkán a normálisan alvó embert suggestióval befolyásolhatjuk és ennél fogva felébresztés nélkül a hypnosis állapotába hozhatjuk. Még könnyebb megfordítva a hipnosist suggestióval közönséges alvásba átvinni.

Végül vannak nagyon suggestibilis emberek, kik, a teljes ébrenlétben meglepve, előre ment elaltatás nélkül a hypnosis összes jelenségeit mutatják, illetőleg az ügyes hypnotisáló suggestióinak teljesen hatalmába kerül. «Nem akarásról» ezen esetekben nincs szó. Sőt nem ritkán ez még sohasem hypnotisált embernél is sikerül.

A suggestióval előidézett alvás többnyire főeszköz, hogy a suggestiót teljes érvényre hozzuk.

Úgy hat mint a lavina az első indításra, mely őt létrehozta. Minél inkább nő, annál hatalmasabb indítékot idéz elő. A suggestióval előidézzük az alvást vagy szunditást. Mihelyt ez létrejött, nő a suggestibilitás épen az alvás folytán, hacsak nem válik lethargikussá.

Mondottuk az előbb, hogy minden ember suggestibilis. Ha valamely embert nem tudunk hypnotisálni, úgy legfőképp

peni oka, efelől bizonyosak legyünk, az, hogy az illető tudatosan vagy öntudatlanul azon autosuggestio hatalma alatt áll, hogy nem hypnotisálható. Mindazonáltal ezen autosuggestio előállása az ember egyéniségétől függ és különösen tépelődőknél és kételkedőknél fordul elő, így hát azt kell mondanunk, hogy vannak nagyon suggestibilis és kevésbé suggestíbilis természetek.

B e r n h e i m tanár úr klinikájáról a következő esetei közölte velem, melynek közlését e helyen megengedte.

«Néhány nap előtt osztályomon egy parasztasszony jelentkezett gyomor és hasfájdalmakkal, melyeket hysterikus természetűnek tartok. Nem tudom hypnotisálni. Azt állítja különben, hogy gyermekkorában Dr L i é b e a u lt hasztalanul kísérelte meg hypnotisálni, Két hasztalan kísérlet után mondom neki: Mellékes, alszik-e vagy sem. Magnetisálni fogom önnek hasát; mellét és gyomrát és fájdalmait ily módon eltüntettem. Behunyom szemeit és ily módon 10 percen át suggeralom. A fájdalom alvás nélkül megszűnik, azonban estebéd után újból jelentkezik. Másnap ismétlem a procedúrát ugyanazon eredménnyel, Este már csak könnyebb fájdalom jelentkezik. Ma a fájdalom eltűnésével egyidejűleg mély h y p n o t i k u s álom jelentkezik amnesiával!»

Azóta hasonló fortélyokat hasonló eredménnyel ismétlen alkalmaztam. A legegyszerűbb mód a látszólag refractaereket mégis befolyásolni.

B e r n h e i m collega hozzáfűzi: «Minden a sugallattól függ; a rugót kell megtalálni (il faut trouver le joint), hogy minden egyéni suggestibilitást működésbe hozzunk, III. felkeltsünk.»

E mondást csak megerősíthetem. Valakit B e r n h e i m egy ízben nem tudott hypnotisálni, és kiderült, hogy az illetőt B e a u n i s hypnotisalta, ki neki azt a suggestiót adta, hogy csakis ő képes őt hypnotisálni. Magam egy hölgyei mély álomba merítettem posthypnotikus suggestiókkal, kinél B e r n h e i m tanár csak somnolentiát tudott elérni — csakis azért, mert az az autosuggestiója támadt, hogy csakis én tudom befolyásolni és gyógyítani.

Nem szenved kétséget, hogy az a legjobb hypnotiseur ki legjobban ért ahhoz, hogy azon személyeket, kiket hypnotisálni akar, ahhoz való képességéről meggyőzbe és a ki őket

a dolog iránt többé-kevésbé lelkesíteni tudja. A lelkesedés tehát úgy a hypnotisáltnál mint a hypnotisálónál fontos tényező, mert hogy másokat valamiről igazában meggyőzzünk, arról többnyire magunknak is meggyőződve kell lennünk, vagy drámai tehetséggel bírunk. A mi azonban mindkét félt, úgy az activ mint a passiv felet leginkább lelkesít, az a tényleges eredmény, a tény valósága. Ezen pszichológiai folyamaton alapulnak az oly sokat tárgyalt és annyira félreértett hypnotikus járványok, a tömegsuggerációk, a hypnotismus dagályosága». Mindaz, ami «lelkesít», hatalmat nyer agyívevényességünk fölött, könnyen legyőzi az ellenképzeteket és könnyen suggeral bennünket megfelelő plasticus phantasiaképek serkentése által. Ennélfogva nő az emberek hypnotisálhatósága vagy suggestibilitása lelkesedésükkel és bizalmukkal és a hypnotisáló lelkesedésével és eredményeivel; azonban megfelelőleg apad is a lankadással, bizalmatlansággal és balsikerrel. De még sok más egyéni tényező is közrejátszik, mindenekelőtt a képzelőtehetség egyéni plasticitása és intenzitása, kifáradás, alvásiképeség stb.

A therapeutikus suggestiomethodus kidolgozásában különös érdemet szereztek Wetterstrand és Vogt Oszkár.

Wetterstrand, miként Liébeault, az alvás mélységére nagy súlyt helyezett és makacs esetekben' a protrahalt (napokon át folytatott) alvás methodusát nagy eredménnyel alkalmazta és tovább fejlesztette. Betegeit továbbá collective, félhomályos teremben hypnotisalta, a suggeriókat halkán a fülükbe súgta, hogy kölcsönös zavarokat elkerüljön, mialatt az egész kép mindnyájunkra nagyon suggestive hatott.

Vogt Oszkár a pszichológiai analysist jelentékenyen mélyítette. Épügy mint Liébeault, Wetterstrand és magam, Delboeuffel szemben azon álláspontot foglalja el, hogy az alvás mélysége a suggestibilitást fokozza, ameddig a rapport fennáll. Csak egyszer látta a rapportot egy gyenge hysterikánál lethargia következtében eltűnni; nálam 4-szer fordult elő, mindkét nemnél.

Vogt methodusa ugyanaz, amit alább ecsetelek. Csak-hogy kerüli a katalepsia és automatikus mozgások gerjesztését. Egyszerűen az alvás componenseit suggeralja (lásd alább). Az első hypnosisokat nagyon röviden csinálja és betegei érzéseikről beszámolnak.

Különválasztja a hypotaxiát amnesiával a somnambulismustól és ilyenekül azon eseteket jelöli meg, midőn a hypnotisalt még tudja, hogy szölkak hozzá, de már nem, hogy mit.

119 eset közül (68 nő, 51 férfi) elért Vogt 99 esetben somnambulismust, 12 esetben hypotaxiát amnesiával, 6 esetben hypotaxiát amnesia nélkül és 2 esetben somnolentiát. Az összes épidegzetüeknél somnambulismust létesített. Adjuk át a szót V o g t n a k :

«Tapasztalataim alapján állítom, hogy minden épelméjű emb.ernél so m n a m b u l i s m u s előidézhető; pillanatnyilag zavaró momentumok türelemmel elháríthatók.»

«Azon egyének suggestibilitásának további vizsgálatára, kik már az első ülés alkalmával somnambulok lettek, felhasználtam az anaesthesia előidézését ébrenléti suggestió útján. Kezdetben előzőleg azon alvásbeli suggestiót adtam, hogy az ébrenléti suggestióm sikerrel fog járni. Később az alvásbeli suggestiót elhagytam. 22 eset közül 17-szer értem el anaesthesiát, 2-szer csak analgesiát, 3-szor nem volt eredmény.»

«Emellett még fel akarom hívni a figyelmet arra, hogy a suggestióval, érzéktelenített bőr szúrásnál épolý kevésbé hajlamos vérzésre, mint a hysterikusan anaesthetikus.»

«26 eset közül — olykor csak többszöri kísérlet után, gyakran azonban azonnal — 21-szer sikerült nekem azonnali székleletelt létesíteni.»

«7 kísérlet közül, mely a menstruáció azonnali megszünetetésére irányult, valamennyi eredménnyel járt, azonban 4 csak néhány órára. 4 kísérlet közül a menstruatiót előidézni, kettő biztosan eredménytelen volt; a másik 2 esetben a menstruatió két nap múlva állt be. Vájjon ez a hypnosissal vonatkozásban történt, nem akarom eldönteni.»

«Az összefüggés a suggestibilitás és a therapeutikus suggestiók eredménye között — mi a többnyire uralkodó nézettel szemben nem eléggé hangsúlyozandó — nagyon csekély. A pillanatnyilag eredményes suggestiók megmaradása egészen más psychikus tulajdonság, mint a suggestibilitás.»

«Két szélsőséget állítok itt egymással szembe.»

«Egy beteg hosszabb idő óta hypochondrikus agyrem

miatt szenved, mely sexualis izgalmi tünetekkel társul, ülések sorozata múlva a beteg még mindig, csak hypotactikus. Automatikus mozgások alig sikerülnek, amnesia egyáltalában nem sikerül. Ennek daczára agyrémét egy ülésben tartósan megszüntetem.»

«Egy másik beteg traumatikus hysteria izgalmaival kerül hozzám, melynek somatikus jelenségei már eltűntek volt. Beteg a legsuggestibilisebb emberek közé tartozik, kiket valaha hypnotisáltam. Az első hypnosis után az összes panaszok elvannak hártva. Egyszersmind azonnal sikerülnek haücinaiók az összes érzékszervekre, ébrenléti suggestiókkal. Betegnek az itteni további 14 napi tartózkodása alatt egyetlen panasza sincs. Prophyiakikus okokból ez alatt még 3-ször lesz hypnotisálva és azután elbocsátva 3 nappal később már teljesen recidival. Beteg oly suggestibilis volt éppen, hogy minden befolyásnak azonnal engedett. Házi foglalatalkodásának fogalmával betegsége tünetei a hónapokig tartó betegeskedése alatt oly szorosán assoialódtak, hogy a hazatérés az azokra való érzéki élénk emlékezést (ez recidiválásának a , pszichologiai definitiója) idézte elő.»

«Ilyen eset nagyon számos. Egy neurasthenikát és 2 hysterikat kezelek. Rájuk nézésesem elégséges, hogy napokra egészségesekké tegyem: de a suggestió egy módjának sem volt hosszabban tartó eredménye.»

«A psychotherapiában is érvényesül a régi mondás: lassan, de biztosan.»

Sikerült nehezen suggestibilis embereknél obstipatiójukat elhárítani és meghatározott órára mindennapi székletét elérni; náluk azonnali székletét suggestiója eredménytelen volt. Másrészt egyik könnyen suggestibilis — nem hysteriás — nőbetegemnél bármikor azonnali székleteit előidézhetek; azonban a legközelebbi napokra vagy hosszabb időre való rendezése sohasem sikerült. Az illető betegnél evvel más suggestiók eredménye is megegyezett»

«Különleges figyelmet érdemelnek a hysteriások bizonyos autosuggestiói. Ezekre Ringier terelte először a figyelmet. Van a súlyos hysteriának egy kategóriája, melyeknél a theapeutikus suggestiók a tüneteket csak rosszabbítják, Két ilyen hysteriának, kik közül az egyiknél alvásban, a másikonál ébrenléti suggestióval azonnali székelés idézhető elő

mindennapi, de szabálytalan időbeni széke volt. Bizonyos kísérletsorozat felhasználása céljából a székletétet egy meghatározott órára akartam megállapítani. Mindkét esetben ezáltal makacs székrekedés állott elő.»

«E jelenség azon alapszik, hogy a suggestió által előidézett képzetcomplexumok képzetrészei a már magas feszültségű agydynamismák pályanyitó ingerlésével ezeket activálják, mielőtt a suggestió többi componensei gátló befolyásukat érvényesíthetik.»

«Megvilágítás céljából két tiszta esetei közlök».

«Egy hysterikának 14 nap óta rohamai voltak. A hypnotikus kezelés csak fokozta azok számát, amennyiben ülés alatt vagy után mindannyiszor roham lépett fel. Később a beteg maga adta magyarázatát. Kedvese narcosisban deflorálta. Három nappal később kedvese megmérgezte magát. Halála hírének vételénél lépett fel az első görcsroham. «A hypnotikus altatás jelentette a beteg, mindig arra a narcosisra emlékeztetett. Azután minden eszembe jutott. Félelem vett rajtam erőt, azután jött a roham!»

Egy másik hysterika periodikus derengő állapotok miaa szenved. Ezeket élénk indulathullámzások előzik meg. Ilyen *állapotban* hypnotisalom a beteget. Azt a suggestiót adom neki, hogy most ne kapjon rohamot. De lám! Máris megkapta. A «roham» szó kiváltotta. Ennek daczára suggestióm többi componensei is feltűnnek. Mert a roham könnyebben folyt le mint az azelőtt észleltek.»

«Ugyanezen betegnél ilyen, a suggestiónak különféle associativ kapcsolódás által részben kedvező, részben kedvezőtlen befolyását az előző roham lefolyása alatt sokkal jobban figyelhettem meg. A derengő állapot kezdetén betegnek hyoscin befecskendést adtam. Ez annyira megnyugtatta betegei, hogy hypnoh'salhaftam és így a derengő állapotát is hamar elháríthattam. A hyoscin által előidézett szárazsága a toroknak azonban időközben a szájúreg anaesthesiájának autós,geotiójához, egy ettől föltételezett nyelvhúddéssel párosulva, ageusiához és motorikus aphasiához vezetett. Három napon belül az összes tünetek suggestiv-therapeutikus úton el lettek hártva; csak aponia állt még fenn. Ez négy napon át minden suggestiónak ellenállott. Végére megkísértem a gyógyítást az egész beszédzavar suggeralt amnesiája útján. Ébredésnél beteg

jesen recidivál. Az aphasia újból fellépett csámcsogó mozgásokat végzett, mint az összes tünetcsoport fennállásakor,— ujjaival a torkára mutatott, és azután hangos szóval « vizet! » kért. Egy hajtásra $\frac{1}{2}$ l. vizet ivott. Néhány pillanat múlva azután megszűnt a beszédzavar. Suggestióm tehát mindenekelőtt a könnyebben izgatható emlékezést az imént kiallott betegségekre, még a torok szárazságával is felébresztette. De később az egészséges időre való emlékezést is felkeltette. Ez a sokkal hatalmasabb képzetcomplexum lassanként felülkerekedett: így győzött a hypnosis kedvező hatása a kedvezőtlen felett.»

A suggestibilitás és a suggestiók rögzítődése közti viszony, valamint "ezen jelenségek és a lélek többi oldalai közti vonathozás: ezek azok, a melyek további tanulmányozások célját képezzék.»,

§. 2. Alvás és hypnosis. «A nemi kérdés» című könyvemben (Ernst Reinhardt, München, IX. Aufl. 1909) az altudatos agytevékenység viszonyát a tudatoshoz, és általa a suggestiohatást következő példákkal kísértem megvilágítani: Feleségemre gondolok. E gondolat azonnal, felébreszt bennem egy utazásra való gondolatot, melyet egy hét múlva véle tenni szándékozunk, az utazás képzete a maga részéről mincijáért az utazó bőrönd képzetét keltette fel, mely e célra volt választandó. Majdnem villámgyorsan követi tehát egymást e három képzet: 1. feleségem, 2. utazás, 3. a választandó bőrönd. Látszólag, és a scholastika tana szerint is, az utazás képzetét feleségem képzeté (kinek velem utaznia kellett), és a bőrönd képzetét az utazás képzete ébresztette, tehát tételezte fel. Mindjárt észrevesszük azonban, hogy tudatos képzeink egymásutánját semmiképpen sem lehet ily egyszerűen magyarázni, meri sok oly képzet is felmerül, melyek az előbbiekkal semminő logikus összefüggésben sincsenek, vagy melyek egyáltalában nem lehetnének tisztán azoktól, sem külső érzékészleletektől feltételezettek. Agyunk és működésének nem ismerésből szabadon lebegő lelket és szabad akaratot vettek fei, mely az okozati törvénytől független, és szellemi életünk felett uralkodnék. E felvétel azonban éppen a nemtudáson alapszik Maradjunk példánknaál:

Miért tételezi fel feleségem képzete éppen az utazás képzetét? Épúgy más gondolatokat is ébreszthetett (ekphoralha-

tott) volna. Valóságban az «utazás» képzetének felidézésére nagyszámú más altudatos képzet, vagyis nagyagyam altudatos tevékenységei, hat. Hiszen ez az utazás már eltökélt szándékom volt, mielőtt ama pillanatban reá gondoltam volna, és ez a szándék agyamban altudatosan szunyadó benyomásokat (engrammokat) hagyott hátra, mint pl. elutazásom idejét, utazásom tartamát, célját és okát, a háztartás feletti gondot közös távollétünk alatt, a tárgyakat, melyeket magunkkal viszünk, az útiköltségek és így tovább. Azon rendkívül rövid idő alatt, melyben az «utazás» képzete a «feleség» és «bőrönd» képzetei között megjelent, mind e dolgok egyáltalában nem jönnek «ö n t u d a t o m b a». Ezek azonban mégis u. n. a s s o c i a t i v összeköttetésben állnak ama képzettel, vagyis az agysejtekben és rostokban egy latens altudatos agydinamika ezer szálai útján az «utazás» képzetével össze vannak kapcsolva, épen azért a figyelem tudatos terébe előhívják, egyúttal azonban a tiszta utazásérzet intensitását különböző fajú egymásba kapcsolódásuk által mérséklék, és megakadályozzák ezáltal, hogy az utazásnak minden lehető közvetlenebb kísérő-érzései és kísérőképzetei önmagukban erősebben érvényre jussanak. Az, a mi öntudatomban általában oly villámgyorsan megjelenik, mindenekelőtt az «utazás» szó által érzékített ködszerű közképzeté utazásomnak. A nyelv az, az ő szavaival, mely nékem lehetővé tette, ily rövidített, határozott alakban komplikált, általános képzeteket egybefoglalni. Valójában tehát ezen agyvillám «utazás», mely feleségem képzetét követte, semmiképen sincs csakis e képzet által feltételezve; sokkal inkább, főleg számos altudatos szál segítségével lett a feltudat világába hozva és egyúttal minőségében meghatározva. De ezen altudatos szálak, anélkül hogy tudnám, egyúttal a következő, látszólag csakis az «utazás» képzete által kiváltott választandó bőrönd» képzeteinek különös módját határozzák meg. Az «utazás» képzete épúgy más gondolatokat is válthattott volna ki, mint pl. az ismerősöket, kikkel találkozni fogok, a várost, a hová utazom stb. Miért épen a bőröndét? Mivel fejemben a magammal viendő tárgyak, a tér, melyet elfoglalandnak stb. gondja altudatosan nagy intensitást veti fel és ennél fogva a többi associatiót pillanatra legyőzte.

Ezen egyszerű kis példán látjuk tehát, hogy ezen három képzet: «feleség, utazás és bőrönd» tényleg egymást nem annyira

okszerűleg határozzák meg (ámbár öntudatomban időbelileg egymást követik), mint oly módon, hogy mind a három az altudatos érzelmek, képzetek és korábbi akaratelhatározások befolyása alatt keletkezik, mely utóbbiakat ismét agyammak nagyon bonyolult, előrement, változatos tevékenységei tételezték fel.

Megkíséreljük a dolgot egy hasonlattal kissé még concretebbé és érthetőbbé tenni. Egy ember nyüzsgő, sűrű néptömegben áll. Valamit nagyon hangosan kiabál, hogy a tömeg figyelmét magára irányítsa. Hangját a közvetlen közelében hallják ugyan, elhangzik azonban anélkül, hogy az izgatott tömegben tovább hatna. Akarata ellenére lesz ezen ember a sokaságban abban az irányban, melyben a főtömeg mozog, tovasodorra Ellenállása hasztalan. Ha azonban a néptömeg csendesen áll és lecsendesül, akkor ugyanaz az ember meghallgatást szerezhet, talán a tömegen keresztül törtethet, azt esetleg egészben vagy részben szavainak és hangjának behatásával magával ragadhatja. Hasonló az egyes képzet behatása, akár erősen associált, tevékeny ébrenlétben levő, avagy megfordítva pihenő, szunnyadó agyban keletkezik. Az erősen associált ébertevékeny agy az izgatott tömeghez hasonló, mely hullámzásában mindent magával ragad, Itt az egyes képzet (az egyes emberhez hasonlóan) oly hangosan kiabálhat, azaz oly intensiven felléphet, amint akar; hacsak talán már korábban nem birt a tömeg (az agy) felett nagy hatalommal, mely emlékezés által újból fel lesz keltve és ezáltal hatását fokozza, magával lesz ragadva, vagyis egyes hatásában elfojtva. A pihenő vagy éppen szunnyadó, vagyis gyengén associált vagy tétlen agy viszont a nyugvó tömeghez hasonló. Benne egy képzet, még ha új is és a tömeg emlékezetében gyökérrel nem is bír, mélyebben hathat, utat törhet és értelmében különleges mozgásokat létesíthet. Ha ellenben, ismétlem, a tömeget (vagyis az associált agytevékenységek összességét) már korábban gyakran magával ragadta, és ennél fogva a tömeg megszokta, hogy ráhallgasson, talán képes lesz izgatottsága közepette meghallgattatást szerezni.

A hypnosis rokonsága a rendes alvással félreismerhetlen és csatlakoznom kell L i é b e a u lt véleményéhez, ki azt mondja, hogy lényegben csak az alvónak a hypnotisálással való összeköttetése alapján különbözik. Persze, nem szabad itt az «alvás» fogalmát a kimerülés fogalmával összetévesz-

teni. A «kifáradás» fogalmában sajnos, azonkívül két különböző fogalom van zavarosan összekeverve: a kifáradás subjectív érzése és az objectív kimerülés. Semmiképen sem fedik ezek egymást mindig. Hozzá még az álmoság és a kifáradás subjectív érzése szintén egyáltalában nem identikus, ámbár gyakran associált. Legyen szabad nekem itt néhány főlényt felhoznom.

A physiologiában hagyományosan állítják, hogy az alvást a kifáradás idézi elő. Eé azonban nem helyes. Habár az agy valóságos kimerülése rendszeren a subjectív kifáradás-érzést előidézi és bár utóbbi czélszerűségi okokból az álmosággal rendszeren associált, úgy másrészt ragaszkodnunk kell ahhoz: 1. hogy nem ritkán erős kimerülés álmatlanná tesz; 2. hogy viszont gyakran alvástól mind aluszékonyabbá leszünk; 3. hogy kifáradás-érzés, álmoság és valódi kimerülés gyakran egymástól teljesen függetlenül előfordulnak; 4. hogy az álmoság szabály szerint meghatározott, megszokott (autosuggestalt) órában jelentkezik, és ha legyőztük, később a növekedő kimerülés daczára eltűnik.

Ezen tények a physiologusöknak nagyon is ki nem elégtítő chemiai teoriájával (Preyer-féle tejsav theoria stb.) teljesen megmagyarázhatlanok. Én a magam részéről a tejsavnak alváselőidéző hatását sohasem állapíthattam meg, és ezen hatás állítólagos igazolását suggestiveknek tartom, mert kutvizzel megfelelő suggestio mellett sokkal jobb eredményeket értem el.

A physiologusok (K o h l s c h ü l l e r) az alvás intenzitását hangerősséggel akarták mérni, amely a felébredéshez szükséges. Mily keveset bizonyíthatni ezzel, mutatja az a tény, hogy a megszokott zöreje már ném ébreszt, még ha nagyon erőssé is válik (pl. ébresztőóra), míg halk, szokatlan zörejek azonnal ébresztenek. Sok gondos anya gyermeke legkisebb mozgásától felébred, míg férje horkolásától vaoy más megszokott lármától egyáltalában nem.

Csöndes, úgymint unalmas, egyhangú folyamatok, melyek a képzetek változását elő nem segítik, álmosá tesznek; ép-úgy a test kényelmes helyzete és homály. Amellett associált jelenségek lépnek fel, mint ásítás, bóbiskolás, nyújtózkodás, melyek a subjectív álmoságérzést még fokozzák és melyek tudvalevőleg emberről emberre átragadnak.

Azt mondtuk, az a szokás, hogy egy meghatározott órában elalszunk, az illető időben minden nap hatalmas álmoságot idéz elő. De bizonyos hely is, bizonyos személy hangja, bizonyos karszékben való nyugvás, hol rendszeren elalszunk, predikationak hallgatása, bizonyos testhelyzetben való fekvés, Péternél lószőr-, Pálnál rugómatracz és így tovább, továbbá még a pillák záródása, igen közönséges álomhozó eszközök. Miért? Eddig szokásnak, associált megszokásnak nevezték. El kell azonban ismernünk, hogy ezen tények az öntudatlan autosuggestioval teljesen megegyeznek. Két éves fiam megszokta, hogy jobbában zsebkendővel az arczra fektetve elaludjék. Midőn elvettük tőle, hosszú ideig nem bír elaludni. Némely embernél bizonyos cselekedeteknek kell az alvásnak előremenniök, hogy elaludhassanak (olvasmány, óra felhúzása stb. stb.)

Mindezen associatiók leghatalmasabbja azonban az orbicularis zárreflexe. Innen ez az alvás legjobb suggestiója.*)

*) Schreterek-Notzing azt hitte (Die Bedeutung der narkotischen Mittel für den Hypnotismus; Schriften der Gesellschaft für psychiologische Porschung 1891, Leipzig bei Ábel), hogy az oxidációs termékek (kifáradás termékek) felhalmozódása alapján különbözik a természetes alvás a hypnotisusiól és többek között bizonyítékul felhozza, hogy lehetetlen nagy fáradósok után az alvásnak ellentállni. De mi semmiképen sem tagadjuk az oxidációs termékek befolyását, melyeket az agynak hosszú ébertevékenysége idéz elő, sőt szintén hangsúlyozzuk, hogy az agy dissociált Hl. relativ nyugvóállapota alvásközben a szükséges chemiai synthesisek keletkezéséhez, vagyis az agynak reintegratiojához megfelelően alkalmazkodik, hogy tehát az agynak kimerülése az alvás suggestiójának legerősebb associatív oka és jelentékeny nagyság mellett ellenállhatlanul hathat. Hiszen ha azt mondjuk, hogy a suggestiohatások képzetek útján támadnak, nagyon jól tudjuk, hogy a képzetek megint az agyelemek physikai és chemico-physiologiai (valamint pathologiai) állapotaitól függnék. A melancholikus agy elváltozásának faja pl. associatív úton a vétkezés rögeszméjét idézi elő. A főt említett tények azonban oly világosan bizonyítják, hogy a normális alvás rendszeren gyorsan és suggestív úton támad, hogy kényszerítve vagyunk, anélkül hogy alkalmazkodását az agykimerüléshez és vele való közönséges associatióját félreismernök, azt ezzel nem azonosítani. A suggestív hatás époly physikai, mint az agynak kimerüléstermékek által előidézett változása, és nem tagadjuk, hogy utóbbi a mélyebb alvás mechanizmusát szabályszerint elősegíti. Hogy azonban a rendes alvás hypnotisáló és kimerülés nélkül teljesen a hypnosis módja szerint előállhat, az bizonyos és azt bizonyítja, hogy az agy ezen változott tevékenységi állapota más és más a kimerülés. Az kétségtelen, hogy a szénsav felhalmozódása a vérben intenzívebb légzést vált ki és hogy ennél fogva a légzést hosszabb ideig nem tarthatjuk vissza. Ez

Ha alvó embereket megfigyelünk, úgy mindjárt észrevesszük, hogy mozognak, hogy sensibilis ingerekre reagálnak, újból betakaróznak, ha kitakarjuk, nem ritkán beszélnek, nyögnek, vagy a, hortyogást parancsszóra abbahagyják, sőt néha kérdésekre felelnek és cselekesznek. Némely ember csak könnyen, csendesen alszik és a leghalkabb zörejnél felébred. Ezek a külvilággal több összeköttetést mutatnak.

Alvásunkat csak álmainkra való emlékezés útján ismerjük subjective (vagyis ébertudatunk tükrözésének láncolata ismeri)» Érezzük tehát, hogy álmotudatunk más, mint ébertudatunk, de efelé annál inkább közeledik, minél könnyebb az alvás. Az alvástudat mindenekelőtt a következő tények által különbözik az ébertudattól, már amennyiben álomemlékeink utóbbinak betekintést, engednek:

1. Nem mutat éles elválasztást belső képzet és észlelet között. Az összes képzeteket többé-kevésbé hallucináljuk, vagyis azok az észleletek subjéctív jellemével bírnak és való eseményeket színlelnek.

2. Ezen alvás- vagy álomhallucinációk alatt többnyire hiányzik a külső folyamatok által előidézett éberészleletek élesége, praecisitása; ezek mégis igen Intensív érzésnyomatékkal járnak és a központi idegrendszerre hatalmas visszahatásokat gyakorolhatnak. Ilyen érzelmek sokszor cumulálódnak, míg számos gátlás az engrammcomplexumok könnyű kiváltásai, ill. ekphoriáját megakadályozza vagy legalább is megnehezíti, ami az ébrenlétben általában megy végbe. Az álom izzadást, görcsös izomösszehúzóásokat, intensív félelmet stb. létesíthet. Erotikus álmok pollutiókat létesíthetnek a penis mechanikus

azonban nem bizonyítja azt, hogy a légzési mozgások pusztán a szénsavtól függenek és még sokkal kevésbé, hogy a szénsav felhalmozódása a vérben és a légzőmozgások identikus folyamatok. Tudjuk, hogy utóbbiakat inkább az izmok és azoknak motorikus idegközpontjai idézik elő, sőt akaratunk (agyunk) azokat gyorsíthatja és feltartóztathatja. A légzőmozgások gyorsítása a vérben való Szénsav felhalmozódás útján azonban sokkal közvetlenebb, erőteljesebb és bensőbb associatio, mint az alvás előidézése az agykimerülés által. Mindannak daczára nem jut majd eszünkbe az akaratlagosan előidézett (főlöszleges) légzőmozgásokat azoktól, melyeket asphyxia idéz elő, mint külön speciést elválasztani. Nem különbözik egymástól lényegesebben a suggeralt (hypnosis) és a természetes alvás. Mindkettőnek agymechanismusa ugyanaz, bár különböző módon jut működésbe (1. különben 10. §).

dörgölése nélküli amire ébren az erotikus észleletek ritkán képesek.

3 Az álomhallucinációk, ellentétben az ébrenléti-gondolkodás és észlelettel, teljesen hiányosan asszociáltak. Gyakran nagyjában csak laza külső asszociációk kötik össze az egyiket a másikkal. Az ébrenléti gondolkodás organisált, az élet folyama alatt mindinkább automatisált, pszichikus dynamismák által öntudatlanná és ösztönszerűvé vált logikája az alvásbeli gondolkodásnál hiányzik; az agy alvás közben nyilvánvalóan relatív tétlenség vagy gátoltság állapotában van. Ennélfogva a legközvetlenebb, legfurább esztelenséget álmodjuk álom közben időben és térben teljesen tévesen asszociálva, észelve és hozzá hitelt adva. Többnyire csak a könnyű alvás alatt, ritkán a mély alvásnál áll be a logikus correctio csekélyebb vagy magasabb foka. Néha ezen logikus correctio párhuzamosan halad az álomesztelenséggel, mintha egyidőben két öntudat állna fenn, az álomlánczolaté, mely hisz benne, és az ébredő logikus asszociációké, mely azt mondja: Nem, ez mind álomesztelenség; hiszen az ágyban fekszem félálomban.

Az álomélet ama három jellemző tulajdonságai egyszersmind a hypnotikus öntudat kritériumai: a képzetek hallucinálása, azoknak intensivebb érzés- és reflexhatásai, a szerves logikus asszociációknak (engrammcomplexumoknak) disszociációja. Ezek azonban egyszersmind legjobb föltételezői az intensiv suggestibilitásnak.

Az ébredés, az elalvásnak megfordítottja, teljesen ugyanazon suggestiv jelenségeket mutatja, mint az elalvás. Közönségesen asszociációk folytán egy bizonyos megszokott órában ébredünk. A könnyű alvás gyakran fokozatos átmenete az alvásnak az ébredéshez és álomemlékeket hagy hátra. Az álmok nem ritkán ébresztenek. Sajátságos sok ember azon képessége, hogy bizonyos szándékolt időben ébredjen, és így az időt alvás alatt pontosan lemérje. Ugyanezt találjuk a hypnosisnál.

Liébeault, miként a hypnosisnál, úgy a rendes alvásnál is, megkülönbözteti a könnyű alvást álomemlékekkel a többnyire azok nélküli mély alvástól. Az utóbbinak karakteristikuma az ébredésnél való teljes amnesia. Mindazonáltal épen a mélyen alvó embereknél találjuk a somnambulismus és álomittassáó jelenségeit, melyek mellett az alvó jár, cselek-

szik (sőt gyakran nagyon rendezetten és complicaltan), beszél, sőt büntettet követhet el — oly jelenség, mely már a büntetőjogban beszámíthatatlansági oknak van elismerve. Ez mutatja, hogy az amnesia mély alvás után épen csak amnesia, és azt bizonyítja, hogy az öntudat a mély alvás alatt épenséggel nem szűnt meg, hanem az ébertudattól csak el volt vágva. Mindenesetre másképen mutatkozik kifelé a lethargikus alvás mint a somnambulismus az ő korlátozott öntudatával, de a mozgási kör mozdulatlanságából az agykéreg teljes mozdulatlanságára következtetni nem helyén való. W u n d t n a k «Philosophische Studien» czimű folyóiratában K r a e p e l i n vezetése alatt Fr. H e e r w a g e n «statisztikai vizsgálatokat álmok is alvás felett» közölt, melyek számos személy saját adatain alapszanak. Ama személyek adatai hogy sokat, keveset vagy nem álmodnak, H e e r w a g e n szerint mérvadó és alapját képezi statistikájának. De mivel a hypnotismus tanulmánya és számos tapasztalat a rendes alvásról azt bizonyítja, hogy az álmokra való ezen subjectiv emlékezésekre vagy nem emlékezésekre semmit sem lehet adni, mert sok ember egyszerűen összes álmait és majd minden ember álma nagy részét elfelejti (autosuggestiója az amnesiának), így e statisztikának nem tulajdoníthatok értéket, sőt inkább azt hiszem, hogy alvás alatt minden ember egyfolytában álmodik. Engem pl., bármely órában bármily váratlanul, nem költhetnek fel, anélkül, hoy az álomlánczolatok legalább utolsó töredékét ne rögzítsem, de amit azonnal ismét teljesen elfelejtek, ha azonnal fel nem jegyzem vagy az ébrenlétben ismét energikusan elő nem képezem. Ami azután mint emlékezet megmarad, az ébrenlétben felújított képzet képe 111- az álomengrammri ekphoriája, nem egyenes visszaemlékezés az álomra, mert az utóbbi! röviddel a felébredés után majdnem mindig elmosódik

Sajátossága az áloméletnek még, hogy az érzékingerek, melyek az alvót érik, az alvástudatban majdnem sohasem idézik elő a rendes megfelelő észleletet, hanem allegorizálódnak; ekkor aztán az illető allegória álomképpé, álomillúzióvá lesz, Ebben különbözik részben a hypnotisált a spontán álmodótól, de csak annyiban, amennyiben a hyptiotisáló sugallatai megfelelőleg tudatosak lesznek. Tényleg úgy allegorizál, *mint* az álmodó, mihelyt a hypnotisáló elhagyja, másrészt maga a hypnotisáló felhasználja az alvónak ezen allegorizáló

tulajdonságát, hogy százszorosan ámítsa (hogy pl. burgonyát narancsként etessen vele). Épúgy hallucinál a rendszeren álmódó test mozgásokat, melyeket nem vitt végbe, mialatt akaratimpulsusait mozgásokká valósítani többnyire képtelen;

További sajátossága az álméletnek az etnikai és esztetikai defectus, vagy az a gyengeség, mely e téren is uralkodik. Az álmódó igen gyakran gyáva, aljas; álmában a legjobb ember is gyilkolhat, lophat, hűtlen és hazug lehet, és emiatt nagyon hidegvérű maradhat, vagy legalább inkább félelmet mint bánatot érez. Ez kétségtelenül megint az ellenképzetek aissociációjából iil. ekphoriájuk gátlásából származik.

Rendkívül fontosak és érdekesek az álméletnek az ébrenlétre és viszont való kölcsönös visszahatásai. Hogy álmaink tartalmát ébrenléti élményeink, olvasmányaink stb. befolyásolják, mindenki előtt világos és ismeretes, Kevésbé tisztában vagyunk azonban afelől, mily mélyen és erősen hat vissza álmievékenységünk ébrenléti életünkre, ámbár erről már sok igazat irtak. Többnyire, az amnesia miatt, nem vagyunk ennek tudatában. A posihypnotikus jelenségek azonban a spontán életre vonatkozó fények kísérleti homologonja. Intensi» álmok képesek gondolatainkat és cselekvéseinket napokon keresztül (ostoba indulatok is) gyakran jobban befolyásolni, mint a legszebb logika, és mulatságos dolog ily megfigyeléseket gyakran oly embereknél tenni, kik józanságukkal, kedélytelen eszükkel különösen kérkednek. Csak azon álmok hatásairól tudunk, melyekre emlékszünk. A suggestió bizonyítja azonban, hogy az elfelejtettek is hathatnak. Mindez a legvilágosabban bizonyítja, mint állnak az agytevékenységek, melyek subjective elválasztott introspectiókban (öntudatokban) jelentkeznek, egymás között intim altudatos connexusban és egymást kölcsönösen befolyásolják.

Egy férfinak, ki a hypnotismus felett mosolygott, barátom Dr. Stoll Ottó tanár nyugodtan kijelentette, hogy a következő éjjel 12 órakor az ördögről ezt és ezt fogja álmodni. Az illető ur nem valami kellemesen érezte magát, mert ébren akart maradni, hogy a megjósoltat kikerülje. De lám! Röviddel 12 óra előtt elaludt a székben és pont 12 órakor felébredt épen a suggerált álm azon episodjánál, a melynél a felébredés meg lett parancsolva; az álm pontról pontra bekövetkezett.

A mondottak illusztrálására szolgáljon néhány az ébredés után azonnal, önként feljegyzett álom:

1. *Dissociáció*: Valaki azt álmodja, hogy «X főápoló (a zürichi elmegyógyintézetnél) Norvégiában a suggestiorol lovaknak előadást tart.»

Archaeológiáról (értve alatta történelmet és történelem előtti kort) és teológiáról álmodom, és nagy hézagot találok abban, hogy a theologusok semmit sem értenek az archaeológiából! Erre «Dernier des Abélard»-ról álmodom (franciául). Ez utolsó A. fajának utolsó tagja, eltűnik, ami engem elegikussá, melancholikussá hangol Keresem halála dátumát és felébredek. Pillanatra sem jutott a Héloise név és annak viszonya Abélardhoz eszembe.

Ébrenlétemben azonban az Abélard nevet mindig a Héloise név ekphoralja és a «Le dernier des» nálam mindig a «Mohicans»-t (magyarul «mohikanus») ekphoralja. Vájjon miképen jött ez a furcsa, értelmetlen associáció létre?

Itt a successiv engrammkomplexumban egy tipikus, mnemikus alomassociációt ill. -dissociációt látok. Az egyik complexum egy darabja egy másiknak egy darabját ekphoralja, — valószínűleg azon mechanizmus útján, melyre *V o g t* (1. alább) utal. Valaki, kinek ezer. álmat elbeszéltem, azt mondta, hogy agyamban talán alíudatosan a «Dernier des Abencera- ges» kísértett. Így az «Ab» szótag az Abélard-ból minden- esetre magyarázható. Ellene szól ennek természetesen az, hogy nem tudok visszaemlékezni arra, hogy a «Dernier des Abencera- ges»-ra valaha gondoltam, azonban igen gyakran Héloise és Abélardra (Rousseau, Nouvelle Héloise) és igen gyakran «az utolsó mohikánra».

2. *Dissociáció és egyéb*; hosszú álomlánczolat: Y. kis- asszony álma: Odahaza voltam anyámnál;-egyik bátyám jött látogatóba, velünk étkezett és hideg lábai miatt panaszkodott, mire lábai alá melegítő palaczkot tettem (a melegítő paicz- kéznél volt, anélkül hogy tudtam volna hogyan, ami nekem fel sem tűnt). Azután több rokon jött; lakoma volt, az asztal terítve; nagybátyám eltűnt. Részt vettem az emberek szó- rakoztatásában és épen elbeszélésbe kezdtem, midőn anyám félbeszakított és rideg hangon hallgatást parancsolt («Nem kell mindig belebeszélned»). Erősen bosszankodva és nehez- telve (hiszen már nem vagyok gyerek) elhallgattam azon

erős elhatározással, hogy többet egy szót sem szólok, mulatassa anyám maga a vendégeit. A lakoma egyszerre eltűnt; más látogatás érkezett, unokanővéremmel beszélgettem, de gyakran sírtam, folytatva duzzogásomat a parancs miatt (az indulat fennmaradása). Anyám egy eseményt beszélt el (melyet valójában röviddel ezelőtt közöltek velem). Hirtelen idegen városrészben találom magam, és egy kisasszonyt keresek, ki egy bizonyos házban lakott. Föltettem magamban, hogy az illető lakásban most sorjában az összes szobákat kikutatom, mivél¹ utolsó alkalommal nem találtam. Ezt mégis tettem, több szobán keresztül mentem, melyekben idegenek laktak és kik az ágyban feküdtek vagy éppen felkeltek vagy elbújtak; végre megtaláltam! De ez más hölgy volt, C. asszony, ki egy fiúval éppen francziául beszélt és a társalgásba engem is bevont. A beszédben mihamar hibát követtem el, mifelett nagyon bosszankodtam. Azután C. asszonyból egyszerre barátnőm lett, kivel elmentem, mert csinos kilátást akart mutatni. Egy hidra érkezettünk, széles folyam felett; az egyik parton sok letakart kézi kosarat láttunk rudakkal félig a vízben tartva, és azt mondtam barátnőmnek, ezekben valószínűleg halak vannak eltéve, mire így válaszolt: igen, ezekben megszelidíthetlen halak vannak (ezen esztelenség felett csöppet sem csodálkoztam). Még egészen világos nappal volt. Ekkor vissza fordultunk és nagy ház elé érkezettünk, melynek, földszinti ablakai ki voltak világítva; anélkül hogy tudatában lettem volna, ezáltal hirtelen éjszaka lett (hasonló mechanizmus, mint az, midőn egy suggestió autosuggestióval kiegészítődik; a kiyilágítóf ablakok észlelete az éj észleletét öntudatlanul, associatív úton idézte fel). A ház kéményéből vöröses füst szállt és azt mondtam barátnőmnek, hogy itt biztosan tűz van. Benéztünk az ablakon és láttuk, hogy sok ember (munkás) menekülni készül és még csak az értesítésre vártak, van-e tűzveszély és keli-e menekülniük. De hirtelen minden koromsötét lett; a fűzet egyszerre eloltották, mi nem vettük észre hogyan; azonban tudtuk, hogy el van oltva és ez magától értetődőnek tetszett. Semmit sem láttam, és kértem barátnőmet, hogy vezessen. Erre gyufával gyertyát gyújtott és mi egy szobában találtuk magunkat. Egy ismeretlen idős hölgy jött a szobába és valamit kérdezett, mire felébredtem.

(Ez az álom igen világosan mutatja, hogy alvás alatt az

agytevékenységek tudattükrözése az összes érzékek ássocialt és dissocialt hamis észleletek, érzések, abstractiok stb. mily tarka keverékéből áll; ebből származik a hely- és időtudat állandó ámitása is.)

3. 1891 okt. 25-én a következői álmodtam: A kormánytanácsos egy ismeretlen fiatal embert tudtomon kívül, ok nélkül a Burghölzli elmeógyógyintézet igazgatójává nevezte ki, de nem az elmeógyógyász tanárává (valóságban 1879 óta az intézet igazgatója vagyok).., Látom a fiatal embert; házamban értesülök a dologról. Ezen tény esztelen lehetetlensége absolute nem, rám vonatkozó hordereje csak fokozatosan jut «öntudatomra». Az a gondolat, hogy annak daczára itt maradok, hogy az intézet új igazgatója épen mellettem lakik, épen séggel nem látszik nekem elgondolhatlannak. Csak lassanként elgondolom, hogy talán vissza kellene lépnem, és ezt a gondolatot előbb megfontolom! Egyszerre feldereng bennem: valahol állni kell, hogy az igazgató egyszersmind tanár is. — De elgondolom, hogy a kormánytanácsos egy rendeletet, melyet ő kibocsátott, bármely pillanatban új határozattal felfüggeszthet. (A valóságban azonban az ügy törvényileg szabályozva van és rendelettel nem változtatható, amit ébren nagyon jól tudok.) Tehát nem segít semmi. De később mégis ujjongok; a törvényben benn van, ez hirtelen jön tudatomba! Ennél fogva ügyvédhez fordulok és bepörlöm a kormánytanácsost törvénszegésért!!!

Ezen álom a dissociáció módja miatt érdekes. Az utolsó okoskodásnak magában véve helyes logikája teljesen meg egyezik egy paralysis progressiva miatt szenvedő elmebeteg logikájával, ki egy pontban helyesen okoskodik, amellet azonban a fődolgot, t. i. az egész situatio absurditását, lehetetlenségét észre nem veszi. Az indulat intensiv. Pillanatig sem gondoltam rá, hogy álom. Felháborodva éreztem a velem szemben követett eljárás alávalóságát és igaztalanságát és elégtételre szomjaztam. Másnap (az álomban) kell a felügyelőbizottságnak üléseznie. Meggondolom hirtelen, hogy többé már nem nekem, hanem az új igazgatónak kell azon részt vennie és érzem az ebben rejlő mély megaláztatást. Látok egy kormánytanácsost, ki hidegen és közönyösen halad el mellettem, de pillanatig sem gondolok arra a képtelenségre, hogy elmozdítottak anélkül, hogy idejekorán értesítettek volna,

továbbá arra a képtelenségre, hogy az új igazgató már a házban lakik anélkül, hogy erről értesültem volna, az elmozdítás nevetséges ideájára egyik minőségemben és nem a másikban. Sőt egész együgyűen azt gondolom, hogy ezen új ifjú rendelkezéseinek mint assistens fog kelleni engedelmeskednem és így tovább. Csak egész lassan dereng fel bennem, hogy nincs semmi egyéb teendőm, mint czók-mókostól azonnal eltakarodnom, hogy a kormánytanácsos nyilván nem akar rólam tudni és hogy őt legfeljebb utólagosan elégtétel végett bepörölhettem. Erre felébredtem és csak akkor ötlik azonnal eszembe az egésznek esztelen volta.

Itt az analógia a dissociált gondolkodás módja között az álomban és a paralysis progressivában valóban frappáns.

4. Régi emlékképek: Nem ritkán álmodunk teljesen régi észleletekről. Most is szoktam 30 év előtt elhalt szüleimről álmodni. Hangjuk és képük kissé elmosódott, de még egész természetes.

5. Az álmok hatása az ébrenlétre: Azt álmodom, hogy X. kisasszonnyal el vagyok jegyezve. A lakodalmi ünnepség alatt hirtelen eszembe jutnak gyermekeim, mire meglévő házasságom képe fordul elém és kínos zavart idéz élő. A bigamiában érzem magam vétkesnek. Nagy félelem és izgatottság. Felébredés. Rákövetkező nap nyomott hangulat, mely az együgyű álomra mindig visszavezethető.

6. X. asszony azt álmodja, hogy testvére meghalt. Emiatt vigasztalhatlan. Egész nap kedélyét nyomottnak érzi, állandóan homályos érzése van, mintha valami szomorú esemény ment volna végbe. Valahányszor e felett gondolkozik, az álom jut mint ok eszébe. *)

7. Emlékezethamisítás: Z. asszony ébresztő óráját naponta az éj bizonyos órájára igazítja, hogy gyermekét éjjelire ültesse. Álmában hallja az órát szólni, de azt álmodja a mellett: «a gyermeket már ültetted», megfordul és tovább alszik. Reggel

*) St. kisasszony azt álmodja, hogy atyja meghalt és eltemették. Már reggeltől szomorkodván eszébe jut délután az álma. Nyugtalan. «Borzasztó» honvágyat kap, mit egyébként sohasem érzett. Főfájás is jelentkezik. Amnesziát és jókedvet parancsoló suggestióra beteg vidáman előadja, hogy egy álom miatt, melynek tartalmát azonban elfelejtette, délután szomorú volt és honvágyat érzett. Egy második suggestió teljes amnesziát létesít. (V o g t O.)

nedves a gyermek. Z. asszony most visszaemlékszik álomokoskodására és arra is, hogy ámitás áldozata.

8. Cselekvések álmok következtében: Egy asszony azt álmodja, hogy kis gyermeke, ki épen járni tanul, eldül. Görcsösen kap utána két kézzel, felébred és kezeiben görcsösen szorongatja takaróját (más alkalommal hasonló álom mellett férje kezét).

Utalok itt Vogt alváselméleteire (IV. fejt. 16 §). Az öntudatmező szűkítésével járó és megfelelő rendezett cselekedetekkel összekötött álmok (lidércznyomás, egész somnambulismusig) az álmok sajátos változatát képezik, melyek egy relatív összefüggő második személyiség (I. X. és XI. fejt.) képzéséig vezethetnek. Ez a második Én azonban mindig többé-kevésbé dissociált marad. M a c Nish és Azam híres eseteiben ez a dissociatió persze relatíve minimális lehetett; de nem szabad feledni, hogy a hysteriások még az ébrenlétben is nagyon dissociálhatók. Másrészt a lidércznyomás átmenetet képez a közönséges álomtól a somnambulismushoz. Amint gyakran hangsúlyoztam, alvás (álom) alatt mindannyiunk második Énnel bírunk; de ez normalalvás alatt teljesen összefüggéstelen, rongyszerű.

9. Érzések allegorizálása: Egy nyitott ablakszárny ide-oda ütődik, széltől mozgatva. Valaki, aki mellette alszik, azt álmodja, hogy egy mosónő a ruhát hevesen sulykolja. Egy más álmodó, kinek fogfájása (fogabscessusa) van, folyton azt álmodja, hogy fogai az alveolusokból kipotyognak és ő azokat kipöki

Legkiemelkedőbb az áloméletben mindenesetre a dissociatió. Amint a szaglász- vagy zsigerérzések, majdnem anélkül hogy associálva volnának, öntudattükrünkben (az ébrenlétben) időszerűleg egymást követik és elnyomják, úgy látjuk majdnem az összes álomképeket, látképeket is közvetlenül vagy csak félig közvetve és értelem nélkül egymást felváltani. Hugóm álmában férfivá, majd asztallá változtatja magát és más hasonló.

Az u. n. könnyű alvás (Liébeault), melynél az agy-
tevékenység az ébrenléttel sokkal hasonlóbb és vonatkozással erre csak részleges vagy hiányzik az, amnesia, átmenetet képez az alvás és ébrenlét között. De az időt az öntudat rövidítettnek látja. Sok könnyű alvó azt állítja, hogy nem alszik, hanem csak szunnyad. Többé-kevésbé még mindennél tudnak a fel-

ébredés után, ami közelükben megesett. Amellett álmodhatnak, sőt élénken álmodhatnak. Itt is sok egyéni különbözőség létezik. Egyesek könnyű alvásukból tetszésük szerint felébredhetnek és mozoghatnak; mások nem urai mozgásuknak. A könnyű spontán alvás (L i é b e a u 11) tényleg többé-kevésbé a hypnosis könnyebb fokának (hypotaxia) felel meg, mely mellett a hypnotisáltak, ámbár befolyásolva van, az a subjectiv érzése, hogy nem aludt.

Mint mondtuk, ismeretes, hogy sok ember rendes alvása alatt az időt pontosan lemérheti és azon tetszés szerinti órában ébredhet fel, melyre magát lefekvés előtt eltökélte. Egyeseknél ily szándékot könnyebb, nyugtalanabb alvás követ; mások ellenben amellett oly jól alusznak, mint máskor, és mégis pontosan felébrednek. Suggestióval hasonló tünetnyit nemcsak a hypnosisban, hanem a rendes alvásban is létesíthetünk ott, a hol hiányzott. Jól suggestibilis embernek azt a suggestiót adhatom, hogy éjjel ebben vagy abban az órában felébredjen, és ez pontosan bekövetkezik.

De az is sikerült nekem, hogy suggestióval azon associátjokat, melyek egy normálisan alvót felébresztenek és azokat, melyeket viszont nem kell hallani, fixálja, úgy, hogy pl. nagy lárma mellett nyugodtan tovább alszik, inig másfajta legkisebb zörej felébreszti (1. fentebb spontán analógiákat suggestio nélkül). Ezt az elmegyógyintézetben a nyugtalan sőt veszélyes betegek ápolószemélyzeténél igen hasznosítottam. Hypnotisalok pl. egy ápolót és kijelentem neki, hogy a legnagyobb lármát sem hallja és ettől fel nem ébred. Fülel előtt tapsolok, erősen füttyülök fülébe; nem ébred fel. Ekkor azt mondom neki, hogy körmöm 3-szori halk serczegésére, (olyan halk, hogy egy jelenlevő sem hallhatja), azonnal fel fog ébredni. Azonnal felébred rá, emlékszik a serczegésre, de tapsolásról és füttyülésről «mit sem hallott.» Erre kijelentem neki, hogy éjjel az őrjögő elmebetegek legnagyobb lármapójából és kopogásaiból absolute semmit sem fog hallani és nyugodtan tovább fog aludni, ellenben azonnal felébred, mihelyt valamely beteg szokatlant vagy veszélyest cselekszik.

10 éven keresztül következetesen használtam e methodust a nyugtalan osztályok összes ápolószemélyzeténél, akik kívánták (majdnem az összesek), és azóta e személyzetnél az ideges kimerülések, álmatlanságok stb. úgyszólván eltűntek, míg

a betegek felügyelete biztonság szempontjából gyarapodott.

Hasonló módon hagytam önveszélyes melancholikusok mellett egy ápolót az ágyban aludni, kit előzőleg az. álombeli suggestiv reactio biztonsága szempontjából megvizsgáltam, és azt a suggestiót adtam neki, hogy kitűnően aludjék, nyögést és lármát ne halljon, de a beteg legcsekélyebb kísérleténél, hogy az ágyról leszálljon vagy magán valamit elkövessen, azonnal felébredjen, ill., miután beteget az ágyba visszahelyezte, azonnal ismét elaludjék. Ez meg is történik oly pontosan hogy ily módon felügyelt betegek ennél fogva ápolóikat többször megbabonáztaknak hitték. Az ápolónők, kik e szolgálatot 6 hónapon keresztül egyfolytában végezték és amellet egész nap erősen dolgoztak, teljesen frissek és jókedvűek maradtak, jószímben voltak és fáradtságnak nyomát sem mutatták. Természetesen ehhez nagyon suggestibilis emberek kellene; de mindig rendelkeztem több ápoló és ápolónő felett, kik ily szolgálatra alkalmasak voltak.

Utódom Bleuler tr. és Dr. Mohaim tr. Cery Lausanneban e tapasztalatot megerősítették.

A következő eset igen szépen illusztrálja e felügyelet-methodus biztonságát.

M. S. asszony 1892. augusztus 25-én nagyfokú, teljesen zavart mánia miatt szenvedve, mint beteg a Burghöizli intézetbe lett felvéve. 11 gyermeke volt kik közül 11 él, vala menyinél könnyű rohamos szülés, melyek $\frac{1}{4}$ óránál tovább sohasem tartottak A mánia chronikussá vált és S. asszony oly brutális és erőszakos lett, hogy éjjelre csak a cellában alhatott. Amellet oly teljesen zavart maradt; hogy absolute senkit sem ismert. Csak 1893 januárjában tűnt fel, hegy grávida. E terhesség gondot okozott. A beiegy brutalitása lehetné tette egyrészt, hogy éjjelre ápolót tegyek melléje, más részt észrevétlen éjjeli szülés és a gyermek halála miatt féltem. A szülés időpontja természetesen teljesen bizonytalan volt. Márczius 13-án már most a következőt eszeltem ki: Beteget rácsos ablakkal bíró szobába helyeztem el. Az ápolónők közül a legjobb somnambulának a beteg ajtaja elé a folyosóra ágyat helyeztettem, ki a következő suggestiót kapta: Minden éjjel kitűnően fog aludni, mélyen és jól és S asszony közönséges lármáját egyáltalán nem íogja hallani. Mihelyt azonban éjjel szülése kezdődik, az ajtón keresztül észre fogja venni és

azonnal felébredt Mi fogja arra figyelmeztetni, nem tudom; a beteg talán kissé csendesebb lesz (a mi azonban máskor is közben meg szokott történni) vagy nyögdécselni fog; nem tudom miként, de észre fogja venni. Erre azonnal felkel, a beteg után néz, az ápolófőnöknőhöz siet és az orvost azonnal hivatja. Ezt a suggestiót határozottsággal 1—2-szer adtam és ezidőtől kezdve az ápolónő S. asszony ajtaja előtt a folyosón aludt. Beteg nagy mértékben nyugtalan, tisztátalan és zavart, mindent tör és zúz.

Dr. Mercier alorvos rendelkezéseim felett csak a fejét ráíta; az ápolónő kitűnően aludt és egyszer sem ébredt fel. Május 6-án este 8 órakor az alorvos megvizsgálta a beteget, a szülés megkezdésének jeleit nem találta és az ápolónőnek azt mondta, hogy a szülés még nem várható. 9 órakor mindenki lefeküdt és aludt, a folyton lármázó S. asszony kivételével. 11 órakor éjjel az ápolónő hirtelen felébredt (előtte való éjjeleken heteken keresztül egyszer sem ébredt fel és egyszer sem volt a főnöknőnél), bement a beteghez, bár nem sokat látott rajta, mégis azonnal a főnöknőhöz szaladt, mondván: «bizonyal most kezdődik», mire mindketten a beteghez siettek. A főápolónő nem igen hitt a szülés kezdetében, mivel semmi különöset sem látott és mert a beteg járkált. Elment magzatvizet vizelettel vegyes tisztátalanságnak nézett; mégis azonnal elhívták az orvost, ki még épen idejében érkezett, hogy a gyermek fejét fogja. Mire megérkeztem, a lepényt még eltávolíthattam, mi mellett a beteg részéről szidalmakban, ökolcsapásokban és rúgásokban részesültem; 4—5 ápolónak kellett őt lefogni. Az ápolónő előadta, hogy hirtelen felébredt, anélkül hogy tudná, miért; S. asszony inkább valamivel nyugalmasabb volt, mint máskor, jajveszékelve, mint gyakran azelőtt. Az ápolónő és főnöknő egybehangzóan jelentették, hogy a beteg szitkozódása, kiabálása, sírása és átkozódása alig különbözött közönséges lármázásától. A somnambulát mégis valamely szokatlan hallásészlelet felébresztette és a suggestióra emlékeztette. A gyermek egészséges volt. A beteg dühöngött és zavart maradt 1894 nyaráig, midőn lassanként nyugodtabb, eszmélete tisztább és később egészséges lett. Emlékezetéből 2 év ki volt törölve. Fogantatásáról, terhességéről, szüléséről és gyermekéről halvány sejtelve sem volt és kezdetben erre vonatkozó elbeszéléseinket ámitásnak tartotta annál is in-

kább, minthogy a gyermek időközben hörghurut miatt meghalt.

Ez a sok tekintetben érdekes eset bizonyítja, mily biztonsággal reagálnak a jó somnambulok suggestióra még alvás közben és hosszú idő múlva is. Bizonytal meg fogják engedni, hogy ily kísérletet nem kockáztattam volna, ha nem lettem volna dolgom felől bizonyos. Tanú van rá elég, kik a tényállást igazolják. Dr. Inholder Walter a hypnosis jelentősége az ápolószemélyzet éjjeli szolgálatát illető művében (*Zeitschr» f. Hypnotismus* 1893, 201. l.) erre vonatkozó a Burghölzli intézetben tett tapasztalataimat gyűjtötte össze.

Ezen esetek az agy álomtevékenységének és ébortevékenységének kölcsönös befolyásolásait és (altudatos) associatív összeköttetéseit sokkal világosabban mutatják, semhogy még valamit hozzáfűzzek.

Utalok különben V o g t O. dolgozatára: «Spontane Somnambulie in der Hypnose» (*Zeitschr. f. Hypnotismus* 1397). L ö w e n f e l d e l szemben szép példák keretében mutatja ki, mint vezethető át az álomban spontán keletkezett somnambulismus nyugodt hypnosisba, mely aztán normális ébredésbe vagy normális alvásba mehet át. A legvilágosabb módon bebizonyítja, miszerint a normális alvás és hypnosis mechanizmusa ugyanaz. L i é b e a u l t n a k e nézetét mindig osztottam, de V o g t Ö. okolta meg legpontosabban. Miként a hypnosis, a normális alvás is fokozott suggestibilitás állapota, azaz dissociált állapot,

Az amnesia tárgyalásához jutottunk, mely a hypnosis és az alvás egyik legnehezebb, sőt gyakorlatilag talán legfontosabb jelensége Szabály szerint a rendesen mélyen alvó egyszerűsmind a hypnosisban is mélyen alszik és ez tehát a hypnotisáló befolyásának erősebben van alávetve. Ezeknél életüknek eme vagy ama idejére vagy legalább alvása idejére tetzés szerint idézhetünk elő emlékezést vagy amnesiát. Bernheim kórházi osztálya betegeinek több mint felénél mély alvást ért el. Hogy a mély hypnotisálhatóság rendkívüli elterjedt voltát a normális emberek között jelezzem, felhozom, hogy azelőtt a Burghölzli intézet 26 ápolónője közül 23-nál, és pedig valamennyinél a hypnosist eredményei kíséreltem meg. Ezek közül egynél csak somnolentiát, 3-nál könnyű alvást amnesia nélkül, 19-nél mély alvást amnesiával, post-hypnotikus jelenségekkel és ébrenléti suggestiv állapottal ér

tem el. Utóbbiak közül 2-nél katalepsia és anaesthesia mindjárt első ízben az ébrenlétben affirmatio által keletkezett; egyik sem volt azelőtt sohasem hypnotisálva. D r. V o g t o. azonban minden eddigig fölülmúlt (1. fent).

3. §. A hypnosis fokai. A Charcot-féle híres phasikok: Lethargia, katalepsia és somnambulismus hysteriás egyének praeparált hypnosisain alapulnak. B e r n h e i m sok fokba való osztályozást kísérelt meg. Azonban határ nem létezik. Úgy találok, elegendő, ha a suggestibilitásnak 3 fokozatát vesszük fel, melyek különben szintén átmeneteket mutatnak: 1. Somnolentia. A csak könnyen befolyásolt az energiájának igénybevételével a suggestionak még ellenállhat és szemeit kinyithatja. 2. Könnyű alvás, vagy hypotaxia, vagy charme, A befolyásolt szemeit már nem nyithatja ki, egyáltalában kénytelen a suggestiók nagy részének, az amnesiát kivéve, engedelmessé válni. Nem válik amnestikussá. 3. Mély alvás vagy somnambulismus. Felébredés után az amnesia által jellemezve. A somnambulismus kifejezés véleményem szerint nem szerencsés, mivel a spontán somnambulismussal való összetévesztésre ad alkalmat. Utóbbi bár gyakran csak könnyebb, mégis kétségtelenül kóros állapot, mely igen gyakran hysteriával látszik kapcsolatban és nem egyszerű hypnotismus. — Tapasztalataim szerint posthypnotikus jelenségek nem ritkán a könnyű alvás után is beármatlanok. A suggestibilitás olykor igen mély alvásnál igen csekély, sőt majdnem nulla is lehet (igen ritka esetek). De előidézhetni a nyitott szemmel való alvást, a suggestió eredményességét az ébrenlétben, épúgy az amnesiát, és viszont az emlékezést suggestió által, úgy hogy ama 3 fokozat is igen hiányosan van definiálva. Az alvás, az amnesia és az ellenállóképesség itt csak mint a suggestibilitás próbakövei szerepelnek. Főleg attól függ, mit suggeráltunk kezdetben.

Gyakorlat vagy suggestióval való idomítás által a somnolentiát továbbá hypotaxiába és utóbbit az amnesia suggerálása által somnambulismusba, habár nem is mindig, vezethetünk át.

4. §. Idomítás (dressura). Sokat beszéltek a hypnotisáltak dressurájáról. bizonyos, hogy gyakori hypnotisálással az ember suggestibilitását fokozni lehet, mindenekelőtt az eszközhető, hogy szóbeli parancs nélkül mindazt ismét cselekszi,

amit az első hypnosis alatt hagyunk megcselekedni, látszólag ösztönszerűleg, amennyiben, miként B e r n h e i m oly helyesen mondta, a somnambul (az 6 korlátolt agytevékenységében) teljes figyelmét arra központosítja, hogy a hypnotisáló szándékait kitalálja. — Azonban a dressura szerepét, különösen Németországban sokszor túlbecsülték és a legtöbb normális ember egyéni suggestibilitásának nagyságát félreismerték. Hol a dressura, ha pl. egy teljesen normális derék ápolónőt először hypnotisalok. Néhány másodperczig ránézek, alvást suggerálva, azután bal kezem két ujjára (Bernheim methodusa szerint) nézetem; $\frac{1}{2}$ percz múlva csukódnak pillái. Suggestalok amnesiát, a karok katalepsiáját, meghagyom, hogy azokat forgassa és anaesthesiát suggeralok. Minden azonnal sikerül. Tüvel mélyen megszúrom. Semmit sem érez. Forrásvizet adok neki, mintha keserű mixtura volna, amit keserűnek érez, eredménynyel suggeralok neki étvágyat és azt mondom neki, hogy felébredés után az asztal alatt álló papírkosarat saját elhatározásából egy jelenlevő személynek ölébe fogja helyezni és hogy 6 órakor este önszántából ismét hozzám jön. Azután felébresztem úgy, hogy négyig hagyom számlálni. Absolute semmiről sem tud, de minduntalan a papírkosáron függ a tekintete, melyet azután szégyenkezve és pirulva az illető személynek ölébe tesz. Boszankodik cselekedete felett, melyre ellenállhatlanul ösztönözve lett, anélkül hogy értené, miért. — Este 6 órakor egyedül van az osztályon, ennél fogva nem távozhat, bensőleg azonban ösztökéli valami, hogy hozzám jöjjön, nagyon izgatott és aggódó, hogy ösztönének nem engedelmesskedhetik. Ki beszélhet itt dressuráról? A fiatal parasztlány rövid idő előtt lépett be mint ápolónő és első ízben lett hypnotisálva. — És mégis csak teljesen úgy cselekedett, mintegy már gyakran hypnotisált somnambul, azonban sokkal közvetlenebbül és ennél fogva meggyőzőbben.

Legfontosabbnak látszik előttem az a tény, hogy valamely ember hipnotikus reakciójának módja főleg azon első suggestio módja szerint igazodik, melyet adtunk. Ha mindenekeelőtt alvást igyekszünk elérni, úgy aluszékony lesz. Ha posthypnotikué jelenségeket igyekszünk elérni, úgy különösen ilyeneket fog mutatni, az ébrenlétben könnyen hallucinálva reagál stb. Épúgy léphet a hypnotisáló törekvésétől függően az anaesthesia, az amnesia előtérbe. De ha valaki megszokta egy bizo-

nyos módon reagálni, később mindig nehezebb lesz más tünetenyeket sikerrel suggerálni.

Egyáltalában természetszerűleg következik a megszokás jelensége, ha valaki hosszú időn át ismételten hypnotisálva lesz, különösen ha ugyanazon kísérletek minduntalan ismételve lesznek, miként gyakorlás utján az összes idegtevékenységeknél. A legotrombább suggestiókat mindinkább magától értetődőbbnek tartja; minden inkább mechanikus lesz, automatikusabb, *miként* a megszokott készségeink, ügyességeink, jártasságaink, benyomásaink stb. Ez a psychologianak vagyis az agymunkának általános törvénye.

Sőt sok évi tapasztalataim alapján határozottan állítom, hoáy a hypnotisáló közvetlen befolyása hosszabb ideig tartó, fokozódó dressurával végtére csökken. A hypnotisált hypnotisálóját és annak gyengéit megismerni tanulja; a kezdet nimbusa lassanként elvész; az autosuggestiók és ellensuggestiók erősbödnek. Míg az agytevékenység suggeralt része automatikusabb, mehanice ügyesebb lesz, a maradék mindinkább tudatosabb reakcióvá összegezódik, egy nem suggeralt második Énné, úgy hogy a suggestióban és annak befolyásában való hit általában inkább gyöngül. Ezért nagyobb befolyást erünk el ha ritkábban és nem mechanikusan, nem mindig egyformán hypnotisálunk. Legfényesebben és leginkább bizonyítók ennélfogva az először hypnotisáltakon végzett kísérletek,

5.§, A hypnosis jelenséget. Mondhatjuk, hogy a hypnosisban suggestióval az emberi lélek valamennyi ismert subjectiv jelenségeit és az idegrendszer objective ismert működéseinek nagy részét előidézhetjük, befolyásolhatjuk, megakadályozhatjuk (gátolni, módosítani, bénítani vagy izgatni tudjuk). — Egyesegyedül a tisztán ganghás működések és spinalis, reflexek valamint az agyalap aequivalens reflexei látszanak a suggestió által befolyásolhatlanoknak vagy azok csak ritkán és lényegtelenül befolyásolhatók. Sőt mi több! A suggestió bizonyos u. n. somatikus működéseket minő a menstruatio, pollutiók, izzadságelválasztás, emésztés, sőt hámhólyagok keletkezése, annyira uralhat, hogy ezáltal ezen működések függése a nagyagy dynamizmusától a legtisztábban kimutatható. Ez nem azt

akarja jelenteni, hogy ezen eredmények minden hypnotisáltnál elérhetők. Mély alvás mellett azonban türelemmel azok legnagyobb részét elérjük.

Elérjük ezen jelenségeket közönséges afirmatio útján, hogy azok megvannak, legjobban ama testrész érintésével, ahová az érzést subjective helyezük, és keletkezése folyamának (hangos, meggyőző szóval) leírása útján. Azzal kezdjük, hogy a hypnotisalandót karosszékbe kényelmesen leültetjük, ránézünk és biztosítjuk, hogy pillái ólomnehezék lesznek, hogy lecsukódnak és így röviden, suggeráljuk neki az elalvás jelenségeit. De minden szakembernek megvannak a fortélyai és methodusai, melyekkel a hypnosist legkönnyebben eléri. Egyáltalában nem függ attól, vajjon így vagy amúgy járunk el. Példák:

Motorikus jelenségek. Azt mondom, mialatt a kart emelem, hogy az merev és nem tudja mozgatni. A kar kataleptikus merevségben marad (suggestiv katalepsia); ugyanez áll bármely testrész minden elgondolható izomállására. Azt mondom: a kar bénult és ólom gyanánt leesik. Azonnal bekövetkezik, a hypnotisált nem tudja többé mozgatni. — Megfordítva kijelentem, hogy mindkét kéz mintegy automatikusan egymás körül forog és a hypnotisált minden erőlködése, hogy veszteg maradjon, a forgómozgást fokozza. A kezek most mind gyorsabban forognak; minden kísérlete, hogy veszteg maradjon, kudarcot vall. Kijelentem a hypnotisaítnak, hogy beszélni és felelni tud. Hasontó módon tud járni, cselekedni, parancsolni, görcsöket kapni, dadogni stb. Azt mondom, hogy részeg és dülöngél; azonnal részeg módjára viselkedik

Sensorikus jelenségek. Azt mondom: «Bolha ül jobb arczán; viszket». Azonnal bekövetkezik arczfintorítás és a hypnotisált vakarózik a megjelölt helyen. — «Kellemes meleget érez lábaiban és karjaiban». Azonnal igazolja. «Maga előtt lát egy haragos kutyát; Önre ugat». Rémülve hátrál a hypnotisált és kergeti a vélt kutyát, melyet azonnal lát és hall.

- Levegőt adok a kezébe azzal a kije'entéssel, hogy az szagos ibolyacsokor. Kéjesen aspirálja a nem létező ibolyaszagöt.
- Egy és ugyanazon pohárból itathatok a hypnotisálttal rövid másodpercnyi időközökben és kortyokban chinint, sósvizet, málnaszörpöt, csokoládét; nem kell hozzá sem víz, sem pohár; azon állítás, hogy kezében az illető itallal telt pohár van, ele-

gendő. — Fájdalom könnyen suggeralható, mindenekelőtt azonban, ha már előbb fennállott, suggestióval megszüntethető. Főfájás pl. többnyire könnyű szerrel néhány másodperc, legfőljebb néhány perez alatt megszüntethető.

De anaesthesia, anosmia, vakság, színvakság, kettőslátás, siketség, ízérzéketlenség (ageusia) is könnyen suggeralható. Hypnosis aiatt fogakat távolítottam el, abseessusokat nyitottam meg, tyúkszemet exstirpáltam, mély szúrásokat eszközöltem anélkül, hogy a hypnotisalt valamit érzett volna. Elegendő volt az a biztosítás, hogy az illető testrészt holt, érzéketlen. Sebészi műtétek, sőt szülések, habár ritkábban, hypnosisban lehetségesek, ami aztán a chloroformnarkösist előnnyel és minden veszély nélkül helyettesíti. Szüléseket, melyek hypnosis alatt teljesen fájdalomtalanul folytak le, többek között D r. Schrenck és Delboeuf írtak le. Ha sikerül az anaesthesiaf helyesen suggerálni, fájdalommentes sebészi műtétek, ha csak nem tartanak nagyon hosszú ideig, a hypnosis alatt mindig lehetségesek. Azonban a műtéttől való félelem, különösen ha a beteg a nagy előkészületeket látja, a suggestibilitást le szokta rombolni. Ebben rejlik a legnagyobb praktikus nehézség.*)

Negatív hallucinációknak nevezi joggal Bernheim az érzékek terén létező tárgy eltűnésének csodálatos tévészeletét. Egy hypnotisalt, ki nyitott szemmel alszik, azt mondom, hogy én eltűnök és nem lát, és nem hall és nem érez engem többé. Suggestió útján hallhat és érezhet engem anélkül hogy látna stb.

A negatív hallucinatio igen tanulságos folyamat, mely úgy a hypnotismus lényegére, mint a hallucinációk lényegére általában sok fényt vet. Az erre vonatkozó legjobb tanulmányokat Bernheimnek köszönjük. Mindenekelőtt föltűnő, hogy igen gyakran úgy látszik, mintha a hypnotisalt csalna, amennyiben az állítólag eltűnt körül járkal, azt kikerüli stb. Pontosabb megfigyelésnél itt a kettős öntudat jelenségeit a legszebben figyelhetjük meg: a feltudat nem lát; az altudat

*) Egy nagyon suggestibilis betegnek V o g t az ébrenlétben azt a suggestiót adta, hogy fogfájása azonnal megszűnik, hogy d. u. elmegy a fogorvoshoz és az illető zápfogat kihúztatja: nem fog fájdalmat érezni. Az ébrenléti suggestió tökéletesen megvalósult.

tát és kikerül.)* Bizonyos esetekben associáció létezik a két öntudatlánczolat között (mint fentebb az álomnál jelezve), így abban az esetben, mikor Delboeuf egy leánynak azt a suggestiót adta, hogy ő (Delboeuf) csinos fiatal ember, amikor is aztán a leány azt állította, hogy látta ugyan a fiatal embert, mögötte azonban mindig az ősz fej leselkedett. Delboeuf már most azon hibába esik, hogy ezt az észleletet generalizálja, oly hiba, melytől, mellesleg mondva, a hypnotikus jelenségeknél sohasem óvakodhatunk eléggé. Viszont vannak esetek, akár magasabb individuális suggestibilitásnál, különös sőt pedig a hysterianál, akár megfelelő dressura folytán (mindkét tényező többnyire összeesik), hol a korrigáló altudat teljesen háttérbe szorul és a hypnotisált tökéletesen meg van tévesztve. Ez csak akkor történik, ha sikerül a negatív hallucinációt az összes érzékekre teljesen kiterjeszteni, pl. odahatni, hogy valamely tárgyát sem nem láthat, sem nem érezhet, sem hallhat (kopogásnál vagy esésnél), sem szagolhat. Bizonyos altudatos észrebevést mindazonáltal nagyon nehéz teljesen kiküszöbölni. Ellenben az amnesia igen könnyen összeköthető a nevezett jelenséggel és a legtöbb azután az éber állapotban erősen meggyőződve marad, hogy absolute semmit sem érzett, semmit sem látott, semmit sem hallott.

A negatív hallucinációk tanulmányozása azon eredményre vezet, hogy, miként az összes suggestióknál, minden hypnotisált természetere szerint nemcsak a nem suggeraltat egészíti ki (az egyik hallucinálja a széket, melyen a suggestiv úton

*) »Ha hypnotikus kísérletekben jártasok vagyunk, úgy az altudat tevékenységét gyakran elmebetegeknél is megfigyelhetjük., Egy hysterica testvérenek tart, ezt nem is engedi elvitatni. Azalatt személyem fixálása egy ízben mégis eszmelánczolatot kelt, melyet én csak orvosi minőségemben tudtam gerjeszteni. Egy más hysterica izalmában mindig bkoftyos személyt lát, kit erősen gyűlöl. A képzelt személy felé indul, de mindannyiszor megáll előtte, és sohasem lesz a hallucinált személylyel szemben tettleges, holott különben mindenkivel szemben az. (Vogt O.)

Minden elmeorvos ismeri különben ezt a jelenséget. Heveny elmebetegeknél a belátás a betegséggel inkább váltakozik; kezdetben mintegy hadakozik agymással az ép és kóros agytevékenység: Hosszabb tartam után azonban mindig jobban fér meg egymással a két sorozat a logika rovására, mi mellett a beteg lánczolat inkább féltudatosan, az ép inkább altudatosan működik. Így egy magát istennek vagy királynak képzelő teljesen szolgálatkészen lát el szolgálatunkát és egy éhezést vagy haldoklást képzelődő királyi étvágyal eszik.

eltűnt ül, mögötte, a másik ellenben ködöt stb.), hanem, hogy» egyáltalában a látás minden negatív hallucinációja egy pozitív által és viszont, majd minden pozitív hallucináció egy negatív» által lesz kiegészítve. Tényleg nem láthatunk a látótérben hézagot anélkül, hogy valamit belehelyezzünk — legyen bár az csak fekete háttér — és viszont nem hallucinálhatunk semmi pozitívet, anélkül hogy a látótér egy része ezáltal etföldve vagy legalább (átlátszó hallucinációknal) fátyolosabb ne lenne. Sok hallási és érzéstévesztésnél is hasonló történik. Ha hangot hallucinálunk, gyakran rtem halljuk az igazi zajt. Ha a rigó énekét gúnydallá változtatjuk (ilksió), a rigó dala mint ilyen nem vétetik észre. Ha ágyban fekszünk és azt hallucináljuk, hogy túpárnán nyugszunk, úgy nem érezzük többé a vánkos puhaságát stb.

Prof. Semon felkérésére egy teljesen megbízható, művelt személylyel, az ő előzetes tudta nélkül a következő kísérletet eszközöltem. Azt suggeraltam neki, a hypnosisban, hogy posthypnotikusan, mindjárt a felébredés után a szemben álló karszéken egy átlátszatlan, tarka papagályt fog látni. A kísérlet kétizben két egymást követő napon igen jól sikerült. Most egy hosszú papírszeletre, mely legalább kétszer oly hosszú volt, mint aminő a hallucinált papagály lehetett, nagy, éles betűkkel a következő mondatot írtam: «Az élet bonyolult lét». Mialatt a hölgy aludt, e papírszeletet (melyről sejtelve sem volt) a karszékre helyeztem úgy, hogy második felét a hallucinált papagálynak el kellett takarnia. Felébredés utánra ismét a papagályt suggeraltam, azután felébresztettem és felszólítottam, hogy olvassa el hangosan, amit maga előtt lát. «Az élet bo...» olvasta és nem tudott tovább. A hallucinált papagály a mondat második részét eltakarta volt.

Ezen tények az elmebetegek negatív hallucinációinak tanulmányozására bírtak és meg voltam lepve, midőn láttam, hogy ez a tünetemény ezeknél tényleg gyakran előfordni. Erről először a svájci elmeorvosok egyesületében 1889-ben, majd Parisban a Congrès de Y Hypnotisme alkalmával (Compte rendu, Bériilon 1890. p. 122, Paris; Oct. Dóin) referáltam és megfelelő példákat hoztam fel. Azelőtt alig figyeltem erre, mivel a betegek többnyire csak a tünetemények pozitív részéről értesítenek, ha csak nem kérdezzük ki különösen.

Érdekes a negatív hallucinációk folyamata Semon

mnemetheoriájának megvilágítása mellett analysatva. Engramm az, amit ezelőtt*) R i b o t után dinamikus nyomnak jelöltem. Az engrammok tényleg nem egyes teljesen izolált ingerek, hanem asszociált ingercomplexumok által lesznek előidézve és ennél fogva asszociált engrammeomplexumokat képeznek. Már most tudvalevőleg az associatio térbeli és időbeli.

Az engrammok Semon szerint simultan (térbelileg) asszociálódhatnak; ekkor simultan engrammkomplexumok vannak, mint pl. mindenekelőtt azok, melyeket látérfőttk utján nyerünk. Azonban successive is asszociálódhatnak, amint az különösen a hallásérzéknél és az ontogeniánál is létezik. A főkülömbőség a simultan és successiv engrammeomplexumok között az, hogy a simultanok kettősértelműleg egyenértékűen kapcsolódtak, nincs egyértelmű rendeltetésük, nincs polarizációjuk. A successivok ellenben egyértelműleg polarizáltak. E successiónál a b, a sokkal erősebben hat b-re, mint b a-ra (visszafelé tehát gyengébben). Ha «tréim»-et kérdezek «miért» helyett, nem tudja a kérdezett mindjárt, hogy tréim miért-nek a visszája. Az engrammok successiójánál gyakran megtörténik, hogy két agy több hasonló engramm előrementtel többé vagy kevésbé egyenértékűleg van asszociálva. Ezt nevezi Semon dichotomiának, trichotomiának és így tovább. De mivel két succedens engrammot az előrement nem tudja egyidejűleg ugyanazon térben ekphorálni, ekkor az történik, amit Semon alternatív ekphoriának nevez, vagyis successive asszociált engrammok közül vagy az egyiket vagy a többiek valamelyiket ekphorálja. Ilyen alternantia mellett gyakran az egyik agy gyakoribb ismétlésétől fog függni, hogy gyakrabban: ekphoraiódik mint a többiek. így pl. valamely költemény verssorai, ha hétféle fogalmazása van, miként Arany «Bor vitéz» ba ládájában:

Vak homály ül bércezen völgyön. Bús vitéz kap jó lovára:

Hús szél zörrent puszta fákat.

Ilyen alternatív ekphoriák az ontogenia és átöröklés törvényednél óriási szerepet játszanak, amennyiben a gyakrabban ismételt erősebb engrammág többnyire egyedül ekpho-

*) Forel A.: Das Gedächtniss u. seine Abnormitäten. Zürich 1885. Orell Füzli # Co.

rálódik, míg a másik vagy a többi rendszerint teljesen latens marad. Utóbbiak azonban kedvező constellatiók mellett, valamely következő generationál pl., ekphoralódhatnak.

Ha már most a térasocatiókat tekintjük, úgy annyiban, van hasonlatosság, amennyiben öntudatunk a teljesen hasonlót teret egyszerre két különböző érzéssel ill. érzet-complexummal nem képes kitölteni. Nem tudok pl. egy \square cm. nagyságú területet egy időben vörösnek és kéknek látni. A piros és kék érzetei vagy két egymás mellett levő területet keli, hogy kitöltsenek vagy ugyanaz a terület először kéknek és azután pirosnak, vagy megfordítva, látható Ez a törvény, melyek nyilván a külvilág körülményei, ill. azoknak az agyban való projectiója által, vannak feltételezve, ismétlődik az u. n. emlékképeknél (az ekphorált engrammoknál), egyre megvájjon azokat hallucináljuk v. csak belsőleg elképzeljük.

Egy intelligens, periodikusan elmebeteg nő. ki a hálóteremben az ágyban feküdt és azt hallucinálta, hogy földalatti folyosóban van és egy kivégzésnél van jelen, kérdésekre azután egész határozottan kijelentette, hogy, mialatt ezt hallucinálta, a hálótermet és az ágyakat többé nem látta, valamint nem hallotta többé a betegek lármáját a szomszéd folyosón.

Ha már most a negatív hallucinatiót a mneme tanának világánál nézzük, úgy azt kell mondanunk, hogy a simultan engrammoknál is dichotomiák fordulnak elő, melyek alternative ekphoralódhatnak, nevezetesen ott, hol a hasonló tér különböző érzékképekkel betölthető. Hasonló képzelte térbe pl. jegenyefenyőt és erdei fenyőt képzelhetek, de nem mindkettőt egyszerre pontosan ugyanazon helyen. Tehát a jegenyefenyő vagy az erdei fenyő képét ekphorálhatom. A negatív hallucinationál már most a suggestió hatalma eszközli, hogy pl. valamely régi suggerált látásengramm ekphoriája erősebben hat, mint a direct fényinger, a mely a hallucináló szemén keresztül agyához ér. Sőt ezáltal az egyenes eredeti inger az agyban valamely régi engrammnak alternatív ekphoriájától elnyomatik. Pl. a hölgy esete a hallucinált papagályival. Hasonló áll a tapintásérzésre.

Azonban itt éppen úgy, mint a succedens alternatív ekphoriáknál, dichotomiák nem ekphorált ágai az agyban latensnek maradhatnak. Ilyen lappangás kétségtelenül az összes hypno-

tikus és általában az összes physiologikus jelenségeknél nagy szerepet játszik.

Azon nézetten vagyok, hogy érdemes volna e téren is S e m o n mnemetheoriáját tovább vizsgálni.

Aligha kell még hozzátennem, hogy a hallucinatio tisztán cerebralis folyamat, amely az optika stb. szabályaival époly kevésbé törődik, mint a suggeráit anaesthesiáknak íerjedéskerületei a környéki érzőidegek terjedéskerületeivel. Ismeretes, hogy az amputált eltávolított ujjait hallucinálja és hogy roncsolt látóideggel bíró ember még sok év múlva is látáshallucinációkkal bírhat. A zürichi elmegyógyintézetben utóbbi fajú eclatans esetet észleltem, egy férfit, kinek 30 évvel ezelőtt (1865 márczius) Amerikában az indiánusok egyik szemét ellőtték. A másik szem röviddel ezután sympathikus gyuladás következtében tönkrement. A férfinak, bár 28 év óta (1867) teljesen retinavak, a legszebb látáshallucinációi voltak. Legutolsó látáshallucinációja 1893 végén volt. Egyébként elég rendes volt és visióiról a legtisztább felvilágosítást adta. A bonczolás később mindkét látóideg teljes sorvadását derítette ki.

R e f l e x e k . Azt mondom: «On ásit». A hypnotisalt ásit. — «Szúrást érez az orrában és háromszor kell egymásután tüsszentenie». A hypnotisalt azonnal háromszor tüsszent, a legtermészetesebb módon. Hányás, csuklás, stb. hasonló módon létesíthető. Ennélfogva u. n. psychikus reflexekről van szó, melyeket képzetek váltanak ki.

A vasomotorikus, sekretorikus és exsudatorikus hatások a suggestió legcsodálatosabb jelenségei közzé tartoznak. A nők menstr-uatióját a hypnosisban történt egyszerű megjósolás által előidézhetjük vagy szünetelésre bírhatjuk, tartamát és intenzitását szabályozhatjuk, sőt néhánynál engedelmességük pontosságát a meghatározott perezre biztosan elértem, úgy annak kezdetére, mint befejezésére nézve. — Pirulás és elhalványodás érhető el. Épúgy bizonyos testrészek és bőrhelyek pirulása, orrvérzés, sőt vérző stigmák is. Ezek minden esetre igen ritka eredmények. Továbbá néha nemileg, gyorsítható Vagy lassítható az érverés.

De több esetben sikerült nekem a menstruatiót sok évre annyira szabályozni, hogy az állandóan a hónap ugyanazon napján (pl. elsején) állott be, tekintet nélkül arra, vájjon a

hónapnak 31, 30 vagy 28 napja van (l. tovább az ide vonatkozó eseteket). Ez a menstruációnak az ovulációhoz való viszonyának theóriája szempontjából fontos. Egy gynaekológus azt mondta nekem, hogy ő ilyen suggestive előidézett hőszámoikat méhvérvéseknek tart, de nem hőszámnak. Fönnállhat-e ily nézet, ha a főszám éveken keresztül ily szabályzóit marad, és az illető nő azalatt rendes terhességeken és szüléseken megy keresztül? A szokásos theoriák az ovulációnak a hőszámmal való viszonya felett még nagyon is ingadozók. Állatok menstruáció nélkül ovulálnak, némely nő szintén. Nézetem szerint különösen két lehetőség van.

1, Vagy semmiféle összefüggés sincs a menstruáció és ovuláció között és előbbi csak arra való, hogy többé-kevésbé periodikusan a deciduát képezze és ezáltal a méh nyákhártyáját minduntalan felfrissítse, hogy az ovulum jól fixálódhassék. Ehhez különben nem szükséges épen vérzés; bizonyos fluxió vagy vérbőség elegendőnek látszik — Sok szól e nézet mellett.

2. Vagy mindkét folyamat egymással oly módon össze van kapcsolva, hogy a peteérést nem követi szükségszerűen azonnal a pete távozása, hanem az érett pete a folliculusban várhat és hogy a fluxió vagy menstruáció periodikus idegfolyamata az immár érett pete távozását a Graaf-féle folliculusból. és a fluxiót v. méhvérvést egyidőben idézi elő, amennyiben a vérbőség a folliculusban osmotikus folyamatokat kedvezően befolyásol. Az a mód, ahogyan a hősám a suggestiótól függ, nézetem szerint mindkét magyarázatot megenged, de nem azt, hogy a menstruációt csak másodlagosan az ovuláció idézi elő.

Azokat, kik a suggestió általi befolyásolásban még kételkednek, Meliusnak a Wiener klinische Rundschau 1905 11. és 12-iki számában megjelent munkájára (Der Einfluss cerebraler Momente auf die Menstruation u. die Behandlung von Menstruationsstörungen durch hypnotische Suggestion) utalom. Delius hősámmzavar 60 esetét jegyzi fel, melyek mind egyike suggestio útján gyógyult vagy lényegesen javult.

Az izzadságelválasztás suggestióval könnyen előidézhető vagy akadályozható. Fontosabb a székelés befolyásolása. Igen gyakran idézhető elő és ami sokkal értékesebb, megszüntethető a hasmenés vagy székrekedés. Makacs, éveken keresztül

fennálló dugulásokat néhány suggestióval teljesen kigyógyítottam (l. alább). Ugyanez áll azon hasmenésekről, melyek nem lobos vagy erjedéses eredetűek. Hasonló a suggestió hatása az étvágy gerjesztésénél, az emésztés Serkentésénél és az idiosynkrasiák elhárításánál. A suggerált képzet segítségével a gyomormirigyek elválasztása kétségkívül befolyásolva, ill. szabályozva lesz. A menstruatio befolyásolásánál a képzet által egyszerűen egy vasomotofikus hűdés vagy vasomotorikus görcs lesz előidézve. Ez egyszersmind ad oculos demonstrálja, mennyire függetleníthető a menstruatio az ovulatiótól. Hasonló a folyamat a suggestió által előidézett vagy gátolt ereetióknál, minek folytán a pollutiók is befolyásolhatók.

Bizonyos igen suggestibilis egyéneknél a bőr egyszerű érintése által urticariához hasonló kiütés is létesíthető, úgy hogy ceruzával bőrén nevét graphicus kiütéssel előidézhetjük (dermographismus). A paihologikus reflexingerlékenység ezen jelenségét nemcsak az urticariával hanem a hysterikus suggestibilitással is rokonnak tartom. S c h r e n k és mások ez ellen polemisáltak és ezt egyszerűen pathologicus, urtikariához hasonló jelenségnek állították. A kóros, egyoldalúan fokozott suggestibilitás azonban, miként a normális élet jelenségek összes kóros fokozódottságai vagy utászállásai, épen kórosak. Ne állítsunk ott antithesiseket, ahol nincsenek. Schrenok kétségbe vonja a suggestiv vesicatiót. Ezzel szemben Wetterstrand (Der Hypnotismus, Wien u. Leipzig»1891, 31. 1.) suggestió útján somnambul állapotban két égési hólyagot létesített, egyet. 1890 okt 7-én a kéz közepén, a másikat a hüvelykujj oldalán (okt. 14-én), és okt. 15-én lefényképezte. Mindkét égéshólyag 8 érával a kapott suggestió után keletkezett és az illető az egész idő alatt ellenőrzés és felügyelet alatt állott tegy#J9 éves epilepticus, kinek rohamai 1889 jul. 15—1890 decz. 14-ig, W e l l e r s t a n d közléséig kjaradtak volt). Birtokában vagyok az igen szép eredeti felvételnek, melyet nekem kartársam, W é t l e r s t r a n d megküldött. De ilyen esetek mindenestre még rendkívül ritkák (még egy ilyen eseteit láttam D r. B r i a n d M a r c elnál Parisban, hol egy hysterikánál egy darab újságpapiros alatt suggestió útján vízhólyagok keletkeztek), a nyákhartyák végzései suggestív úton igen könnyen előidézhetők:

A következő eseteket érdekeseeknek és a suggestióval igen

közeli rokonságban levőknek vagy identicusaknak vélem. Egy idegesen érzékeny papot egy némbor nyomorulttal megrágalmazott és bíróság, előtt hamis esküt tett. Erre a pap rövid idő alatt mindkét halántékán ősz haját kapott. Később azonban a haj «ismét fekete, azaz barna» lett — vagyis az ősz hajszálak nyilvánvalóan lassanként kihullottak és barnákkal pótlódtak. Magam kezeltem egy súlyos elmebajos 48 éves asszonyt, ki mélyreható affectusok és nagy kimerülés folytán 1½ év előtt rövid idő alatt hófehér haját kapott. Az intézetben, kezelése alatt, miután testileg magához jönni kezdett, dús bamásfekete haj nőtt utána. Úgy látszott ekkor, mintha minden hajszál tövénél barna, hegyénél pedig ősz volna De közelebbi megtekintésnél kitént, hogy a barna haj csak rövidebb volt és így a hosszú ősz hajszálak tövét elfödte. Utóbbiak még sokkal hosszabbak voltak, de sokkal ritkébbak, mivel ½ évvel a fehéredés után erősen hullottak. Ezen utóbbi esetet 1897-ben a Zeitschrift für Hypnotismus-ban közöltem.

Érzések, ösztönök, kedélyindulatok. Étvágy, szomj, nemiösztön affirmatió útján könnyen suggerálható vagy gátolható. A suggestió hatását a gyomor érintése, esetleg suggerált ételek etetése állal erősíthetjük stb. Félelem, öröm, gyűlölet, harag, féltékenység, szerelem vagy szeretet suggestió útján könnyen, legalább pillanatra előidézhetők; épígy nevetés és sírás. Onania, valamint az ágyba vizezés hasonló módon gyógyultak.

Gondolatfolyamatok, emlékezet, öntudat, akarat épúgy befolyásolható. Azt mondom: «Mindent, a mit álmában mondtam, elfelejtett, egyesegyedül csak arra fog emlékezni, hogy egy cziczát tartott ölében és azt simogatta». Ébredés után a hypnotisált mindent, kivéve a czicza episedot, elfelejtett. — Egy kisasszonyhoz, ki francziául jól beszélt így Szólt Frank kartárs: «Egy szót sem tud többé francziául, míg csak újból nem sugallom». És szegény addig nem tudta franczia nyelvismeretének hasznát venni, míg ez a suggestió el nem lett hárítva. Ugyanez egyáltalában némává volt tehető és egyszerű suggestió útján tetszés szerint és azonnal összes pszichikai tulajdonságaitól volt megfosztható. Hasonló kísérletek azóta gyakran sikerültek nekem. Egy somnambul előtt posthypnotice régen elhalt hozzátartozóit jelenítettem meg, kik el hosszú ideig társalgott. Másokat mint Petrus a tenge-

ren vagy folyón vándoroltattam gyalogosan. Másokat ismét éhes farkasokká és oroszlánokká változtattam, úgy hogy azok ugatva rám rohantak és meg akartak harapni. Sőt egy ízben véresre haraptak. Egy férfit leánynya változtattam, ki menstruációjára emlékezett vissza, egy leányt viszont katonatisztté. A gyermekkor-suggestiónál jó somnambuloknak a beszéde és írása megfelelőképen átalakul. Ilyen dolgok gyakran mély kedélybe benyomást hagynak maguk után, ha utólag az egész jelenségről amnesziát nem suggeralunk.

A hypnotisálnak minden tetszőleges gondolatot, minden tetszőleges ötletet sugalhatok. Mindenekelőtt minden meggyőződést adhatok neki, pl. azt, hogy a bár már nem akarja, hogy ezen vagy azon egyesület tagjainak sorába lép, hogy ezt vagy azt akarja, amit azelőtt nem akart. Egy az abstinentiára fogadalmat tett alkoholista nőnél fogadalomszegése alkalmával suggestio útján és anélkül, hogy ébrenléti állapotában egy szó is említettem volna, mély lelkifurdalást, megbánást, nyílt az abstinens egyesület elnökéhez intézett (önkéntes;) vallomást és fogadalma megújítását értem el. Az eredmény teljesen eclatans és egyetlen hypnosis közvetlen következménye volt, holott azelőtt minderről mi se n volt észlelhető.

Különösen fontos a befolyás az akaratelhatározásokra. A hypnotisalt akaratelhatározásai nem ritkán tetszés szerint befolyásolhatók. Gyakran állították, hogy az illető ezáltal akarat nélkül vé, gyöngévé válik. Ez tévedés, mely részben az essentialisan szabad emberi akarat hamis feltételezéséből származik. Sőt hypnosis útján a gyenge akaratot inkább erősíthetjük.

Mégis mindig sokkal könnyebb egy bizonyos lokálisait jelenséget (pl. az alkohol iránti vonzalmat, egy bizonyos bosszúságot stb.), mint általános tulajdonságokat és kedélyhangulatokat befolyásolni. Utóbbiak már nagyon nehezen uralhatók és nem hiszem, hogy mélyen örökölt constitucionális jellemtulajdonságok vagy hajlamok lényegesen befolyásolhatók volnának; semmi körülmények között lehet e befolyás tartós, míg szerzett szokások kétségtelenül elháríthatók. A momentán akaratirányt tehát befolyásolhatjuk, elhatározásokat provokálhatunk és másokat megdönthetünk, de nem változtathatjuk meg tartósan az akaratminőséget, mint az egyén általános jellem tulajdonságát.

6. §. A hypnotisáltak ellentállása. Autosuggestio. Az összes fentemlített jelenségeket valamint sok mást, miként Liébeault, Bernheim és mások, hypnotisáltjahnál előidéztem.

De, amint Bernheim joggal nyomatékosan hangoztatja, ne hagyjuk magunkat ezen majdnem megdöbbentő és úgyszólván phantastikusaknak látszó tények benyomása által elkápráztatni és emellett a jelenség másik oldalát, t. i. a. hypnotisált saját agytevékenységének ellentállását az idegen beavatkozásokkal szemben ne hagyjuk figyelmen kívül. A hypnotisált vak, automatikus engedelmissége sohasem tökéletes; a suggestiónak mindig vannak határai, melyek hol tágabbak, hol szűkebbek és azonkívül ugyanazon egyénnél igen változók lehetnek.

A hypnotisált kétféle módon védekezik: tudatosan, józan logikája útján, öntudatlanul autosuggestiók útján. — Felemelem a hypnotisált kariái és azt mondom, hogy az merev. Görcsös dühvel igyekszik azt lehozni és végtére sikerül neki. De a megerőltetés érzése, melyet emellett érzett, annál bizonyosabban hatalmamba adja, mivel túlerőmet mutatja. Egy kis íortélyom elegendő, hogy legyőzzem. Másodszor mondom: «Erőszakkal, magnetikusan a magasba emelem karját». Ez elegendő, hogy karja leesését megakadályozzam; kezemet keze előtt tartom, és anélkül, hogy azt megérinteném, suggestibilitása hatalmánál fogva kényszerítem, hogy feje fölé emelkedjen.

De az ellentállás megvolt. Ha nem lesz nagyon gyorsan legyőzve, úgy a hypnotisált ellentállóképességében hisz és egy csomó suggestiónak ellentáll. Sőt egyesek az ész energikus megfontolásai és akaratmegerőltetések útján suggestibilifásukat teljesen elveszíthetik. Gyakrabban történik ez azért, hogy más emberek suggestibilitásukat akadályozzák, még gyakrabban, ha a hypnotisált a hypnotisáléhoz való bizalmát, becsülését vagy vonzalmát egyik vagy másik okból elveszíti. Itt kedélyindulatok és félelem nagy szerepet játszanak; ezek a suggestibilitást mulékonyan, sőt néha tartósan, teljesen vagy részlegesen tönkretelhetik. Szabály szerint megtartja a hypnotisáló azt, amit már elért. Ha azonban egy csomó suggestiót többször ügyetlen módon elhibázott, úgy azokat utólag nehezen érheti el, amennyiben a hypnotisálnál mindinkább az az autosuggestio fejlődik ki, hogy ez vagy az nála el nem érhető.

vagy hogy ez a hypnotisalo erre nem képes. Pl. azt mondom egy hypnotisaltnak, mialatt kezét megérintem, hogy azt holtta és érzéktelenné teszem. De még érez, nem hisz nekem, és midőn megkérdem: «Érzett-e valamit?» igennel felel. — Ilyen esetekben most már nehéz lesz anaesfhesiát elérni. Ez ugyan részben a kevésbé mély alváson múlik. De egyáltalában nem mindig. Teljes anaesthesiát értem el egyszerű nypo-/taxia mellett, és pedig pl. oly módon, hogy az ujjait, melyeknek anaesthesiáját hasztalan suggeraltam, meg sem érintettem és a hypnotisaltat azon hitben hagytam, hogy megérintettem és ő nem érezte. Azután a következő hypnosisok alatt sikerült igen könnyed érintésekkel fokozatosan partialis anaesthesiát elérni. Épúgy áll a dolog az amnesiával. Ha nem sikerül 2—3 ülésben amnestiát elérni, úgy a dolog nagyon nehezen fog menni. Bizonyos fortélyokkal ez néha mégis sikerül; pl. a hypnotisaltnak egy korty vizét adunk azon suggallattal, hogy ez álomital, mely őt mosf már amnestikussá fogja tenni vagy más hasonlót. Rövidesen, miként B e r n h e i m helyesen hangsúlyozza, a hypnotisalt nem tökéletes automata. A suggestiókat gyakran meghányja-veti, különösen kezdetben és némelyiküket éiyeti. Azt mondhatnám, hogy a főelmésség abban áll, hogy a sugallatnak az álom, a megélt, az észlelet vagy cselekvés subjectiv jellegét kölcsönözzük, mielőtt az a hypnotisaltnak tudatossá válik. Ha előbb válik mint közönséges képzet tudatossá, úgy sokkal nehezebben vagy egyáltalában nem érünk el sikert. Nagy becszel bír az utánzás, ül, az a benyomás, melyet a hypnotisalo eredményei azon esetrél, melyet demonstrál, a hypnotisalandónál keltenek. Azok a kísérletek, melyek a demonstrált esetben legjobban sikerültek, szabály szerint a volt nézőnél is legjobban sikerülnek.

A hypnotikus befolyásolás legkönnyebb fogában, Lié» beault és Bernheim «somnolentiája» alatt a hypnotisalt nértti erőlködéssel minden suggestiónak ellentállhat és csak azután lesz kissé suggestibilisebb, ha passive viselkedik.

Egyáltalában fundamentális tévedés azt hinni, hogy a hypnotisalt a hypnotisalonak teljes függősége alatt áll. Ezen függőség nagyon relatív és minden lehető feltételhez kapcsolt; bizalmatlanság, lehangoltság, oecsülés hiánya stb. által egy csapásra lerontható. Fura ámitások, abszurdítások, oly dolgok, melyek a hypnotisalt jellemével, hajlamaival, meggyőződéseivel

veé ellentmondók, egyáltalában csak álomhoz hasonlóan a hypnosis alatt, posthypnotikusan csak rövid időre suggerálhatók; ezek azután a hypnotisált agyának újból magához tért és koncentrált, ill. újból jól associált ébertevékenysége által utólag visszautasítottatnak. Ha túlsókat játszunk ily dolgokkal, úgy azt kockáztatjuk, hogy egész befolyásunkat elveszítjük. A suggestio a versengés bizonyos nemét jelenti két agy dynamismái között; az egyik bizonyos mértékig uralkodik a másik fölött, de csak azon feltétel mellett, hogy ügyesen és finom érzéssel bánik vele, hajlamait ügyesen gerjeszti és felhasználja, mindenek felett, hogy nyakassá nem teszi.

A hypnotisált bizalma és hite alapföltételei az eredménynek. Itt leginkább láthatjuk, mily rabszolgája u. n. szabad akaratunk a kedélyindulatoknak, vagyis miként idézik elő az akaratirányokat mindenekelőtt az érzések. Hasonszenvi indulatokkal az akaratot positiv, ellenszenvi indulatokkal ellentett értelemben befolyásoljuk. Az észől magától származott elhatározások többnyire csak csekély vagy hiányzó indulatkülöbnél jutnak érvényre..

Typikus autosuggestiók sajátlagos agyképek és minden egészséges embernél hemzsegnek. Pl. egy különben egészséges egyén álmatlan, de jó az étvágya. Hypnotisálok és eredménnyel alváshoz juttatom. Már niost ezért az étvágy tűnt el. Az étvágy elvesztése autossuggestión alapszik. Ez a példa elégséges, hogy az egész jelensorozatot megjelölje; pl. mindén este, ha csak egy bizonyos megszokott helyzetben tudunk elaludni, ez autósuggestióvól történik.

X.. kisasszony, egy műveit, igen intelligens hölgy, hypnotisálni látott, ami nagyon érdekelte. "Phantasiájának erejét valamint a hypnosis megértését a következő illusztrálja. Rá következő éjjel heves fogfájásra ébred. Megkísérelte már most a fájdalmat elsuggerálni azáltal, hogy hangomat, valamint suggestióim monoton hangját és tartalmát hangosan utánozta. Sikerült neki teljesen a fogfájást elűzni és elaludni. Reggel, midőn felébredt, sem jelentkezett többé.

Ugyanez a hölgy elmondta nekem azután, milyen eszközzel éltek barátnői maguk között, hogy menstruációikat tetszés szerint késleltessék, ha egy bál előestéjén jelentkezni fenyegetett. Egyszerűen bal kezük kis ujja köré kissé szorosan egy vörös fonalat kötöttek. Ez az eszköz nem hatott mind-

egyiknél egyforma pontosan. Egyeseknél azonban, kik egész pontosan menstruáltak, abszolút biztonsággal hatott és a menstruációt egészen 3 nappalig késleltethette. A hölgy teljesen szavahihető és az eset öntudatlan suggestió eklatáns példája, ami felől ő maga, miután operálni látott, tisztába jött.

Az autosuggestió mechanizmusát talán leginkább az a tény illusztrálja, hogy a hypnotisáló sugallata sohasem lehet teljesen megfelelő ama reakciónak, melyet a hypnotisálnál előidéző. Nyelvünk tudvalevőleg csak a fogalmak symbolikuma, és ha mi népes gyülekezetben valamit mondunk, mindegyik «saját felfoqása szerint» ért meg, vagyis azok a képzetek, kedélyredctiók, akaratimpuisusok stb., melyeket minden agyban ezáltal ébresztettem, egyrészt a meghallgatott beszéd, mást észt minden egyes hallgató saját agytevékenyscgének (agymechanikájának) resultánsai, kik a beszéd tartalmát örökölt és egyénileg szerzett mnemjükhöz alkalmazzák; ill. vele saját módjuk szerint asszociálják. Számos egybehangzás létezik, melyek az első componensek egységességéből származnak, de számos eltérés is, melyek második componenscsoport részeinek hasonlatosságából keletkeznek. Az egyik név, ahol a másik sír; az egyik helyesel, hol a másik hevesen protestál. A megértés és félreértés között számos részleges megértés és értelmezés létezik aszerint, milyen az egyes hallgató műveltsége, műveltségi foka, kedélytemperamentuma, hajlamai, tapasztalatai és milyenek mindenekelőtt az előrement befolyásolások. A reakció ezen különbözőségeit csak részben világítja meg a feltudai; sok, úgyszólván a legtöbb, intuitív természetű, vagyis előttünk nem feltudatos agytevékenységektől vannak feltételezve. Ezen tényekből világosan kitűnik, hogy a suggestiv hatásnak mindig oly elemekkel kell bírnia, melyek a hypnotisáló suggestiójában nem voltak meg, és mindig hiányzik némely elem, melyeket a hypnotisáló szándékolt. Más szavakkal: a hypnotisált minden suggestiót autosuggestióval kiegészít és módosít. De minden suggestió elkerülhetetlen tökéletlensége is szükségszerűen autosuggestiv kiegészítéseket követel meg. Ha egyszerűen egy macskának visióját suggerálok, úgy az egyik szürkének, a másik fehérnek, az egyik kicsinek, a másik nagynak fogja látni stb. Ha socialistának egy philistert suggerálok, úgy azt mindenféle rettenetes tulajdonságokkal fogja látni, melyekkel viszont

a hypnotisalt philister a suggeralt socialistát ruházza fel, és más hasonló. Látjuk tehát, mennyire szükséges a hypnotisalt pszichologikus megfigyelése és mily másoknak kell lenniök a suggestióknak, melyeket pl. egy parasztnál, egy művelt hölgnél és egy tudósánál kell alkalmaznunk, hogy csak megközelítőleg hasonlót érzünk el.

Bírhatalunk autosuggestiókkal, különösen az idioszinkráziák terén, és teljességgel nincs módunkban magunkat tudatosan ellenük megvédeni. így pl. bizonyos ételekkel szembeni ellenszenv, vagy diarrhoe bizonyos anyagok élvezete után (tej, kávé és hasonló)*). Viszont egy másíknak suggestiója ezen sajátságos centrális asszociációkat közönségesen kiválthatja.

Az autosuggestió az idegrendszerben háfásoknak rendszerint öntudatlan terméke, melyek mások suggestióinak hatásával azonosak vagy hozzájuk nagyon hasonlóak, akár észleletek, akár képzetek, akár érzések által keletkezve, melyek azonban nem egy más egyén szándékolt behatásától származnak» Nem tudom jobb definitiójál adni, és hangsúlyoznom kell, hogy az autosuggestió fogalma csakis mint a suggestio antithesise tart önnállóságáig igényt és különben az u. n. psycho? logikus reflexek, agyautomatizmák agytíviamizmák fogalmával összefolyik. Az a tény, hogy emellett pheripherikus idegtevékenységek gyakran eszközöltetnek semmit sem változtat azon az alaptényen, hogy kiváltásuk valamely agytevékenységéből (képzet, és hasonló) indul ki.

*) Magam is ifjú koromban sok éven át mindig diarrhoeot kaptam tejes kávé után, ellenben fekete kávé után nem. Később elmaradt az első hatás. Ellenben, miután 1879—81-ben estéknként gyakrabban ittam fekete kávé, elkezdtem utána diarrhoeot kapni. A kávénak tulajdonítottam és azóta nem vagyok képes fekete kávé inni anélkül, hogy utána azonnal hasmenést ne kapjak, daczára annak, hogy 1883-óta teljesen meg vagyok győződve, hogy ez csak autosuggestión alapszik. A legmulatságosabb és legmeggyőzőbb azonban, hogy 1889-ben és 1909 meg 1910-ben, mikor Tunisban és Konstantinápolyban voltam, az ottani, mindenestre egészen másként elkészített arab kávé minden diarrhoikus következmény nélkül viseltem el. Ma (1911) már csak az európai módon elkészített kávé idéz elő diarrhoeot. habár a hatás gyengült is. Ezen hatások egymásközti ellentmondásai a legjobb bizonyítékot szolgáltatják suggestiv eredetükről.

Ha Vogt azon suggestioja, hogy beteg őt nem látja, a vakság autosuggestiójához vezetett, úgy az ill. esetben a somnambul állapotban való kérdezősködés a legvilágosabban kimutatta, hogy a vakság képzete csak az önmegfigyelés által, vagyis az öntudatlan autosuggestió tudatossá válása által lett felkeltve.

7. §. Posthypnotikus jelenségek. A hypnotizmus legfontosabb jelenségeihez tartoznak a suggestio posthypnotikus hafésai. Mindaz, amit magában a hypnosisban elérünk, igen gyakran ébrenlétben is idézhető elő azáltal, hogy a hypnotisáltak a hypnosis alatt azt a suggestiót adjuk, hogy az felébredés után tog megtörténni. Nem mindegyik hypnotisalt suggestibilis posthypnotikusan, de némi gyakorlattal és ismétléssel majd minden alvónál, sőt sok esetben egyszerű, amnesia nélküli hypotaxiánál is érünk el posfhypnotikus hatásokat.

Példák. Azt mondom a nypnotisaltak: «Felébredése után azon ideája jön, hogy ezt a széket az asztalra teszi és azután jobb kezével bal vállamat ütögeti» Még egyebet mondok és végül: «Számoljon 6-ig és azután felébred» Számol és» abban a pillanatban, midőn 6-hoz ér kinyílnak szemei, egy pillanattig álmosan maga elé néz, a székre tekint és rábámul — Gyakran keletkezik párviadal a józan ész és a suggestio hatalmas ösztönzője között. A suggestio természetességének vagy természetellenességének fokától függőleg egyrészt, és a hypnotisalt suggestibilifásától függőleg másrészt, győz az egyik vagy a másik. De miként számos kísérletező, ismételten megfigyeltem, hogy erős suggestibilitás mellett a suggestio ösztönzése ellen való ellentállásának a kísérletező rész következményekkel járhat; a hypnotisalt aggódó, izgatott lesz, kínozza az a gondolat, hogy «ezt mégis meg kell tennie.» Sőt két esetben a hypnotisalt utóíao $\frac{3}{4}$ órai utat tett meg, egyszer, hogy vállamra ütögessen, másízben, hogy I. kisasszonynak egy törülközőt nyújtson. Ez az ösztönzés órák és napok hosszatt tarthat Mászor gyenge; sőt csak gondolat, álomszerű is lehet. A hypnotisalt a tárgyra tekint, vagy rá sem tekint A suggestiónak a hypnosisban való energikus ismétlésével azonban az ösztönzést és végtére a foganatosítást ilyen esetekben is előidézhethük. — Hypnotisáltunk most már megbámulta a széket; hirtelen felkel, fogja a széket és az asz-

talra állítja. Megkérdem: «Miért teszi ezt?» — A válasz nagyon változó és a hipnotisált műveltségétől, temperamentumától, jellemétől valamint a hipnosis minőségétől függ. Egyik (1) azt mondja: «Azt hiszem álmomban meghagyta, hogy éit tegyem.» Egy_ másik (2) így vélekedik: «Ilyesmif álmodtam.» A harmadik (3) csodálkozva bevallja: «ösztönözve voltam rá, kénytelen voltam; nem tudom miért» Egy másik (4) felel; «Egy idea, mely ráni jött.» Egy további (5) aposterioristikus motívumot hoz fel: a szék útjában volt, alkalmatlan volt (vagy azon suggestiónál, hogy törülközőért megy és avval arcját ,törli, azt mondja, hogy oly nagyon izzadt). Egy hatodik (6) ellenben a cselekvés véghezvitele után elvesztette a rá való emlékezést és azt hiszi,, hogy csak az imént ébredt — Különösen az utolsó esetben a cselekvő a somnambul látszatával bir; nézése többé-kevésbé merev, mozdulatai kissé automatikusak, melyek a tett befejezése után eltűnnek. Ha a Kísérletet nem absurd módon csináljuk és valakinél először alkalmazzuk, ki a hipnotismusról semmit sem tud, és aki ajiypnosis tartama felől teljesen amnestikus, úgy az illető, meggyőződése és tapasztalatom szerint, rendszerint nem is sejtí, hogy a bünös, cselekvései okozója a hipnotisáló. Sokan azonban gyanítják, vagy mert a hipnosis alatti suggesfíóról álomszerű emlékeik vannak, vagy mert a kísérletet velük már megtétettük, vagy mert másoknál látták vagy róla hallottak vagy olvastak, vagy mert a dolog nagyon is fura, ostoba vagy természetellenes volt, semhogy ötőlük maguktól spontán származott volna. Azt mondom továbbá a hipnotisaltnak: »Felébredese után skárlátvörös ruhában, fejemen két zergebak szarvval fog engem látni. Melleltem ülő feleségem eltúnt, épugy a szoba ajtaja, melyet tábláaott tapéta pótol és kényszerítve lesz a másik ajtón távozni.» — Még egyéb tárgyakról beszélek, azt sugallom, hogy háromszor ásítson és utána felébredjen. Felnyitja szemeit, többször megdörgöli, mintha ködöt akarna eltávolítani, rám néz, elkezd nevetni és minduntalan dörgöli szemeit. «Miért nevet?» — «Hisz ön egészen vörös! — és fején két zergebak szarva van» — és így tovább. «Felesége elment!» — «Hát hol ült?» — «Ezen a széken.» — «Látja a széket?» — «Igen.» — Arra ösztökélem, hogy a széket megtapogassa nem szívesen teszi, feleségem körül tapogat de azt véli, hogy majd a széket, majd egy láthatatlan ellentállást

érez, (aszerint, miképen egészítette ki a suggestiót autosuggestióval). Aztán el akar menni, de nem tud, csak tapétát és táblázatot lát, mit akkor is állít, ha az ajtót is megtapogatja. Ha már most az ajtót kinyitom, a hallucináció eltűnhet vagy fennálhat, mely utóbbi esetben az ajtónyitást tapéta és táblázat által kitöltve látja, ellenben magát a nyitott ajtót egyáltalában nem. Ilyen posthypnotikus hallucináció — a suggestió és embere válogatja — néhány másodperczig vagy órákig, ritkán napokig tarthatnak. Rendesen csak néhány perczig tartanak. Megkíséréltem, hogy azokat a képeket, melyeket a hypnotisaltaknak fehér papírra suggeráltam, utána rajzolják. A rajzok többnyire fosszak voltak; azt mondták, hogy a kontúrokat elmosódva látják; mégis egyesek nem voltak rosszak. Egy igen megbízható és művelt hölgyrokonom suggerált photographiájának kontúrjait kitűnően rajzolta le. Ő azonban egyáltalán kitűnően rajzol, és lényegében ettől függ, mert azok, kik BJAJ-zolni nem tudnak, nyilvánvalóan helytelenül hallucinálnak is, mivel sohasem tanultak meg egész helyesen elképzelni és megfigyelni. Bernheim említést tesz egy hölgyről, ki égy suggerált rózsáról nem tudta megmondani, vajjon az valódi, avagy suggerált. A következő kísérletet gyakran tettem. Z. kisasszonynak a hypnosis alatt azt mondtam, hogy felébredése után ölében két ibolyát fog találni, mind a kettő természetes és szép; a szebbiket nekem fogja adni; azonban ölébe egy szál valódi ibolyát tettem. Felébredve két ibolyát látott; az egyik világosabb és szebb, mondta, és fehér zsebkendője csücskét ekem nyújtotta, a valódi ibolyát pedig megtartotta. Megkérdeztem most, vajjon azt hiszi-e, hogy mind a két ibolya valódi, avagy egyikével ama eltűnő ajándékaimnak van-e ismét dolga, melyeket korábbi tapasztalataiból már ismer. Azt felelte, hogy a világosabb ibolya nem reális, mivel a zsebkendőn lelapitva látszik. Megismételtem a kísérletet és azt sugaltam, hogy 3 valódi, egyforma sötét, egyáltalában nem lelapított, hanem szárral és levelekkel bíró, tapintható és jószagú ibolyát kap, azonban csak egy valódi ibolyát adtam. Z. kisasszony ezúttal teljesen elvult ámitva és egyáltalában nem tudta megmondani, vajjon az ibolyák közül csak az egyik, vagy kettő avagy mind a három valódi-e vagy suggerált; azt vélte, hogy ezúttal mind a 3 valódi; amellet egyik kezében levegőt, a másikban a valódi ibolyát tartotta. Látjuk,

hogy ha sugallat útján az összes érzékeket ámitjük, az tökéletesebb. Egy hypnotisaltnak pl. egy kést adok és azt mondom, hármát adtam. Amellett teljesen ébren van és a vélt 3 kést egymástól egyáltalában nem tudja megkülönböztetni, sem mikor vág, sem tapintás útján, sem mikor az ablakot velők megkopogtatja stb. Teljes komolysággal vág a levegővel egy előtte kifeszített papirost és azt állítja, hogy a (nem létező) szakadást, melyet a suggerált késsél, okozott, látja. Mikor már most felszólítom, hogy a (vélt) két papírdarabot egymástól eltávolítsa, azt hiszi, hogy azt az ellenállást, melyet érez, hypnotikus befolyásom okozza! Midőn emiatt később mások kinevették, haragos lett és erősen állította, hogy 3 kés volt, csak hogy én később kettőt eltüntettem; mind a 3 kést látta, tapintotta és hallotta és ezt nem lehet ledisputálni. Midőn ugyanennek egy valódi kés eltűnését suggerálok, nem érzi, ha kezére teszem, nem hallja leesni és semmit sem érez, midőn veié megszürom stb.

Érzések, gondolatok, elhatározások stb, épúgy sugallhatók posthypnofikusan mint hypnotikusan. A fõnt említett alkoholista nõtél és az asszonyok menstruációjánál elért eredmények posthypnotikusak voltak. Csak két ízben sikerült nekem a menstruációt a hypnosis alatt előidézni vagy megszüntetni.

8. §. Amnesia vagy emlékezethiány. Óva kell itt intennünk e fogalomnak az önrudatlanság fogalmával való hagyományos összetévesztésétől. Hogy életünk bizonyos időperiodusról vagy oly dolgokról, melyeket megéltünk, már semmit sem tudunk, nem bizonyítja, hogy mi akkor öntudatlanok voltunk, még akkor sem, ha az amnesia ezen időperiodust azonnal követi. Többnyire még nincs más bizonyítékunk arra nézve, hogy valaki öntudatlan volt, mint épen amnesiája. Ezzel majdnem azt mondtuk, hogy lehetetlen a teljes öntudatlanságot kimutatni. Csakis az Öntudatnak egy chaotikus dissociation alapuló elfágyolozottságáról beszélhetünk. Az ember többnyire amnestikus egy mélyebb önmdatafágyolozottságának idejére, de nem minden esetben. És viszont némely embert suggestió útján teljesen tisztán tudatos élmények és életperiódusok felől tetszés szerint amnestikussá tehetünk. Valamely időperiodusról amnesia tehát absolute nem tételezi fel azt, hogy abban az időben beszámíthatatlan volt, ámbár; eltekintve a suggestiótól, ez a szabály.

Az amnesia egyszerűen nem egyéb mint képtelenség arra, hogy az illető (amnestikus) engrammcomplexumokat vagy engrammlánczolatokat ekphorálja. Ez a képtelenség tisztán functionális gátláson vagy dissociáción, vagy az engrammok elhalványodásain, vagy a neuronok szervi pusztulásán is (szervi amnesia gutaütésnél, aggkori elmegyerőgeségnél stb.) alapulhat. A suggestiv amnesia dissociáción vagy gátláson alapul

A mély sopor, koma eseteiben is, midőn pl. egy agybeteg semmiféle reactiot sem mutat, még a cornea érintésénél sem, az öntudatlanságra való következtetésünk csak indirect, és később csak az amnesia megállapítása útján igyekezzük megerősíteni. Másnak öntudatába való direct betekintés egyáltalában nem létezik (l. I. fejj.)

Ha sikerül suggestióval valakinél a hypnosis idejére amnesiát elérni, úgy jelentékeny hatalmat nyertünk, mert fel tudatos lánczolatait tetszés szerint megszakíthatjuk, gátolhatjuk vagy újból bekapcsolhatjuk, és ezáltal contrasthatásokai /érhetünk el melyek a későbbi suggestiók eredménye szempontjából a legnagyobb becsűsel bírnak. Megtehetjük pl., hogy mindazt elfelejti, ami töprengéshez és a suggestióhatásoknak lerontásához okot szolgáltatna, ellenben mindarra visszaemlékezik, ami a suggestióhatást elősegíti. Néha elenyészik ugyan az amnesia, és az emlékezet önmagától visszatér. De, ezek tökéletlen esetek. Suggestió útján az amnesiát nemcsak egyes képzetekre és észlelésekre korlátozhatjuk, hanem ki is terjeszthetjük, sőt még a múltra és jövőre vonatkoztatva is. Az amnesia által fokozott suggestibilitásnak mindenesetre az a hátránya, hogy ily erősen suggestibilis emberek, miként már láttuk, minden befolyásnak igen könnyen engednek, úgy, hogy a náluk gyorsan elért gyógyeredmények rossz ellenbefolyások által igen gyorsan lerontatnak, ami recidivához vezet.

Az amnesia tehát a hypnosisban igen fontos szerepet játszik. Jelentőségét csak egy példával akarom illusztrálni. Egy ápolónál, ki fogfájásban szenvedett, suggestióval anaesthesiát igyekeztem elérni. Ez csak részben sikerült. Az extractió mégis foganatosított. Közben felébredt, kiabálj megfogta az orvos kezét és védekezett. Nyugodtan tovább suggeráltam, mikor a fog már künn volt; hogy jól alszik, semmit, absolute semmit sem érzett, felébredés után mindent el fog felejteni,

hogy nem volt semmi fájdalma sem. Tényleg el is aludt cs felébredéskor mindenről amnestikus volt. Azt képzelte, hogy semmit sem érzett, és nagyon örült és hálálkozott a fájdalom mentes foghúzás miatt. Később harmadik személyek útján kikérdeztem, kikkel szemben absolute nem volt oka az igazságot netalán elhallgatni. Mindegyiknek azt felelte, hogy absolute semmit sem érzett és 13 év múlva, miután az intézetet már elhagyta és Zürichben állása volt, még mindig ezt hangoztatta. Ezen esettel ellentétben foghúzásokat eszközöltem suggestió útján anaesthetisált teljesen éber egyéneknél. Ezen egyének, kik egyébként a fájdalomtól nagyon féltek, nevettek a foghúzás alatt és a legcsekélyebb fájdalmat sem érezték. Az első esetben a suggestióval csak a fájdalom emlékképének tudatossá válását, a másik esetben azonban magának a környéki ingernek tudatossá válását a behatás pillanatában, gátoltuk meg vagy függesztettük fel.

Közbenesik egy sajátságos eset. Egy igen derék ápolónő iszonyúan félt a foghúzástól, ámbár meglehetősen suggestibilis volt. Mégis hypnotisáltam. Azonban a hypnosis alatt védekezett a közeledő fogó ellen. Mégis sikerült nekem a fogat érzéktelenné tennem, ámbár mindkét kezével védekezett. Az extractio alatt gyenge sikolylyal felébredt. De azonnal és önként hangoztatta teljesen elcsodálkozva, hogy semmit sem érzett, csak a már a szájban levő kihúzott fogat. Fájdalma egyáltalában nem volt és az extractio után sem jelentkezett semmiféle érzékenység, csak nagy félelmet érzett; csak erre emlékszik. Itt az anaesthesia sikerült, de a félelem elhárítása nem.

A következő, két különböző egyénnel többször ismételt kísérlet elvi jelentőségűnek látszik. Az illetők egyike etnikailag rendkívül fejlett jellemmel és példás igazságszeretettel bír, úgy hogy itt kedvemért való túlzásnak minden nyoma teljes bizonyossággal ki van zárva. A teljesen éber befolyásoltnak különböző testrészek anaesthesiáját suggeralom. Azután meghagyom, hogy szeméit hunyja be, kellő óvatossággal biztosítom működési teremtet azon lehetőséggel szemben, hogy pillája alól meglehessen, és a hypnotizáltat 3 (vagy több) meghatározott helyen megszürom. Arról biztosít, hogy semmitsem érez és nemtudja, mit művelek vele. Most elaltatom és egy áramot suggeralok neki, mely az érzést annyira helyrehozza, hogy

felébredés után pontosan tudni fogja, mit műveltem vele. A felébredés után már most megkérdezem, mit csináltam. Előbb csak nehezen emlékszik vissza és azon helyeket, melyeket megszúrtam, csak pontatlanul találja meg Mégis, a kísérlet gondos ismétlése után, a szúrások számának és helyeinek változtatásával egész jól megy és pontosan megtalálja a helyeket, tudja is utólag, hogy megszúrtam. Azt az ellenvetést lehetne tenni, hogy az érzőidegeknek valamivel hosszabb ideig tartó izgalma még fennállott és utólag újraassocialt tudatos agytevékenységre jutott. Ez ellenvetéssel számolva ugyanezt a kísérletet a halló érzékkel isméttem és a teljesen éber somnambult bizonyos meghatározott zörejekkel szemben teljesen süketté tettem. Később suggestio útján az agyban deponált «öntudatlan» hangbenyomást sikerrel tudatosá tettem, és a somnambulok mindig pontosan megtudták mondani, mit csináltam Mind a kettőt megkérdeztem azután, mikép magyarázhatják meg maguknak a dolgot, és mindkettő (egymástól teljesen független) azt állította, azt kellene hínniök, hogy bűbájoskodni tudok; hogy teljességgel semmit sem érzett, íl. hallott, mikor megszúrtam vagy zörejt csináltam, és utóbb mégis hirtelen visszatért az emlékezetük az érzett szúrásokra és hallott zörejekre. Ez előttük teljesen megmagyarázhatatlan. Bernheim a negatív hallucinációkat illetőleg hasonló kísérleteket hasonló eredménnyel végzett. Ebből, úgy látszik, az következik, hogy a mi közönséges feltudatükörözésünk és a nagyagytevékenység intenzitása és dualitása nem állnak egymással határozott viszonyban, és hogy a feltudatükörözés ki és bekapcsolása inkább associatív gátlásoktól és csatolásoktól függnek. Ez a kísérlet mindenesetre azt bizonyítja, hogy a nyilvánvalóan csak az altudatban létesült érzésre való emlékezés a feltudatlánczatba teljes, éber feltudattal megállapított anaesthesia után is utólag- átkapcsolható. Suggestált emlékcsalódásról azért nem lehet szó, mivel a somnambulok a benyomások kvalitását és módját teljesen helyesen adták elő, ámbár a suggestiónál természetesen minden czélzásr óvatosan kerültem. Látszólag öntudatlanul bekövetkezett engrammok tehát az associatio segélyével utólag tudatosan ekphoralhatók.

Dr. V o g t hasonló kísérleteket ismertetett a hallás, látás és érzésre vonatkozólag. Még több óra múlva is helyesen jelölték

meg az egyszerű, nem érzett érintéseket. Valamennyien állították, hogy semmit sem éreztek, de most az ingerekre pontosan emlékeznek. Arra a kérdésre, miként lehetséges ez, egy részük azt felelte: hogy fogalmuk sincs, más részük meg, hogy valószínűleg Vogt sugallta ezt nekik.

9. §. Terminsugallat (suggestion á échéance). Ezen, a nancyi iskola által oly találóan leírt jelenség csak egy variánsa, azonban practice igen fontos varietasa a posthypnoticus sugallatnak.

Azt mondom egy hypnotisaltnak: «Holnap 12 órakor, midőn ebédelni megy, hirtelen az a gondolata támad, hogy nekem még gyorsan meg akarja írni, hogy érzi magát. Vissza fog térni szobájába és gyorsan írni fog nekem, azután fájni fognak lábai, mire felhúzza papucsát». — A hypnotisaltnak felébredés után másnap délig sejtelve sincs a dologból. Abban a pillanatban, mikor ebédhez megy, öntudatában felmerül a suggerált gondolat és a suggestiót pontosan véghezviszi. Egy hypnotisaltnak azt mondom egy hétfői napon: «Legközelebbi vasárnap reggel pont $\frac{1}{8}$ órakor beáll a menstruációja. Azonnal elmegy a főnöknőhöz, ezt bejelenti neki, azután hozzám jön és jelentést tesz nekem. Azonban égszínkék kabátban, fejemen két hosszú szarvval fog engem látni és aztán azt fogja tőlem kérdezni, mikor születtem». — Következő vasárnap dolgozószobámban ültem és az egészről megfeledkeztem. 7 óra 35 perczkor kopog a hypnotisalt az ajtón, belép és elr kezd nevetni. Azonnal eszembe jutott suggestióm, mely íme, szóról-szóra bekövetkezett. Havi baja pont $\frac{1}{8}$ órakor beállott, ezt a főnöknőnek megmutatta és így tovább. Éberállapotában a hypnotisaltnak az egész dologról azelőtt sejtelve sem volt, azt sem tudta, mikor kell menstruációja idejének beállnia.

A terminsugallat kiváló fontossága szembeszökő. A hypnotisalt gondolatait és elhatározásait egy bizonyos időpontra előre megrendelhetjük, amikor a hypnotisáló már nincs jelen; hozzá még a szabad akaratelhárítás suggestióját is adhatjuk. Továbbá azt a suggestiót adhatjuk, hogy a hypnotisaltnak sejtelve sem lesz arról, hogy ez ösztön a hypnotisálótól származik. Sőt nagyon suggestibiális egyéneknél még a hypnotisálásról való teljes amnesziát is sikerrel sugallhatjuk: «Sohasem volt hypnotisálva; ha efelől kérdezik, az istenre esküszik, hogy

életében senki sem altatta el; soha el nem altattam». — Talán ebben rejlik a hypnosis forensikus veszedelme. A fõnt említett 19 ápolónõ közül, kik hypnosisban mélyen alsznak, nem kevesebb, mint 13 vitt véghez terminusugallatokat! A jelenség tehát nem ritka. Sõt az egyik ápolónõnél, mint fõntebb említettem, az elsõ hypnosisnál sikerült.

Igen figyelemreméltók a hypnotisáltak nézetei a sikeres terminusugallat forrása felõl. Ha megkérdezzük, miként jutott eszükbe ezt cselekedni, úgy rendszerint azt felelik, hogy egy idea volt, mely a suggeralt idõpontban támadt, és melynek engedelmeskedniök kellett. Rendszerint pontosan megmondják az idõt» melyben az ideájuk támadt, holott különben nem szok» tünk minden gondolatnál, mely keletkezik, az órát nézni. Ezt a suggestió együtthatásának kell tekintenünk. Mivel az idõpontot suggeráltuk, figyelnek erre. A suggeralt idea továbbá a suggeralt idõpontban közvetlenül, hirtelen jelentkezik, legalább többnyire. Egyes esetekben azonban hosszabb idõvel korábban jelentkezik; már elõbb úgy érzi a hypnotisalt «mintha abban a jövendõ idõpontban ezt vagy azt cselekednie vagy gondolnia kellene», — Némely esetben ez az ötlet nem bír a spontaneitás subjectív jellegével, hanem úgy támad, mint egy hirtelen felmerülõ visszaemlékezés a hypnosisra. Ekkor ilyfélét mond a hypnotisált: «12 órakor hirtelen visszaemlékeztem, hogy ön tegnap álmomban meghagyta, hogy ma 12 órakor Önhöz jöjjenek. A jelentkező terminusugallat rendesen a kényszer, az ellenállhatatlan ösztön jellegével bír, míg végre nem hajatott; de az ösztön imensitása nagyon változó. Ezen tulajdonságon ismerik fel a gyakorolt somnambulok, hogy suggestiók és nem saját eszméik vagy akaratelhatározásuk. Azonban többnyire nem jár nehézséggel õket elámítani, ha a természetellenes kényszer jellegét elõre elsuggeráljuk, helyébe szabad önkéntes akaratelhatározást sugallunk és a suggeralt gondolatot való eseményekkel ügyesen és logikusan összekapcsoljuk. Ily módon nem nehéz a somnábult annyira elámítani, hogy teljesen meggyõzõdve marad afelõl, mintha szabad, nem befolyásolt akaratából cselekedett volna.

Legcsodálatosabb amellet az a tény, hogy a suggestió tartalma a hypnosis és terminus idõközében ébrenlét alatt majdnem sohasem válik tudatossá. Ha ellenben az illetõ ezen idõközben nypnotisáljuk és a hypnosisában megkérdez-

zük, mit kell ekkor és ekkor cselekednie, úgy rendszerint egész pontosan tudja. Bernheim ebből azt következteti nézetem szerint helytelenül, hogy a hypnotisált az egész idő alatt gondol rá, csak hogy néni tud felőle. Nem hiszem, hogy szabad lenne így kifejezni magunkat, mivel pszichológiai fogalmainkat ezáltal zavarossá tesszük. Az altudat körében való gondolkozásról, illetőleg tudásról van szó, vagyis valamely, a rendes tudat küszöbe alatt mint engramm maradó agydynamismusról, mely vele és az illető terminussal együttesen asszociált időjel útján lesz ekphorálva. Csakis így tudjuk azokat a terminusajánlatokat megmagyarázni, melyeket Liébeault, Bernheim és Liégeois még egy év utánig is sikerrel elértek. Rövid terminusajánlatoknál elégséges lehet az időérzés különös időjelek nélkül is arra, hogy a suggestiót a megfelelő időpontban előidézzék. Az időjel fontosságának bizonyítéka, hogy a menstruációt suggestió útján sokkal biztosabban és könnyebben szabályozhatjuk a hónap bizonyos napjára (pl. 1-ére), mint minden négy hétre, mert a hónap egy bizonyos napja (pl. 1-e vagy 15-e) könnyebben tartható emlékezetben, mint a 4 hetenként változó napja a hónapnak.

A terminusajánlatok jelenségei egyébként azonosak a többi posthypnotikus suggestív jelenségeivel.

10. §. Ébersuggestió. Igen suggestibilis egyéneknél, anélkül, hogy a hypnotikus álmot előidéznék, a teljes ébrenlétben is alkalmazhatjuk sikerrel a suggestiót és amellet a hypnózis vagy a posthypnotikus suggestiók összes jelenségeit idézhetjük elő. Felemeljük a kart, mondván: Nem tudja többé mozgatni! És a kar kataléptikus merevségben marad. Anaesthesiát, hallucinációkat (negatívokat is), amnesiákat, mutacismust, emlékezetcsalódásokat, röviden, amit akarunk, ily módon éppoly biztos sikerrel suggerálhatunk, mint a hypnózisban. És ez ébersuggestió nemcsak hysteriásoknál, hanem teljesen egészséges embereknél is, legalább igen gyakran, érhető el.

Az ébersuggestiót többnyire csak oly embereknél érzük el, kik már egy vagy több ízben hypnotikus álomba merülve voltak. De oly éber embereknél is, kik sohasem lettek hypnotisálva, erős suggestióhatásokat érhetünk el. Egy általam ismert igen intelligens és jellemzilárd hölgynek karját egy hypnotisáló suggestióval kataléptikusan fixálta, holott teljesen ébren volt és a hypnózisról ez ideig semmit sem tudott. Nekem

két esetben sikerült négy egyáltalában nem hysteriás közül, kikenél megkíséréltem. Suggestiv eredmények az ébrenlétben, anélkül, hogy befolyásoltnak csak sejtelemmel is kellene bírnia róla, sokkal gyakrabban és könnyebben érhetőek el, semmint hisszük. Dr. Barth baseli kartársnak ismételtén sikerült kis műtétek részére a torokban stb. teljes anaesthésiát elérni azáltal, hogy sóoldatot ecsetelt, erősen hangoztatva, hogy ez kokain és a nyákhártya már teljesen érzéketlen. Hasonló tapasztalatokat már sokan szereztek. A mensesek fentebb említett befolyásolása, a kisujjra tekert vörösfonál utján, szintén ide tartozik.

Azonban, ha a hypnotikus álomban azt sugalljuk, hogy ébren suggerálható, az ébersuggestiót ott is elérhetjük, hol azelőtt, úgy látszott, nem volt meg; tehát suggerálva lett. Erősen meg vagyok győződve, hogy csak a szükséges gyakorlat és mérészség szükséges, hogy a normális emberek nagy százalékánál ébersuggestibilitás idéztessék elő, mert nekem pl. az összes fentemlített 19 mélyen alvó ápolónőnél sikerült.

Azon ellenvetések között, melyeket azok az emberek, kik az egész kérdést nem értik, minduntalan felvetnek, a következő igen tipikus: «Igen, az ébersuggestió valami jó és veszélytelen; de ez egészen más, mint a hypnosis!» — Előadásomból remélhetőleg megérthető és a következőkből még inkább, hogy ily állítások a suggestió teljes félreértése és a vele való gyakorlati tapasztalatok hiánya nélkül nem volnának lehetségesek. Az ébersuggestió jelenségei teljességgel egyenlők és egyenértékűek a «hypnosisban» történt suggestiókéival. Vájjon valamiül több subjectiv alvásérzet hozzájárul-e vagy sem, kétségtelenül se nem emeli, se nem csökkenti a psychologikus tény-sorozatoknak sem a veszélyét, sem a jelentőségét. Minden suggestiv eredmény dissociativ behatást jelent és ezáltal oly egyetlen jelenséget visz végbe, mely az álomélet jelenségeivel homológ. Mihelyt az ébrenlétben sokszoros suggestiók egymást gyorsan követik, az ébrenlét egyedül ezáltal mint egész hypnotikussá válik, vagyis álomszerű és alváshoz hasonló. Ennélfogva minden suggestiv eredmény az ébrenlétben egy részleges, körülírt álommal, a különben éber agyban, volna összehasonlítható.

11. §. A lélek állapota a posthypnotikus sugallatok, a terminusugallatok és az ébersuggestiók keresztülvitele alatt. Ki mind e jelenségeket gyakrabban megfigyelte, mindjárt tisztában kell lennie afelől, hogy a hypnotisált lelkének

állapota az imént említett 3 esetben egyforma kell, hogy legyen: a lélek ébren van és mégis meg van változva. De miként van megváltozva? Ezt a kérdést először Liégeois^{*)}, továbbá Beaunis^{**}) és végül Delboeuf^{***}) vetették fel. Liégeois ezen «állapotot», melyben a hypnotisált teljesen ébren vart, kivéve azt a pontot, melyet a hypnotisáló eltiltott v. megparancsolt, a «condition prime» kifejezéssel jelöli meg. Ez a kifejezés analogonja lenne a «condition seconde»-nak, aminek Azam Felidájának második öntudatállapotát jelölte (kettős öntudat esete az ébrenlétben). De később maga Liégeois is azt a nézetet vallja, hogy a condition prime a condition secondenak csak egy változata. Beaunis a condition primet «veille somnambulique»-nek nevezi. Ezzel szemben Delboeuf bebizonyítottfnak véli, hogy ezen esetekben a hypnotisált újból hypnotisálva van-, és hogy ennél fogva csak közönséges somnambulismusról van szó, csakhogy nyitott szemekkel. A suggestio associatio útján új hypnosist idéz elő. Később különben megváltoztatta nézetét és a mienkéhez hasonló álláspontra helyezkedett (Revue de l'hypnotisme 1888).

Véleményem szerint ezen nézetek egyike sem felel meg, mert mindegyik nagyon dogmatikus, nagyon systematisáló. Delboeuf régebbi nézete számos esetre bizonyára találó. A posthypnotikus, termin- és ébersugallatoknál a suggestio teljesezésének bekövetkezése a teljes hypnosis autosuggestióját előidézhetheti; a tekintet merev lesz, sőt a hypnotisált utólag mindenre nézve amnestikus lehet. De ha ezen eseteket általánosítani akarjuk, épügy csalódnunk fogunk, mint mikor azon kétségtelen eseteket, melyeknél a suggestio teljesen tiszta éberállapotban vitetik véghez, általánosítjuk. Sőt sugallat útján ezen állapotból minden hypnotikusát, egészen a szándékolt sagallatig, kiirthatunk, úgy hogy azok a teljes ébrenléttel mindinkább azonosabbakká válnak. Az összes fokozatok léteznek, a merev tekintettől egész a teljesen rendesig, a kritikanélküli automatismustól, melynek a legdurvább ostobaság, miként az álomban, teljesen természetesnek és magától érte-

*) Jules Liégeois, De la suggestion hypnotique dans ses rapports avec le droit civil et le droit criminel, Paris 1884 (Alphonse Picard).

***) Beaunis, Recherches expérimentales sur la condition de l'activité cérébrale etc. Somnambulisme provoqué p. 67.

***) Revue de l'hypnotisme. t-ère année 1887, p. 166.

tődőnek látszik, egész a dühös küzdelemig a suggestio kényszerével, ösztönzésével szemben. Sőt a suggestiót oly természetes és jelentéktelen részletekre szoríthatjuk, melyeket a gondolat időbeli láncolatába ismételtelen beleszövünk, hogy még a Liégeois értelmezte condition primeről sem lehet íőbb szó. Azt a megfigyelést tettem, hogy a tárgyalt állapotok, az egyéni különbségektől eltekintve, a tulajdonképeni hypnosis felé annál inkább közelednek, minél nagyobb, összefüggőbb és furább complexumot suggerálunk. ellenben annál inkább Hasonlítanak a rendes ébrenléthez, mennél természetesebb, valószínűbb, korlátoltabb és rövidebb a suggestio. Ezt legjobban példák illusztrálják.

Azt mondom egy asszonynak, ki ébren van, mialatt karját felemelem, hogy azt nem tudja többé mozgatni. Elbámul, hasztalan próbálja karját leengedni, elszégyeli magát stb. Azonban gyors egymásutánban a következő suggestiókkal folytatom: «Itt jön egy oroszlán; ön látja; fel akar bennünket falni — most elmegy. Besötétedik. A hold világít. Látja ezt a nagy folyót, tenger sok hallal. Egész teste merev, nem tud mozdulni stb.» — Rövid pillanatok alatt keresztül száguldnak mind e benyomások érzéki észlelésekként megfelelő érzésekkel az asszony öntudatán» és lelkiállapota mindinkább a közönséges» hypnoshoz hasonlít; mintha «álmodnék»; ez esetben mondhatjuk D e l b o e u f f e l : «újból van hypnotisálva.»

Viszont azonban ugyanezen hypnotisált ápolónőhöz szölok: «Ön mindannyiszor, valahányszor a segédorvos az osztályon átmege, és Ön neki a beteg G. Lujza izgalmi állapotáról beszámol, tévedésből C. Linát fog mondani. Ön ezt észreveszi, megkísérli hibáját corrigálni, de nem lesz rá képes, mert mindig Linát fog mondani Lujza helyett. És valahányszor ezt a segédorvost doktor úr»-nak szólítja, anélkül, hogy észrevenné, jobb kezével jobb homlokát vakarni fogja.» A suggestio megvalósul. A közönséges beszéd közben rendesen téved az ápolónő és Linát mond Lujza helyett; ép olyan, mint valamely szó suggeralt paraphasiája. Észreveszi, ki akarja magát javítani, de újból téved és csodálkozik efölött. Majd mindannyiszor vakarózik, valahányszor a segédorvost megszólítja, pontosan úgy, ahogy neki suggerálva lett. Csodálatra méltó, miként akad a mit sem sejtő ápolónő majd minden nap fönn tévedésén, miként kér emiatt bocsánatot és mint

csodálkozik afelett, hogy nem tudja felfogni, mi van vele hogy e névnél mindig téved, hogy ilyesmi soha életében nem fordult elő. A vakaródzás ellenben egészen ösztönszerűen történik, anélkül, hogy tudna róla. Néhány hét múlva lassanként úgy segít magán, hogy a keresztnévet elhagyja és csak «a C.»-t említi! És ezen oly hosszú időn át visszatérő zavar előidézéséhez egyetlen suggestió elegendő volt. Föl kellene itt tételeznünk, hogy a «Conditio prime» mindig csak a keresztnév kiejtésénél és a vakaródzásnál van meg, míg a beszéd többi része normális ébrenlétben történik. De mialatt vakaródzik, olyasmit beszél, mely nem lett suggerálva, és teljesen értelmesen; ennél fogva a «conditio prime» a pszichikai tevékenységnek csak egy része számára, van jelen.

Egy művelt fiatalembernek (diák) hypnosis alatt azt a suggestiót adtam, hogy felébredése után bal kezével jobb vállamat fogja veregetni. Ellenállott az ösztönnek, mivel nagyon önfejű és akarátának szabadságát semmi szín alatt sem akarta korlátoztatni. Haza ment. A rákövetkező hétre rendelttem volt be és midőn újból megjelent, megvallotta, mint kínozta suggestióm egész héten át és pedig olyannyira, hogy néhányszor azon a ponton volt, hogy hozzám ($\frac{3}{4}$ órányi távolságra) jöjjön és vállamat megveregesse. Vájjon az egész héten keresztül, mialatt az illető különben dolgozott, előadásokat hallgatott, aludt stb., megvolt-e a «conditio prime»?

Egy intelligens, igen suggestibilis ápolónőnél a terminusgallatok oly hatásosak voltak, hogy kijelentette, miszerint teljesen le van igazva és kényszerítve lenne még gyilkosságot is elkövetni, ha azt neki suggerálnám, oly hatalmas az ösztönzés, hogy a legnagyobb ostobaság elkövetésére is képes. Ismételt legenergikusabb kísérletei, hogy ellenálljon, az ösztönzést csak annál erősebben fokozták. Egy ízben két ember jelenlétében beszélt velem a hypnotismusról és azt mondta: «De igazgató úr, mindjárt tudom; bár mindent meg kell tennem, amit Ön álmomban sugallt, de — bár semmit sem tudok róla, mindig észreveszem, hogy Öntől származik, ha az ösztönzés megjelenik; oly különös ez az ösztönzés, mintha valami idegen volna.» Ekkor az mondtam: «Aludjék!» Azonnal elaludt. Azután azt mondtam neki: «Felébredése után $\frac{1}{2}$ perc múlva egészen önként az az eszméje támad, hogy tőlem a következőt kérdezze: „Oh igazgató úr, már régen meg akartam kér-

dezni, hogy honnan van az, hogy az ember a hypnotisálásnál oly villámgyorsan elalszik. A közönséges alvásnál nem úgy van ez; az ember lassabban alszik el. Honnan van ez? ez oly csodálatos; — Sejtelve sincs, hogy ezt álmában én mondtam; az eszme teljesen az öné; hiszen már régóta akarta ezt tőlem kérdezni. Számoljon 6-ig és akkor felébred.» — Számol, felébred, és arról biztosít, hogy igen jól aludt.*) Azután körülbelül ½ perc múlva legnagyobbfokú érdeklődését erősen kérdező hanggal árulva el, szóról szóra tört ki belőle a suggeral mondat. Nyugodtan meghallgatom, tüzetes válasz adok és azután megkérdem, hogy jutott eszébe hozzám ezt a kérdést intézni? — «Már rég akartam ezt kérdezni.» — «Nem-e suggestió, mélyet álmában imént adtam?» — «Egyáltalán nem; nem engedem magam félrevezetni, saját ideám.» «És mégis téved; itt van két tanú, kik hallották, hogy én Önnek két perczzel ezelőtt szóról szóra suggeraltam!» — A szegény hypnotisalt nagyon elképedt és el kellett ismernie, hogy nem minden suggestiót ismer fel annak, hanem csak azokat, melyek elég furcsák voltak, semhogy saját agyából származók lehetnének.

Egy... derék, intelligens joghallgatót (a zárszigorlat előtt állott), ki a suggestió theoriáját jól ismerte, mély hypnosisba, teljes amnesiával juttathattam. Azt suggeraltam neki egy ízben, hogy felébredése után a jelenlevő D. collegához fordul és neve és hazája után kérdezősködik, valamint, hogy vájjon foglalkozott-e már a hypnotismussal. Így is történt, azonban a joghallgató hozzátette: «Azt hiszem, már láttam valamikor; nem-e X-hez van szerencsém?» Hogy a hovávalóság nem egyezett, azt mondta, valószínűleg tévedett, azután távozott. Következő nap, midőn újból jött, megkérdtem, miért interpellálta úgy a hypnosis után D. collegát. «Azt hittem ismerős, de tévedtem.» Valóban önszántából, saját akaratából intézte a kérdést? Erre a joghallgató csodálkozva rám nézett: «Természetesen!» Nem volt-e az én suggestióm? «Nem; legalább semmit sem tudok róla.» Erre kissé bosszús lett, fújta az orrát és azt kérdezte: «Vájjon talán az is suggestió, hogy most az orromat kell fújnom?» (Nem volt suggerálva). Biztosított felőle, hogy legkisebb sejtelve sem volt afelől, hogy Dr. D-hez intézett kér-

*) Minden alkalommal mélyen aludt, mi objectiven is kétségtelen volt.

dése nem természetes, saját ösztöne volt, és magyarázatom folytán nagyon megdöbben és egyúttal nagyon érdekesnek találta.

Még számos példát hozhatnék fel, minthogy ezen tárgynak különös figyelmet szenteltem. A fentemlített hölgynek post-hypnotikus hallucinációja, ki két suggeralt ibolyát egy valóditól meg nem tudott különböztetni, pl. szintén ide tartozik, Ezek azonban talán elegendők annak bizonyítására, hogy a suggestiót olyannyira lehetséges az éber, normális lélek normális tevékenységébe becsempészni és beleszőni, hogy minden hypnosisszerű mellékjelenség ki lesz. zárva. Ezen esetekben a «hypnotisalt» teljesen meg lesz tévesztve, azt hiszi önként gondolkodik vagy akar, nem sejtve á hypnotisálónak élősdi sugallatát.

Nem könnyű *Spinosa* kijelentését — «A szabad akarat illúziója semmi egyéb, mint elhatározásaink okainak nem ismerése» — szebben illusztrálni, mint ezen hypnotikus kísérlettel. Valóságos demonstratio ad oculos, hogy subjektive feltudatos szabad akaratunk objective altudatosan van feltételezve. Az egyetlen különbség, hogy a hypnotisalnál egy más egyén suggestiója által, a nem hypnotisalnál a *plastic* alkalmazkodó észtevékenység mellett érzések, ösztönök, szokások, autósuggestiók stb., vagyis az örökölt és az egyénileg szerzett *mneme engrammáinak* combinatiói által okoztatik.

A tulajdonképeni hypnosis és az ébrenlét közötti érdekes és gyakori középalak mégis az, hogy bár a hypnotisaltnak szemei nyílvák, normális emberként viselkedik és semmit sem felejt el, azonban észrevehetően merev a tekintete, természetellenes, értelemnélküli suggestiókat természeteseknek tart, vagyis, hogy azok felett egyáltalában nem csodálkozik és azokat teljesíti, anélkül hogy meghányná-vetné. Ha később kérdezősködünk felőlük, úgy nem ritkán bevallja, hogy még zavart vagy álomszerű állapotban volt; hogy nem volt teljesen ébren és tiszta észnél; ez volna talán a *veille somnambulique* vagy *conditio prime*. Ez az öntudatnak kezdődő korlátozása, a hypnosisnak a rapport-tal való *monoideismusának* kezdete.

12. §. A suggestio maradandó eredményei. Megváltoztathatjuk-e suggestió útján a lelket vagy valamely idegműködést, habár csak valamely részletében is, maradandóan?

Terminsugallatok történtek egy évi tartamra; suggestió útján napokig tartó alvást értek el; mindenekelőtt maradandó gyógyeredmények sorozatát mutathatjuk fel. Másrészt mégis mindenkinek, ki a suggestióval foglalkozott, be kell vallania, hogy idővel a hypnosis hatása önmagában gyöngül. Ellenben' mindig kevésbé találhatom, hogy a hypnotisált a hypnotisáló-nak hosszabb távolmaradása után lassanként megszűnne befolyásolása alatt állni, miként ezt azelőtt állították. Ellenkezőleg, gyakran találom, hogy később, hosszabb (több mint $\frac{1}{2}$ —1 évi) megszakítás után a hypnosis eredményei jobbak, mint mikor állandó hypnotisálással a betegnél vagy egészségesnél magunkat lejárattuk.

Úgy látszik, hogy jól szemügyre véve, a hypnosis gyógyeredményei kérdésünkre a legjobb magyarázatot adják. — Azt hiszem, hogy maradandó eredményt érhetünk el csak, vagy í. ha az elért változás önmagában hordja az erőt, azáltal, hogy egyszerű vagy ismételt suggestió útján autosuggestióvá vagy szokássá emeltetik, hogy a létért való küzdelemben a központi idegrendszer egyes dynamismarközött fennmaradjon; vagy 2, ha ez az önmagában hiányzó erő segédeszközökkel szereztetik meg, melyeket mindenesetre suggestió útján is vonhatunk bele, — Emellett mindig azt a suggestiót kell adnunk hogy az eredmény maradandó lesz; de tapasztalás szerint egyedül ez, az említett segédeszközök nélkül, ritkán hat tökéletesen.

Példák. Ad 1. Egy gyermeknek megmaradt az a rossz szokása, hogy ágyba vizelt. Suggestió útján kényszerítve lesz éjjel felkelni és éjjelibe vizelni, sőt később, hogy vizeletét visszatartsa. A rossz szokást jó által helyettesítjük, mely egyszersmind, minthogy normális, könnyen megrögzítődik. A gyermek megszokta volt, hogy nedvességben aludjék. Most ellenben; hozzászokik, hogy száraz maradjon. Már a nedvesség álma is fel fogja ébreszteni. Itt végleges gyógyulást érhetünk el, ha csak a húgyhólyag vágy a húgycső, vagy onanistikus szokások a suggestió eredményét később lerontani meg nem szűnnek.

Ad 2. Valaki migráne, álmatlanság étvágytalanság, fáradtság, székrekedés és gyakori magömlés miatt szenved és ennek következtében vérszegény és lesóványodott. Sikerült neki suggestió altján alvást, étvágyat, rendes székletétet, és a magömlé-

sek megszűnését szerezni. Ezáltal nemsokára megszűnik a vérszegénység; a hypnotisált tápláltsága és testsúlya gyarapszik; az alvás meggyógyítja az ideges kimerülést és ezáltal a migránét (mely különben directe is azonnal elsuggeralható). Ezáltal a szervezetben az egyensúly helyre van állítva és a gyógyulás tartós lesz, ha az ok, mely a betegséget előidézte, nem tér vissza, vagy nem szintén tartós.

Ezért kétségtelen, hogy a suggestió szerzett gonoszságokat és rossz szokásokat, valamint bizonyos szerzett bajokat, különösen az említett segédeszközök segítségével, gyakran véglegesen elháríthat, hogy ellenben sohasem fog örökölt vagy szervi jellemtulajdonságokat tartósan vagy lényegesen megváltoztatni. — Ilyen esetekben csak mulékony hatással lesz, mint a milyen oly gyakran destruktív és nagyon meggyökeresedett bajoknál is.

A concret esetben azonban igen gyakran nem tudjuk, hogy valamely bajban mennyi az örökölt és mennyi a szerzett, vagyis egyénileg alkalmazkodott És nem ritkán elégséges a szerzett tényezőt elhárítani, hogy az örökölt hajlamot újból szünetelővé, szunnyadóvá tegyük. Tehát itt is segíthet a suggestió. Ha pl. egy hysterica hysterico-epileptikus rohamait psychanalysis, suggestió, elektro» Vagy hydrotherapia (ami teljesen hasonló, t. i. suggestiohatáson alapszik) által elhárítjuk, valójában semmi egyebet sem teszünk: a szerzett rohamok meg vannak gyógyítva, a hysteriás alkat marad.

A suggestiónaft minden tartós eredménye, ha az ébrenlétben levő tevékenységeket illeti, eo ipso posthypnotikus. Ennélfogva logikusan a Liégeois-féle «conditio prime»-hez tartoznék, pl. a suggerált menstruatio, a suggerált jókedv, a dadogás és a székrekedés gyógyulása suggestió útján stb. Ha a formális logikát itt élére akarnók állítani, úgy a suggestió által véglegesen gyógyult ember életfogytaig a «conditio prime»-ben maradna. Ezzel csak világosan meg akarom mutatni, hogy a léleknek a hypnosisban megváltozott állapota és annak az ébrenlétben tökéletesen normális tevékenységállapotta között határ nincsen. Kísérletileg az összes árnyalatok és fokozatok előidézhetők. Némely embernél megfelelően árnyalatos átmenekek az önkéntes alvás és az ébrenlét között suggestió nélkül is megfigyelhetők. Ezeket azonban az esetleges aufosuggestio

létesíti és ennél fogva távolról sem oly finoman árnyaltak és oly rendszeresen fokozatosak, mint a minők a suggestio által elérhetők.

13. §. Retroactiv hallucináció vagy suggeralt emlékezetcsalódás. B e r n h e i m «hallucination rétroactive»-nek a soha át nem élt eseményekre való suggeralt emlékezést nevezi. Miután itt nem effective actualis észleletről, sem pedig szükségszerűleg észlelésekre való emlékezésekről (éppoly lehető valamely gondolat, érzés, cselekedetre való emlékezés) van szó, ezen kifejezést nem találhatom megfelelőnek. Nem is ugyanaz a jelenség, melyet a psychopathológiában íulaidonképeni emléktévesztésnek jelölnek meg, mivel ez- raindigegy actualis észleletcomplexumnak téves visszahelyezése a múltba, mint duplikatum, mint emlék. Psychologice mégis a suggeralt folyamat az emléktévesztésnek tágabb fogalmával egyenértékű, amint azt K r ä p e l i n definiálta.*)

*) Délbrück (Die pathologische Lüge und die psychisch abnormen Schwindler, 1891ben Lühe egy Burghölzli intézetbeli örült emléktévesztésének egy esetét írja le, melyet kezdetben egyszerű hallucinációnak tartottam, amint ezeket általában ilyen esetekben azelőtt tévesen effective hallucinációnak vélték, Ez a betép többször hirtelen jött és nagy felháborodással beszélte el vagy írta meg, hogy az igazgató vagy az assistens ebben vagy az elmúlt időben (tegnap, ma reggel, ebben v. abban az órában) rettenetes dolgokat művelt vele, bántalmazta» levetkőztette stb. A fődolog azonban» és ez könnyen bebizonyítható, hogy abban az időben, melyre ezt a hallucinációt visszahelyezte, neki ez a hallucinációja nem is volt meg, hanem, nyugodtan foglalkozott valami közönséges dologgal és amellet egészen jókedvű volt. Ezt már most úgy magyarázta, hogy azt mondta, nyilvánvalóan elkábították valamivel, úgy hogy ezen iszonyúságokra való visszaemlékezés csak több óra múlva tért vissza. Ez a legtisztább Bernheim-féle hallucination rétroactive, csakhogy önkéntes és nem volt suggeralva, és hogy mély szellemi zavaron alapult.

Ugyanezen intézetben egy másik örült autosuggeralt magának negatív emléktévesztéseket, melyekből az u. n. «teremtő cselekedetek» rögeszméjét képezte. Azt mondta nekem pl.: «Igazgató úr, ez az asztal (a betegek szórakozási termében évek óta ugyanazon helyen álló asztal) csak ma reggel óta keletkezett. Azelőtt nem volt itt: ez teremtő cselekedet. Ön ugyan azt mondja, hogy ez részemről tévedés, de Ön magasabb erők befolyása következtében kénytelen így beszélni stb. Azonban könnyen ki volt mutatható, hogy ez a beteg az illető asztalt már régen mindig ismerté és használta. Ennél fogva nem volt valódi negatív hallucináció; ez csak az emléken volt meg és csak a tárgy szemlélésének pillanatában történt (mint a valódi emlékcsalódásnál), mely azonban a múltból kitörültetett, ahelyett hogy újból hozzáfűződött volna. Az illető beteg állandóan ilyen hasonló teremtőcselekedetet hitt ilyen negatív emlékcsalódások (retroactiv negatív hallucinációk) folytán.

Példa. X. kisasszonyhoz hirtelen, abban a pillanatban, midőn egy előtte teljesen ismeretlen fiatal ember a szobába lépett, így szóltam (teljesen ébren volt): «Ön ismeri ezt az urat; egy hónap előtt a pályaudvaron ellopta pénztárcáját és megszökött stb.» Ránézett, előbb kissé csodálkozva, de azonnal meg volt győződve, pontosan emlékezett, sőt hozzátette, hogy pénztárcájában 20 frank volt; és végül az illető megbüntetését követelte. Ha valakinek egy bizonyos elmúlt időperiódus vagy néhány agydynamismái felől amnesziát sikerrel suggerálhatok, úgy viszont époly jól pluszt is suggerálhatok az emlékekbe, amennyiben a megfelelő képzeteket agyába hozom. Ha a hypnotisáitnak azt mondom: «ön sanskritul tud beszélni», nem fogja tudni (ha sohasem, tanulta); de ha ezt mondom neki: Ön ezt meg azt élte át, tette, mondta, gondolta és így tovább, úgy elhiszi, hogy ezt mondta, tette, gondolta, teljesen assimilálja a suggestiót elmúlt élete emlékeihez és kiegészíti ott, hol a hypnotisáló hézagot hagyott (pl. említett esetben a pénztárcza tartalmát). Egy 8 éves fiú, kit a zürichi jogászegyletben demonstráltam, istenre esküszik, suggestióm folytán, hogy az előtte álló ügyvédek egyike egy héttel ezelőtt zsebkendőjét ellopta. Ha kérdezik, magától teszi hozzá pontosan a helyet és az időt. 5 perccel később azt sugallom neki, hogy ez sohasem történt, és hogy ezt sohasem állította. Époly nagy merészséggel letagadja most, esküdözve, a pár pillanattal előbb tett vallomását, az ügyvéd felháborodott figyelmeztetései daczára.

Nagy érdeme volt Bernheimnek, hogy ezt a rendkívül fontos tényt számos példa segítségével tisztázta. Sőt Bernheim collective oly retroactiv suggestiókat adott, és ezzel a hamis tanúknak egy sorát létesítette, hogy benső meggyőződésekkel tanúskodtak. Rámutatott arra, hogy különösen gyermekeknél, kik ösztönszerűleg hajlamosak arra, hogy mindent többé-kevésbébe acceptáljanak, amit a felnőttek bizonyos hangnemben nekik mondanak, ily emléktévesztések suggestió útján teljes ébrenlétben igen könnyen előidézhetők. Minthogy azonban a suggestió sok esetben, mikor a képzeletre erős benyomások hatnak, anélkül hogy valamikor is hypnotikus alom előrement volna, eredményes lehet, és pedig különösen gyermekeknél és gyenge embereknél, úgy látható, mily közeifekvő a hamis tanúzás veszedelme sugallat útján, különösen

a hamis vallomások veszedelme a vizsgálóbíró suggestívkérdései folytán. — Bernheim arra is utalt, hogy ilyen esetek bűnügyeknél tényleg nem ritkán fordultak elő (pl. a tiszai állítólagos rituális gyilkosságnál, hol egy ily módon suggerált gyermek mint koronatanú szerepelt). A jogászoknak bizonyára módjukban lesz híres perek történetéből nem egy ilyen esetet kikeresni. Hasonlóképpen hatnak a gyermekeknél az intimidatio és az imitatio. Bizonyos, hogy az ifjú és a lány majdnem sohasem meri az egyházi confirmatiót megtagadni, ámbár nagy részük rövid idő múlva, mindazt, amit itt megígért, megtagad. Itt az intimidatio, utánzás és suggestiónak egy gyakran megoldhatlan keverékéről van szó. Bizonyára többnyire nem tudatos hazugságból van szó.

Delbück Keller Gottfried költőnek egy rendkívül érdekes elbeszéléséről tesz említést (Der grüne Heinrich, Neue Ausgabe, 8. fejt. 107. old. és tovább: Kinderverbrechen), mely tulajdonképpen a suggerált emléktévesztés, retroactiv hallucinatio gyönyörű esete. Keller leírása*) oly igaz és

*) Keller Gottfried «Der grüne Heinrich», Neue Ausgabe 1879. 107. old. De én nem sok szót vesztegettem, hanem ügyeltem arra, hogy a történt eseményekből semmi sem kerülje el figyelmemet. Mindezen benyomásokkal terheltén újból haza tértem és szobánk csöndjében az anyagot nagy álomszerű szövetté szőttem, melyhez a felhevült phantasia szolgált segélyül. Beleszövődtek bennem a valódi étellel, úgy hogy alig tudtam őket megkülönböztetni.

Csakis úgy tudok magamnak és másoknak egy történetet megmagyarázni, melyet körülbelül 7 éves koromban követtem el, és melyet másképp fel sem foghatnék. Egy ízben az asztalnál ültem, valamely játékszerrel foglalatzkodva, mialatt néhány illetlen, nagyon durva szót ejtettem, melyeknek értelmét nem ismertem és melyeket talán az utcán hallottam. Anyámnál egy hölgy volt, kivel társalgott, ki szavaimat hallotta és anyámat erre figyelmeztette. Komoly arccsal kérdezték tőlem, ki tanított ezen dolgokra, különösen az idegen nő szorongatott, mifelett csodálkoztam, pillanatig gondolkodtam és azután egy fiút neveztem meg, kit az iskolában látni szoktam. Azonnal még 2 vagy 3 másikat is toldottam hozzá, valamennyi 12-13 éves fiú, kikkel aligha egy szót is váltottam. Néhány nap múlva a tanító csodálkozásomra előadás után visszatartott, valamint ama megnevezett 4 fiút, kik képzeletemben félig férfiak voltak, minthogy kor és nagyság tekintetében engem messze felülmúltak. Megjelent egy pap, ki rendszeren a hitoktatást tartotta, és egyébként az iskola előjárója volt, a tanítóval egy asztalhoz ült és felszólított, hogy mellé üljek. A fiúknak ellenben az asztal előtt egy sorban kellett állniok és várniok a bekövetkezendőket. Most ünnepélyes hanggal megkérdezték őket, vájjon bizonyos sza-

oly pontosan egyezik a pszichológiai tünetmény összes részleteivel, hogy Delbückkel együtt fel kell tennem, a költő ezt maga élte át. Ez annál valószínűbb, mivel köztudomásúlag Keller a zöld Henrikben (Heinrich Lee) saját életének számos élményeit testesítette meg. Lee Henrik az illető elbeszélés szerint 7 éves volt Hozzáteszem, hogy kis gyermekek-nél, különösen 2—4 éves komáknál, ezeknek nagyfokú suggestibilitását és a képzeletnek a valósággal való összetévesztését mindenki könnyen megfigyelheti Magam is egy 8—9 éves leányt figyeltem meg, ki az iskolából jövet teljesen megfélekezett arról, hogy ebédre hazajöjjön, és azután egy valótlan mesét suggeralt magának, mely szerint az utcán egy hölgy magához ebédre hívta, kocsin elvitte stb. — Összes részletei-

vakat jelenlétemben kiejtettek-e. Nem tudtak rá felelni és nagyon csodálkoztak. Ekkor a pap hozzám fordult: attól hallottad ama szavakat ezen fiuktól?» Azonnal újból szerepemnél voltam és száraz biztossággal, késedelem nélkül válaszoltam: «A Testvérligetben!» Ez egy a várostól egy órányira levő liget, hol soha életemben nem voltam, de melynek nevét gyakran hallottam. «Hogy történt a dolog, hogy kerültetek oda?» Kérdezték tovább. Elbeszéltem, mint beszéltek rá a fiúk egy napon sétára és mint vittek magukkal az erdőbe, és tüzetesen leírtam a módot, amint már az idősebb fiúk egy kisebbet pajkos portyázásukhoz magukkal vinni szoktak. A megvádoltak magukon kívül lettek és könnyek között esküdöztek, hogy részben már régóta, részben sohasem voltak ama ligetben, legkevésbé azonban velem! Amellett ijedt gyűlölettel néztek rám, mint egy gonosz kígyóra, és szemrehányásokkal meg kérdésekkel akartak ostromolni, azonban csöndre utasítottak, engem pedig felszólítottak, irjam le az utat, melyen haladtunk. Azonnal tisztán feküdt előttem, és az ellentmondás és egy mesének, melyben már most magam is hittem, letagadása által feltűzelve, mert semmiképen sem tudtam magamnak a mostani jelenet valódi mibenlétét megmagyarázni, leírtam az utakat, melyek oda vezetnek. Azokat csak felületes hallásból ismertem, és ámbár alig figyeltem volt rájuk, most minden szó a pontos időben jelentkezett. Elmeséltem továbbá, mint szedtünk útközben diót, mint raktunk tüzet és sütöttünk lopott krumplit, mint páholtunk el irgalmatlanul egy parasztfiút, ki bennünket cselekedetünkben akadályozni akart. Az erdőbe érve társaim magas fenyőfákra másztak és sikoltoztak a magasban, a papot és a tanítót csúfnevekkel illetve. E csúfneveket a két férfi külsőjén gondolkozva, elmémben már régen kigondoltam volt, de sohasem nyilvánítottam; ezen alkalommal alkalmaztam őket, és az urak haragja ép oly nagy lett, mint a bűnbakká tett fiúk csodálkozása. Miután a fákról lejöttek, hosszú vesszőket vágtak és felszólítottak, hogy én is másszak egy fácskára és fönt én is kiáltsam a csúfneveket. Mikor vonakodtam, erősen odakötöttek egy fához és addig vertek a vesszőkkel, míg mindent nem mondtam, amit kívántak, ama illetlen szókat is. Mialatt

ben beszélt el nekem az eseményt és teljesen naiv meggyőződéssel. Tudatos hazugságról szó sem volt. A gyermeknek nem volt erre oka és különben sem volt hazudozó.

Keller elbeszélése és annak valódi magyarázata annál nagyobb tudományos értékkel bír, minthogy a «Zöld Henrik» megjelenése idejében a suggestio tana még teljeéen ismeretlen volt, úgyhogy K e l l e r másoknak minden teoriájától és kutatásától befolyásolatlanul írta le kitűnő pszichológiai megfigyelését.

Az elmegyógyászatban régen ismeretesek hamis önvádoló esetei, hol az elmebetegek önmagukat, egy el nem, követett bűncselekmény összes pontos részleteit leírva, megvádolják és bűnhődés czéljából törvény elé állnak. Épúgy ismeretesek

kiabáltam, hátam mögött elsompolyogtak, abban a pillanatban egy paraszt jött, hallotta illetlen szavaimat és meghúzta fületem. «Várjatok gonosz fiúk!» kiáltott, «ezt megcsiptem!» és néhányat rám vert. Azután szintén távozott és otthagyt, mialatt már alkonyodott. Nagynehezen kiszabadítottam magam és a sötét erdőben kerestem a hazavezető utat. De eltévedtem, mély patakba, estem, melyben az erdő széléig részben úsztam, részben gázoltam, és így sok viszontagság utána helyes útra leltem. Azonban még egy kecskebak támadott meg, ezt egy gyorsan kirántott sövénykaróval legyőztem és elkergettem.

Még sohasem tapasztaltak rajtam az iskolában ily bőbeszédűséget, mint ez elbeszélésnél. Senkinek sem jutott eszébe anyámat megkérdezni, vájjon hazajöttem-e egyízben csuron vizesen és késő éjjel? Ellenben kalandommal összefüggésbe hozták, hogy egyike vagy másika ezen fiúknak bebizonyíthatólag iskolakerülő volt, ép abban az időben, melyet én jeleztem. Épúgy hitték nagy fiatalságomnak, mint elbeszélésemnek; ez különbeni hallgatagságom két égéből egészen váratlanul és elfogulatlanul folyt. A megvádoltakat ártatlanul ítélték el elvadult, gonosz fiatalemberekként, mint-hogy csökönös egyhangú tagadásuk és igazságos felháborodásuk és kétségbeesésük a helyzetüket még rontotta; a legkeményebb iskolai büntetésben részesültek, a számpadba kellett ülniök és azonkívül szüleik is elverték és bezárták őket.

Amennyire homályosan emlékszem, az okozott baj előttem nemcsak közönyös volt, sőt inkább meglepődést éreztem a felett, hogy a poétikus igazságosság leleményességemet ily szépen és láthatóan kikerekítette, hogy valami feltűnő történt, feltűnőt cselekedtek, szenvedtek és pedig teremtő értékemnél fogva. Egyáltalában fel nem fogtam, hogy tudtak a bántalmazóit fiúk ezért úgy lamentálni és rám annyira dühösködni miután a történet kitűnő lefolyása önmagától értetődő volt és én ezen ép oly kevésbé változtathattam, mint az istenek a végzetet. (Kellernek ezen utolsó magyarázata nyilvánvalóan inkább a felnőtt költő utólagos reflexiójának felel meg, mint a gyermek közvetlen érzésének.)

ezeknél más emberek hamis megvádolása. Ezen dolgokat eddig mindig egyszerűen rögeszméknek tartottak, melyek a bűnözés rögeszméjén, vagy az üldözési mánián, v. a hysterián, mánián stb. alapulnak, mi egyébként többnyire megfelel. A betegek meg vannak felőle győződve; a rögeszmék egyáltalában elmebetegségen alapuló kényszerjellegű autosuggestiók. De vannak esetek, mikor ezen önvádak tipikus suggestiv jelleggel bírnak és csak nagyon csekély szellemi abnormitással vannak összefüggésben. Magara figyeltem meg egy esetet (férfi), ki, valójában más által elkövetett, gyilkossággal vádolta meg magát és amellet csak nagyon kevésé volt melancholikusan hangolva. Néhány nap múlva helyes belátású lett és előadta, hogy az illető valódi gyilkosság nagy hatással volt reá; hogy röviddel ezelőtt a gyilkos orgazdájával közlekedett és hirtelen úgy rémíéit néki, mintha a gyilkosságot ő követte volna el; minden egyes körülmény, melyet amellet phantásiája kifestett, úgy jött neki elő, mintha maga élte volna át; meg volt győződve, és nem tehetett mást, mint, hogy a rendőrségre menjen és ott mindent bevalljon. Most tisztában van azzal, hogy ez mind pusztán csalódás, álomszerű volt. Hasonló M o n a k o w esete (önvád esete, elmeengesség és melancholia mellett 1885), hol egy beteg egy más által elkövetett gyermeköléssel vádolta magát, ámbár sohasem szült, sőt v i r g o volt.

Némely hystericanál és phantásiahazugnál hasonló állapotot találunk. Ezek az emberek másoknak és maguknak állandóan hazudnak, azonban tényleg képtelenek az átélt dolgokat a kieszeltektől tisztán megkülönböztetni. Félig vagy teljesen öntudatlanul csálnak és hazudnak. Psychologiaílag teljesen félreismerik őket, ha hamis előadásaiuknak a tudatos hazugságok értékét tulajdonítják. Ezek ösztön-hazugok; nem tudnak, csak hazudni, még ha kérve kérik is, verik vagy megvetik, a jóság és szigor minden elgondolható eszközeit alkalmazták, hogy a hazudozástól kedvüket vegyék, teljesen automaticé, öntudatlanul tovább hazudnak és a legostobább, leghaszontalanabb koholmányokkal bolondítanak. Ifjúságomban pontosan figyeltem meg egy ilyen szerencsétlen embert és hasztalan volt minden gyógy mód. Ezen autosuggestio tulajdonságát anyjától örökölte, kit sohasem ismert, mert néhány héttel születése után elhagyta. — Ezen esetekben szervi agy-, ill. szellemi hibával van dolgunk, mely egy habitualis beteges autosuggestio

tibilitással talán nincs minden rokonság híján. Ezen pathologikus szélhámósok főtünetét *pseudologia phantastica* névvel jelölhetjük (I. Delbück). A híres milliós-szélhámosnő, Humbert Teréz, véleményem szerint bizonyára ide tartozik.

14. §. A hypnosis simulálása és dissimulálása, Mindezek folytán minden értelmes embernek tisztában kell lenni azzal, 1. hogy ama hitetlen «esprits forts»-ok kijelentése, kik a hypnosit egyszerűen szédelgésnek nyilvánítják, a tények megvizsgálása nélküli korlátolt elfogultságon alapszik; 2. hogy azonban másrészt, miként az összes jobb kísérletezők tanúsították, a hypnotikus kísérleteknél pontos kritikára és önbírálatra van szükség. Mindenekelőtt minden hypnotisált gyöngé, szolgálatkész és a hypnotisáló szándékait kitalálni igyekszik, hogy neki engedelmeskedjék. De ez épen nem *simulatio*, hanem *suggestibilitas*, t. i. az agytevékenység plasticitása *dissociatio* útján. Emellett pontosan-meg kell figyelni a következtetéseket, melyek a hypnotisáltak altudatos viselkedése és feltudatbani előadása között uralkodnak, az amnesziát tekintve kell venni stb. és ép oly kevéssé «tudatos» simulálnak, mint «öntudatlan» automatának értékelni. Vannak azonban továbbá emberek, kik beteges szélhámósokodásból vagy hazudozásból a hypnosis tüneteit félig öntudatlanul simulálják. Ezek főbbhyire hysterikák, vagy a fent emiített hazugok is. Minthogy azonban ezen emberek, miként láttuk, hazugságaikat is elhiszik, ennél fogva hypnosisuk sem egészen reális, sem egészen simulált. Játszanak vele, *autosuggestiókat* tesznek hozzá, gyakran csak azoknak a sugallatoknak engedelmeskednek, melyek szeszélyüknek épen megfelelnek é. i. t. Minél fantastikusabb, *theatralisabb* a *suggestió*, rendszeren annál jobb ezeknél a siker. Ezek felette megbízhatatlan egyének. Némely iskola, különösen a *Salpétriére-i*, sajnos, azt a nagy hibát követte el, hogy ilyen egyéneket használtak fel kísérleteik alapjául. — De vannak más korlátolt emberek, kik azt hiszik, hogy csak azt akarjuk, hogy úgy tegyenek, mintha aludnának, kik «a kísérletezők iránti szívességből» simulálnak. *Bernheim* figyelmeztetett ezekre. De nagyon könnyű ezen tévesztés forrását önbírálat, pontosan felállított kérdések útján megtalálni. Másrészt vannak hiú gyenge emberek, kik utólagosan szégyenkeznek, hogy hypnotisálva lettek, és kik azt állítják, hogy si-

mulattak, pedig valójában jól voltak hypnotisálva. B e r n h e i m még különösen azon esetekre hívta fel a figyelmet, melyeket néhányszor én is megfigyeltem. Ha rájövünk, úgy rendesen elegendő néhány helyesen applikált suggestio, melyek őket az illetékes helyen, hamis kijelentésüknek önkéntes bevallására kényszerítik. Mások meg őszintén hiszik, hogy nem lettek hypnotisálva, minthogy nem amnestikusak. «Hogy nem akarták megkísérelni» a kart lebecsátani. Itt elég egy merész felhívás, hogy őket meggyőzzük: «Hát kísérleje meg teljes erejéből; megengedem; sőt kérem — de nem tudja.»

Ha egy hypnotisálttal szemben bizalmatlanságot mutatunk, úgy ezáltal, anélkül, hogy észrevennők, azt a suggestiót adhatjuk, hogy simulalt, és őt ily módon hamis simulálási vallomásra (emléktévesztés) ösztönözhetjük. Láttam ilyen klasszikus esetet, melyet egy bizalmatlan orvos létesített:

Egy hypnotisált, férfi, könyázva jött hozzám és megvallotta, hogy soha sem aludt, hogy ez mind tévesztés volt, hogy az összes túsúrákat megérezte, a posthypnotikus jelenségeket csak úgy követte el, hogy kedvemben járjon stb. Mellette állt az orvos, komoly ábrázattal, ki tőle ezt a vallomást (természetesen suggestiv kérdések útján és a legjobb szándékból) kicsalta. Színleg belementem, megleckéztettem, hogy szegyei je magát, amiért ilyen jellemtelen és erősen megígértetem vele, hogy ezentúl nekem mindig csak a tiszta igazságot fogja mondani, amit mély megindulással megígért. Bármily megható volt a jelenet, mégis egész határozottan tudtam, hogy nem simulalt, mert mélyen volt hypnotisálva, teljesen somnambul volt; arckifejezése a hypnosis alatt és ébredéskor olyan volt, melyet nem lehet simulálni. Ígérete és a kibékülés után az orvos jelenlétében azonnal újból hypnotisáltam. Azután a kéz érzéketlen voltát suggeráltam. A két első túsúrást mégis érezte és hypnosa alatt jelezte is; a továbbiakat azonban már absolute nem érezte, tagadta is, hogy valamit érezne, és a többi suggestiók ép úgy sikerültek, mint azelőri. Felébredése után előadta, hogy két túsúrást érzett. A többiekéről semmit sem tudott, ámbár a számos későbbi túsúrást mélyebb volt az elsőknél. Ezzel a hypnotisált meg volt nyugtatva és az orvos jobb belátásra téríve.

V o g t. O s z k á r még a következőket teszi hozzá (F o r e l, Hypnotismus 3. Aufl.):

«Ily simulatio vallomások természetesen autosuggestiókon is alapulhatnak.» Ezen esetben a befolyásolás bizonyos foka van feltételezve, melynél legfőljebb múltó amnesia van jelen. Legyen szabad itt két esetet közölnöm.»

«1. Patiens, egészséges idegzetű, a második ülésben somnambul Néhány parancsot posthypnotikusan pontosan végrehajt. Patiensnek távozása előtt a végrehajtott parancsok felől amnesia lesz suggeralva. Beteg az orvost teljes amnesiáva! hagyja el. Három nap múlva beteg vissza tér és kijelenti, hogy nem lett hypnotisálva. Hogy mindenről tud. A parancsokat csak az orvos iránti szívességből téliesítetté. Az amnesia nem volt tartós; ebből a körülményből támadt az a képzet, hogy nem volt hypnotisálva. Egy új hypnosis meggyőzte a beteget.»

«2. Egy autosuggestiókra nagyon hajlamos orvos hypnotisálva lesz. Somnambul. Posthypnotikus hallucinatio és a parancsnak posthypnotikus végrehajtása prompté sikerül. Betegnek, ki álmatlanság miatt szenved, egy korty vizet kell nyelnie és azután azonnal elaludnia. Felébredés után beteg kételkedik, hogy aludt amellett teljesen amnestikus. A nap folyamán szűnik az amnesia. Este már teljes kétségben van afelől, hogy egyáltalában hypnotisálva lett. De miután a lehetősége nincs kizárva egy korty vizet nyel, de nem alszik el utána. Ettől fogva erősen meg van róla győződve, hogy egyáltalában nem lett hypnotisálva.»

Látni való, hogy az ámítások két utóbbi kategóriái nem okoznak komoly nehézségeket, míg az első (hysterikus egyének és kóros szédelgők), a valódi hypnosissal való kibogozhatlan keveréke miatt gyakran egyáltalában nem tisztázható. Még csak bizonyos célból való önzetlen simulatio maradna. Ez olykor előfordul és kezdetben megtéveszthet, mert, mikor valakit először hypnotisálunk, az ellenőrzéssel elővigyázatosaknak kell lennünk. Azonban a simulans megkoczkáztatja, hogy tényleg hálóba kerül, v. i. hypnotisálva lesz, ha szerepébe magát jól beleképzeli. Ha ezt nem teszi, úgy a gyakorlott kísérletezőt nem fogja sokáig megtéveszteni. Amellett a dolog egy meglehetősen együgyű tréfa értékével bír, melyet kevesen követnek el, legkevésbé a betegek, kik gyógyulást keresnek, sőt ezért az orvost megfizetik.

A Berliner klinische Wochenschrift 1890 nov. 17-iki 46.

számában Prof. Fr. F u c h s (Bonn) «Die Komoedie der Hypnose» czimmel egy «külföldi mester» hypnotikus demonstrációról igen furcsa, gúnyos satirát írt és azt hiszi, hogy egy somnambult simulansnak leplezett le. Előadásából, hogy az 11. professor «gyógyszereknek zárt üvegekben való távolthatásának fontos felfedezését» követte el, valamint a kísérletek hihetetlen kritikanélküliségéből, melyet tapasztalt, következtetve aligha tévedek, ha az ill. mester és professorban Dr. Luys-t (Paris) sejtem. Ha prof. F u c h s a hypnotismust tényleg csak Luys által ismeri, úgy bírálatát nem tarthatom teljesen helytelennek. De abból, hogy Luys az agyanatomiában époly kritikanélküliséget tanúsított, rostrendszereket írt le, melyeket csak ő látott és melyek kétségkívül nem léteznek stb., nem szabad azt következtetnünk, hogy az agyanatomia szemfényvesztés. Mégis körülbelül ez a végkövetkeztetése prof. F u c h s -nak a hypnotismust illetően.

Érdekesebb prof. F u c h s -nak az a kísérlete, hogy bebizonyítsa, miszerint egy feddhetlen fiatal ember, kit K r a u s e Bonnbán nyilvánosan hypnotisált, komédiázott.

F u c h s ezt a fiatal embert később ellenőrzés czéljából maga hypnotisalta. A hypnosis előtt — természetesen anélkül, hogy tudatában lett volna, de mégis igen határozottan — mindenféle suggestiókat adott neki, melyeknek bekövetkezéséből simulatióra vélt következtetni. Pl. behatóan megmagyarázza neki, hogy a hypnosisban a nervus radiálist fogja nyomni és hogy akkor a hozzátartozó izmok össze fognak húzódni, tényleg azonban mozgásokat mutat neki, melyek a nervus medianus innervációja által létesíttetnek. Ezen az ébrenlétben behatóan adott suggestio azután a hypnosisban természetesen pontosan véghezvitetik. De F u c h s felkiált: Le van leplezve! Simulatio! stb. Azután a fiatal embernek szemrehányást tesz «simulatio»-ja miatt és végül vallomásra bírja (újából suggestiv kérdések útján), hogy «tálán a hypnosisban, anélkül hogy tudatában volna, komédiázik». Hogy a fiatal embernek tisztességes visszavonulást engedjen», tehát tisztán humanismusból, nem erőszakolt prof. F u c h s teljes vallomást. Ho»gy ilyet, ha akart volna, épugy mint a főntebb általam citált orvos, retroactive suggeralhatott volna, az kétségtelen. Azonban-daczára prof. Fuchs látszólagos leplezésének, kétségtelen, hogy a fiatal ember még sem simulált.

Végül prof. Fuchs egy blepharospasmusnak elektromos árammal való suggestiv gyógyításnak igen szép esetét hozza föl saját praxisából és amellet maga is hangoztatja (teljesen úgy mint mi!), hogy nem az elektromosság, hanem a képzet idézte elő a gyógyulást.

Igazán mulatságos és egyúttal tanulságos, hogy prof. Fuchs leírása elejétől végig egy általa természetesen nem szándékolt, de mégis minden részletében találó megerősítése a suggestiv tanának és époly erős elítélése a Charcot-féle iskolának (leginkább természetesen a Luys-féle elvakultságnak).

15. §. A suggestió jelentősége. Az immár elmondottakra utalva elmondandóinkat rövidre foghatjuk. A suggestió első jelentősége *psychologikus* és *psycho-physiologikus*. A psychologusnak természettudományos kísérleteszközt nyújt, melynek ecidig ilyen formában hiányát érezte. És milyen csodálatosan finom és változatos reagens az, melynek segítségével a lélek összes tulajdonságai a logika, ethika, aesthetika legfinomabb árnyalatáig befolyásolhatók és modifikálhatók (1. alább Vogt. 0., valamint Dr. Naef dissertációjának amnesia esetét).

Közelebbi vizsgálatnál a suggestió lelkünk associatív és ekphoráló dynamikájába való beavatkozásnak mutatkozik. Dissociál, ami associálva volt, és associálja azt, ami nem. volt associálva. Főbeavatkozása azonban gátló, vagy pályanyitó és a latensen associált (altudatos) engrammeomplexumók dissociálása. A hypnotisálnak dissociált nagyagydynmikája a gyengeség, a «hypotaxia» állapotában van, szemben a hypnotisálónak jól concentrált és associált dynamikájával, melyét az érzékszervek utján ráoktroyál. Tevékenysége plasztikusan kormányozható, a suggestióhoz többé-kevésbé ellenállhatlanul kell alkalmazkodnia. Ezen alárendeltségnek oka azonban nem a hypnotisálónak egy különös erejében rejlik, hanem a legyőzöttség, Hl. a befolyásoltság érzésében, meggyőződésében a hypnotisált részéről. A normális alvás alatt mindannyian a hypotaxia, a gyöngeség, a dissociáció állapotában vagyunk, mindannyian összetévesztjük gondolatainkat (álmainkat) élményekkel. Ezért oly előnyös a suggestió részére az alvás. Alvás alatt még az erősebb agynak is engedelmesskednie kell a különben gyöngébb, de most ébren lóvó és

ennél fogva erősebben associált agy sugestióinak. De ha egyszer valamely A lelket (agyat) ily módon egy másik, B, erőteljesen befolyásolt, úgy az emlékezet után, mely azt a meggyőződést teremti meg, hogy B léleknek megvart a képessége az A lélekre hatni, egy későbbi B általi befolyásolhatóságra való dispositio megmarad. Azonban valójában A lelkének (agyának) tevékenysége az, mely a hatalmas suggestióhatásokat véghez viszi. A B lélek csak a totem-kevesbbé pontosan és tetszése szerint kormányozza, vagyis dissociációra, associációra, gátlásra, vagy legerősebb ekphor'ára ösztökéli. Az oroszlanok és elefántok szelidítése hasonló folyamatokon alapszik.

B csak az A-nál meglevő dynamismákat használja fel, melyek az A léleknek sajátos módján dolgoznak és B suggestióinak csak azért engedelmessé válnak, mivel B-vel szemben associált összközponiosításra többé képtelenek és saját erejük tudatában nincsenek. A dynamismait ennél fogva B suggestiói mindinkább meg lepik és azok mind automatikusabban engedelmessé válnak ezeknek — legalább kezdetben.

Teljesen hasonló jelenségeket találunk az embereknek egymásra való hatásában a politikai életben, a társadalmi életben általában. Megtaláljuk őket a vezérkolompoknál úgy a gyermekek között, valamint az állatoknál, bizonyos profétáknál, törzsfőknél, a fehéreknél a négekkel szemben, l. Napóleon és Bismarcknál Európával szemben, az embernél a háziállatokkal szemben, egyáltalában a győzőnél a legyőzöttel szemben, úgy az embereknel, mint az állatoknál. Sőt hasonló idegjelenségeket a rovaroknál (hangyák*) is észlelhetünk, mikor kevés kisebb hangya merész rohama után nagyobb és erősebb állatok hatalmasabb tömege ellenállás nélkül és bátoratlanul megfutamodik, gyáván elhagyva különben oly gonddal nevelt lárváit és bábjaikat. Ez is eklatáns suggestióhatás. Csakhogy ezen analógiáknak, bármily csábítóak, nem szabad nagyon szó szerinti jelentőséget tulajdonítani. Ezek épen csak a n a l ó g folyamatok.

Mindenekelőtt nem szabad valamely embernek józan okokkal való valódi befolyásolását suggestiónak neveznünk. Azon

*) Forel, Formis de la Suisse 1864. 316. l. és: Die Preussischen Fährigkeiten vier Ameisen. München, E. Reinhardt. 1901. 37. l.

ban minden lehető átmenetfokokozatok léteznek ezen behatásoktól egészen a teljes altudatos valódi suggestióhatásig.

A suggestiónak történelmi és ethnologiai jelentősége sokkal nagyobb, semmint hiszik. Prof. Dr. Stoll Ottó kitűnő munkájára utalok: *Suggestion und hlypnotismus in der Völkerpsychologie*, Leipzig, K. F. Köhlers Antiquarium 1894. (2. Aufl. 1904, Leipzig, Veit & Co.). Hatásai az összes népeknél, az összes kullurfokokozatoknál mutatkoznak, és különösen a vallásnál és mysteriumoknál játszanak kiváló szerepet. Stoll ezt minden kétséget kizáróan mutatta ki. Phylogenetikusan az alacsony népeken át egész az állatvilágba követhet)ül:

Háborúban és forradalmak alkalmával a suggestió nagy szerepet játszik. így pl. a francia forradalom alkalmával suggeralt, egyébként derék embereket tigris módjára gyilkolni láttak (septembriseurs), kik tetteiket később lelkük mélvéből bánták.

Egy csodálatos történelmi eset, hol autosuggestiv hallucinációk világtörténelmi szerepet játszottak, Jeanne Darc az orleansi szűz esete. Dr. Zürchner Josef innek ezsn jelentőséges tárgyú munkájára utalok (Oswald Mutze kiadása, Leipzig 1895). Meggyőződésem szerint Jeanne Darc gen;alis és erkölcsileg érzékeny hysterica volt. Hallucinációi nem elmezavaron alapultak, hanem folytonos autosuggestiókon, melyeket vallásos és hazafias exaltatói sugalltak, és a hadvezérek befolyásolása által Franciaország felszabadítására vezettek, viszont a «boszorkánytól» való rettegés által suggeralt angolok megfutamodtak.

Praktikusan fontos a suggestió, miként már láttuk, az orvosi gyógyászat terén. Szokások keletkezését és elhárítását erősen befolyásolhatja.

A suggestió padagogikus jelentőségéhez értünk. Aki a suggestiót meg nem értette, megijed ennek gondolatától. De aki teljesen megértette, két módon fogja a páthológiában értékesíthetni. — Pro primo symptomatikusan (tünetileg), úgy szólván orvosilag, hogy rász, ártalmas szokásokat, pervers jellemtulajdonságokat legyőzzön. Itt a therapeutikus hypnosis módjára kell alkalmazni, is miként ennél, arra kell ügyelni, hogy nem a végletekig, hanem csak amennyire sükséges, értékesítsük; minden módon arra kell törekedni, hogy az

eredményt helyesen megindított autosuggestiók útján tartóssá, önmagát tovább fejlődővé tegyük.

Pro secundo azonban a suggestió, más nézőpontról tekintve, a paedagógia és a fejlődéstörténelmi psychologia egyik legérdekesebb problémájává lesz.

Mindenki tudja, hogy vannak tanítók» szülők, nevelők, kik a gyermekekkel azt teszik, amit akarnak, míg mások épen az ellenkezőt érik ei, és csak engedetlenséget és ellenszegülést aratnak. Ez egyesegyedül azon alapszik, hogy a gyermekek előbbi esetben öntudatlan suggestiohatás alatt állnak, utóbbi esetben ellenben nem. Ismételt ügyetlen intések, a nem respektált (pl. atyai) tekintély miatti jajveszéklés vagy szidalmazás, affectusok, különösen haragnak tehetetlen mutatása, szóval saját gyöngéinek leleplezése tudvalevőleg oly dolgok, melyek a gyermekeknél engedelmetlenséget, ellenmondást és a neveléssel szemben ellenszegülést létesítenek. — Aki ellenben az engedelmességet magától értetődőnek, elkerülhetlennek, tanait vitathatlannak odaállítani érti, semmi mást nem tesz, mint ösztönszerűleg suggeral; neki ösztönszerűleg engedelmeskednek. Ezen módszer túlságig fokozása, különösen folytatása ennek a gyermekek későbbi koráig azon veszélylyel jár, hogy a tekintélyhitet, az önnállólanságot neveli. Kellő időben és kellő helyen az értelmes vitatkozó szellemét kell segítségül venni. De ha egyszer m e g é r t e l l é k, hogy a gyermekeknél ama szellemi hatások és ellenhatások nyitja a suggestió helyes alkalmazásában van, úgy a paedagógia tudatosan és rendszeresen fogja használni tanulni, szemben az eddigi öntudatlan és rendszertelen alkalmazással, és ebből igen nagy hasznóir húzhat. Mindenekelőtt az iskolában a szeretet lelkesedés, az érdeklődés felkeltése után a gyermekeket az iskola részére fogják suggeralni, épugy miként a hypnotisáló betegeit a maga részére nyeri meg. Ebben rejlik azon eredmény titkának egy része, melyet az új reformiskolákban Dr. Lietz Ilsenburg-Haubindában, Dr. Reddie Abbotsholme-ban valamint Zuberbühler és Frei Glarisegben (Svájc) felmutatnak, míg a régi iskolai rendszer a tanulókat ellenkezőleg az iskola és tanárok ellen suggerálja.

Hogy tisztában legyünk a suggestió paedagogikus értékével, mindig szem előtt kell tartanunk, hogy az ember jelleme életének minden pillanatában két componens-complexum: az

öröklés és szerzés rezultansa. Rendszerint azt a hibát követik el, hogy mindent ezen erőkomplexumoknak csak egyikéből vagy másikából akarnak levezetni. Az öröklött haHamok természetesen a mélyebb, szívósabb erőket képezik; de ezek is hol mélyebben, hol kevésbé mélyen vannak mint hajlam örökletesen fixálva és utóbbi esetben következetes nevelő-(alkalmazkodó) behatások útján annál eredményesebben legyőzhetők, melyek ismétlés segélyével szokásokká vagy secundár automatismákká» válnak. Itt a suggestió beavatkozhat és eredményesen hathat.

Most a suggestió fontos társadalmi vonatkozására kell utalnunk. Bár általában tudják, hogy a jó erkölcsöket a rász társaságok elrontják, hogy fiatal emberek különösen könnyen korrumpálhatók; ismerjük a sajtó, a divat, a «közvélemény», a gúny, a vallásos és politikai fanatizmus, a rász re gények stb. hatalmát. Mégis túlbecsülik a «szabad akarat» a «szabad emberek» képességeit ezen tömegsuggestióval szembeni védekezésben. A viszonyok pontosabb és mélyebb kutatása mihamar megismerteti a nagy többség rettenetes gyöngeségét ilyen suggestióhatalommal szemben. Vajon milyen a szegény leány helyzete az alattomos raffinált csapdákkal szemben, melyeket az iparszerű kerítők segítőtársai a csalás, csábítás, pénzszükség, alkohol és terrorizmus összes pszichológiai emeltyűinek gondos alkalmazásával neki állítanak? Milyen az állítólag souverán nép választónak helyzete a pályatévész-tett existenciák tendenciózus lármájával és a gyakran rendszeres ferdítéseivel szemben, kik magukat legtöbbször újságírók képében a világ erkölcsbiráivá tolják fel, valamint a politikai klikkek machinatióival szemben? Nagy szemtelenség néhány jelszóval párosulva, és nem a józan érvek, még csak a tiszta igazság sem, suggerálják tudvalevőleg a nagy birkacsordát a legjobban, és ama néhány józanabb, önállóbb» embernek, kik a vezérürüt nem akarták követni, koppan az álla. Hozzájárul az erőszakosoktól való félelem, kik a tömegeknek imponálnak. Vájjon mikor fog az egészséges emberi erkölcs ellensuggestiója az erkölcstelen, a pénz hatalomtól megvásárolt politika és irodalom, valamint avult vallásos mysticismus bomlasztó suggestiói fölé kerekedni? Egyébként mindezen esetekben a suggestió nem az ő valódi, tiszta formájában hat, hanem különböző, többé kevésbé tudatos, félremagyarázott észokokkal,

de mindenekelőtt érzelmekkel és indulatokkal combinálva, úgy hogy ama különböző elemek többnyire nehezen különíthetők el.

16. §. A suggestióhatás lényege. Az, amit psychologialag a suggestióról tudunk, egyrészt a tudatos sphaeraban, másrészt a megfigyelt motorikus, vasomotorikus és hasonló reakciókban folyik le. De hogy áll a dolog a physiologiával összefüggésben, vagyis miként történik ez élettanilag, ama altudatos mechanizmusokban, melyek a suggestiót a hatásával összekötik, amelybe a hypnosis csak sporadikus associatióknak feltudatos folyamatai útján enged homályos és részleges, de mindig csak subjectiv és ennélfogva psychologikus bepillantást az altudatok tartalmába?

Az agyanatomia eredményein felbuzdulva M e y n e r t, Wernicke, Münk, Exner, Sachs és mások megkísérelték az agy neurokymjainak mechanikáját, melynek synthetikus introspectióját az öntudat jelképezi, elképzelni. Ez utóbbi tartalma az előbb megmagyarázott okoknál fogva mindig csak hézagos marad. Csakis a physiologia mint az okoknak zárt lánczolata képesíthetne bennünket a lélekmechanismus tanának felállítására. Csakhogy még hiányzik általában az élet mechanizmusának kulcsa. Mégis megkísérelhetjük azokat approximative analogkövetkeztetések útján élettanilag megmagyarázni. Nézetem szerint Vogt O s z k á r kísérelte meg legsikeresebben az agydynamika magyarázatát. Ezt a következőkben óhajtom kivonatossan közölni.

Vogt Oszkár hypothetikus nézetei*) a hypnotismus lényegéről és psychologiai jelentőségéről.

Vogt ezen kiváló művében constellatió alatt az egész agymechanismusf érti, amely valamely psychologiai folyamatnak felel meg. A constellatió a tudatos és öntudatlan (altudatos) folyamatoknak resultansa. A tudatos izgalomnak úgy a minőségét mint intensitását befolyásolja. Sőt a körzeti ingerek jelentőségét a tudatos izgalom minőségét illetőleg sokszorososan felülmúlja assimiláló tevékenységében. Ily dolgokon alapszik a szabad akarat látszata.

Terminologiailag V o g t parallelismust tételez fel, azon-

*) Vogt Oszkár, Zur Kenntniss des Wesens und der psychologischen Bedeutung des Hypnotismus. Zeitschrift für Hypnotismus 1895-96, Lelpzig, Ambrosius Barth.

ban a monistikus azonosság és nem a dualismus értelmében értelmezi.

Valamely vasomotorikus úton feltételezett kikapcsolás folytán a tulerós körzeti ingerek túlérzékeny öntudatjelenségek helyett tehetetlenséget idéznek elő. Minőségi és mennyiségi pszichologiai megkülönböztető képességünk a physiologikus különbségek passiv tudatossá válásán alapul (ezzel V o g t az azonossági elmélet hívének vallja magát).

A hol öntudatjelenségek lépnek fel, (S e m o n homophoniája; v. ö. S e m o n : Die mnemischen Empfindungen) azonnal synthetikus folyamatokra tendálnak, úgy hogy az ember már fiatal korától kezdve már csak összetett psychikus jelenségekkel bir. Az öntudattartalom egyes elemeinek egyidejű izgalma associációjukhoz vezet, melyeket a gyakorlat megrögzít. Valamely psychologikus synthesishez a homophon rögzítés egy első foka szükséges. A további rögzítés feltételezi a megismerést és a még további a reprodukálóképssséget, ismételt ekphoria utján. Vannak simultan és successiv associatiók.

«A s s i m i l a t i ó» alatt W u n d t azt a tényt érti, hogy az ember egész emlékbeli lélektani terén már többé egyáltalában nem isolalt érzések, hanem csak olyanok fordulnak elő, melyek emlékképek együttes izgalmával vannak associálva. Ezért minden ismétlés alkalmával ugyanazon képzetel változó új elemek vegyülnek, melyek ennél fogva sohasem teljesen azonosak (pl. a rózsa képzete).

Ennél fogva W u n d t assimilatiója körülbelül ugyanaz! jelenti, mint S e m o n homophoniája. Ami a sokszor ismét ekphoralt engrammcomlexumokban azonos vagy csaknem azonos, az homophon synihetikusán lesz assimilálva; ami ellenben felismerhető különbségeket mutat, mint differentialis (Semon) ködszerűvé válik, vagy versengésbe jut. Minél bonyolultabbakká, összetettebbekké válnak az ismételten ekphoralt engrammcomplexumok associatiói, annál több a differentialis és ennél fogva az egész kép annál ködszerűbb lesz. Ezen ködszerűség fokától függ az abstractió foka. Mégis megmaradnak az agyban az éles (concret) engrammcomplexumok mint componensek a magasabb, ködszerűbb, elvontabb synthesisek mellett. A következő fogalomsorozatban, mely a legelvontabbtól a legconcretebbig halad: világegyetem, energia, anyag, élőlények, állat, kutya, az én házórző ebem, ez az imént lá-

tott kutyám (vagy: a jó, az emberi jóság, egy jó cselekedet, mentés, H. M. gyermek megmentése A. K. által) agyamban az imént látott kutyám momentán engrammcomplexuma önállóan és élesen eonerete van még, és azonkívül mint a sorozat összes fogalmainak alkatrésze. Az introspectiv öntudategységnek (synthesis). minden ekphöfia alkalmával mint reális azonosság az azonosnak homophon együtthangzása (az assimiláció) felél még egyremegy, vájjon ez inkább concret vagy inkább elvont. De az összetétel oly fajtájú, hogy kutyám mostani nézésénél is a sorozat többi elvont complexumai homophonikusan részben együtthangzanak.

A psychikus synthésis alapelve tehát az, hogy sohasem keverednek össze synthetikusárt az Öntudatelemek teljes complexumai, hanem egyes elemek egymást csak fődik. A reproductióhoz tehát az szükséges, hogy valamely associatio annyira rögzítve legyen, hogy egyes elemei egészében izgalomba hozhassák (ekphorálhassák).

Erősen dissociabilis embereknél az élénk phantasiaképek minőségileg az eredeti, az érzékingertől kiváltott érzéshez közelebbálinak

A képzet intenzitása az egyes elemek izgalmának infert-sitásátót függ, ellenben világossága (Lehman) azoknak extensifásától, vagyis az egyidejűleg izgatott elemek számától. Ezek ennél fogva különböző dolgok.

Továbbá valamely egyének psychikai energiája hasonló táplálkozási feltételek mellett egy constanst képez. Ez pl. anyvit tesz, hogy nem vagyunk képesek intensiv fogfájást érezni és egyúttal egy színdarabot intensiv figyelemmel kísérni Az egyiknek intenzitása feltételezi a másinak gyöngülését.

Az associatiók, az energiatörvénynek megfelelően, mindig a legkisebb ellenállás irányában begyakorolt sorrendben folynak. Ahol nem úgy lenni látszik, ott az ok altudatos.

A figyelmet Vogt következőleg magyarázza: Az a központ, melynek anyagcseréje fokozódik, működési ingereket kap azon központoktól, melyeknek anyagcseréje csökken. Tényleg mérhetlenül több körzeti érzékinger érkezik az agyhoz, mint amennyi appercipiálódik (féltudatosan érezve lesz). Ez a számos, a nagyagyba érkező neurokym mind odavezet-tetik, hol már. erősebb izgalom van, mely ezáltal még jobban fokozódik. Ha két központ egyforma izgalomban van, úgy

megfelelőleg osztódnak el az érkező neurokymok. Ha A centrum egyedül van erős izgalomban és kívülről egy másik B centrumhoz érkezik hirtelen egy neurokym és azt erősen izgatja, úgy az összes neurokymok B»hez vezetnek és A központ izgalma csökken. Így térítődik el a figyelem A tói B felé. Illúziók hasonló módon támadhatnak. Várunk pl. valakit Már most zörejt hallunk és azt hisszük, hogy a vártak lépteit halljuk. A nagy várakozás az ismerős léptek emlékképét olyanmilyre erősítette, hogy az a valóságos zörejjel assimilálódva túlszíneződik és homophónia útján illúziót kelt.

Ezek a megfontolások V o g t o t á régi Schiff-féle rendszerhez vezetik vissza, hogy a neurodynamikus gátlásoknak alapja izgalomenergiák eltérítése, mélyek másfelé történő vezetéseknél compensatiójelenségeiként fogandók fel így a hatás minőségét nemcsak az izgalom helye, hanem intenzitása is befolyásolhatja. F r e u s b e r g pl. azt találta, hogy a kutyánál a penis gyenge izgatása erectiót idéz elő, ellenben az erigált penis erős izgatása annak petyhüdését, de egyúttal egyik végtagmozgás reflectorikus izgalmát idézi elő. Ez onnan van, hogy a torlódott erősebb izgalomenergia egy része az erectiós centrumból irradiál és így részben a reflektorikus végtagizgatási központhoz érkezik. De minthogy az utóbbi könnyebben izgatható, az egész neurokym most már odatér és a penis petyhüdtté lesz. Hasonló tények számos sorozata támogatja továbbá Vogt nézetét, mely az attentionalis intenzitásfokozódást odavezetett neurokymok általi pályanyitásra vezeti vissza.

V o g t a továbbiakban H e r i n g nézetét fogadja el, mely szerint az összes psychikus jelenségek, tehát a mozgások is, körzeti ingerek által váltódnak ki, és hogy tisztán központi eredetű mozgás nincs. H e r i n g kimutatta pl., hogy egy agyától megfosztott béka teljesen nyugalomban marad, ha összes hátsó gerinczagygyökeiket átvágta. Hogy azonban a körzeti neurokymok a központi idegrendszerben melyik utat választják, természetesen a pillanatnyi constellatiótól függ.

A dissociatiók a szokott normális éberségtől eltérő constellatiók; a könnyű kritikanélküliségtől az álomig az ös&zes átmenetek lehetők.

Az izgathatóság leszállása, amit gátlásnak nevezünk, rendszeren nutritiv természetű.

Az anyagcserecsökkenés kimerülést okoz, úgy hogy a

dissimilatlo az assimilatiót felülmúlja. Az agyanaemia, mely az alvásnál mindig jelentkezik, hasonló folyamatot okoz, azonban az elfáradástól (dissociatio) jön létre. A dissocialt álomban a neurokym egy központban torlódik, épen amaz anaemia következtében, ami az associált ellenképzet támadását akadályozza és az álom intenzitását fokozza.

Az alvás theoriája. Már ezen könyv harmadik kiadásában kimutattam azon theoriák elégtelenségét, melyek az alvást kimerülési anyagok (tejsav, Preyer) felhalmozódására akaiják visszavezetni, vagy, mint Kohlschlüter, az alvás mélységét az ébresztéshez szükséges inger intenzitásával mérhetni vélik. Miként az álmok korábbi ismerői (Maury és mások) kimutattam, hogy az agy kimerült lehet, anélkül hogy aludnék, alhatik, anélkül hogy M voína merülve, és hogy gyenge ingerek ébreszthetnek, hot erős ingerek nem ébresztenek; röviden, hogy az alvás, bár a kimerülés által elősegítve, kétségtelenül egészen másképen alkalmazkodott suggestiv mechanizmusokkal függ össze. V o g t már most igen szellemes nézetet fejt ki, mely lényegileg ezzel egybehangzik, de a továbbiakban a physiologikus viszonyokra van tekintettel.

Láttuk, hogy a központok izgalma hozzávezetés útján növekszik, ha más még erősebb izgalmak nem hatnak eivezeiöleg. Vannak különös központok, mindenekelőtt a musculus orbicularis oculi zárását létesítő reflexcentrum, melyeknek izgalma odatendál, hogy az elalvásnál fellépő neurodynamikus folyamatokat kiváltsa. Ha a nagyagykéreg kimerülés folytán csökkent izgalomban van, úgy a neurokymok ama központokhoz vezetnek. Azonban associatio, suggestio stb. által is izgíthatók ezek és idézhetik elő ezáltal az alvást. De még fontosabb a vasomotorikus reflexközpont, melynek izgalma az agy fokozódó anaemiáját létesíti, ami nehézkességet stb. és alvást létesít. Mosso kétségtelenül bebizonyította, hogy az alvással agyanaemia együttjár. Hogy ez azonban ekphoraló reflexúton és nemcsak kimerülés útján idézhető elő, bizonyba a megfigyelés, bizonyítja .mindenekelőtt a,hypnotismus. Ennélfogva egy ilyen vasomotorikus központ feltétele direct postulatum. Hiszen, hogy a fokozott tevékenység hyperaemiával, a csökkent ellenben anaemiával jár, életünkben általánosan uralkodó törvény. De csakis ama teltevés segítségével nozható ama törvény az alvás tényeivel összhangba. Ennek

támogatására Vogt számos bizonyítékot sorol fel. Így érthető már most, hogy a vetkőzés, a hálószoza, egy ásitónak látása, a szokott óra és hasonló érzések és képzetek az alvási képzetet idézik elő és ezzel az alvás reflexközpontjaira elősegítőleg hatnak, a szemhéjakat zárásra bírják és az agyanaemiát megindítják. Sőt gyakran elegendő egyetlen visszaemlékezés, gomioJataásociatió egy korábbi alvással, hogy ez a hatás azonnal előálljon. Ezáltal teljesen érthető az alvás gyors létesítése suggestió útján. Sőt mi több! Az alvás aktusa és annak oka nem is szükséges, hogy az alvó tudatára jusson, mert az alvás «kormányzó pontja», mely felé a neurokymok áramlanak, nem az alvási knp hanem a subcortikalis alvási központ.

Az alvásnak tevékenység-nyugalma helyrehozza a kimerült nagyagyat, ha ilyen esetleg előfordult. Ezáltal ingerelhetősége újból fokozódik és újból több neurokym vezetetik hozzá; az anaemia csökken és lassanként felébredünk, hacsak valamely inger az ébredést erősebb neurokymvezetés útján hirtelen nem létesíti.

Mindenekelőtt a nagyagykéreg az, melynek ingerlékenysége alvás közben csekként. Az alvás (elfáradás) kezdetén tudvalevőleg motorikus megnyilatkozásokhoz mutatkozik tendencia (valószínűleg a reflexivek egyszerűsítése folytán). Ama egyszerűsítés magasabb fokánál, működésképtelenség előtt az u. n. katalepsia, a flexibilitás cerea áll be, melyben a végtag az adott helyzetben megmarad. Az ébrenlétben az összes constellatiók láncszerűen vannak foglalkoztatva. Ha az attentionalis kényszer a kart nem tartja emelt helyzetben, akkor a neurokym másutt használódik el és a kar leesik. Ezzel szemben az alvásban a kéregingerlékenység csökkenésének egy foka létezik, amidőn az érkező neurokymok nem képesek eléggé az asszociatiós pályákra kisugározni és ennél fogva a centripetális pálya direkt végpontján torlódnak. Itt az izomérzék izgalma már csak motorikusán, de fokozottan nyilvánulhat. Vogt különböző valószínűségi okokból feltételezhetni véli, hogy ez a jelenség cor ralis és a katalepsiát (passiv helyzetek rögzítése) létesíti.

Ez a kataleptikus állapot — az időt tekintve — a mély alvás és az ébrenlét között fekszik, tehát az ébredés előtt és az elalvás után. Többnyire kimutatható a rendes alvásnál, de,

egyéntől függően, különböző hosszú ideig tart; a merevség foka is változik. Liébeault kimutatta, miképen lehet ezt a normális alvásnál a kar ismételt emelése után előidézni.

A következő stádium a teljes pettyhüdség állapota, melyben a neurokymok a kortikális izomérzékenységet sem bántják és a subcortikális központokba húzódnak vissza.

Nézete megerősítése céljából Vogt felemlíti Bubnoff, Heidenhain és Janet kísérleteit, melyekből a katalepszta és a hysterikus anaesthesia cortikális természeté kiténik.

Az álomban az eszmetársulások passiv természetűek és az érzés (Vogt ezt a kifejezést mindig az észlelés helyett is használja) subjectiv jellemét kapja. Az önkényes gondolkozás megszűnik és a képzetek közötti összefüggés lazább; az elalvó velük szemben mindinkább passivabb. Ebből subjectiv eszmetűnés egy neme keletkezik, mely azonban valójában gondolkodásgátlásnak (Aschaffenburg, Kraepelin) és lassított eszmelefoyasnak felel meg.

Vogt polemizál velem, mert én az alvás alatt megszakítás nélküli álmat tételezek fel és azt hiszi, hogy az a tény, hogy a legmélyebb alvásból felébresztve álomlánczolatok közepette találjuk magunkat, semmit sem bizonyít, amennyiben ez oly gyorsan folyik le, hogy az álomlánczolat kezdete a felébresztés pillanatában indulhat meg. Megfigyeléseim -ellentmondanak ezen magyarázatnak, mivel a felébresztés hirtelensége túl nagy volt, hogy oly sok álomlánczolatnak tényleg annyi időt engedjen, és az ébresztőzörej megfordítva gyakran az álomláncz végével kapcsolódott. A «nemálmodás» subjectiv kijelentéseire a rendszerint meglevő amnesia miatt semmit sem adhatunk. Egyébként be kell vallanunk, hogy teljes értékű bizonyítékokat, legalább manapság, alig szerezhethetünk. De feltétlenül állítom, hogy a «nemálmodást» lehetetlen bebizonyítani.

Az álomban többnyire könnyen ingerelhető associatiók folynak le, amelyek bennünket azelőtt sokat foglalkoztattak (vasúti kalandok, vizsgák stb.; én pl. gyakran azt álmodom, hogy újból mint assistens vagy igazgató az elmeegógyintézetben működöm). Ez az agykéreg csökkent ingerlékenységének következménye. Azonban hozzáteszem, hogy gyakran szövődnek bele sajátos associatiók az altudatos lánczolatokból az álomalakulatba.

Kétféle fajta álom van:

a) A közönséges, teljesért dissocialt, diffus álmok.

b) A somnambulismus körülhatárolt álmai, melyek korlátozott öntudatnak vagy monoideizmusnak felelnek meg. Itt a neurokym egy bizonyos területen torlódik. Úgy szólván részleges ébrenlét van az általános alvás alatt jelen. Sőt ezen különleges téren fokozódik a perceptio és gondolkodás, úgy az értelmesség (világosság), mint az intenzitás tekintetében. A hasonló jelenség további figyelemmel kísérése mellett az általános ébrenlétben részleges alvás is létezik (1. fejebb IV. fej. 10. és 11. §§.)

Ennélfogva alvásközben a kéreg ingerlékenységének csökkenése egyenlőtlen. Ebből megérthető, miért tudnak kis ingerek ott ébreszteni, ahol az erősek ezt a hatást nem érik el, ha neurokymja épen az ingerlékenységében kevésbé csökkent associatiót éri. És így részleges ébredés is állhat elő, mialatt az általános alvás folytatódik. A hypnotikus rapport ennek az esete. Az általános agyanaemia meggátolja az irradiatiót és a lokálisan ébresztett öntudatelemeket a torlódott neurokymok nagyon erős izgalomba hozzák. A systemátikus részleges ébredés öntudatállapota ugyanaz mint a somnambul álmé.

Vogt a továbbiakban az a és b-éle álmok nagy különbségét mutatja ki. A P félékben az álmok teljesített rendes cselekedetekkel kapcsolatosak. Az efélékben ellenben a legkomplikáltabb cselekedeteket álmodjuk, de azokat nem hajtjuk végre. Ennek a diffus dissociáció az oka, mely a mozgási képzetek rendezett sorrendjét nem engedi érvényre jutni. A cselekedet az öntudat előtt hirtelen jelenik meg, de létrejövetelük feltételeinek átugrásával. Másképp van az a Méléknél, hol az egész lokálisait, működésbelileg elszigetelt lánczolat az érzéktől az agykéregig és az agykéregtől az izomig teljesen rendezetten folyik le.

Vogt kimutatja továbbá, hogy a somnambuloknál gyakran (nem mindig) az erkölcsi associációk normálisan kapcsolva maradnak és bűnös feltevésekkel szemben ágaskodnak, míg a közönséges (a) álmokban többnyire teljesen erkölcstelenül gyilkolunk, lopunk stb.

Nem ritkán folytatódik a megkezdett cselekvéslánczolat az elalvás után (a kocsis elszundikál és tovább is hajtja a lovakat). Magam is mint diák elaludtam az unalmas előadások

alatt és amellet tovább írtam, sőt álmaim töredékét is leírni kezdtem.

Érzelmek. Vogt szerint az érzelmek a rendes hypnosis létesítése szempontjából jelentőség nélküliek, ellenben nagyjelentőségűek a hysterikus hypnosis és az ijedtségi hypnosis létesítésénél.

Az érzelmek többnyire mint az intellectualis elemek kísérőjelenségei (érzeshangulat) lépnek fel. Hangulat alatt az érzelmek collectivállapotát énjük az időegységben. Hangulathelyzet alatt a kedély dispositióját vagy tendenciáját nevezik, hogy ilyen vagy amolyan intellectualis elemek fellépésekor ilyen v. amolyan hangulattal reagáljon.

Érzelmeinket a térben nem lokaliszálhatjuk Ebből Vogt miként Lipps azt véli következtethetni, hogy nem az érzésekből származtathatók le. Ezt az okot azonban nem tartom helytállóknak, mert tisztán intellektuális abstractiók is vannak, melyek magukban véve térbelileg nem lokaliszálhatók (mondjuk a függés vagy a hangmagasság fogalma) és mégis az érzésekből származtathatók le.

Az érzelmek az öntudatban elemieknek tekintendők, de valószínűleg bonyolult neurokymok synthesisén alapulnak. Míg Höffding és mások az érzelmeknek csak két alapminőségét, jó és rossz kedvet, tételezi fel, addig Wundt 3 ellentétes minőségpárt fogad el, u. m. 1. jókedv—roszkedv; 2. Izgatás—gátlás; 3. Feszülés—elernyedés (elsülés).

Vogt kísérletei egy kiválóan alkalmas, hosszú idő óta begyakorolt személylyel az ellentétes érzelmek két élesen különböző sorozatait derítette ki, melyek a hypnosis korlátozott öntudatállapotában élesen előtérbe lépnek és analyszálhatók:

1. Kellemes—kellemetlen.
2. Felemelő v. derítő v. könnyítő—elernyesztő v. lehangoló.

Ezen sorozatok közül az első hedonistikusnak, a másodikat sthenikusnak nevezi Vogt. Megfelelnek Wundt első és második minőségpárjainak. Míg a nyomás és fájdalomnál mind a két sorozat körülbeül párhuzamosan haladt, az ízlés és szaglásnál ez kevésbbé.. a hallásnál pedig egyáltalában nem volt így. Az utóbbiaknál inkább fordítva proportionalisak voltak.

Vogt igen nagyszámú kísérleteiből kitűnik, hogy az intellektuális elemek (érzések) leggyöngébb tokai teljesen in-

differensek (érzelem-színezés nélküliek). Valamivel magasabb foknál kéj-színezés jelentkezik» mely azután növekszik nagyobb intenzitásnál csökken ismét a kéj és egy másik indifferens pont tűnik fel, melyet nagyobb intenzitásnál rossz érzés követ. Sőt a fájdalomérzésnél is létezik egy alsó kéjküszöb, egy «kellemes fájdalom», ámbar a fájdalomérzés, amint Frey kimutatta, a nyomásérzéslől minőségileg különbözik, amit Vogt is megerősít. Hasonló a sthenikus sorozatra is áll.

Amidőn nem közvetlen érzésekről, hanem azoknak képzet utjání reproducióról van szó, akkor természetesen az intellectualis elemek a velők korábban associált hangulatszínket keltik.

Az emotionalis elem fenmaradása az associált intellectualis elem eltűnése után kimutatható. De természetesen csak az öntudatos térről van szó, és altudatosan az intellectualis elem még fenmaradhat. Ha sikerül az intellectualis elemet megint tudatossá tenni, erősödik az érzelem. V o g t n a k szép kísérletei tehát azt mutatják:

1. Hogy az érzelem, legalább az öntudatban intellectualis elemét túlélheti.

2. Hogy az érzelmek az intellectualis substratum nélkül is tudatossá válhatnak.

Azonban utóbbi is csak a feltudatos psychikus sorozatra (introspectiv sorra) nézve áll; altudatosan mindig kíséri a physiologikus folyamat.

Minden érzelmet ideges ingerenergiának elvezetése kísér á trans- és subcorticalis pályákon és valamivel később támad, mint intellectualis substratuma. Ennélfogva az érzelmek nyilvánvalóan az ideges ingerenergiák levezetésprocessusainak psychikus paralelfolyamatai. Az identitastheoria nyelvén azt mondjuk, hogy az érzelmek az ideges ingerenergiák levezetés-folyamatainak introspectióját képezik. Minthogy ilyen levezetések az összes agyterületeken lefolynak, az érzelmek számára nincs agyközpont.

Vogt ebből azt következteti, hogy minden érzelem akaratot tartalmaz, vagy, hogy az akarát az érzelmek utján nyilvánul és az érzelemtől nem különbözik. Vogt munkája sajnos még befejezetlen maradt. De megmutatja az utat, miképen lehet a hypnotismust psychologiai kutatások céljaira

alkalmazni és világos betekintést nyújt a psychologia és agy-physiologia viszonyának egész kérdésébe.

A suggestiomechanikát illetőleg Vogt műve III. kiadásában a következőket hozta fel:

«Minden, az egyes neuron izgékonyágát csökkentő elvezetést közönségesen gátlásnak nevezünk. Az eszmetársulás útján a psychikus egyensúlyt feltételező gátlásról van szó. Egy hysterikus motorikus gyengeségről panaszkodott. Dynamometrikus szorítása volt bal — 97. Azt mondtam, hogy hiszen az elégséges. Ettől kezdve a legerősebb nyomás csak 50, az átlagos csak 28 volt. Mi történt? A kéznyomási mozgásképzet és a motorikus gyengeség képzete közötti pálya az utóbbinak centrumából kiinduló izgalom által erősebben vezetővé vált. A mozgásképzet centrumába érkező neurokym egy részéi ezen pálya elvezette. Az ellen kezőjét is meg tudtam figyelni. Egy psychopatha azon hypochondrikás képzelődésben szenvedett, hogy nagyon gyenge. Ez a képzet elvezetés útján a kéznyomást annyira hűdítette, hogy jobbjá csak — 55, bal — 65-öt nyomott. Ébersuggestióban már most az illető kar teljes anaesthesiáját létesítettem. A kéznyomás természetesen 0 lett. Már most annyi érzést suggeraltam, hogy a teljes mozgékonyággal bírt. Nyomása most az ízületekben fellépő tompa érzés mellett $j = 115$, $b = 120$. Az első suggestióval lokálisait dissóciációt létesítettem. Egy nekem kedvező constellatió folytán ez a dissociáció, Vagyis az elvezetés megszűnése a második suggestional a hypochondrikus képzet számára fenmaradt: ezen centrum és a mozgásképzeté közti pálya még nem vált újra vezetővé, vagy más kifejezéssel, a hypochondrikus képzet egyelőre még feledve volt. A magasabb centrumok «gátolják» továbbá egy neurokymrészt*) ilyfajta elvezetése útján az alacsonyabbat. Ott, hoi az elvezetés működési vagy szervi elváltozások folytán lehetlenné lett, a most már alacsonyabb centrumon áthaladó neurokym motorikus kisülése intenzitás és gyorsaság tekintében növekszik.»

«A gátlással ellentétben valamely centrum izgalmának fokozódását, neurokymoknak kü-

*) Nagyon ajánlatos, hogy a tovahaladó idegizgalmat addig is, míg lényegét nem ismerjük, egy egyáltalában nem praejudikató kifejezéssel, minő a neurokym (F o r e l: Gehirn und Seele I. Aufl. 1894) jelöljük.

lönböző pályákon való hozzávetés folytán, izgalomnövésnek vagy pálya nyitásnak nevezzük (E x n e r). Egy embernek azt suggeralom, hogy homloka meleg. Ez a suggestió könnyebben fog sikerülni, ha kezemet egyúttal homlokára teszem. Mert a kéznek a homlokra helyezése folytán az érintésérzékenység megfelelő centrumát izgatom. Ez most már a korábbi egyidejű izgalmak folytán a melegérzékenység megfelelő centrumával jól vezető pálya útján össze van kötve. Ezt az utat követi a homlok érintése áitaf előidézett neurokym és hat pályanyitólag.»

«Ily módon keletkeznek az összes gátlások és pályanyitások, a melyekre az összes ideges folyamatok lefolyása így a suggestió jelenségek is, visszavezethető Ilyen gátlások és pályanyitások megfelelő alkalmazásában rejlik a hypnotisáló művészete, ilyfajta befolyásolás utóhaisaiban a további eszmetársulásra a dressura lényege.»

«Nézzük pl. a katalepsia mechanikáját! Egy hypnotisalt embernek felemelem a karját. Ez most ebben a helyzetben marad. A passiv mozgatással egy megfelelő mozgásérzést létesítettem. A megfelelő mozgásképzet centrumából elvezető associatióspáiyák a hypnotikus dissociatio folytán vezetőképesekké váltak. Ennélfogva a passiv karmozgás folytán keltett neurokym lényegileg az illető mozgásképzet centrumából centrifugalisan vezető pályát követi és így a passive adott karállásnak megfelelő izomösszehúzóaszt létesíti. A hypnotisalt — ha csak hypotaktikus állapotban van — „azt érzi, hogy a kar hirtelen, miután a magasba lett emelve, merev lesz/ Ezen esetben B e r n h e i m passiv katalepsiája áll előttünk. Az activ mozgástól abban különbözik, hogy a mozgásképzet itt az eszmetársulás, az akarat, jelen esetünkben azonban egy külső inger által lett előidézve. A „passiv katalepsia» mindig ott lép fel, ahol a mozgásképzet kellőleg dissociált, másrészt azonban még kellőleg izgatható. De ha az álom oly mélylyé vált, hogy maga a mozgásképzet külső inger által kellőleg többé már nem izgatható, akkor passiv katalepsia többé már el nem érhető.„A mozgásképzet ingerlékenységének megfelelő csökkenését észleljük a hysterikáknál, kik egyik v. másik végtagjukban a megtartott kinaesthesia mellett az érintésérzékenységüket elvesztették. Ilyen végtagok az ébrenléiben paretikusak és hypnosis alatt nehezen tehetők kataleptikus

sokká. A mozgásképzetek izgalmánál ugyanis számos pályanyitó és gátló komponens jött tekintetbe: ezek között az érzékszervek centrumától a tulajdonképeni izomérzékhez haladó pályanyitó inger nagy szerepet játszik.»

«A még nem kellő disszociáció v. a mozgásképzet csökkent izgékonyága esetén más pályanyitó ingerekre van szükség. Itt elsősorban a verbalszuggesztio jön tekintetbe. A felemelt kar petyhüdtlen leesik. De mihelyt azt parancsolom: „A kar most merev! érezhető a megfelelő izomösszehúzó mozgás megindulása. Az eszmetársulás pályanyitó befolyása úgy a kar passiv mozgásával valamint a verbalszuggesztioval tovább kapcsolódhatik, amit monoideizmusnak nevezünk. Hypnotisálok egy egyént. Magasra emelem a karját. Az visszaesik. Felébresztem. Most jelenlétében egy másik egyént hypnotisálok. Itt a katalipsia azonnal beáll. Az első egyén második hipnózisában itt is sikerül a katalipsia létrehozása. Ekkor a katalipsiának Bernheim-féle, activ eleme áll előttünk. Az egyénnél a passiv karmozgás érzékével kapcsolódott az a képzet: a kar tartása ebben a helyzetben a hypnotisáló akarata; nekem azonban azt kell tennem, amit ő akar. A második egyénnél a hypnotisáló által létesített katalipsia látása az első egyén agyában a hypnotisáló képzelete és a megfelelő mozgásképzet között vezető pályát létesített, Ha a hypnotisáló most az első e. ünél emeli a kart, úgy egyidejűleg élénken lép fel a hypnotisáló képzelete. Ezen képzet centrumából ingerek vonulnak a mozgásképzeti centrumához. Az eszmetársulás emellett egyre bonyolultabbá, az akaratlagos mozgásokat megelőzőhöz egyre hasonlóbbá válhat, úgy, hogy az egyéntől nem vehető rósz néven, ha azt nyilvánítja: hogy csakis a hypnotisáló kedvéért tette.»

«Az összes bonyolult szuggesztioknál, különösen az éberszuggesztioknál, a monoideizmus általi pályanyítás nagy szerepet játszik. Ez avrapportot is megfosztja titokzatosságától, hja az anya vagy az orvos legnagyobb lárma daczára'is tovább alszik, de azonnal felébred, mihelyt a gyermek kiált, vagy az ápoló kopogtat, úgy ezen jelenségekben, miként a rapportnál, csak a korábbi pályanyítások által fokozott ingerlékenységgel van dolgunk.»

«Fentebb a gátlásokat összes activitásuktól megfosztottuk. Ezek másfelé fellépett elvezetések kiegyenlítés-tünetei.

Magától értetődik, hogy itt csak azokra a gátlásokra (Wundt-féle neurodynamikus gátlások) gondolunk, melyek az ideges» folyamatok direkt eredményeit Jelképezik. Emellett, többszörösen egymásba kapcsolódva, előfordulnak gátlások (Wundt-féle vasomotorikus gátlások) az éilenállás fokozódása folytán a vezetékekben, kifáradás vagy változott anyagcsere következtében. Amennyiben azonban neurodynamikus és nem nutritív gátlásokkal van dolgunk, meg kell tudnunk állapítani még a másfelé keletkezett elvezetést, suggestióknak pályanyitó oldalát is.

«Vizsgáljuk ennek okából az ébersuggestióban előidézett negatív hallucinációt. Azt a suggestiót adom, hogy felébredés után láthatatlan vagyok. Az eredmény nagyon különböző. Azonban az elvezetés és gátlás között mindig megállapítható a parallelizmus. Minél nagyobb a gátlás, annál nagyobb az elvezetés is.»

«Egyik egyén úgy lát engem, mint máskor, de nem ismer meg: dissociáció létesült a primär és secundär identifikáció között, az optikus emlékkép centruma és a fogalomcentrum között. Ez a dissociáció régen elő van képezve, korábbi izgalmak folytán van előidézve és azóta latens, immár felkeltett emlékkép. Suggestiómnak pályanyitó befolyása azt a dissociációt előtérbe idézte. Egy napon — hogy lehetőségét adjam — kísérleti egyénem, mikor egy probléma felett elgondolkozott, elment mellettem anélkül, hogy megismert volna. Ekkor hozzámentem és azután beszédközben constataltuk, hogy nem ismert meg. Abban az időben, mikor ez egyén velem találkozott, a tárgyalt probléma centrumából ingerek mentek az összes elvezető pályákon: így az optikai centrumhoz is. Jogos az a feltevés, hogy minden ideges centrum direkte vagy indirekté össze van kötve az összes többivel). Az optikus centrum összes elvezető rostjai közül ebben a pillanatban ennél fogva természetesen a probléma centrumához vezető associációs rostok legkönnyebben izgathatók. A neurokym nagy része, melyet az én látképem előidézett, ezen pályára lett elvezetve. Ennél fogva az én személyem fogalomcentruma nem jött keltő izgalomba hogy tudatossá váljon. De továbbá a meg nem ismerés képzete egy ízben a beszélgetés által az én személyem fogalomcentrumával és aztán e problémáéval egyidejű associatio útján össze volt kapcsolva. A meg nem

ismerés képzete továbbá a probléma centrumán át az optikai centrummal össze lett kötve. Ha most a hypnotisalnál személyem meg nem ismerésének képzetét kellő erővel felkeltem, úgy a probléma centrumán át személyem optikai centrumához pályanyitó izgalom halad. Az ide érkező neurokym, melyet személyem a látóideg útján előidézett, ily módon elvezetődik, anélkül, hogy a rendes pályára kellő erő jusson, hogy itt tudatos parallelfolyamatokar előidézzen. A secundar identificatio elmarad. Azt vethetnék ellene: az egyén akkor, mikor elgondolkozva ment, semmiféle látásbenyomásokat sem azonosított másodlagosan. Miért nem identifikálja csakis az én személyem által most keltett benyomásokat? Az ok kétféle pályanyításban rejlik. Abban az időben az azt követő beszélgetésben az én látképemet élénk izgalomba hoztam. Ennélfogva a probléma centruma és az én látképemé között bensőbb associatio létesült, mint a többi optikai centrumok között. És továbbá, mikor azt a suggestiót adtam, hogy engem nem lát, épp úgy, miként azelőtt a megpillantáskor, élénken idéztem elő az egyénben személyem képzetének optikai komponenseit. Midőn most az izgalom a probléma centrumán keresztül az optikai centrumhoz jutott, a legvezetőképesebb associatiós rostok természetesen legnagyobb részét maguk számára foglalták le. De ezek közé tartozott elsősorban közvetlen előrement izgalomok folytán a személyem centrumához vezető pálya. Ez a pálya — mely máskor mellékes jelentőségű — most egyelőre főpályává lett. Személyem látképe egy időre a szokásos associatiótól meg lett fosztva: épen pályanyítás folytán dissociálva lett. Hogy emellett mellékesen az optikai centrum más részeihez jutottak neurokymrészek, bizonyítja az, hogy érzékokon suggestiók még könnyebben sikerülnek. Csak meg kell kérdezni az egyént, vajjon megismeri-e még ezt a személyt vagy azt a tárgyat: immár ez gyakran elegendő az illető tárgy optikai centrumának az elvezető rendszerrel való összeköttetéséhez. Hogy emellett ez könnyebben történik oly objectumok esetén, melyek személyemmel szűkebb vonatkozásban állnak, természetesen ismét oly pályanyításokon alapszik» melyek akkor keletkeztek, mikor személyem látképzete izgalomba jött. Azt vethetnék talán még ellenem, hogy Ilyen kedvező előzmény a legtöbb kísérletnél hiányzik. Igaz. De erre nincs is szükség. Mi mindannyian elmentünk már ismer-

rősök mellett, anélkül » hogy megismertük volna őket. Már most az a képzet, melylyel egyénem a kísérlet idején személyemről bír, lényeges komponensként egy előtte ismert emberét tartalmazza: így hát a pálya mégis meg van; csak erősebbé kell tennünk.»

«Minden suggestiv úton előidézett disszociáció, miként az imént részletesen tárgyalt, korábbi vezetékviszonyok, korábbi constellatiók előtérbe jutásán alapszik. Az egyén eddigi élményei folytán ennél fogva adott esetben a disszociáció formája és ezzel a suggestió felvetése össze van kötve. Amelyik hasonló eset a legkevésbé latens, a legkönnyebben izgatható: az fog most az öntudatba előlépni, és pedig oly élénken, hogy a hypnotisált abban az időben megélni véli. Így egy másik hypnoisálnak ködössé lesz a szeme, minthogy nála ismerősök meg nem látásának emléke félhomályban legkönnyebben volt izgatható. Egy harmadik vaknak mondja magát. Nála a nemlátás képzete a legerősebben a vakság képzetével volt asszociálva. Ez azonnal élénk izgalomba jött. Mint componenseinek egyike az optikai centrumban azok a vezetékviszonyok léptek előtérbe, melyek a fekete korábbi érzetének feleltek meg. A fekete centruma az odaérkező neurokymok oly nagy részét absorbeálta, hogy a többiben nem létesíthettek többé öntudatra jutó izgalmakat»

«Az itt képviseli elv helyességének bizonyítására hysterikáknak még két példáját akarom felhozni.»

«Az egyiknek a fenti suggestiót adtam. Én eltűntem, de a környezetet még látta. De nagyon hamar izgatott lett, ijedten szaladgált ide-oda és kiabált: hogy ismét beteg lesz, már nem képes gondolkozni; mindent vörös színben lát. Beteg aztán, miután helyrehoztam, anélkül hogy az emlékezéstől megfosztottam volna, elmondta, hogy betegsége így kezdődött, hogy többé semmit sem látott, hogy szemei előtt minden tárgyan összefutott; hogy ezt eddig elfelejtette, de most ismét észébe jutott.»

«Egy másik beteg bénultan és némán került a klinikára, így találták az utcán. Egy napon, miután a tünetek elmúltak, a teljes anaesthesia ébersuggestióját adtam neki. Ez sikerül és beteg megfelelőleg paralytikus. Minthogy az arczkifejezés elváltozását látom, megszüntetem a suggestiót. De már késő. Beteg most mereven, a környezetet meg nem ismerve, némán

máskál Hypnotisalom és tisztánlátást emlékezéssel suggerálok nela Beteg aztán előadja, hogy azt hitte, hogy az utcán fekszik. Tehát az akkori rohamra való emlékezés lett felidézve.»

«A gátlásoknak másfelé történő pályanyitásokra való visszavezetésével azonban megmagyaráztuk a hypnotisalt részéről jelentkező összes suggestiók subjectív kiegészítésének további mechanikáját, különösen a pozitív és negatív hallucinációk közötti állandó kölcsönös viszonyt (v. ö. 84. o.)»

«Ha így az összes suggestiójelenségeket egyoldalú pályanyitásokra vezetjük vissza, akkor kell, hogy ez a legfontosabb suggestió, az alvás tekintetében is érvényben maradjon. Az újszülöttnél az alvást bizonyos alacsony agycentrumoknak chemismustól függő dynamismái, lényegileg valószínűen vasomotorikus jelleggel, váltják ki. Ezen reflektorikus álmat bizonyos, az öntudat fokozódásával, (a nagyagy fejlődésével párhuzamosan) erősebben fellépő érzések előzik meg: fokozódó testi és szellemi nehézségek és különösen, valószínűleg főként a musculus orbicularis oculinak reflectorice kiváltott lassú összehúzódása folytán előállott érzése a szemek nehézségének. Ezek kölcsönös pályanyitások útján mindinkább egy complexummá, az alvásképzetté associalódnak. Ha később egy inger folytan az érzések egyike lép fel úgy a többiek követik, amennyiben az izgalom a jól vezető pályákra terjed. További egyidőbeli associációk pályáösszeköttetést létesítenek az alvásképzet és az alvást kiváltó alacsony centrumok között. Ez a pálya lassanként oly jól vezetővé lesz, hogy végtére az alvásképzet az, mely az alvást kiváltja. Az alvásképzet suggestív izgatásával aztán egy általános, az anyagcsere változásától feltételezett dissociatiót idézünk elő. így teremtünk pályanyitás útján a további pályanyitások hatásai számára kedvező alapot.»

«Ily módon az alvásképzet teljesen motorikus jelleget nyer. De ez az általános agymechanikai fejlődéstörvénynek csak egy speciális esete. Hasonló módon fejlődtek az összes akaratlagos mozgások az önkéntelenekből, amennyiben a reflex utón kiváltott mozgások érzései kiváltó képzetekké, akaratimpuzusokká váltak. Abban a tényben tehát, hogy ez a fejlődésfolyamat tovább haladt, semhogy boncztni ismerete-

ink alapján fel volt tételezhető, ebben a tényben okadatolva volt az a kétely, melyet kezdetben némely suggestióeredmény-nyel szemben tanúsítottak. Ezek, pl. a bélperistaltika, a vaso motorok és a mirigyelválasztások befolyásolása, ma minden kétségen felül állnak. Már affectusoktól való függőségük is centrumaiknak a nagyagygyal való összeköttetésükre mutatott rá. A suggestió tana bebizonyította, hogy ama tompa, alig tudatossá váló érzések immár gyengén motorikus képzetekké váltak. Itt messzeható bepillantásra nyílik alkalom nagyagyunk további fejlődése, a reflexmozgásoknak az intelligentia alá növekvő alárendeltsége szempontjából.»

Dr. Vogt O. kívánsága az, hogy theoretikus fejtegetéseinek hypothetikus jellege megőriztessék, amit itt kifejezetten hangsúlyozunk.

Claparède Ed. az «Archives des sciences physiques et naturelles de Genève 1904» (Mars)-ban egy «Théorie biologique du sommeil»-t nyújt, mely lényegében a mienkkel azonos és melyet következőleg foglal össze:

«Le sommeil n'est pas la conséquence d'un simple arrêt de fonctionnement; il est une fonction positive, un instinct, qui a pour but cet arrêt de fonctionnement: ce n'est pas par ce que nous sommes intoxiqués, ou épuisés, que nous dormons, mais nous dormons pour ne pas Têtre.»

Claparède itt csak körülírja, amit ebben és a XIV1 fejezetben (suggestió az állatoknál) mondtunk. Magától értetődik, hogy ha» az alvás egyrészt active és suggestive v. auio-suggestive áll be (sőt akaratlagosan megindítható) és másrészt az agyneuronok regeneratiója ill. assimilatiója céljához, alkalmazkodott, az állatoknál phylogenetice automatikus-ösztönszerű úton kellett kifejlődnie.

A suggestióhatás teoriáját ill. még prof. Lips (Zur Psychologie der Suggestion), Dr. Döllken Zur Physiologie der Hypnose) és Dr. Köhler F. (Experimentelle Studien auf dem Gebiet des hypnotischen Somnambulismus) munkáit akarom még említeni, melyek mind nagyon értékesek és érdekesek és Vogt O. egyéb munkái mellett a Zeitschrift für Hypnotismusban jelentek meg. Azonban ezek Vogt magyarázat-kísérletein túl nem terjeszkednek.

Suggestió és elmezavar. Hysteria.

Az elmebetegek az összes emberek között átlag a legkevésbé suggestibilisek; súlyos elmebetegek többnyire egyáltalában nem suggeralhatók. Ebben az összes tapasztalt hypnotisálók egyetértenek. Ez talán onnan van, hogy az elmebetegek agyában a beteges gátlások vagy pályanyítások oly intenzitást érnek el és oly egyoldalúak, hogy suggestió útján többé nem disszociálhatók. És ha egy elmebeteget mégis sikerül hypnotisálni, úgy, a legtöbb gyógyszer-suggestió hatástalan vagy csak átmeneti hatású; legkevésbé hatnak azok, melyeket a rögeszmeképzetekkel szemben alkalmazunk. Egy tébolyodott, X. asszony, pl. Y. asszonynak képzelte magát. Tudtam hypnotisálni és sikerült alvást, étvágyat, sőt posthypnotikus hallucinatiokat eredményesen suggerálni. De midőn a hypnosisban a legnagyobb erelylyel kijelentettem, hogy most immár jól tudja, hogy ő X, és nem Y. asszony, hogy az utóbbi nézete ostoba rögeszme volt, amely felett most már csak nevetni lehet, a hypnotikus alvásközben mindig (vagyis ameddig ezt állítottam) tagadólag rázta a fejét, csakhogy nekem bebizonyítsa, hogy ezt a suggestiót nem acceptáita

A suggestiónál a hypnotisált nagyagyával, mintha műszer volna, dolgozunk. Az elmebetegeknél e műszer működése meg van zavarva; ezért megy a dolog rosszul. Az elmebetegeknél előforduló eredménytelenségek egyike a legjobb bizonyossága annak, hogy a hypnosis ereje a hypnotisált agyában és nem a hypnotisálóéban rejlik,

A hypnotismusnak a szellemi zavarokhoz való viszonyáról azonban oly sok hamisat állítottak és minden alapos megfigyelésalap nélkül, csupán felületes állítások folytán oly sok tévtant kolportáltak, hogy érdemes vele közelebről foglalkozni. Nem tudjuk eléggé hangsúlyozni, hogy a suggestibilitás a normális emberagy egyáltalán normális tulajdonsága.

Láttuk, hogy ezzel szemben Charcot iskolája a hypnosist a hysteria egyik alakjának akarta megjelölni. Csakhogy a hysteria betegség, és pedig az agy működési rendellenessége. Charcotnak a hysteriáról szóló tanába sok helyes megfigyelés mellett sok tévedés is belekerült, amelyek az ő

«somatikus» fogalmaival összefüggnek. Az én, Bernheim-mal egyetértő nézetem szerint a «zones» és «points» hystérogénes, a hysteriaának állítólag pathognomonikus összefüggése az ovariumok izgalmi állapotaival, a tipikus hemianaesthesiák stb., mind műviék, vagyis oly tünetek, melyek, miként a hysterikák összes tünetei, azáltal fixálódnak, hogy velük foglalkozunk. A hysteria az agynak dissociatív gyengesége, mely beteges autosuggestibilitást tart fenn és minden fajta, többé-kevésbé múló, működészavarokra való hajlamosságot, a lokálisait fájdalom vagy görcstől, a lokálisait anaesthesia vagy bénulástól a legáltalánosabb elvezavarig, létesít. Mindezen hysterikus zavarok könnyen fixálódhatnak és éveken át fennmaradhatnak. Bár gyakran még aztán is gyógyíthatók. De vannak bizonyos átmenetek is a mulékonyabb hysterikus idegzavaroktól az idült súlyos neurosisokig.

Ide tartoznak mindenekelőtt a kényszerképzetek, a phobiák, a dadogás (beszédphobia) és számos sexualis perversiók (I. alább). A hysteria továbbá sokszor combinálódhatik valódi psychosisokkal (vesaniák); és pedig úgy, hogy a hysterikáknál valódi vesaniák keletkeznek. Ez az eset össze nem tévesztendő azzal, hol a valódi psychosis külső jelenségeit (katatonra, mánia, hallucinosis stb., sőt pseudoparalytikus jelenségek) hysterikus autosuggestiók utánozzák.

A valódi hysteria többnyire, szervi baj és mint ilyen, t. i. az agynak abnormis jellemtulajdonsága, gyógyíthatatlan; csak a tüneteket gyógyítjuk, de nem a szervi dispositiót. Mindenesetre létezik szerzett hysteria is, mely az agy nem kímélése és kimerülése folytán keletkezhetik és a neurasthenia*) confusus fogalmába megy át. A peripherikus idegrendszer izgalmai az agyra való visszahatás útján szintén létesíthetik. Ezt egyáltalában nem akarjuk tagadni. Ezek az esetek többnyire gyógyíthatók. Egyébként minden lehető keveréke létezik» a könnyebb és nehezebb dispositióknak és «ideges» (t. i. agyi) constitutióknak szerzett károsodásokkal.

A psychopáihologia számtalan jelenségéből tudjuk, hogy fogalmaiba pszichologiai vagy psychophysiologiai fogalmaknak

*) A «ne»rasthenia» szóval minden lehető és lehetlent, a paralysis progressivától, a paranoia és melancholián át a hysteriáig jelölnek; ezen zavarfogalom alapját azonban a hypochondria képezi.

csak pathologiai erősödősein, gyöngülésein vagy qualitativ változásain alapulnak. Ennélfőva mi sem közelfekvőbb, mint a hysteriát is kórosan fokozott suggestibilitásnak nyilvánítani, amint azt Möbius tette, amennyiben joggal hangsúlyozta, mint szoktak a hysteriáknál a tünetek képzetekből keletkezni. Magam a hangsúlyt inkább a kóros autosuggestibilitásra helyeztem, minthogy a legtöbb és legsúlyosabb hysterikák inkább autosuggestibilisek mint suggestibilisek.

De Ringier*) a hysterikáknak két relatív kategóriáját joggal különböztette meg, 1. igen nagyfokú autosuggestibilitással és idegen suggestió általi csekély befolyásolhatósággal, 2. idegen suggestió általi magas befolyásolhatósággal. Ezen kategóriákra, melyeket Ringier a suggestiv theraphia alapján állított fel, vissza fogunk térni, mivel egyéb területeken visszatükröződnek. Ringier 1. kategóriájának esetei többnyire Olyanok, melyeknél súlyos emotív traumák (Breuer és Freud eltolt indulatai) már közreműködnek és megfelelő altudatos kóros automatismákat képeztek.

Mindig tetézték paradox orvosok, kik azt mondták, «az összes asszonyok többé-kevésbé hysterikák». Ebből, valamint a hypnosisnak a hysteria egy részjelenségével való Charcot általi identificációjából immár következik, hogy a hysteria fogalmának körülhatárolása a normális állapottal szemben mindig nehézségbe ütközött.

Imént azokról az esetekről szóltunk, hol a hysteria hatalmas dissocibiliíása mellett nemcsak autosuggestiók képződnek, hanem «eltolás» által indulatok az altudatosban psychikus (emotív) sebeket hagynak vissza, melyek aztán lassanként phobiákat, kényszerképzeteket, dadogást stb. létesítenek. Ilyen zavarok éveken át, majd a teljes életen át fennmaradhatnak és végtére mégis csoda módjára gyógyulhatnak, amint azt egy súlyos 25 éven át tartó paraplegiánál Wetterstrand jóvoltából láttam és amint azt a psychanalysts bizonyítja.

De ne engedjük magunkat a látszat által félrevezetni. Ezek az esetek tényleg a valódi hysteriához tartoznak, te-

*) Erfolge des Hypnotismus in-der Landpraxis, München 1891, Lehmann.

kintet nélkül arra, vájjon férfiakra vagy nőkre vonatkoznak. Másként áll a dolog a valódi kevert alakoknál. Ha ilyen egyéneket gondosabban tanulmányozunk, akkor náluk súlyos; psychopathiák vagy psychosisok elemeit találjuk, minők erkölcsi defectusok, erethikus kedélyállapotok, izgékony gyöngegség, jóformán a psychosisok hatása alatt álló csökevényeit vagy elemeit a nagyási hóbortnak vagy az üldözési mániának félig belátással, constitutionalis panaszvágy vagy melancholia, hypochondria, stb. stb. A pathologikus autosuggestibilitas jelensége kétségtelenül kórosabb, mint a pathologikus suggestibilitásé. Minden lehető indulatot és észlelést autosuggestiókká változtat, melyek azután az ok (észlelés, indulat) eltolása útján igen könnyen maradandóan dissociative hatnak, a «félreagálást» vagy újraassocialást megakadályozzák és így a kóros jelenségeket állandósítják, ujjakat hozzáfűznek és végtére gyakran olyanynyira összetett u. n. «komplexumokat» (Bleuler, Frank) képeznek, hogy végül ebből még gyógyíthatatlan psychikus zavarok is támadhatnak (1. VII. fejt.).

Ezen esetek útján a súlyos psychopathiáktól a relatív tiszta hysterián át a normalitáshoz átmeneti sorozatot állítottunk fel:

Ezen a téren azonban nem léteznek vonalak és síkok. Számos constitutionalis psychosis átmenetet mutat a normálishoz, melyeken a histeria nyoma sincs.

A szerzett hysteriánál rendszerint mégis egy legalább szervileg paedisponalt egyénnek szerzett kórosan-hysterikus reakciójáról van szó, amit a gondos anamnesis rendszerint igazol. Egyébként a tulajdonképeni «neurasthenia»-val (alias hypochondria, más psychosisok stb., hacsak nem kezdődő paráísis progressiva) is úgy vagyunk. Ezek is ritkán a «szellemi tuleröltetés» következményei, hanem rendszerint öröklött praedispositiók, összekötte psychikus traumákkal vagy kimerüléssel stb., úgy hogy B e a r d «új felfedezése» régismert kórképeknek főként ujranevezése.

Ha szabadna ezen immár tulhosszu revueből némely következtetést vonnunk, úgy ezek a következők:

1. A hysteria pathologikus t ü n e t k o m p l e x u m vagy s y n d r o m a .

2. Ez a tünetkomplexum öröklött hajlamon nyugszik. Azonban szerzett okok teszik activvá. Az öröklött hajlam nagyságá-

tól vagy továbbfejlődésétől függően erősebb vagy gyengébb okokra van szükség, hogy dissociatív zavarokká activáltassanak.

3. Ez a tünetkomplexum mindenekelőtt kóros dissociabilitás (suggestibilitás vagy autosuggestibilitás) által, az autosuggestibilitás túlnyomóan súlyosabb, mélyebben gyökerező szervi esetekben tűnik ki. De legkülönbözőbb módon kombinálódhatik szervi psychopathiák egyéb jelenségeivel is.

A pathologikus dissociabilitás az agy oly állapotának felel meg, melyben a képzetek, akaratimpulzusok és affectusok különösen könnyen és intensive dissociálódnak. Ennélfogva a korlátozott öntudatban intensive ható, spontán somnambulikus láncolatok keletkeznek, melyek az egyént magukkal ragadják, esetleg kettős énné osztják és a legcsodálatosabb jelenségeket termelhetik. Innen ezen betegek drámai hysterikus csalásai (Humbert Teréz stb., az álomszerű labilitás általában).

A kóros suggestibilitás és autosuggestibilitás képzetek és indulatok útján az egész idegrendszer legkülönbözőbb működészavarainak termelésében nyilvánul: psychopetal, psychofugal és psychocentral irányban. Ilyen zavarok a sejtekben nagyon jól látható anyagi elváltozásokat létesíthetnek. Hiszen kétségtelen, hogy az idegrendszer minden működése és működészavara az élő idegelemek molekuláris változásainak felelnek meg (Hodgkinstb.). Környéki hysterikus idegzavarok és elváltozások a pathologikus-hysterikus suggestiók productumainak tekintendők (anaesthesiák, bénulások, contracturák, látótérszűkülések, nyákhártya-vérzések stb.).

A hysteria definitiójával, miként azt itt adtuk, a minden oldal felőli elhatárolás, így tehát a normális suggestibilitás felé is, önként adódik. A hysteria és a normális suggestibilitás közti különbség ugyanolyan, mint a melancholia és a normális szomorúság között, vagy az erkölcsi téboly és a normális egoismus között, avagy még a pathologikus szélhámosság és a normális adaequat csalás között, vagy a normális és a hypochondrikus fájdalomérzés között.

Az igen nagyfokú suggestibilitás már hypernormalis és nem ritkán hysterikus praedispositióval jár karöltve. De mindenekelőtt a kóros reactió az, az adott suggestiónak diszitése szándékolatlan autosuggestiókkal, nem suggeralt

bénulások, görcsök, fájdalmak stb. tömeges módon való productiója az, mely a hysteriát jellemzi.

A hysterikusoknál mindenekelőtt a corrigálatlan hypnosis egészen más mint a normális embernél, amit pl. Dr. B a b i n s k y egyáltalában nem vesz figyelembe. A czélon túllő, lethargiára, vagy hysterikus rohamra tendál, a suggestióknak nem engedelmeskedik, vagy azokat nagyítja, és egészen különös óvatossággal körültekintéssel és ügyességgel vezetendő, egyenesen normalisalandó.

Társadalmi és történelmi, valamint gyógyászati szempontból a hysterikus dissociabilitas nagy szerepet játszik. Ő az, mely 2 személyiség drámai változását, akár a jóra, akár a rosszra, előidézi. A megtértek, a tömegvezérek, a próféták stb. nagyon gyakran hysterikus természetűek, különösen ha a hysteria tehetséggel párosult. De egyáltalában nem az összes enthusiasták és fanatikusok mutatnak hysterikus jelenségeket. Utóbbiak mindenekelőtt azon esetekben keresendők, hol az egész egyéniségnek contrastszerű, suggestiótól feltételezett megváltozása fordul elő. Utóbbiak egyébként tulajdonképeni psychosisok (pl. a paranoia) következményei is lehetnek. Ekkor azonban az ének elfajulása áll be, mely a hysteriánál hiányzik.

M e y n e r t szerint: a hypnosis «kísérletileg előidézett hülyeség». Ha azt mondaná «téboly» plausibilisebb lenne. Aprioristikus, az ügy ismefete nélkül odavetett véleménye nyilvánvalóan arra támaszkodott, hogy a hypnotisaltaknál számos jelenséget (hallucinatiók, téves hit, emlékezetcsalódások stb.) létesíthetünk, melyek az elmebetegeknél is megfigyelhetők, és felületes szemléletnél, ha a suggestióról nincs saját tapasztalatunk, csak az elmebetegekről, ezen analógia folytán könnyen tévútra juthatunk. Emellett azonban a következőket figyelmen kívül hagyják:

1. Az elmezavar ezen összes látszólagos tünetei a normális alvás közben is előfordulnak, ámbár részben kevésbbé kifejezetten (1. fentebb). De az alvás nem elmebetegség.

2. A hypnotisaltaknál a létesített tünetek nem mutatnak hajlamot, hogy az ébrenlétben maguktól ismétlődjenek, feltéve hogy az operateur dolgát érti és a suggestiók útján nem egyenesen szándékosan arra törekszik, hogy zavaró tüneteket neveljen és fixáljon. Komoly kérdés előtt állunk itt. L i é b e a u lt,

Bernheim, Wetterstrand, van Eeden, van Renterghem de Jong, Vogt, Ringier, Delius, én magam és Nancy többi tanítványai, mi kategorikusan kijelentjük, hogy mi, sok ezer hypnotisált személy anyagára támaszkodva, soha egyetlen esetben sem tapasztaltuk, hogy a hipnózis a szellemi vagy testi egészségre komolyan, vagy tartósan káros, ellenben az általunk gyógykezelt egyéneknél a betegségek számos gyógyulását és javulását észleltük. Autoszuggestiók és hysterikusok rohamai, a fejnek múló, könnyű szorongása és hasonlók, valamint első kísérleteinknél és még hiányos gyakorlatnál néhányszor autohipnózisba való merülés voltak az egyedüli «károk», melyeket észleltünk. Ilyen anyag mellett a dolgot kétértelműségekkel lekicsinyíteni többé már nem lehet. Vagy mindannyian nyomorult hazugok vagyunk, vagy az állítólagos károsodások a hipnózis által (amint ezt mi állítjuk) részben rossz methodusok alkalmazásán, részben ügyetlen operatórok együgyűségén, részben vétkes kísérletezéseken, főleg azonban félremagyarázásokon és túlhajtásokon alapulnak. 1889-ben alkalmam volt Parisban a Salpétriére methodusa szerint egy félelmetes hypnosist megfigyelni. Az assistens egy hysteria felé megy. Ez észreveszi szándékát, kiált és minden zugba menekül, iszonyat és nagy félelem ki- fejezésével. Azonban utolérik és kétségbeesett védekezés .daczára megfognák. Az assistens aztán testének egy pontján (váll, vagy czomb) teljes erővel nyomja, melyet «zone hypnogeae»-nek mondanak. Beteg most ezáltal hirtelen katalépiikus állapotban hypnotisaltatik. De még csak azt a fáradságot sem veszik maguknak, hogy süggestiók útján megnyugtassák. Ki-nyilatkoztatjuk, hogy ily módon árthatunk, sőt ily kíméletlen eljárás nélkül is, ha a beteget megfélemlítjük ahelyett, hogy csiálpitanók.

Az elmebetegséget nem egy tünet vagy tünetcomplexum pszichológiai formája jellemzi, hanem magának az agynak a betegsége, melynek oka ugyan (kivéve a paralysis progressivát és más u. n. szervi, valamint intoxication alapuló psychosisokat) homályos, mégis kétségtelenül a tünetek psychikus tartalma mögött van elrejtve. Nem magának a hallucinatio-

nak tüneménye a kóros*), hanem a rejtett kóros inger, mely bizonyos hallucináltak állandó ismétlését idézi elő. Nem a gyors, eszmeszegény csacsogás kóros, mert egy adaequat izgalom vagy izgatottság pillanatában mindenkinél léphet fel rövid eszmehiány jelensége, hanem a kóros izgalomvihar még ismeretlen oka, mely a maniacus agyában tombol és azonkívül az általános psychomotorikus izgatottságot; az euphoriát stb. okozza. Nem maguknak a téveszméknek tartalma kóros, mert minden normális ember épúgy gondolhat vagy álmodhat ostobaságot hanem az a képtelenség, hogy azokat corrigálja, és az a kényszer, melylyel minduntalan fellépnek; mindkettő a gondolkodásfolyamatban történő sajátos izgalmiállapotokon és koordinációzavarokon alapszik, melyek talán bizonyos módon lokálisáivá, azonban minden esetre többé-kevésbé törvényszerű módon minden u. n. kóralakra kombinalva vannak sítb.

A suggestiótan megvilágítja ennél fogva a psychiatriát és nagyfontosságú figyelmeztetéseket nyújt, részben azon nézetek igazolásait, melyekkel belátásosabb elmeegógyászok már régen birtak. Különösen érdekes a hallucináltak tana szempontjából. Az elmebetegek negativ hallucinációinak felfedezésére vezetett és világosan bebizonyítja, hogy a hallucináció nem magában, hanem kóros okai folytán válik beteges tünetté. Egyébként vitathatlan, hogy könnyebb vagy kevésbé általános fajú elmezavarok bizonyos formái néha-néha suggestió által javulhatnak, sőt gyógyulhatnak, ha betegnek nagyon suggestibilis agya van, és ha az operatőr igen ügyes. Sőt Wetterstrand epilepsia több eseteit*) tisztán suggestióval gyógyított meg; épúgy könnyű melancholiákat és hypochondriákat. Magam is, továbbá prof. Speyr Bernben és

*) Azért egyáltalában nem szükséges a szellemünket, egész képzet-épületünket hallucinatorikus alapon konstruálni (Janet, Dessoir). Anélkül, hogy ily nézeteknek élességét és mélységét vitatnám, bátor vagyok megjegyezni, hogy az engrammok phylogenetikai fejlődésénél az elsődleges megkülönböztető képesség a képzelt (ekphorait) emlékkép és a valóság actualis észrevése között az egyén és a faj fenmaradásának biológiai posulaiumái képezi. Az állatnak kell tudni a kívülről jövő ingerek megújított complexumát a valamikori ingerek ekphoralt engrammcomplexumától, mely az agyban latens állapotban van (belső képzet), megkülönböztetni, hogy magát a külvilágban feltalálja.

**) Mindig kételkedem, nem-e részben hysteria állt fenn.

mások, egyes meglepően kedvező befolyásolásokat észleltünk. A főnehézség a betegek figyelmetlenségében, hozzáférhetetlenségében és a kóros izgalmak és hajlamok intenzitásában rejlik. A különbség az elmebeteg és a normális hypnotisált között nagyon drastikusan látszik, még ott is, hol a tünetek faja hasonlónak tűnik. Mily gyakran hasonlítottam össze a katatonikusnak viaszzerű hajlíthatóságát a suggestiv katalepsiáival; amott az üveges tekintet, a hozzáférhetetlenség minden suggestió számára, itt az automataszerű engedelmesség. Valami egészen más ez. Az első esetben valószínűleg kóros agyoedema, a másodikban csak múltó únctionalis alvssanaemia forog fenn (1. fent Vogt 0.).

Azt mondtuk: «A hypnotisálásnál az agy a mi gyógyeszközünk, ameilyel dolgozunk (azt mondhatnám dynamogépünk). Ha a gép nincs rendben, akkor nem megy, vagy csak rosszul»

Ez némi magyarázatra szorul. Először is az élő gép magától értetődik nem gép a szónak tulajdonképeni értelmében. Az élő szervezet önmagát fejlesztő és fentartó, automatic dolgozó gép, mely mozgásfeltételeit (motor) ételek és víz alakjában önmaga keresi, és mely azonkívül alkalmazkodhatik. Továbbá előrehaladó életfejlődésen megy keresztül. De, ha mindezen különbségeket korrigálva figyelembe vesszük, a hasonlat mint analógia mégis használható marad.

Minél többet hypnotisálok, annál tisztábban tanulom a sikertelenségek feltételeit az egészségeseknél megismerni. Mindenekelőtt az indulatok azok, minők belső izgalom, harag, vagy élénk jókedv, félelem, bizalmatlanság, bánat és kétségbeesés stb., melyek — még a már gyakran hypnotisált, jól suggestibilis embereknél is — az eredményt korlátozzák, sőt néha teljesen meggátolják. Mihelyt már most azt látom, hogy valamelyik befolyásolatlan marad, vagy többé nem paríroz jól megkérdelem: «Mi izgatja fel, mi nyomja szívét, amit nem mond el nekem?» És ez a kérdés, barátságos hangon, de határozottan téve, majd sohasem marad pozitív felelet nélkül. A beteg észreveszi, hogy a balsiker okát azonnal megismerem, és majd mindig válaszol Ezáltal többnyire megnyugtathatom és célzt érhetek.

De nemcsak indulatok, hanem az összes többi agytevékenységek is» melyek a figyelmet feszült állapotban tartják,

többé-kevésbé zavarják a hypnosist: *p r a e o k k u p a t i o*, az érdekeltség, tépelődés, ösztönök stb.

Mindezen agytevékenységek antagonisták módjára hatnak a suggestióval szemben. Legrosszabb azonban a suggestióra nézve, ha bizonyos antagonista (*affactus*, képzet, akaratimpulzus vagy ezen tevékenységek keveréke), a hypnotisált tudatos akarata ellenére, a suggestióval szemben rendszeresen ellenfeleszül. Ez a zavaró «autosuggestió», mely nem ritkán a hypnotisáló minden erőlködése ellenére és a hypnotisált legjobb akarata dacára felülkerekedik. Hamarabb szerezzük meg az uralmat több egyidejű antagonista ellenében (a «*Divide et imperat*» által), mint egyetlen ilyen ellen.

Ha már most hypnotikus kísérleteket elmebetegeken végzünk, különböző tapasztalatokat nyerünk. Acut psychosoknál oly *affectus*okkal állunk szemben, melyeknek ereje és hatalma mindent legyőz. Már többször megkíséreltem, hogy az egészséges egyénnek egyszerű honvágját elhypnotisáljam. Már ez is csak nehezen sikerül, sőt gyakran egyáltalán nem. Meg itt is az *affectus*-hullám és a vele asszociált képzet majdnem legyőzhetetlen antagonista. A hypnosis sikerülhet, sőt más panaszokat (fájdalom stb.) sikerrel legyőzhet, de a honvág-ösztönön gyakran teljesen sikertelenül lesiklik. Menynyivel inkább áll ez a psychosoknál!

Már fentebb mondtam: némely esetben a psychosis első megindulása, első kezdete suggestió útján bizonyára leküzdhető. De ha a melancholia, a mánia, a téboly már kitört, akkor már csak ritkán és csak múló megnyugtató érethető el. Az antagonista az agyban — legyen még ismeretlen természete bárminő — nagyon is erős (egyébként 1. lentebb *casuistikámat*).

A psychosok más alakjainál, t. i. azon alakoknál, melyeknél a rögeszmék vannak előtérben, szintén hatalmas antagonistákra bukkanunk, melyeken a suggestió tehetetlenül lesiklik. Sőt mi több. Maga a kísérlet, az üldözési mániában vagy hóbortban szenvedőt hypnotisálni, többnyire értelmetlen, sőt esetleg káros kísérletnek bizonyul. Ezek a betegek a legnagyobbfokú gyanúval fogadnak mindazt ami személyüket valami módon befolyásolni akarja. Az előbbi egyenesen korlátozási rögeszmében szenved és a legártalmatlanabb dolgot magára vonatkoztatja. A telefon felfedezése óta az üldözési

mániában szenvedők igen gyakran titkos telephonok utján (légtelephon stb.) vélik magukat üldözötteknek. Mióta most már a hypnotismus mindenütt beszéd tárgya, igen gyakran találjuk ilyen betegeknél a legszebb hypnotikus üldözési mániát. Titokban hypnotisáltaknak vélik magukat, ellenségek által hypnosis utján üldözötteknek stb. A telepathikus és spiritistikus elméletek megfelelő tápanyag ilyfajta rögeszmerendszerek számára. Immár elgondolható, mily értelmetlen dolog az ilyen betegeket hypnotisálni akarni. Ezáltal csak anyagot szolgáltatunk nekik a rögeszmék számára, melyek azonnal a hypnotisálóval szembe fordulnak. Magam csak egy- vagy kétszer, *experimenti causa*, kezdetben, tettem meg, feltevésemet, hogy ennek így kell lenni, igazolva találtam, és a dolgot abbahagytam. A nagyzási hóbertban szenvedő magasságából megveti a hypnotisálót és a kísérlet által szintén csak felizgul.

A szervi, agyszugorodáson alapuló psychosisoknál a beteg a suggestiot többnyire nem percipiálhatja. A destruktív agyfolyamat továbbá olyannyim általános, hogy még azok a részleges eredmények sem érhetők el, melyeket az apoplectikus bénulásoknál gyakran nyerünk. Az apoplectikusnak agyszöve, a góctól eltekintve, még relative egészséges. A senilis vagy progressive paralytikus agynak szöve ellenben mindenütt beteg.

A veleszületett és constitutiönalis psychosisoknál, a psychopathiánál, » hysteriánál stb., az eredmények határozottan jobbak, ha a nagyobb idiotismustól eltekintünk. Az agydefectus és a kóros dispositio maga ugyan természetesen meg nem szüntethető. De helyes suggestiy paedagogiká-vajt, jó és egészséges tevékenységekre való szoktatás utján, az egészséges jellemvonások fejlesztése és az undor;és utálat suggestiojával a beteges pervers hajlamok ellenében, legalább az esetek egy sorában, sok jót érhetünk el. Természetesen szükséges, hogy az illető egyén jól suggestibilis legyen és néhány jó tulajdonsággal bírjon, ami gyakran előfordul. Itt az agy sem rögeszme, sem állandó affectus befolyása alatt nem áll: a suggestibilitás dynamikus előfeltételei ennél fogva megvannak.

Épügy áll a dolog az intoxicatiós psychosisoknál (a delírium lefolyása után), hol az ellenszenv suggestiojával a

narkotikum iránt, és az attól való teljes tartózkodásával a egész életen át, gyógyulás érhető el. Lefolyt secundár psychosisok bizonyos eseteiben nem ugyan tulajdonképeni gyógyhatás érhető el, ellenben hasznos tevékenységekre, pl. munkára stb., valamint pervers szokások gátlására bizonyos fontimpulsusok létesíthetők. Ez utóbbi esetek azonban ritkák, és az intelligentia relatív megtartottsága mellett csak az affectusoi- és rögeszmék csökkenésének köszönhetőek. Ezek tehát csak igazolják nézetünket. A legtöbb gyógyíthatlan elmebeteg nagyon is hülye és nagyon is zavart, túlsok rögeszmében is szenved, semhogy a suggestiv befolyásolás számára hozzáférhető legyen.

Kevésbé magyarázhatónak látszik először, hogy bizonyos elmebetegek igen jól hypnotisálhatók, hogy náluk fájdalmakat, étvágyat, székelést, hószámot, alvást és hasonlót igen jól befolyásolhatunk, mialatt az elmebeli zavar, a beteges eszmeképzetek és affectusok változatlanul és rövidtlenül továbbtenyésznek. Hysterikusoknál megfigyelhető, ha előítélet nélkül, programm nélkül hypnotisáljuk, hogy néha (négy betegnél tapasztaltam) mély lethargikus álomba merülnek. Két betegnél, egy hysteropileptikus férfinál és egy hysteriás lánynál ez a mély álom oly hirtelen gyorsan állt be, hogy teljesen lehetetlen volt velők psychikus. összeköttetésben maradnom; semmimódon sem sikerült őket suggestiv engedelmességre bírni. Az alvásból is csak nagy fáradsággal tudtam őket felébreszteni, holott suggestió útján könnyen meríthettem álomba őket; teljesen anaesthetikusak voltak, a férfi összes izmai petyhüdtek voltak, a lány kataleptikus állapotban. A harmadiknál, egy epileptikus fiu, szintén hirtelen mély alvás lépett fel. De mindig sikerült, habár nagy fáradsággal, erős rákiáltással és ütögetéssel néhány gyenge suggestióhatást nála elérni. A negyedik esetnél (melancholikus psychopatha, később circulár), ki egy más kollega hypnotisálása után mély, lethargikus álom folytán a rapportot elvesztette, nekem mihamar sikerült nérm gyakorlattal a raportot teljesen helyreállítani és somnambulikus engedelmességet elérni.

Egy érdekes esetnél Dr. Bösch collega consultált. Egy hysterica leány spontán katalepsiába esett. Az extatikus alvás alatt álomszerű hallucinációk mellett a végtagok hidegek és cyanotikusak voltak, a tekintet üveges, a

bőr anaesthetikus. Hasztalan igyekeztem suggestiv rapportot létesíteni. De némely jel arra látszott inteni, hogy ez nem teljesen lehetetlen. Tanácsomra megkísérelte aztán B ö s c h a leányt a naponta számos órán át tartó alvásból való felébredése után suggestió útján az ébrenlétben befolyásolni, és ez annyiban is sikerült neki, hogy legalább nagyjában előbb az ébrenlétben, később még a spontán kataleptikus alvásban is suggestiv engedelmességet ért el. Sajnos ez a befolyás később eltűnt, mielőtt teljes gyógyulást érhetett volna el.

VI.

Figyelmeztetések a suggestiv, vagy psychotherapeutikus orvosi gyakorlat számára.

Ha hypnotisálni akarunk és therapeutikus eredményeket akarunk vele elérni, úgy nagy türelemmel, lelkesedéssel, következetességgel, biztos fellépéssel és ötletekbeni és trükkbeni leleményességgel kell felfegyverkeznünk.

Továbbá meg kell tanulnunk pontosan psychologicce megfigyelni és individuálisaim. Végül, mint minden therapiánál, a helyes diagnosis megállapítása «élőrebocsátandó. Egyébként maga a suggestió gyakran oly kiváló diagnostikus eszközt szolgáltat, hogy jól tesszük, ha mint ilyet igen gyakran alkalmazzuk. Eredményéből vagy eredménytelenségéből kitűnik aztán sokszor a kétséges eset diagnosis.

Ebből kitetszik, hogy nem minden orvos alkalmas hypnotisáló. Ámbár a korábban szükségesnek vélt személyes magnetikus fluidum egy felesleges mythos, de nem mindenki rendelkezik a fenti tulajdonságokkal és képességekkel. A siker legnagyobb ellensége ennél fogva az érdeklődéshiány, a személyes kezdeményezés hiánya, úgy hogy a *vis inertiae* következtében, mely a *gens humana* tömegénél oly erős tulajdonság, a saját szellemi működés, ha ösztökélések folytán nem lesz minduntalan életre keltve, hála az élet kikerülhetetlen súrlódásainak, lassanként elalszik. Aki egy adott schema szerint, gép módjárahypnotisaltatni akar csakhamar kevés ered-

ményt fog elérni, mihelyt az újság ingere elmúlt, különösen ha nem vesz magának szellemi fáradságot. Ő maga mindig jobban elalszik, ellenben betegeit mindig kevésbé fogja befolyásolni.

A másik ellenség a bizalmatlanság, a féltékenység, a mások általi kinevetetés félelme, a hypnotisáltak simulatiójától való félelem, az aggodalom és kétség minden faja. Ez a második ellenség azonban, mely kezdetben a legnagyobb, egy kis gyakorlat múlva csakhamar enged, és az első aztán teljes érvénybe lép és állandóan legyőzendő. Sőt gyakran megfigyelhető, hogy csüggedt hangulat mellett vagy fáradt állapotban kevesebb az eredmény, mert az orvosnak ezen gyöngeségét a hypnotisáltak agydinamismusa öntudatlanul észreveszi.

A hypnotisalandóval szemben, Bernheim tanácsa Szerint, egészen természetesen és céltudatosan lépünk fel, hangoztassuk, hogy nincs abban semmi természetfölöttiség, semmi varázslat, hanem az idegrendszernek egyszerű, minden embernek meglevő tulajdonsága és hogy egész jól lesz befolyásolható vagy elaltatható. Kerüljünk sok szóbeszédet és magyarázatot és ültessük a beteget vagy nembeteget kényelmes támlásszékekbe. Legjobb ha a széknek nincs, vagy ha van, úgy jól párnázott, karja és egyik oldala szorosan egy merőleges falhoz támaszkodik, hogy a félkarnak még bizonytalan suggestiv katalepsiáját a falra támasztás által elősegíthessük. Némelyeket, kilc ülve elaludni nem tudnak, pamlagra vagy ágyba fektethetünk.

A hypnotisalandó bizalma és odaadása, amennyire lehetséges, már rendelkezésünkre álljon, vagy igyekezzünk azt megszerezni.

Vogt (1. fent IV. fejezet) előadja, hogy patienteit a rapportra igen rövid, ismételt hypnosisok által következetesen szoktatja, melyek után érzéseikről pontos értesüléseket szerez. Ily módon a kellemetlen autosuggestiókat csirájukban elfojtja, és az ártalmatlan suggestiv eredményekhez fűzi további suggestióit. Ezáltal mindenekelőtt elkerüli az oly suggestiók adását, melyeknek realisatióját a beteg nem azonnal, vagy legalább nem rövidesen érzi, és meggátolja ezáltal, úgy mint mi, annak a gondolatnak felkeltését vagy erősítését, «hogy a dolog nála nem megy.» Kezdetben csak eme vagy ama jelenség fellépését jelzi, és csak azután suggerálja őket erősebben, ha a fellépés

kezdetét maga is észrevette vagy beteg előadásából merítette. A parancsoló hangot kerüli, nehogy azokat zavarja, kik «akarat-szabadságukat» nem akarják elveszteni. Különösen a műveltek előtt a suggestiójelenség mintegy belőlük teljesen természetes módon keletkezettnek adandó elő. Magam ezen methodust illetőleg -vele teljesen egyetértek és, bár kevésbbé következetesen, már alkalmaztam volt.

Továbbá kerülendő, hogy a hypnotisalandó előzetesen szellemileg felizgatott vagy ingerült, félénk vagy feszült várakozásban legyen. Utóbbi az első hypnosist sokaknál rontja, különösen művelt embereknél, kik csodálatos dolgokat képzelnek vagy ilyeneket várnak. Némelyek attól félnek, hogy nem hypnotisálhatók, ennélfogva az az autosuggestió lép fel, mely gyakran igen nehezen lerontható. Itt a türelemnek és mindenféle műfogásnak kell segíteni. Az első kísérlet aztán rendesen sikertelen. Megmagyarázzuk ezen embereknek, hogy csak pillanatnyilag erősen fel vannak izgatva, hogy nagyon is érdeklődtek, de hogy már befolyásolva vannak, — az alvás egyáltalában nem. szükséges ahhoz, hogy a hatás eléressék, hogy később magától jön. Csak könnyű szunyadásról beszéljünk stb. Egy ízben miután egy hölgygyel szemben eme módon műfogásaimat hasztalanul merítettem ki, másnapra, rendeltem be, engedtem őt felkelni, keztyűt és kabátot felhúzni — és aztán felálltam és látszólag egészen közönyösen mondtam: «foglaljon még egy pillanatra helyet», és néhány gyors és határozott suggestióval néhány másodperc múlva hypnotisálva volt. Ajánlom továbbá, hogy a művelt tépelődőknek határozottan kijelentsük: «Nem a tudatos énjéhez, megfontoló-értelméhez szólok, hanem az altudatoshoz, mely egyedül és automatikusan idézi elő zavarait. Ne törődjön tehát azzal, amit mondok, és ne mérlegeljem

Sok ilyfajta esetben egy másik személy hypnotisálása a hypnoisalandó jelenlétében igen előnyösen hat; csakhogy ezt a szándékot ne.n szabad. észrevennie, különben a hatás elvész.

Egyébként a Liéb e a u l t í - W e t t e r s t r a n d-féle alább leírt methodust, a kollektív hypnotisálást ajánlom.

A beteget tehát B e r n h e i m eljárása szerint a támlás-székre ültetjük, néhány másodperczig, legfeljebb egy perczig szemünkbe nézetjük és amellet hangosan és határozottan, de monoton hangon hangoztatjuk, hogy nagyszerűen megy, sze-

mei már nedvesek, szempillái nehezek, lábaiban és karjaiban kellemes meleget érez. Aztán a hypnotisáló két ujját (hüvelyk és mutató ujját) németjük, melyeket észrevétlenül sülyesztünk, hogy a pillák kövessék. Ha aztán a pillák maguktól leesnek, nyert ügyünk van. Ha nem, azt mondjuk: «Hunyja be a Szemét!» Más orvosok hosszabb ideig fixáltatnak.

Ezekután V o g t szerint járhatunk el, avagy a karját emeljük és a falhoz vagy beteg fejéhez támasztjuk, hangoztatva annak merevségét. Legjobb, ha azonnal hangoztatjuk, hogy az illető kar keze a feje felé mintegy mágnes által ellenállhatlanul vonzódik. Ha nem megy, úgy kissé segítjük, a suggestálásban igen határozottak és intenzívek leszünk, egyúttal a gondolatok tűnését, az idegek engedelmességét, jólérzést, nyugalmat és szunnyadást sugerálunk. Mihelyt észre vesszük, hogy egyik vagy másik suggestió hatni kezd, felhasználjuk és hangoztatjuk ezt, alkalomadtán a betegről fejbiztosítás útján azonnal értesülést szerzünk. Minden igenelt suggestió a kezdetben lényeges, activum, melyet a további suggestiók számára fel kell használnunk «Lássa! Egészen jól megy. Mindig jobban elalszik. Karfa mindinkább merevebb. Nem tudja már lehozni (beteg megkísérli némi eredménnyel; azonban meggátoljuk és gyorsan mondjuk): Ellenkezőleg, ha le akarja hozni, a feje felé megy; lássa, mindig jobban a feje felé vonom», stb., stb. Igen kritikus refractär embereknel kezdetben legjobb ha a kar katelepsiájának suggestióját kerüljük. Némi gyakorlattal hamar észre vesszük, mikor kockáztathatjuk.

Rendszerint műhibának tartom a tekintetet sokáig fixaltatni. Nagyon ritkán csinálom egy percnél hosszabb ideig, és csakis az első ülés kezdetén. Később mindig elegendő a hypnotisalandót legfeljebb 1—2 másodperczig nézni és amellet az alvás suggestióját adni. Ekkor legtöbbször csak azt mondom: ön alszik, mialatt kezemmel szeme felé mozdulatot teszek, és az illető azonnal hypnotisálva van.

G r o s s m a n n (Zeitschr. f. Hypnotismus Vol. I. 1892/93, 410.6.) hypnotismus meihodusát következőleg adja elő:

«Mindenekelőtt minden betegnek suggestibilitást suggerálok. A skeptikussal szemben a következő kis kísérletet alkalmazom: Azt mondom, hogy, amit hihetetlennek tartana, ujjammal a conjunctiva bulbiját nyomni fogom, anélkül hogy ezen beavatkozásra reflectorikus pillazárással, tehát hunyorítással

reagálna. A kísérlet majdnem mindig sikerül, mivelhogy — erre már egy korábbi munkámban*) figyelmeztettem — a conjunctiva bulbi majdnem minden embernél, különösen az erre vonatkozó suggestióra való egyidejű fixálás mellett, érzéktelenné válik. A sikerült suggestió már olyannyira emeli a suggestibilitást, hogy az azonnal követő egyszerű alvásparancs elegendő az azonnali hypnosis fellépéséhez. Más esetben a fauteuilben nem támaszkodva ülő, vagy még jobban a díványon félig ülő, félig fekvő helyzetben levő betegeknél meghagyom, hogy néhány másodpercig erősen fixáljon. Most azt suggeralom, hogy melegen érzése hatja át tagjait, hogy mindenekelőtt karjai, melyek térdein nyugosznak, ólomnehezékké válnak. E szavaknál a kézcsuklóknál fogva kissé felemelem azokat és kezeim könnyű nyomásával leesni hagyom. Láthatólag ólomsúlylyal hullnak a térdekre, beteg tényleg rendkívüli fáradságot érez karjaiban, miként ezt előttem majdnem mindig igazolták. Most jön, ha a kissé merev kifejezést a tekintetben, mely csak néhány pillanatig tart, még nem látom, a főműfogás. Megkérem a beteget, hogy szeméit hunyja be, vagy gyorsan magam zárom le őket, megragadom csuklóit felfelé flectalt karok mellett és azt suggeralom, hogy oly fáradt, hogy magát többé nem tudja föntartani, sőt feltétlenül hátraesik. Emellett minimalis nyomásokkal magam nyomom hátra, amíg feje a széktámlához nem ér, és, ha egyáltalában még szükséges, alvást parancsolok.»

Legjobb, ha a fájó testrészt (fej, has, stb.) jobb kezünkkel megérintjük. Is emellett hangoztatjuk, hogy a fájdalmak eltűnnek, megkérdézzük a beteget a hypnosis folyamán az eredményről és lehetőleg nem hagyjuk abba addig, míg az (momentán) teljessé nem lesz. Erre gyakran több különböző suggestió szükséges és találékonysággal kell bírnunk. Jól suggestibilis embereknél minden azonnal sikerül, ellenben másoknál sok a fáradság.

Arra kell aztán törekednünk, hogy lehető gyorsan anaesthesiát és a félébredés utáni amnesiát létesítsünk. Ámbár sok gyógyszer-suggestió sikerül ama két eredmény nélkül. Mégis ezekkel átlag gyorsabban és jobban célhoz érhetünk. Az amnesia által a beteget többnyire meggátoljuk, hogy tudatos logikájának fonalát a hypnosistól az ébrenlétig és viszont átvigye.

*) Die Erfolge der Suggestionstherapie bei Influenza», Berlin, H. Brieger, 1892.

Komoly kötelessége a hypnotisálónak továbbá, hogy az autosuggestiók káros következményeit megelőzze. Mindenekelőtt a hysterikus, de még az aggóskodó, ideges személyek is szívesen képzelnek be maguknak az első hypnosisban autosuggestiókat, hogy a hypnosis káros hatású, különösen, ha újságok v. más személyek által fejük ilyenekkel telítve van. A hypnosis után szédülést éreznek, vagy mintha kábultak volnának, vagy félelemérzetük van, vagy fejfájásuk, sőt remegés, egész a rángásokig, lép fel, melyek görcsökig fokozódhatnak. Már most őrizkednünk kell, ha ilyesmi előfordul, félelmet vagy aggodalmat mutatni, különben erősítjük és kultiváljuk ezáltal az autosuggestiókat. Ellenkezőleg a legnagyobb határozottsággal és önbizalommal ki kell jelentenünk, hogy ezek kicsiny ostobaságok, melyek mindig csak az első hypnosisban fordulnak néha élő, azonban azonnal el lesznek hárítva és soha többé nem jelentkeznek. És mialatt ezt mondjuk, azonnali megújított hypnotisálás útján elsuggeráljuk ezen jelenségeket a legutolsó maradványig. Semmit sem szabad meghagynunk és maradjunk meg mindig amellet, hogy mindaz, amit a suggestió előidézett, suggestió által el is hárítható, ha idejekorán elsuggeráljuk és autosuggestió és megszokás által nem engedjük fixálódni. Ilyfajta embereknél, általában a hysteriásoknál, a hypnózis csak röviden és kevésszer alkalmazzuk és csakis therapeutikus suggestiókat adjunk. De vannak a hysterianak esetei, hol a heves reakciók a hypnosisban régi, eltolt és altüdatosan traumatikusan ható indulatkomplexumok «ujraátélése» által katartikus «abreakciókat» jelentenek. Itt az újraátélés heves jelenete egyenesen gyógyifólag hat (1. VII. fejt. Psychanalysis) és ezen értelemben csak suggestivé igazolandé és felhasználandó.

Ezen procederere nagy súlyt kell helyeznem. Határozott meggyőződéseim szerint a hypnoísmus általi összes nem szándékolt károsodások, melyekről az irodalomban beszámolnak, a fenti nemtudásának vagy figyelmen kívül hagyásának köszönhetik eredetüket. Magam is megfigyeltem egy esetet remegéssel és fájdalommal az egyik karban, mely ilyen ügytlen hypnotisálás folytán egy még tapasztalatlan fiatal ember részéről keletkezett és néhány hónapig tartott, de aztán suggestióval ismét el lett hárítva.

Tapasztalatom szerint a hysteriásoknál ügyes suggesti-

ókkal az ébrenlétben nem ritkán többet érünk el mint formális (bejelentett) hypnosissal. Fennáll a régi szabály: barátságosan, következetesen, és határozottan. A hysteriások rokonszenvét meg kell nyernünk és egyúttal respectust is kell szereznünk. Sohasem szabad őket kigúnyolni, sohasem szabad bizalmatlanságot, ellenszenvet, megvetést mutatnunk; különben súlyosan károsítjuk okét. De époly kevéssé szabad őket elkényeztetni és rohamaiknak, fájdalmaiknak stb. nagy fontosságot tulajdonítani. Reményteljesen Ígérünk gyógyulást, de amellet követelünk engedelmességet és vezéreljük aztán észrevétlenül, dicsszomjuk stb. ingerlésével munkás életmódra és egészséges hygienikus szokásokra, amennyiben a velük való érintkezésben mindig therapeutikus-hygienikus suggestiókat adunk és lehetőleg kevés orvosságot, de soha narkotikákat, alkalmazunk. Mindezen tényekből elsősorban azt a tanulságot akarom vonni, hogy a suggestio alkalmazásában még tapasztalatlan, mindenekelőtt a fiatal, egyáltalában még kevés tapasztalattal rendelkező orvos őrizkedjék hypnotikus kísérleteit hysteriásokon alkalmazni.

Hogy a suggestioval árthatunk, ha ártani akarunk, magától értetődik, és ez csak a visszája a gyógyhatásának. Főfájásokat, hőszámi zavarokat stb. épugy suggerálhatunk, mint ahogy elsuggerálhatjuk őket, De ha a jót akarjuk, nem szabad a hypnotisalltal egy ártalom lehetőségéről beszélünk, de ellenkezőleg mindig határozottan és feltétlenül állítsuk, hogy a suggestio csakis jót idéz elő. Ezzel a legjobban előzzük meg az ártalmas autosuggestiókat és a beteg körül egészséges, suggestiv légkört nyerünk.

Emellet magától értetődőleg a betegek életmódját.a suggestióknak megfelelőleg rendeznünk kell, hogy őket tettel és kísérlettel erősítsük. Minden eredményt ki kell használnunk, és gyakoroltatnunk (a sántánál mozgás útján, a munkakép- telennél munkával, a félénknél azon dolgok megkísérlésével, melyek félénkké teszik, az impotensnél coitus útján és i. t.). Ebben különbözik a suggestiv gyógykezelés a fekvő-, hizlaló-, fürdőkuráktól stb. Beteg a gyógykezelés alatt életfoglalkozását ne szakítsa félbe, ellenkezőleg, folytassa, esetleg újból felvegye, ha óvatosan is, a gyakorlási vagy trainingtörvény szabályai szerint.

Az ellensuggestió ugyanezen útján kell az «önhypnosisba

merülést», az állítólagos «akaraterő gyengülését» s hasonlókat meggátolnunk, melyeknek veszedelmét a laikusok a therapeutikus hypnotismussal szemben minduntalan felhozzák. Egyetlen ízben, kezdőkoromban, magától esett hypnotikus álomba egyike az általam hypnotisalt személyeknek, de azért energikus suggestiv leczkét kapott, úgy hogy ez az eset sohasem ismétlődött. Ha a környezetben ily jelenségek létjogosultságát elismerjük, úgy csakhamar ismétlődnek, nemcsak egyazon személynél (mint pl. Kraft-Ebring hypnotisalt személyénél), hanem másoknál is, amint azt a téves methoblussal és elfogultsággal hypnotisáló Dr. Friedrichnél (München) látjuk (Annalen des städtischen allgem. Kraukenh. in München 1894.)*) Ellenben veszélytelen egy amulett segítségével suggerált önhypnosis. Csakhogy annak tartamát suggestióval néhány perczre kell korlátoznunk, és létesülését csak az illető amulett által és csak gyógyczélokra engedélyezzük, amíg ezt az orvos megengedi.

Amellett mindig teljes jólérzést, derült hangulatot jó alvást, jó étvágyat és az akarat erősödését suggeráljuk, Eme|lett B e r n h e i m és L i é b e a u l t szabályai mindig szem előtt tartandók:

1. Minden hypnotisálásnál legalább egy alkalmas tanút kérjünk — úgy a hypnotisáló mint a Hypnotisalt védelme czéljából.»*)

2. Minden nagyon suggestibilis személynek (somnia-buloknak) azt a suggestiót adjuk, hogy senki más *őket* hypnotisálni nem tudja.

3. Senkit sem hypnotisaljunk előzőleg kimondott akarata ellenére.

4. Suggestiókat csakis therapeutikus célból adjunk, ha-csak jogi, tudományos vagy didaktikai céloknak nem kell közre játszani.

Magam (Unconscious Suggestion, American Journal of Psychology, Vol. IV. No. 4. 1893), valamjő már korábban

*) Dr. Friedrich cikke, mely a hypnotismusnak therapeutikus alkalmazása ellen nyilatkozik, gyönyörűen bizonyítja, miként esik szerző azon összes hibákba, melyeket kerülnünk kell, és mint értette teljesen félre az egész kérdést.

**) Különös kivételek, absolut és jogos viszonos bizalom mellett, különös körülmények között megengedhetek.

Bernheim, azon számos rossz suggestióra figyelmeztettem, melyeket az orvosok arcvonásaikkal, vizsgálataik és prognosissal öntudatlanul elkövetnek. Magam tudatában vagyok annak, hogy egyszer egy személynek gyomorfekélyt suggeráltam azáltal, hogy ilyenek jelenlététől félttem, komoly arcot vágtam, a gyomrot hosszasan palpáltam, ágyban fekvést és tejdiétát rendeltem. A fájdalmas pontot megfelelő kérdéssel suggeráltam, és többhónapos ágybanfekvés egy suggerált, de jelen nem levő betegséggel volt a következménye akkori tudatlanságomnak a suggestiót illetőleg. Később kitűnt, hogy ez a személy kitűnő somnambul. Hysterikus köhögés, rohamok, gyomorbetegségek, méhbajok, székrekedés, mindenfajta idegbai ily módon lesznek suggerálva a betegeknek aggodalmaskodó pessimista orvosok által vagy maguk a betegek autosuggerálják azokat. Ez kétségtelen.

Hogy pl. hysterikus rohamokat suggerálharunk, és pedig szavak nélkül is, ügyetlen manipulációk által, régen ismert dolog, erről mindannyian ismételten irtunk és dr. Friedrich nagyon is igazolta. De ha a suggestiót értjük, akkor azokat nem létesítjük, hanem elhárítjuk.

Egy ízben egy hystero-epileptikát hoztak, kinek 7 év óta naponta több súlyos rohama volt és teljesen munkaképtelen lett. Az első rohama alatt az intézetbe hívtam, hypnotisáltam a beteget rohama közben és kijelentem, hogy rohamai azonnal teljesen megszűnnek és betegségéből felgyógyul. Több roham nem jelentkezett és néhány hét múlva beteg elhagyta az intézetet. 2 és ½ évig teljesen egészséges maradt. Aztán ismét némi hysterikus tünetek miatt panaszkodott és orvoshoz fordult. Az illető a gyógykezelés alatt úgy nyilatkozott, hogy a rohamok valószínűleg jelentkezni fognak. És erre a rohamok visszatértek. Erre sürgős újrafelvételét kérte az intézetünkben, hova 1894-ben jött. Néhány hypnosissal rohamait újból azonnal elhárítottam; ismét gyógyultan távozott és gyógyult maradt. Kommentár felesleges.

Dr. Weil (Berlin) a Zeitschrift für Hypnotismus Vol. I. (1892 93) 395. old. a «prognosis» suggestiv hatásáról kitűnő kis cikket írt. Valóban! A rossz prognosis, melyeket bizonyos orvosok a szegény betegekkel szemben kíméletlenül felállítanak, gyakran egyértelmű egy további betegség létesítésével; nem ritkán a haláldőfés.

Teljes joggal emlékeztet W e i l arra, hogy az a beteg, ki az orvosnak azt mondja: »Orvos úr, a teljes igazságot akarom tudni, mindenre el vagyok készülve; mondja meg nekem, mint állok stb.« — tulajdonképen önmagát ámitja és az orvostól csak megnyugtató hazugságot vár, legalább rendszerint. Az orvosnak ily esetben épen psychologusnak kell lennie és rendszerint épen kötelessége meggyőződését elhallgatni, sőt gyakran hazudni*). Végtére is minden orvosnak tudnia kell, mily messzire áll a csalhata'tlanságtól és már ebből is mindig a hazudozás kényszere nélkül meríthet, hogy a beteget reményelni engedje. Vannak bizonyos körülmények között, igen erős jellemek esetén, bizonyos kivételek, melyeket a psychologus fel fog ismerni:

Mindig pontosan meg kell figyelünk hypnotisaltunknak egyéni suggestibilitását, eszerint kell igazodnunk, és ne járjunk el merev sablonok szerint.

Ha a suggestiv anaesthesist sebészi célokra akarjuk felhasználni, akkor a beteget előbb néhány hypnotisálással elő kell készíteni. Ha a vola manuson túszurásokat már nem érez, sőt a cornea érintését sem, úgy a műtetre érett. De óvakodnunk kell kedélyét nagy műtési előkészületekkel felizgatni, különben azt koczkáztatjuk (magam gyakrabban láttam), hogy teljesen desuggestionáljuk. Előbb hypnötisalnunk kell őt, a műtétet előtte csekélységnek feltüntetni, és azután lehetőleg meglepni, műtét közben állandóan az anaesthesiát, az illető testrészt teljes érzéketlenségét tovább suggerálva.

Ha valakinél a suggestió nem sikerül, úgy néhány ülés után féibe kell szakítani. Gyakran sikerül aztán később vagy egy más hypnotisáló által.

Nem szabad senkit ad infinitum mechanikusan tovább hypnotisálni. Csak veszítünk és semmi többet nem nyerünk. Igyekeznünk kell gyorsan, néhány ülésben lehetőleg sok terrénumot nyerni. Aztán a kezdetben mindennapi hypnotisálásokat mindinkább redukáljuk és aztán beszüntetjük, amennyiben az eredményt, melyet elértünk, mindig véglegesnek, tartósnak

*) V. ö. Mark Twain «A hazudozás művészetének hanyatlásáról» Válogatott rajzok. Reclamsche Universal-Bibliothek 2072. A sajnálatra legméltóbb hazug az, ki azt képzei, hogy mindig az igazat mondja, mert magamagát és amellet másokat is becsap.

tüntetjük¹ fel. Mindenesetre léteznek konok esetek, csekélyebb suggestibilitás mellett, melyek hosszabb idő múlva több kitartás mellett mégis javulnak. De mindennék van határa. Ha a beteg nem lát többé eredményt, ezáltal gyakran desuggestionálva lesz, és befolyásunkat elveszítjük, ahelyett, hogy gyára - pitanók. A hypnotisáló és hypnotisált kimerülnek. Igyekeznünk kell minduntalan valami újat kitalálni és létesíteni, amíg a czél el van érve, de aztán mindinkább hagyjuk abba.

A körülmények szerkint igazodjunk. Ha hejyben lakó beteget kezelünk ambulanter, úgy heti 1—3 üléssel egész jól kijöhetünk. De ha valaki nagy utat tett, hogy magát hypnotikusán kezeltesse, akkor egy napot sem fogunk veszíteni és öt naponta kezeljük.

Desuggestionalva lesznek gyakran a hypnotisáltak auto-suggestiók által, valamint más emberek sugalmazásai által, olvasmányok által, melyek a hypnotismust kritizálják stb. Gyakran azáztat, hogy maga a hypnotisáló vészit a bátorságából és melegségéből. Mégis többnyire némi energia és fáradtsággal az elveszettet visszanyerhetjük. Gyakran jobban megy a dolog hosszabb megszakítás után.

Therapeutice a hypnotismust nemcsak magában, hanem, miként Bern he ím oly helyesen hangsúlyozza, más gyógyszerekkel kapcsolatban is alkalmazhatjuk. Sok gyógyszer a suggestió erősítőszerként vagy direkt suggestióként alkalmazható. És valószínű, hogy a gyógyszerek közül számos régóta csakis egyedül suggestive hatott. A homoeopathia etekintetben beszédes bizonyíték, az electrétherapia majd szintúgy.

Nem egy fájdalom, mely egyszerű suggestióra nem akar szünni, megszűnik aqua colorata vagy mica panisra. Fényesen mutatták ki Bernheim, Meebius és Wetterstrand, hogy az u. n. metailoherapia és legnagyobbbrészt az elektromosság a működési idegbajoknál csakis suggestió utján hat.

Már ismételten, miként Bernheim, hangsúlyoztam, hogy a suggestió nem panacea, mely mindent gyógyít. Ha mindent tőle várunk, akkor csalódunk. Mindenekelőtt szükséges, hogy minden hypnotisáló orvos sohase feledje, hogy első kötelessége, melyet egyetemi tanulmánya és oklevele reá ró, a tudományos alaposság, tehát a gondos vizsgálat és a diagnosis megállapítása, de hogy mindkettő nem a tudományos phrasisban és tekintélyhitben áll. A suggestióval sokat érhe-

tünk el, különösen ha állhatatossággal, belátással és orvosi ismeretekkel cselekszünk és ha értjük a módját a suggestiót más szerekek egybeszóni. Ha pl. a dadogást egyedül suggestióval meg nem szüntethetjük, úgy kössük össze rendszeres gyógygyakorlattal (légzési, hangzású és mássalhangzói gyakorlatok) és mindenekelőtt a psychanalysissel. Ha verbalsuggestióval nem sikerül egy hölgynek a tengeri betegségét elhárítani, úgy hintázzuk alaposan a hypnosis folyamán a jólérzés suggestiója mellett. Akkor valószínűleg sikerül. A villamos áram kitűnő suggestiv eszköz, de a lourdes-i szent víz, a ráimádkozás, páter Kneipp gyógymódja és a homoeopathia sem áll mögötte!

Mégis azokat a beteges állapotokat óhajtom itt felhozni, melyek a suggestióra legjobban múlni látszottak, habár az indikációk még koránt sincsenek eléggé kimerítve és idővel bizonyára még számos lesz hozzászámítható.

Spontán somnambulismus.

Fájdalmak minden faja, mindenekelőtt főfájás, neuralgiák, ischias, fogfájások, melyeknek oka nem abscessus stb.

Álmatlanság.

Működési bénulások és contracturák.

Szervi bénulások és contracturák (mint palliatív szer).

Chlorosis (igen kedvező).

Hószámi zavarok (úgy metrorrhagia, mint amenorrhoe).

Étvágytalanság és az összes ideges emésztési zavarok.

Székrekedés és diarrhoe (ha utóbbinak alapja nem katarthus vagy erjedés). Gyomor és béldyspepsia (incl. pseudodilatatiók. U. n. enteritis membranacea.

Psychikai impotencia; pollutiók; onania; sexualis perverziók és hasonlók.

Alkoholismus és morphinismus (csakis a teljes abstinentia suggestiójával, egybekötve alkoholistáknál absztinens egyesülethez való csatlakozással, morphinistáknál elvonó kúrával).

Rheumatismus muscularis et articularis chronicus. Lumbago. Az arthritis szervi elváltozásai esetén az eredmény természetesen csak palliatív. Izomrheumatismusnál a visszanyert fájdalomtalan mozgathatóság nagyban hozzájárul a tartós gyógyuláshoz.

U. n. neurasthenicus panaszok.

Dadogás; ideges látászavarok, blepharospasmus.

A gyermekek pavor nocturnusa.

Roszsullét és tengeri betegség, terhesek hányása.

Enuresis nocturna (gyakran nagyon nehezen, a mély normális alvás miatt) et diurna.

Chorea.

Idegcsökkenési rohamok (emphysemánál is).

A hysteriás zavarok minden faja, incl. hysteropileptikus rohamok, anaesthesiák stb., phobiák és hasonlók.

Szemölcsök.

Roszszerkezetek minden faja.

Nehéz munka létesíti az összes hypochondrikus paraesthesiákat, az ingerlékeny gyöngeséget, stb.

Phobiák és kényszerképzetek olykor szűnnek suggestióra: de ezen esetekben, úgy mint a dadogásnál (beszédphobia) és a sexualis perversióknál, szabályszerint a psychanalysis a hypnosissal combinálandó (Vogt, Frank),

Wetterstrand szerint az epilepsia, vérzések stb. is befolyásolhatók.

Az összes tisztán működési idegzavaroknál a suggestió megkísérélhető.

Még számos más betegség van az irodalomban felemlítve. Erről Liébeault, Bernheim, Wetterstrand, Ringier és mások műveiben, mindenekelőtt a Zeitschrift für Hypnotismus évfolyamaiban (Leipzig, bei Amb. Barth.) meggyőződhetünk. Fenti sorozat kezdetben mindenki számára elég lehet és később magunk állítjuk fel indikációinkat. Megemlítendő még az anaesthesia előidézése kicsiny sebészi műtétek számára, különösen a torokban és a szájüregben, szüléseknél is. Jó somnambuloknál hypnosisban nehéz sebészi műtéteket is végezhetünk.

1890. őszén alkalmam volt dr. Wetterstrand kártyát Stockholmban felkeresni és amit nála láttam, nagyon érdekes és tanulságos volt. Liébeault. methodusát nemcsak tudományos mélyítéssel, alaposan és az esetek élesebb kritikájával, de practikus berendezésekkel is jelentékenyen javította. Két nagyobb, ajtóval összekötött szobában, melyekben a hangvezetés szőnyegek stb. által nagyon tompítva volt, számos sofa, karszék és chaiselongue foglalt helyet. 9--1 óráig naponta áramlottak a betegek dr. Wetterstrandhoz; előbb alaposan meg lettek vizsgálva és, ha alkalmasaknak

találtattak, a nevezett szobákba vezettettek. Előbb azok a betegek hypnotisáltattak, kik már hypnotisálva voltak. A suggestiókat Wetterstrand oly halkán súgta fülükbe, hogy csak az hallja, kinek azokat hallania kell. Ezáltal elérte W. a sok oly gyorsan elalvó ember látásának hatalmas suggestióhatását és elkerülte a suggestiók tömeghatásának zavarását, vagyis minden egyes suggestióét, mely csak egy betegre alkalmas, de pl. Nancyban mások is hallják. Ha W. a suggestiót 2 vagy több betegnek akarta adni, akkor megfelelőleg emelte a hangot. Az újonnan belépett beteg csodálkozva nézett körül látta, mint alszanak el vagy ébrednek a többiek a leg-hallkább jelre, látta a kedvező eredményeket. Ha W. aztán hosszabb idő múlva hozzájött, immár annyira suggerálva volt, hogy a hypnosis majd sohasem volt sikertelen. Ezen methodusnak köszönte W. kiváló eredményeit (97% hypnotikusan befolyásolt szemben 3% befolyásolatlanul maradt beteggel, 2148 különböző személy közül). Wetterstrand betegeit szívesen hagyta hosszú ideig aludni és úgy találta, miként magam, hogy előnyösebb lehető mély hypnosist amnesiával elérni. Csodálatos gyógyhatásokat láttam nála és erős meggyőződésem, hogy ezeket nemcsak kiváló személyes tulajdonságainak, következetességének és türelmének, hanem nagy mértékben kitűnő methodusának is köszöni. Már azelőtt rég tisztában voltam, hogy azon mód mellett, amint azelőtt accidentalisan, mindenfajta más munka közben, egyik másik beteget hypnotisáltak, a suggestió előnyeinek jelentékeny részét elvesztettem (nem tudtam mákép berendezni), Sohasem voltam vele azonban oly tisztában, mint Wetterstrandnál, mily módon kerülhető el methodusa mellett az eredménytelenségek többsége, órákhosszat teljesen és zavartalanul kell foglalkozni, a betegeket egyiket a másik által indirect befolyásoltatni, de amellet mindent élesen megfigyelni és feljegyezni, semmi előnyt, semmi jelt elmulasztani, hogy mindegyiknél mind mélyebbre hatoljunk és így a lehető maximális hatást mindegyiknél elérjük. Láttuk: W.-nál egy hypochondrikus melancholikust állhatatosság és a környezet által mihamar befolyásolva, ami a legnehezebb feladatok közzé tartozik. Wetterstrand könyvének nem egy olvasója (Der Hypnotismus u. seine Anwendug in der practisehen Medizin, Wien 1891 bei Urban u. Schwarzenberg) hitetlenül fogja rázni a fejét, amidőn egye-

dül álló gyógyeredményeit a morphinismusról pl. leírja. Ha nem láttam volna őt működni, magamnak is még nagy kétségeim lennének. Csak az epilepsziát illetően vannak még kétségeim.

Az utóbbiakat illetően még mindig nagyon tartózkodó álláspontot foglalok el. Azt hiszem, hogy csak némely eset gyógyítható suggestióval. Egy esetben, megnyúlt aurával, azóta nekem is sikerült az aurát coupirozni és az epilepsziát gyógyítani. Egy nagyon tanulságos esetben (Ein Fall von epileptischer Amnesie, durch hypnotische hyperamnesie beseitigt, Zeitschrift für Hypnotismus Bd. VIII. Heft 3, 1897) sikerült Gráier Károlynak biztosan kimutatott módon egy epileptikusnál egy amnestikus periódus emlékezetét hipnossissai újból visszaidézni. Az epilepszia azonban nem gyógyult.

Joggal hangsúlyozza Wetterstrand, miként Bernheim, hogy a suggestió palliatív hatását mint alvástelődéző és fájdalomcsillapító eszközt súlyos gyógyíthatatlan betegségek-nél, minő a tuberculosis, rák, stb. nagyon is kevésre becsülik. Hozzátenni óhajtom, hogy roppant értékét a mindennapi gyógyászatban mint hashajtó, étvágy- és álomhozozó eszközt, emésztés, secretió és menstruáció szabályozó szert nagyon is alacsonyra szabják. Ebben eléggé meg nem becsülhető és teljesen veszélytelen, szemben a szégyenletes visszaélésekkel, melyeket a narcoticákkal és alkohollal, valamint új chemiai specialitásokkal oly sok orvos elkövet. Sőt a suggestióval magas láz mellett is idézhetünk elő alvási.

Ringier (Erfolge des therapeutischen Hypnotismus in der Landpraxis, München bei Lehmann, 1891) az általa kezelt 210 esetet a következő csoportokba osztotta:

I. Dynamikus neurosisok; motorikus, vasomotorikus és secretorikus természetűek.

II. Dynamikt's sensibilis neurosisok; neuralgiák.

Álmatlanság.

Általános agyi neurosisok (ill. könnyebb psychosisok).

V. Rheumaticus bántalmak.

VI. Intoxikatiók.

VII. Különböző esetek.

Ebből:

1.	Gyógyult, a tartós gyógyulásról később értesülést szerzett	—	73 eset
2.	Gyógyult, a tartós gyógyulásról nem szerzett értesülést	15
3.	jelentékenyen javult, utólagos értesüléssel vagy anélkül	64 »
4.	Javult, utólagos értesüléssel v. anélkül		19 »
5.	Eredménytelen hypnosis v. nem javult		25 »
6.	A kezelés félbe maradt (többnyire mindjárt kezdetbén)		12 »
7.	Hypnosis sebészi beavatkozás számára		2 »
	Összesen		210 eset

Ringier joggal panaszkodik, hogy a vidéki gyakorlatban a gyógykezelés gyakori korai félbeszakításának rossz a következményei. A legtöbb javult egy kis kitartás mellett kétségtelenül gyógyult volna.

A sok érdekes tabellából itt még kiemelendő: 27 recidiv eset a jelentékenyen javultak között 9. » » a javultak között

tehát egészen 36 recidiv eset, kik mind csak a javultak közé tartoztak.

Továbbá:

A hypnosis foka	Gyógyulás utólagos értesüléssel	Gyógyulás értesülés nélkül	Jelentékeny javulás	Javulás	Eredménytelen
Somnolentia . . .	18.75 %	—	6.25 %	6.25 %	43.75 %
Hypotaxia	24.45 %	8.62 %	31.89 %	14.21 %	12.07 %
Somnambulismus és mély alvás	48.05 %	5.19 %	33.76 %	6.49 %	5.19 %

209 hypnotisált közül (egynél hiányzanak az adatok) lett:

somnolens..... 16,
hypotaktikus 116,
somnambul v. mélyen alvó 77.

Azonkívül talált Ringier 12 (221 közül) teljesen refractaer személyt, kiknél ennél fogva a suggestiv kezelés nem volt eszközölhető.

Százalékokban- kifejezve:

Refractaer	5.43 %
somnolens.....	7.24 %
hypotactikus-	52.49 %
somnambul vagy mélyen alvó	34.84 %

A kezelés tartama, ül, az ülések száma:

94 esetben		csak 1 ülés	
43	»	2	»
23	»	3	»
12	»	4	»
4	»	5	»
8	»	6	»
1	»	7	»
4	»	8	»
21	»	több mint 8	»

Az utóbbiak közül 1—1 eset 35, 21 és 20 ülőszámmal, a többiek 20-on alul.

Ez a táblázat fényesen czáfolja elleneink állítását, kik a suggestiv therapiát a morphium megszokásával akarják összehasonlítani.

Ezek Dr. Ringier munkájának számos, kínos statisztikai lelkiismeretességgel minden oldalról kritice megvilágított, tabellái néhányának csak egynéhány összegezett kivonata. Főgondja volt, hogy az objectiv megfigyeléstől egy hajszalnyira se térjen le, nehogy eredményeit nagyon -kedvezőknek láttassa. Ezek az eredmények igazolják elődei és a mi nézetünket.

Dr. Bonjour közli velem Lausanneból, hogy az első ülésben átlag 10 beteg közül 2 somnambulá, 5 hypotadikussa és 2 somnolenssé lesz; egy befolyásolatlan marad. Ellenben a gyógykezelés végén átlagban somnambul 4- -5 és hypotadicus 5—6.

Magam ezelőtt Zürichben az orvosnövendékek számára szombatoként 2½—4 óra közt a suggestiv therapiáról poliklinikai kurzusokat tartottam. A betegek városiak voltak. Megvizsgáltam előbb őket és aztán, Wetterstrand eljárása szerint, mindannyiukat a hallgatók előtt támlásszékekbe ültettem. Azokkal kezdtem, kik már hypnotisálva voltak, amivel az újakat ill. minden előkészületet megtakarítottam. Ha aztán az utóbbiakhoz jöttem, úgy immár többnyire annyira befolyá-

solva voltak, hogy azonnal elaludtak. A látszólag refractaereknek, miként Bernheim, kijelentettem, hogy már befolyásolva vannak, az alvás nem szükséges. Aztán esetleg amuletteket, ércdarabokat stb. suggeralt áramokkal alkalmaztam, és így egy-két ülés után majdnem az összes többi is hypnotisálva lett (némelyek természetesen csak hypotactikusan). — Az esetek és eredmények összeállítását azonban időhiány miatt nem készítettem, ámbár ezen oly egyszerű módon, dacára a hallgatók zavaró jelenlétének (számos beteg ezáltal feszélyezve van), a hetenként csak egyszeri hypnotisálásnak (némelykor 2-szer, súlyosabb eseteknél), és a tanítás miatt szükségessé vált hangos suggerálásnak, végül az esetek gyakran nagyon alkalmatlan minősége dacára, nagyon jó therapeutikus eredményeket ériem el.

1898—1911 Chignyben és Yvorneban, falun, Wetterst rva n d systemája szerint csak alkalmilag kezeltem suggestive néhány súlyos beteget (egészen 463-at). Ezek közül csak 6 maradt teljesen refractaer (1,3%); 40 (8.6%) csak többé-kevésbé somnolens lett; 293 (63»3%) hypotactikus és 124 (26.8 %) somnambul. Egy nagyobb száma alkalmatlan, kétségbeejtő eset volt; mások csak egy- vagy kétszer jöttek el és aztán elmaradtak, úgy hogy az eredmények és eredménytelenségek statistikája nem sokat mond. A somnambulok száma jobb anyag és több türelem ill. idő mellett erősen megnövekedett volna. Az utolsó 5 évből azon eseteket, kik mindjárt távoztak, kihagytam.

Összegezve a következő esetekről van szó (gy. = gyógyult, j. = javult, gyn. == gyógyulatlan).

I. Tulajdonképpen i psychosisok. 31 eset, természetesen lényeges eredmény nélkül. Két paranoiánál azonban a subjectiv tünetek erősen javultak. (Mind a kettő sürgette a hypnosist). Egy idiota migraenjei gyógyultak: Egy súlyos meggyökeresedett periodikus melancholia esetében sikerült nekem, miután előbb a roham fellépése késleltetett, a mégis jelentkező rohamot egy ideig suggestive majdnem egészen coupirozni. Néhány hét múlva azonban lassanként újból fellépett. Ringiernek már előbb sikerült egy könnyű, még friss, periodikus melancholianak általam diagnostice megállapított esetét suggestióval az intervallumokban meggyógyítani.

Ezzel nincs sok bebizonyítva. Ezen megfigyelések mégis legalább figyelemreméltók.

1905—1911 előfordult 11 esett közül egy periodikus menstrualpsychosis esete meglehetősen gyógyult; 8 eset, többnyire könnyű melancholia, javult; 2 eset gyn.

II. Különféle psychopathiák (constitutionalisak). Itt a «gyógyult» alatt azon pathologikus jelenségek gyógyulása értendő, melyek miatt hozzám fordultak. 38 eset, ezek közül 1 refraktaer, és 2 mindjárt távozott. A többi 35 közül: gy. 7, j. 19, gyn: 9.

III. Hypochondria. 26 eset. Egy beteg mindjárt távozott. A többiek közül: gy. 5, j. 13, gyn. 7.

IV. Hysteria. 56 eset. Egy beteg mindjárt távozott. A többi 55 közül: gy. 31, j. 15, gyn. 9, Egy hysterikus házaspár, kik már javulva voltak, autósuggestiókkal felingerelték egymást és így gyógyulatlanul távoztak.

V. Astasia-abasia. 1 eset j.

VI. Kényszerképzetek. 20 eset: 5 gy., 1 el., 4 j., 10 gyn. (szintén mindjárt el.). A gyógyulatlanokat psychanalytikai gyógykezelés céljából szakorvosokhoz küldtem.

VII. Dadogás. 4 eset: j. 3; kissé j. 1.

VIII. Blepharospasmus. 7 eset: gy. 5, j. 2.

IX. Trigemínus neuralgia. 8 eset: gy. 3, j. 5.

X. Epilepsia. 6 eset gyn. Csak álcázott alakoknál próbáltam meg a suggestiót, mert brom ezeknél nem segít.

XI. Zosterneuralgia. 1 eset gy. (73 éves asszony).

XII. Írógörcs. 4 eset: 2 gy., 1 gyn., 1 j.; oesophagusgörcs 1 eset j.

XIII. Szívneurosis. 2 eset gy.

XIV. Különböző neurosisok. 24 eset: gy. 8, j. 8, gyn. 8.

XV. Álmatlanság. 54 eset, kik közül 1 refraktaer és 2nem jelentkezett többé. A többi 51 közül: gy. 32, j. 17, gyn. 2.

XVI. Enuresis nocturna et diurna. 9 eset: 3 gy., 4 j., 1 gyn., 1 el. Az enuresis nocturnanal fődolog, hogy a hypnotisalltal a rapportot a normális alvásban is nyerjük és befolyásoljuk, azaz könnyebbé tegyük. A legtöbb enuretikus rettenetes mélyen alszik. Némelyek még a hypnosisban is elvesztik a rapportot. Másoknál álmok (hogy vizelnek) léte-

sítenek ágybavizelést. Az enuresis diurnanál ellenben központi ideges ingerek hatnak directe a sphincterekre.

XVII. Profus, nagyon gyakori hószám. 5 eset: gy. 3, j. 2. Egy esetben a hószámot véglegesen minden hónap elsejére, 3 napi tartamra szabályoztam.

XVIII. Makacscephalalgia. 20 eset: gy. 16, j. 3, gyn. 1. Egy esetben vesesorvadás és albuminuria volt szövődve és annak daczára tartósan gyógyult. 2 további eset gymnasiumi túleröltetésből eredt. Ezek egyike, egy fiatal ember, oly súlyosan szenvedett, hogy közel volt tanulmányai feladásához. De 14 nap alatt sikerült derék munkaképességet helyreállítani, úgy hogy néhány hónap múlva a főfájások recidívája nélkül érettségijét jól megállotta.

Egy gyengeelméjű lánynál a súlyos, álmatlanságra és jajongásra vezető főfájással pupillatünetek is társultak, úgy hogy a kezelő orvos már agytumorra gondolt. Néhány hypnotikus ülés után gyógyulás állt be. Azóta 2% év alatt csak 2 jelentéktelen recidiva lépett fel, melyek azonban mindannyiszor 2—3 hypnotikus ülés alatt elmúltak.

XIX. Valódi neurasthenia Beard szerint, t. i. cerebralis kimerülés, túleröltetés folytán. 4 eset: gy. 3, j. 1. Az utóbbi eset nem tiszta, amennyiben satyriasisal és psychopathiával szövődött. Ehelyett a XVIII. alatt emiített 2 eset ide sorozható. Egyébként mindegyiknél volt, ha nem is nagyfokú psychopathiás hajlam konstálható. A 4 tiszta eset közül 3-ban a gymnasiumi túleröltetés, 1-ben a főiskolai, mind a 4 esetben a vizsga előtti kimerülés volt az oka. Mindegyik esetben azt suggeraltam nekik, hogy a magolást hagyják teljesen abba és iskolai feladataikat sportszerűen, az ügy iránti érdeklődéssel teljesítsék. Továbbá elsuggeraltam nekik a vizsgafélelmet, ehelyett jó alvást, jó étvágyat és a vizsgánál nagy szemtelenséget, lélekjelenlétet és kedélyességét. Ennek a legjobb eredménye volt, ami sajnos, különösen a gymnasiumokban dívó» nagyon is vízözön-előtti tanulási és vizsgarendszerünk mellett teljesen adaequat és jogos volt.

XX. Impotentia. 17 eset: 10 gy., 6 j., 1 gyn. Az egyik eset egy nős, azelőtt nagyon tartózkodó, de psychopathikus férfi, kinek egész életében eddig csak alvásközben voltak pollutiói, tehát az orgasmust az ébrenlétben nem ismerte.

Innen az *impotentia coeundi*, daczára a libidónak. Sikerült előbb a hypnosisban jó erectiókat létesíteni. Aztán az asszonynál a complicatiók (hymen és vaginismus) műtéti úton eltávolították. Az elhalás a hypnosisban nem sikerült teljesen, azonban a suggestiók következtében némi idő múlva. Az asszony két terhessége az eredményt leszögezte; gyermekek egészségesek.

Megemlítendő itt még egy eset, fiatal ember, idegesen terhelt, egyébként egészséges, tartózkodó, korábban normális erectiókkal és pollutiókkal, de csak alvásközben, és könnyű sadistikus gerjedelmekkel, lassanként, különösen mióta egy egészséges leánynyal eljegyezte magát, sexualisan egészen közömbös lett. Megnősült, de a lakodalom után is 6 hónapig teljesen impotens maradt és ez idő alatt legfeljebb 2 pollutiója volt alvás közben, libidinosus álmok nélkül. — 5—6 hypnosis, egy normális libidó suggestiójával feleségével szemben, elegendő volt előbb erősebb erectiókat, aztán coitust ejaculatio és kéjézés nélkül, majd egyet ejaculatióval kéjézés nélkül, végtére, és azóta tartósan, teljes potentiát kéjézzel létesíteni. Az asszony terhessége koronázta a sikert.

Egy esetben előbb csak javulás állt be, véglegesen ott-hon gyógyult és az asszony gravid lett. Ezen esetet a gyógyultakhoz számítom, mert az *impotentia* hosszú ideig tartott és válás fenyegetett.

XXI. Székrekedés. 13- eset; gy. 7, j. 4, gyn. 2 (az utóbbiak közül egynél csak *somnolentia* volt elérhető).

XXII. Homosexualitas. 3 szerzett eset nagyon jó eredménnyel. Sikerült normális libidót megfelelő álmokkal létesíteni. Veszületett eset 11: gy. 0, j. 7*), gyn. 4.

XXIII. Ischias. 4 eset: t gy., 3 gyn. Utóbbiak a kezelést 1—2 ülés után félbeszakították.

XXIV. Emésztési zavarok. 7 eset: 1 mindjárt távozott. A többi 6 közül: gy. 2, j. 3, gyn. 1.

XXV. Chorea. 5 eset: gy. 2, j. 2, gyn. 1.

XXVI. Chlorosis. 1 eset gy.

*) Veszületett eseteknél a suggestiót ethikai okoknál fogva csak az ösztön csillapítása céljából, megnyugtató stb. alkalmazom. Az ösztönnek a másik nemre való irányítását megengedhetlennek tartom, épúgy a házasságot (1. Forel: Die sexuelle Frage, München, 1907, 25—35 ezer, bei E. Reinhardt). Ezért «gyógyulásról» nem lehet szó.

XXVII. Reumatikus fájdalma. 2 eset gy.

XXVIII. Arthritis deformans. 1 eset, természetesen gyógyulatlan, csakhogy beteget megnyugtassam, hypnotisaltam őt, sürgetésére, néhányszor.

XXIX. Asthma, szédülésrohamok. Area Celsi, neuropathiáivai. 6 eset: gy. 2, gyn. 4. 1 gyógyítható eset mindjárt távozott, hasonlóképen 1 gyógyíthatatlan. Egyik, korábban egy kartársamtól eredményesen kezelt, asthmabetegnel a hosszú ut folytán zavaró jelenségek keletkeztek, melyek auto-suggestiókhoz és eredménytelenséghez vezettek. A 4-ik eset egy súlyos, majdnem idiotikus psychopatha.

XXX. Phobiák. 24 eset: gy. 11, j. 12, gyn. 1.

XXXI. Sexualis anaesthesia. 2 eset: gy. 0, j. 0, gyn. 2. Egyik nem egészen tökéletes" esetről mégis igen kicsiny javulás volt megállapítható.

XXXII. Onania. 9 eset: gy. 4, j. 5.

XXXIII. Sexualis hyperaesthesia. 4 eset gy.

XXXIV. Exhibitionismus: 1 eset j.

XXXV. Paederosis (gyermekre irányult ösztön). 1 eset gyn.

XXXVI. Ideges diarrhoe. 2 eset: mindkettő gyógyult. Az egyik orvosi rendelvény folytán opiummérgezéssel complikalva.

XXXVII. Lumbago. 3 eset: gy. 2, j. 1.

XXXVIII. Pathologikus féltékenység. 1 eset gy.

XXXIX. Alkoholismus. 11 eset: gy. 6, j. 1, gyn. 4. A 6 gyógyult eset suggestióval abstinensé lett és közülük 5 a neutrális good-templarrendbe lépett.

XL. Myelitis. 1 eset. A család sürgető kérelmére megkísértem a fájdalmaikat csökkenteni. Néha-néha igen kicsiny tüneti eredmény. — Gyn. — Beteg meglehetősen suggestibilis volt.

XLI. Pädagogiká. 1 eset. 10 éves iskolásfiú, ki egyrészt a pedáns tanításmethodus, másrészt neveletlen fiuk suggestiója folytán gyerkőczerényekben és figyelmetlenségben lelte örömét. Eredmény észrevehető.

XLII. Profus pollutiók. 1 eset gy.

XLIII. Algolagnia. 5 eset: gy. 2, j. 3. A gyógyultak közül az egyik egy felnőtt szerzett sadismus, a másik egy ifjúé, ki szüzi életet élt. de vér látása a hentes kirakatokban

stb. heves orgasmust idézett nála elő. Sikerült nála teljesen normális sexualitást elérnem; a baj még nem volt meggyökeresedve.

XLIV. Sex u a l i s f e t i s i s m u s (cipők). 1 eset gy.

XLV. T r a u m a t i k u s n e u r o s i s o k . 2 eset; j. t, gyn. 1 — Utóbbi nyilván nem akart gyógyulni.

XLVI. K é z i z z a d á s . 1 eset: nagyon javult.

XLVII. F ü l z ú g á s . 1 eset j.

XLVIII. S t r a b i s m u s h e m e r a l o p i á v a l (szervi). 1 eset j.

XLIX. S p o n t á n s o m n a r a b u l i s m u s . 1 eset gy.

Megemlítendő még, hogy eme 49 csoport egyes esetei gyakran nem egyenértékűek és combináltak. Mindig a főtünetre voltam tekintettel. Gyakran pl. a sadista egyúttal homosexuális. Vagy álmatlanság esete kombinálódik főfájással vagy hysterikus tünetekkel, phobiákkal stb.

A gyakorlati suggestiv theraphia számára további intelmeket illetőleg utalok a «Zeitschrift für Hypnotismusra» (1892-1901), melyet dr. O. Vogt szerkesztett Mellesleg megemlítendők Brodmann, Brügelmann, Löwenfeld, Rauschburg, Delius, Tuckey, Bonjour, Ringier, Bramwell, Baur, Gräter, Monier, Inhelder, Hilger, van Sraaten, Seif, Cullerré stb. érdekes kaszistikai és kritikai munkái, melyeknek egyes részeibe itt bele nem bocsátkozhatom, és melyek mind a nevezett folyóiratban foglaltatnak. Azóta ez a folyóirat a Journal für Psychologie und Neurologie-val egybeolvadt (szerkesztőség ugyanaz).

Alkoholismus és morphinismus. Lloyd Tuckey (The Value of Hypnotism in Chronic Alcoholism, London, Churchill, 1892) és Hirt ajánlják a suggestiót az alkoholismus kezelésénél. Óva intünk itt egy nagy félreértéstől. Egyenesen ostoba és veszedelmes vállalkozás az iszákost suggestióval mértékletes ivóvá» tenni akarni, amint ezt Hirt tenni akarja. Ezáltal a suggestiótheraphia tartós eredményének első parancsa elten vétünk, amennyiben a káros betegséglőidézöt az eredmény után tovább halni engedjük. Nincs ugyan szabály kivétel nélkül és ritka esetekben a nem nagyon megrögzött iszákos, ki nem veleszületett hajlamból, nem psychopathia miatt, hanem bizonyos körülmények folytán, melyeket talán

elhárítottunk, az alkohollal való visszaélésre csábítottatott, ilyen módon mértékletessé válhat De sz esetek legnagyobb részében azon ellensuggestió folytán, melyet a alkoholélvezet- és a társaságkedvelés nyújtanak, előbb vagy utóbb visszaeséseket fogunk tapasztalni, amint azt én rendszerint azoknál tapasztalom, kik ismét mértékletesen inni kezdenek. A legtöbb azonkívül egyénileg praedisponalt, és a megszokás íólytán az alkohollal szemben képtelenné válnak az ellenállásra. Hogy tehát a suggestió az alkoholismus therapiájánál komoly haszonnal járjon, a végleges és teljes utálatot az összes szeszesitalokkal szemben, a teljes, élethossziglani tartózkodást és ahol lehetséges az absztinens egyesületekhez való csatlakozást kell suggeralnunk. (Neutrális good-templar-rend).

Ebben Tuckey is egy nézetem van velem; ebben rejlik kétségtelenül Keely alkoholistáinak híres drága «aranykuráinak» titka is. Keely betegeinek nem mértékletességet, hanem az összes szeszes italokkal szemben teljes undort suggeral.

Hiszen a morphium-elvonó-gyógymódnál (egyesület kivéve) ugyanazt teszik. Azonban a morphinista számára nincs csábító társaság, nincs társadalmi iváskényszer, miként az alkoholista számára. Ezért oly kiváló fontosságú ez utóbbi számára az absztinens egyesület alkoholmentes suggestiv társasága.

Magam is suggestió utján egy iszákost tettem abstinenssé. De, miként Bonne (Wiener medizinische Presse No. 45, 1901.) helyesen hangsúlyozza, az abstinens orvos sokkal jobban suggeral, minthogy példája és benső meggyőződése a suggestióval együttthatnak. Már 1888-ban (No. 26. Münch. med. Wochenschr.) mutattam ki statisztikával a suggestiónak jó eredményeit az alkoholumsnál.

VII.

Psychanalysis.

«Psychanalyst» írok úgy mint B e z z o l a, F r a n k és B l e u l e r, nem pedig «psychoanalyst», mint F r e u d, a rationalis, euphonikus levezetés miatt. Joggal figyelmeztet B e z z o l a arra, hogy »psychiatriát», nem pedig «psychoiatriát» írunk.

A pszichanalytikus módszer felfedezője, úgy pszichológiai mint terapeutikus jelentősége szempontjából, Dr. Breuer József, Bécs. Ugyanis 1880—1882. hypnotismussal gyógykezelt és gyógyított egy hysterikus beteget (O. Anna kisaszszonyt). Ez a beteg a kettős öntudat jelenségeit mutatta és a hypnosisban úgy reagált, hogy régi, elfelejtett, indulátszinezett képzetek kerültek felszínre, és hogy ama jelenetek ezen «ujraBtélése» az összes tüneteinek gyógyulását, egyiket a másik után, idézte' elő.

Breuer megfigyelése azután Freud Zsigmond a l közösen 1893-ban a «Neurologisches Zentrablatt-ban (1. sz.) «Über den psychischen Mechanismus hysterischer Phaenomene» czímmel lett említve és később, szintén Freud értekezéseivel közösen, «Studien über Hysterie» czímmel Breuer és Freud-tói (Wien, Deutkrke 1895) lett részletesen közölve. Ezen felette érdekes tanulmányokban Breuer és Freud megfigyelései és nézetei külön-külön vannak tárgyalva.

Ennek kapcsán V o g t O. tanulmányai alapján a «Zeitschrift für Hypnotismusban» (Verlag von Johann Ambrosms Barth» Leipzig 1895), «Zur Kenntniss des Wesens und der psychoiогischen Bedeutung des Hypnotismus» czímmel igen fontos és érdekes pszichanalytikus, tanulmányokat közöjf, melyeknél i-mmár F r a n k h o z hasonlóan (1. alább) járt el. («Zeitschrift für riypjrotismus», Bd IV, 151 160 old.; Bd V. 339 old.; Bd VII 234 old.; Bd VIII. 73 old., 348 old.; Bd IX. 360 old: Bd X. 364 old., 1896—1902).

Legújabban e kérdésről, teljesen Freud új iránya értelmében, két fontos, tájékoztató mű keletkezett: Dr. Hitschmann: «Freuds Neurosenlehre» (Wien, F. Deuticke 191 í) és Prof. Dr. E. Bieuler: «Die Psychanalyse Freuds» (u. o. 1911) czímmel. Utalok e két műre..

Mindenekelőtt erősen protestálnom kell Hitschmann azon állítása ellen, mintha a hysterikus bénulások psychotraumatikus eredetének (képzetek következményeként) felfedezője Charcot lenne. Kérem, szíveskedjenek Liébeault «Du sommeil et des Etats analogues» (Paris, Masson, 1896, 293 — 344 old.) című könyvét elolvasni, itt már sokkal többet találunk, mint amit C h a r c o t állítólag felfedezett. Persze az a kiadás olvasandó; Liébeault későbbi, magas korában

írott könyvei, köztük a sajnosan átdolgozott 2. kiadás (du somneil provoqué, 1889) határozottan gyengébbek.

Liébeault mindenestre a gyógyászatban szokatlan hangon beszél: ő autodidacta. De kétségtelen módon mutatta ki, és pedig sokkal Charcot előtt, a neurosisok, különösen hysterikus jelenségek keletkezését képzetek alapján és épúgy ezeknek gyógyulását hasonló utón, úgy a saját, valamint mások tapasztalatai alapján. Liébeault a megalapítója a suggestió tanának és az is marad és a psychotherapiát tudományos módszerrel, minden mysticismus kizárásával, elsőnek magyarázta meg és vitte keresztül. Amellett immár az altudatos szerepét (Freud szerint «öntudatlan») felismerte. Charcot az egész kérdésben, miként már mondtuk, minde-nekelőtt zavart okozott. Amit Liébeault «attention accumulée»-nek nevez, természetesen az általam később neurokymnak nevezett ideginger dynamikáját illeti, melynek concentratióját a figyelem képezi. Akkor ebben a tekintetben magától értetődőleg még sokkal nagyobb homály uralkodott, mint ma (v. ö. Semon: «Die mnemischen Empfindungen*).

Breuer eljárása, annak felismerésén alapszik, hogy neurotikusoknál, különösen hysteriásoknál, az altudatban erősebben indulatszinezett képzetek kórosan ható állapotot (Bleuler és Jung-féle complexum) hagynak vissza. Ez az állapot állandóan a képzetek és indulatok visszas associatióihoz tendál, melyek aztán különféle kóros jelenségeket (fájdalmak, bénulások, hysterikus rohamok stb.) idéznek elő. Új a dologban Breuer megállapítása, hogyha sikerül az eredeti, kórokozó complexumot az öntudatba teljesen tisztán visszaidézni, úgy, hogy, mint a normális embernél, magasabb intellectualis megfontolásokkal újból associálódik, ezen régi complexum kórokozó hatása megszűnik. Körülbelül, mintha genyes tályogot nyitnánk fel. innen kapta Breuernek ezen gyógymethodusa a kathartikus (tisztító) módszer nevet. A suggestió directe közömbösíti a kóros hatásokat, míg a kathartikus módszer a kóros okot altudatos homályából felszínre hozza és újra-associatió által ártalmatlanná teszi.

Breuer a dologgal azóta nem foglalkozott, ellenben Freud Zsigmond tovább haladt.

Hitschmann az egészet következőleg foglalja össze:

«Breuer és Freud felfogása az volt, hogy a hys-

terikus tünetek nem egyebek, mint psychikus traumák tartós hatásai, melyeknek hozzátartozó indulatnagyságát különös feltételek folytán a tudatos-psychicus feldolgozás félre tolta, és melyek ezért a testbeidegzésbe rendellenes utat nyitottak maguknak (conversió). Ezen terminusok; «beékelt indulat». «conversió» és «abreagálás» ezen nézet ismérveit foglalják össze. T. i. ezen kínos élmények «az öntudatlanba eltolódottaknak», az eredetileg nem abreagált képzet indulatai «beékelődötteknek» bizonyultak és a régi emlék kórokozó hatása csak a teljes feltárása által volt megszüntethető. Ha valakinél a conversióra való hajlandóság hiányzik, akkor az indulatától felszabadult képzet minden associatiótól félreesőleg az öntudatban marad, de felszabadult izgalma más, magában Véve nem Összeférhetetlen képzetekhez kapcsolódik, melyek ezen téves kapcsolódás folytán kényszerképzetekké — tágabb értelemben — válnak (substitutió). Tehát úgy a hysteria mint a kényszerneurosis «rosszul sikerült védekezés» eseteinek tekintendők.»

Látjuk tehát, hogy a psychanalysis gyökere L i é b e á u l t suggestiotanában van. De a psychologia és psychotherapia nagyon fontos fejezetét alkotja, mely még fejlődőben van. Más modern szerzők a kathartikus módszert, Freud új sexualesméleteitől eltérőleg, különösen gyógyászatilag, de elméletileg is, tovább fejlesztették, névleg mindenekelőtt Frank «Die Psychanalyse», Verlag von Ernst Reinhardt, München 1910, és «Studien über Affectstörungen — megjelenőben); Bezola («Zur Analyse psychotraumatischer Symptome-», Journal für Psychologie und Neurologie Bd VIII., Heft 5, 204 old. 1907) és «Das Psychotrauma, analytisch psychopathologische Studien» (megjelenőben). Más orvosok is, többek közt Dr. Stein Fülöp-Bpest, Dr. de Montét-La Tour de Peilz (Svájc, Ct Vaud), Dr. Bértséhinger-Schaffhausen, Dr. Seif-München stb. foglalkoznak eredményesen vele.

A két elsőnek említett szerző megjelenendő nagyobb műveinek nem akarok elébe vágni. Barátom és kartársam Dr. Frank mégis felhatalmazott arra, hogy közönséges eljárását itt felhozzam:

Betegét, miután megnyugtatta és felvilágosította, könnyű hypnosisba vagy hypotaxiába meríti, melynél amnesia nem

fordul elő, és a beteg még tiszta feltudattal az orvossal rapportban marad. Ez az állapot különösen alkalmas arra, hogy a régi, beékelt complexumok az altudatból felszínre jöjjenek. Felvilágosítja a beteget arról, hogy alvásközben nem vagyunk oly öntudatlanok miként azt képzeljük, hanem hogy igenis mindent észreveszünk, és most következőleg jár el (átadom neki a szót):

Felszólítom a betegeket, hogy, mihelyt a pillák lecsukódtak, alvásukkal ne törődjenek, hanem csendesen, lehetőleg közömbösen és a figyelem megfeszítése nélkül nézzenek maguk elé. A betegek egy részénél erre az első kísérletnél egy jelenet lép fel, gyakran előbb egy indulat, többnyire félelem-indulat. Ha ezt a beteg lélegzésén vagy gyorsult szív működésén avagy arczkifejezésén észrevesszük, úgy megnyugtatjuk és felszólítjuk, hogy nézzen csak tovább maga elé. Más esetben előbb az alvás bizonyos mélysége szükséges, melyben a csendes maga elé nézésnél a látótér kivilágosodik. Ez gyakran csak fokozatosan történik. A látótér előbb szürke, beteg a homályt lassan tűnni látja, ködfátyol tánczol szeme előtt, majd ismét egyes alakok vagy színeképek lépnek fel, aztán mértani alakok, aztán másoknál előbb valamely tárgy, mely a szobában van, vagy az utcái kép valamely részlete, olykor csak egy testrész stb., stb. Felszólítjuk beteget, hogy azt, ami előtte mutatkozik, nyugodtan nézze és a fejleményeket oly módon várja, mintha egy mozgóképszínházban néző volna. Emellett beteg lehetőleg meg ne erőltesse magát, figyelmét meg ne feszítse. Minél jobban sikerül ez neki, annál könnyebben lépnek fel a jelenetek. A betegek egy részénél most mihamar erősebb indulatú jelenetek lépnek fel, melyek a legközelebbi múltban, gyakran az orvoshoz jövet, folytak le. Máskor megint erősen indulatszínezett képek a kora ifjúságból lehetnek. Ha fáradságot veszünk magunknak, és a hypnosisban kutatjuk, hogy ezen jelenetek associatív kiváltásának mi volt az eredeti momentuma, úgy gyakran valamely véletlen eseményt, amit beteg talán hallott, olvasott vagy látott, gyakran álmot is az előző éjszakából, ismerhetünk fel vele összefüggésben. Ha beteg megtanulta, hogy magát helyesen viselje — néha nagyobb számú ülés szükséges — akkor a jelenetek hol egyenként, hol többen egymás után lépnek fel. Némely beteg közvetlenül az újraátélés alatt el tudja

mondani, amit épen átél. Mások minden jelenet után felébrednek és aztán elbeszélnek, olykor erős, sőt egyre fokozódó indulathatás alatt, amit átéltek. Mások ismét 3—6 és több jelenet sorozatát élik át és elbeszélnek azután egymás után. Gyakran fontos, hogy legalább egy vezérszót elmondassunk, mert ezen jeleneteknek feltűnő módon az a tendenciájuk, hogy azonnal ismét altudatosakká, azaz elfeledtekké váljanak. Ha ez megtörténik, úgy rendszerint a hypnosisban az elfelejtett jeleneteket felszínre hozhatjuk. Fontos, hogy a beteg az újrá-tétet pontosan elbeszélje, esetleg az orvossal megbeszélje. Nagyon érdekes megfigyelni, mint térnek mindig vissza azok a jelenetek, ha nem lettek megtárgyalva. Így különösen azok a jelenetek, melyek betegnek kínosak és melyeket az orvossal nem szívesen közöl, lépnek fel minduntalan, és kényszerítik végül arra, hogy elmondják. Olykor a kezelés nem akar haladni, mert ilyen minduntalan félretolt képzetek erős indulat kíséretében újból eltűnnek. Ezen tényt szemben azon ellenvetéssel, hogy a betegek az analysisnél a hypnosisban az abreagálás elé akadályokat gördítenek, kifejezetten kiemelem. Olykor beteg elé több jelenet tódul; többnyire azonnal tudja, mely jelenetről van szó, és rövid várás után sikerül neki egyiket a másik után átélni. Rendszerint ezen egyidejűleg fellépő jeleneteknek hasonló az indulatuk vagy tartalmilag egymással associative kapcsoltak. Gyakran az indulatfeszülés oly nagy, hogy a betegek előbb az illető indulatot, többnyire félelmet, de dühöt, bosszúságot is abreagálják, mielőtt a jelenet felléphet. Olykor a leghevesebb indulatkisülések fordulnak elő, Gyakrabban megfigyelhettem, hogy a -jelenetek fellépését igen heves félelem órahosszattartó abreagálása előzte meg. Ily abreagálás után betegek megkönnyebbülve érzik magukat. Ha félelmi állapotról van szó, akkor a félelem fellépése a szívverés érezhetővé tétele által előidézhető vagy erősíthető. Olykor ezáltal egy félelmes jelenet direct abreagálását idézzük elő. Hasonló segítséget kapunk, ha a hypnosisban a fájdalmas pontokat érintjük. Valószínűleg ezáltal associatív kiváltás megy végbe, mert mindig tisztában kell lennünk azzal, hogy a psychoneurotikusok a fájdalmakat az illető helyen csak érzik, de soha sincs ott okozatilag feltételezve. Látni fogjuk, hogy ezen fájdalomérzéseknél csupán a korábbi pályáknak új megszállásáról van szó, és így elképzelhetjük, hogy ezen he-

lyek érintésekor associatio útján a korábbi pályákkal összefüggő jelenetek újból kiváltódnak.»

«A hypnosis bevezetésénél rendkívül fontos a beteg kényelmes helyzetbe helyezése, de az orvosé is, mert gyakran kell bizonyos helyzetben egy órahosszat is várni, hogy beteg nyugalmában ne legyen zavarva. Érzékeny betegeknél gyakran az orvos legkisebb mozdulata vagy egy zörej zavarólag hathat. Némi gyakorlat után a legtöbb betegnél sikerül elérni azt, hogy a külső behatásokat figyelmen kívül hagyják. Szabály szerint egy ülés tartama egy óránál hosszabb ne legyen, de olykor 2—3 óra is szükséges, ha észrevesszük, hogy a betegnél egy jelenet van feltűnően, mely őt nyugtalanítja. Olykor szükséges a beteget oly módon ellenőrizni, hogy kijelentéseiből arra következtethessünk, vajjon egy complexum tudatossá akar-e válni.»

Így Frank. Vogt O. teljes joggal figyelmeztet arra, hogy a kathartikus módszer helytelen alkalmazásával hysterikus zavarok valódi recidiváit idézhetjük elő, melyek aztán többet ártanak mint használnak, és hogy továbbá a gyógyulás itt sem mindig végleges. Ennélfogva a szükséges gyakorlattal és biztonsággal kell rendelkezünk, továbbá sok időt és türelmet alkalmazunk, hogy a kathartikus reakciókat ártalmatlanná és egyúttal gyógyítóvá alakítsuk.

Távolról sem akarom Freud és speciálisabb iskolájának nagy érdemeit félreismerni. De két szemrehányást kell nekik tennem; első, hogy elődeik munkáit következetesen ignorálják, második, hogy mindenfajta hypothetikus dolgot ténynek tüntetnek fel. Nem itt a helye, hogy messzemenő diskusszióba bocsátkozzam, így hát megelégszem, hogy a legfontosabbat és a felismerhető tényeket közöljem. Mindenekelőtt abbahagyta Freud betegek hypnotizálását azon okadatulással, hogy nem mindig sikerül, stb. Azóta éber állapotukban analysálja őket. Ehhez Jung még u. n. vezérszókat vagyingerszókat vezetett be, melyekre a beteg felel. Ezen feleletek magyarázatokhoz vezetnek, melyek a complexumok feltalálását elősegítik. Frank megtartotta a hypnosist, meggyőződésem szerint joggal. Ha kivételesen nem sikerül, mindig rendelkezésünkre áll az analysis az ébrenlétben.

Fontos megállapítása Freudnak, hogy minél inkább kutatott az okozó psychikus traumák után, melyekből a hys-

terikus felületek levezethetők lettek volna, kitűnt, hogy a látzólag aetiologikusan eredeti jelenet nem képezte a betegség valódi okát. Sőt kitűnt, hogy mindenkor a korábbi, többnyire pubertáskorbeli, traumatikus élményekre való associatív úton előidézett emlékezés, melyek azonban annak idején nem hatottak traumatikusan, a tünetek előidézésénél együttthatott. Szóval, vannak pathogen, affectiv képzetek cumulativ hatásai, melyek előbb latensek maradnak. Csak «ha a mérték betelt», váltja ki valamely indulatos esemény a kóros dolgot. Tehát többnyire mindig régibb complexumokat kell kiásnunk, hogy célhoz érjünk. Itt Freud mindig infantilexualis élményekre akar bukkanni. Most elérkeztünk a «Freudianusok» főtendenciájához, t. i., hogy mindent sexualisan magyaráznak:

Az ember indulatéletében a sexualis elem bizonyára kolossalis szerepet játszik, ez kétségtelen; ezt mindenki tudja, ki neurosisokkal és hypnotismussal foglalkozott, még psychanalisis nélkül is. Kétségtelen továbbá, hogy a psychanalisis ropant sok elfödött, elfelejtett vagy elhallgatott sexualis dolgokat felfed. De határozottan túlzás és egyoldalúság ezen dolgokat mint az összes jelenségek egyedüli okát tekintetbe venni. Mindenekelőtt nem szabad a sexualis fogalmát, amint azt Freud iskolája teszi, jogszerűen kiterjeszteni. Sexualis mindaz, ami a párzási actussal és annak a nagyagyba való erotikus kisugárzásaival közvetlenül összefügg, a legkisebb nemi jóérzéstől egész az orgasmusig. De az ember érzelmi világában úgy ösztönszerűleg öröklött, mint szerzett, hatalmas gyönyör- és rosszérzések fordulnak elő, melyeken semmi a sexualis. Nemcsak éhség és szomjúság, hanem félelem, harag, önérzet stb. Sőt a sympathia vagy rokonszenv, ámbár törzsfejlődésileg a sexualis érzésből keletkezett, többé egyáltalában nem mindig sexualis: csak ott, hol erotismus közreműködik. De mind ezen érzések a sexualis érzésekkel többé-kevésbbé intensiven associálódhatnak. Ezt senki sem fogja tagadni; de associatio nem azonosság. Ép oly joggal lehetne a sexualis érzést a táplálkozási ösztönből és éhségérzésből levezetni. Ha tehát Freud és követői annyira mennek, hogy a csecsemőnek erotismust tulajdonítanak és ezt a szopogatással és a nemi szerveknek kis gyermekeknél oly gyakran előforduló érintésével akarják bizonyítani, úgy ez Bleuler daczára ha-

tározottan vitatandó, és pedig már a következő okoknál fogva is:

1. Az újszülött gyermek majdnem azonnal kezd szopogatni. Nagyagya rostjai azonban még szürkék és nem működnek; ennél fogva a némi élet irradatiójáról a nagyagyba és viszont még szó sem lehet; époly kevéssé képzetekről, melyeket később elfelejt, egyszerűen azért, mert a nagyagy még semmit sem képes felfogni.

2. A nemi szervek még ébrényi állapotban vannak és még nem működnek; ennél fogva a gerinczagyban és a törzsganglionokban sem válhatnak ki nemi érzéseket. A szopogatás spinalis vagy torzsganglion automatismusa, épúgy a genitáliák érintései, amik többnyire a nedvességen alapuló viszketés következményei stb. Ilyent «sexualisnak» minősíteni, tudományos szempontból nem helyénvaló.

Hogy ellenben idősebb gyermekek, 3—4 évtől kezdve, olykor határozott nemi érzéseket kaphatnak, az kétségtelen. Kétségbe vonom azonban, hogy ez a szabály lenne, amint azt Freud iskolája állítja. Magam kezeltem egy esetet, mikor egy 7 éves fiú 5 éves nővérévé! rendszeresen coitalt, utóbbi erős orgasmust kapott, mely aztán kórosan hatott és phobiákra meg kényszerképzetekre vezetett.

Az eset egyébként Freud tana szempontjából jellemző, mert a kóros hatás csak több év múlva mutatkozott, mikor a leány a környezet pruderiája folytán és ezen élmény következtében magát romlottnak kezdte tartani. Ilyen egyének azonban örökletesen terhelt paradox psychopathák.

Már a nemi kérdésről szóló könyvemben állandóan hangoztattam, hogy a nemi ösztön és a nemi érzés a nagyagyban korábban keletkezik, mint a nemiszervek pubertása. Az idegapparat tehát igen gyakran már működik, mielőtt a nemi mirigyek működésképesek, azonban téves ebből csecsemősexualitasra következtetni. Állatoknál az alacsony agyközpontok (agyganglionok, gerinczvelő) automatikus-ösztönszerű sexualitásának fejlődése a nemi mirigyek kész működéstevékenységeihez van kötve. Az embernél — talán már a majomnál — azonban ez a sexualitás örökletesen mnemikusan a nagyagyra vivődött át, mely aztán önálló lesz és a már egyszer életre kelt mechanismusi mirigy működés nélkül is a nemiszervek idegeinek segélyével kiválthatta. Ez az, amit az infantilis és senilis nemi paradoxiónál megfigyelhetünk, vala-

mint oly embereknél is, kik csak a későbbi, nemileg érett korban lettek castrálva. Mindazonáltal van határ, mert a legfiatalabb gyermekkorban történt castratio az embernél is teljesen megakadályozza az erotika kifejlődését. Ez is megcáfolja Freud elméletét a csecsemő-sexualitásról. Szóval agykérgünknek egyénileg nagyon változó öröklött tendenciája vagy dispositiója van az erotikára (sexualitásra), mely hol korábban, hol későbben, rendszerint a nemi mirigyek érettsége előtt, ösztönzés és öröklött hajlam folytán többé-kevésbé nyilvánvalóvá lesz, melynek azonban, hogy kifejlődhessék, ama nemi mirigyek jelenlétére, valamint a nemi idegekre van szüksége. — A csecsemő agykérgének működésnélkülisége tehát kizár nála minden sexualitást ill. erotikát.

Most még röviden a psychanalysis 3 példáját akarom felemlíteni, 2 tölem, 1 Franktól. Vájjon az I. sz. esetben a sexualis anaesthesia tisztán egyénileg veleszületett vagy Freud-féle «eltoláson» alapszik, nem lett analysis útján megállapítva; az asszony, akár csak azelőtt, hideg maradt. Freud iskolája szerint mindezen esetek «eltolások». Ilyen feltevés azonban nagyon önkényes és vitatom érvényét. A II. eset ellenben tipikus eltolás volt.

Példák.

I. Egy férjes asszony nemesak nemileg hideg, hanem minden közösülés után rettenetes undorérzést, egész a rőszszullétig és hányásig, érez, hosszú, kínos utóhatásokkal. Hypnosisban sikerül nála gyermekkorából egy jelenetet előidézni, mikor egy idősebb férfi ölébe vette és nemi szerveit izgatta. Ez a jelenet nála heves undort és ellenszenvet vált ki; de miután hypnosisban néhányszor ismét átálmodta, elmúlik nála legalább a közösülestől való undor.

Ezen esetben az analysist a kétérzés aktiv ébredése nem követte. Ez talán további complexumok kikutatásával létrejöhett volna; csakhogy az anaesthesia oly tökéletes maradt, hogy valószínűtlennek tartom, és nem látszott helyénvalónak, hogy tovább menjek.

II. Egy nagyon hasonló esetben, melyet Dr. Franknál kezelni láttam, beteg egy jelenetet álmodott újra, hol az illető, szintén férjes asszony, mint 16 éves, nemi dolgokban még tel-

jesen tudatlan lány hirtelen a háziasszony kiáltására hozzátartott. Épen rohamos szülés folyt le, melynek tanúja lett, holott eddig a gölyamesében hitt. Azoni rettenetes ijedség óta, melyen akkor keresztül ment, és az igazság hirtelen megismerése óta hysterikus rohamokban szenvedett. Házasságában a közösülés undort okozott, hányással és félelemmel kapcsolva, és roppantul félt a terhességtől. Többszöri analysis után hypnosisban és ezért esemény többszöri újraálmodása után elmultak az összes tünetek, és első ízben támadtak közösülésnél kéjézés és valódi orgasmus; valamint az a vágya is, hogy gyermeke legyen.

III. Egy férjes asszony idővel fokozódó tériszonyban szenvedett, végül oly nagy mértékben, hogy szobájában egészen bezárkózott és nem mert többé az utcára menni; Hypnotisáltam, és kitűnt, hogy az iszony először egy villamos kocsiban terhes állapota idejében keletkezett. A kocsi meg volt telve; háriási ingére támadt és iszonyúan félt, hogy a kocsiban kell hánynia. A kocsi végre megállott és kívül kihányhatta magát. Ezen pillanattól kezdve nem volt képes vasúti vagy közúti kocsira szállni anélkül, hogy iszonyt és hányingert ne érezne. Mikor éz a complexum azon személyekre, kik az utcán jártak, átvivődött, a tériszony az utcákra és terekre stb. is kiterjedt. A vázolt esemény többszöri újraálmodása utján a hypnosisban sikerült a tér- és kocsiiszonyt elmulasztani.

Itt semminő sexualis jelenét, egyáltalában semminő sexualis elem sem került felszínre, ámbár az asszony nagyon erotikus volt, vagy talán azért, mert házasságában ki volt elégtve és nem volt ok a sexualis traumák után kutatni.

Erre az esetre Freud iskolájának az lesz az ellenvetése, hogy további kutatás után gyermekkori sexualis complexumokra bukkantunk volna. Ez nem lehetetlen; mert végtére is majd minden embernél találhatók sexualis indulatok. De nézetem szerint ily kutatás egyáltalában nem szolgáltatná bizonyítékát annak, hogy okozója a betegség ama későbbi kitörésének a villamos kocsiban. Ezek hypothetikus építmények semmi egyebek.

Egyébként vannak emberek, kiknek alapos okoknál fogva nem lehetnek sexualis indulataik; ezek azok, kiknél a nemi mirigyek még a születés előtt vagy röviddel utána el-

sorvadtak vagy eltávolítottak — az u. n. veleszületett kastráltak — kik között sokan kryptorchiaival találhatók. Ezek az emberek sexualisan vakon születtek. Egy ilyen esetet fel akarok említeni:

Mérsékeltlen gyenge elméjű, egyúttal hysterikus fiatal embernek u. n. kryptorchia miatt születésétől kezdve sorvadt heréi voltak és ennél fogva úgy fejlődött, mint a herélt, azaz nemi ösztön és korrelatív nemi jelek minden nyoma nélkül. Hogy éretté tegyék, két jóhiszemű nagynénje nem talált okosabbat, mint őt egy erőteljes leánynyal összeházasítani. Mikor ez a legkevésbé sem ártatlan személy nemi vakságát és impotentiáját észrevette, minden lehetőt megkísérelt, hogy nála erectiót létesítsen, de természetesen teljesen hasztalan. Ezt a férfi teljesen érthetetlen durvaságnak és disznóságnak érezte, nagyon felindult miatta, gyakran álmódott róla, ennél fogva somnambullá lett és somnambul álmában «disznókat!»-t kiáltott (Kati volt a felesége neve). Az asszony csakhamar megvigasztalódott egy potens férfival és a szegény ficzkót most mindketten bolonddá tartották. Emiatt nagy haragra lobbant és felesége születésnapjára kalácsot vett, befestette schweinfurti zölddel, amit azonnal észrevettek. Emiatt orvosi protestálásom ellenére mérgezési kísérlet miatt súlyos fegyházra lett ítélve.

Ezt a beteget 1877 körül hosszabb ideig figyeltem meg a müncheni elmegyógyintézetben. A nyúlánk ifjú korlátozott öntudatu somnambulikus rohamai alatt a kettős én tipikus jelenségeit mutatta. Somnambulikus álmában dühösen küzdött álmódott feleségével, védekezett és szitkozódott az ő magas castratus hangján.

Nem lesz továbbá nehéz megállapítani, vajjon újszülöttek a herék atrophijával vagy defectusával szopogatnak-e avagy nem. Meg vagyok győződve, hogy ebben a tekintetben a többi gyermekekhez viszonyítva különbség nincs.

Végül kétségtelen előttem, hogy hysterikus jelenségek és megfelelő neurosisok kryptorcháknál, születéskor kastráltaknál és eunuchoknál egyáltalában nem ritkák, ellenkezőleg erre nagyon hajlanak. Kérdem már most, miként akarja Freud iskolája, mely minden hysteriát a gyermekkor sexualis traumáiba vezet vissza és a kis gyermekek szopogatása! sexualisnak mondja, nézeteit ezen ténnyel összeegyeztetni? Semmiből semmit sem lehet sublimalni és a semmi félre nem tolható.

Meggyőződésem, hogy pszichanalytikusan minél objectivebben és elfogultság nélkül fognak dolgozni, az egyes egyének reakcióinak roppant egyéni különbözőségei annál tisztábban fognak mutatkozni. Freud iskolájának szemére vetem, hogy bizonyos, magukban véve helyes megfigyeléseket systematikusan és időelőtt általánosít és dogmatisal és hypothesisait belemagyarázza. Ha a gyermekeknek homályos és határozatlan nemi gerjedelme van is, nincs jogunk ezt, miként azt Freud teszi, az embryo közömbös (bisexualis) hajlamaira visszavezetni. Nyilván inkább cumulativ öröklékeny nemi engraphiáról van szó a nagy agyban. A pubertás előtt már praeformalt idegpályák az agy és a nemszervek között elegendők, hogy velők a gyermekek gyakori autoerotismusát, mely oly gyakran onaniára vezet, megmagyarázzuk. Hiszen a sexualis fétisek mind corticalis eredetűek és nyilván öröklékeny-mnemikusan a nemi ösztön későbbi normális objectumaival kapcsolatban állók; nem csoda tehát, hogy a gyermek erotismusánál szerepet játszanak. De nincs jogunk, amint az Freud iskolája teszi, azt állítani, hogy a normális gyermeknél az összes perversiók találhatók. Ezek túlzások, melyek inkább a dojtmakus.exeqesjs. mint a tudomány terébe tartoznak. Hiszen az összes nemi perversiók, miként az összes ideges nemi abnormitasok, a normális sexualitasban gyökereznek, nemcsak a gyermeknél, de a felnőttél is. Nem igaz, hogy csak a nemiösztön nyilvánvalóvá válása a pubertásban határozza meg a normális objectumát, amint azt pl. H i t s c h m a n n állítja. A normális gyermek habár még homályos és sokszor a sexualis tárgy bizonyos attribútumaihoz (kebel, ruházat stb.) kötött erotikus gerjedelmei határozottan a normális objectumra vannak irányozva, és részben csak azért homályosak, mert a ruházat és a közösülés részleteinek nem ismerése fátyolozólag hatnak. Csak a kóros öröklött hajlamok - igen gyakran persze traumatikusan ható complexumok közreműködésével — tenyészik vagy határozzák meg az abnormis dispositiót és manifestatiót. Az autoerotismus associativ ütön keletkezik, mert a gyermekek csak önmagukat látják meztelenül és meztelenség közelfekvő okoknál fogva a mi ruházkodó kulturvilágunkban az erotismust különösen ingerli. Hiszen egész kultúránk és prüderiánk egyre azon van, hogy az ifjúság onaniáját tenyéssze. Abban F r e u d n a k mindenesetre

teljesen igazat kell adnom: nagy baj, hogy kultúránkban minden természetest szegyeim valónak tekintenek. Ezáltal tenyészik úgy az onaniát, mint a pathogen traumákat.

Freud iskolája szerint tehát az újszülött gyermeknél a végbél és a nemi szervek már erogen zónák, melyek a tisztába tételnél és a szülők dédelgetései stb. folytán sexualisan aktiváltak; számos neurotikus egyén analerotikája későbbi obstipációjának gyökerét képezné, és ezen analerotika eltolása bizonyos jellemvonásokat idézne elő, minő rendesség, takarékoság és önfejlés. Minthogy a gyermeknek pollutiója nem lehet, a sperma hiánya miatt, az ágybavizelést tekinti Freud iskolája a pollutió pótlásának stb. Az a tény, hogy az ágybarözelés és onania gyakran együtt van, nézetem szerint egyáltalán nem bizonyítja ezen különös nézeteket. Az állítólagos csecsemoerotismus periódusa után Freud szerint egy latens periódus áll be, egész a 3, vagy 4-ik életévig. Ezen latensszakban tehát a nevelés, a nemi objectumok associációja az undor, a szemérem és az aesthetikai meg erkölcsi képzetek érzelmeivel, gátolnák a nemi ösztönt. Végül ezen nemi energiák egy része a latensszakban a nemi alkalmazástól eltérítetnék és kulturális meg socialis czélok számára átvitetnék, oly folyamat, melyei Freud «sublimálás» névvel illetve kulturhistoriaileg és egyénileg jelentősnek jelölt.

Freud «sublimálásán» egy tény helyes, t. i. az, hogy sok ember vallásos extasisban, philanthropikus vagy heroikus odaadásban és más hasonló eszményértékekben talál a nemi ösztön és szerelem helyébe kárpótlást, melyek ezekáltal úgyszólván félre lesznek tolvá. De ez nem újság Már korábban, számos oldalról utaltak erre, és magam «A nemi kérdés» című munkámban (Vallás és nemi élet, 12. fej.) ezen ismert tényt méltattam. De nem tartom helyénvalónak ezt a kora gyermekkor sexualismusára vagy az állítólagos csecsemősexualismusra visszavezetni.

Freud «eltolását» már tárgyaltuk. A neuropathiáknak heves vágy-(ösztön)-gerjedelmei és aesthetikus meg erkölcsi igényei közti conflictusból vezet le. Utóbbiak el nem fogadják (félretolják) az ösztönt, mely velők szemben védekezik, Ha czélszerű «sublimálás» képződik, akkor a védekezés «sikertült». Ehelyett gyakran neurosis képződik, melyet Freud «sikertelen védekezésnek» jelöl. Hitschmann erről továbbá

szó szerint ezt írja: «A hysterikus alkotás eredetije a gyermek első ösztöngerjedelmének már említett szervi eltolása, mely normál módon a polymorph-pervers sexualtvekenység legkorábbi periódusát zárja le. Itt nem egyes élmények, hanem egy teljes fejlődési folyamat merül az öntudatlanba. Bizonyos eredetileg kéjszínezett ösztöngerjedelmek érvényesülése, a kultúrához való szükséges alkalmazkodás folytán, a secundaer gondolkozás célképzetivel ellentétbe került és többé már nem kéjt, hanem kedvetlenséget okoznak. Az eltolás lényegét épen ez az indulatváltozás alkotja». Freud szerint tehát a pszichanalitikusan «öntudatlan» csupán az eltolt ösztöngerjedelmeket és ezek származékait tartalmazná. Hitschmann könyve után szinte azt hihetné az ember, hogy Freud a felfedezője az öntudatlannak! Csak rá kell mutatnunk a modern psychologia számos munkájára, valamint a D o s s i e r által az altudatosnak szorosabban megjelölt fogalmára (1. ezen könyv első kiadásait), hogy kimutassuk, mily helytelen az ilyen nézet. Igaz csak annyi, hogy a pszichanalisis (de tudvalevőleg már régen a hypnosis is, 1. L i é b e a u l t 1896) elfelejtett benyomásokat a legélénkebb és legélesebb módon az öntudatba visszaidézhet. Egy új szó: «eltolás», mely különösen kedvetlenségtől színezett emlékezőseknek az altudatosba merülését jelöli meg, korántsem még új tény, új felfedezés (hiszen régi közmondás: «A vágy a gondolat atyja», és tudvalevőleg szívesen felejtjük a kellemetlen dolgokat). Ez a szó azonban a neurosisok kóros folyamatainál nagyon használható.

1900 óta Freud álomfejtéssel foglalkozik, melynek főszabálya, hogy az álom rendszerint vágyteljesülést jelképez, vagyis az álmodó öntudatlan vágyát drámai formában teljesültnek mutatja. Szerzőnk persze az illető vágyat mint a gyermekkorban eltolt nemi vágyat magyarázza, mely későbbi álomszármazékokkal az intellectualis körből associalódik. Ez áll különösen a félelmes álmokra. De mivel a közönséges dissociált álmostobaság legnagyobb részében sexualis tartalom hiányzik, Freud azt mondja, hogy az eredetileg nemi vágyak másodlagos feldolgozáson mentek keresztül, oly'feldolgozáson, mely a tudatos gondolkodással szemben tulajdonképpen concessiót jelent. így helyettesítik Freud szerint botok, kígyók, fatörzsek, ernyők a penist, dobozok, szekrények,

kályhák, szobák, kocsik a nőt, az eltört lámpaüveg a szűzhártya megrepedését és i. t.!

Freud a «Psychopathologie des Alltagslebens» (Berlin 1910) című munkájában valóban nagyon szellemes megjegyzéseket és megfigyeléseket tesz a felejtésről, elszólásról, elévedt kézmozdulatokról stb. De gyakran nagyon is mesterkélty magyarázatait csak nagyon feltételesen fogadhatom el. Hogy összes gondolataink eredetileg objective adva vannak és nem a szabad akarat kifolyásai, azt már Freud előtt Spinoza állapította meg. Erre vonatkozólag S e m o n bizonyítékai mindenestre sokkal tisztábbak és helyesebb következtetésűek. Psychologo-psychiatriai előadásaimban (Zürich 1884—1897) hangsúlyoztam, hogy feltudatos gondolatláncolatunkban minden gondolatot nemcsak az előrement, hanem főleg korábbi intellectualis, affediv és psychofugalis (akarat) folyamatoknak az altudatban rejtett emlékei determinálják, úgy hogy a szabad akarat számára mi sem marad. Ezek a determinánsok azonban sokkal számosabbak és bonyolultabbak, semhogy Freud magyarázatügyeskedéseivel meghatározhatók lennének. Jung és M á d e r egy általam korábban a Burgholzli intézetben hosszabb ideig kezelt, beszédzavarban szenvedő paranoid beteget analysáltak és látszólagos beszédzavara mögött agyrémének értelmét részben megmagyarázták. Magában véve ez sem új. Ugyanezt a beteget és más hasonlókat klinikámon már a 90-es évek elején ebben az értelemben mutattam be és a beszédparabolákra figyelmeztettem, melyeknek értelmük van, amit csak a beteg ismer, mert néhány bolondnak látszó kifejezéseket komplikáltabb kóros, általa rég ismert, de csak tőie szótt gondolatfolyamatok syntesisei számára használ, melyeket ily módon jelöl, úgy hogy csacska beszéde a be nem avatott előtt sokkal értelmetlenebbnek látszik, mint aminő valóban. Ilyen még praegnansabb esetet már 1876-ban a müncheni elmegyógyintézetben figyeltem meg és hasonlóan értelmeztem. Ennek daczára nagyon érdekesek azok a fáradságos anaíysisek, melyek a részek összefüggését nagyrészt feltárják; de ha nem vagyunk rendkívül óvatosak, sok téves értelmezést tehetünk.

«Oedipuskomplexumnak» mondja Freud a libidónak öntudatlan fixálását az anyára és nővérré irányítva. Ez aka-

dályozná meg a libidó átvitelét későbbi objectumokra, ill. impotentiát idézne elő.

A nők oly gyakori nemi anaesthesiáját Freud arra vezeti vissza, hogy a klitoris erős masturbatorikus izgatása folytán, ami a gyermekkorban történt, a klitorisizgékonyáságnak rendes körülmények között beálló átvitele a szomszédos női részekre (vagina), amennyire a normális nemi aktusnál az érzékenység szempontjából szükséges, elhúzódik vagy teljesen kimarad. Ez nézetem szerint szintén hypothetikus dogma, mely egyoldalú magyarázatokon épül.

Freud a neurosisokat a továbbiakban u. n. actual-neurosikra (neurasthenia) és hysteriára osztja, mely utóbbi mindig a gyermekkorban végbement sexualis traumákra vezetendő vissza. A féielemsneurosis az actualneurosisokhoz számítja, ellenben a hysteriás phobiákat a hysteriához. A hypochondria régismeri fogalmát az actualneurosis fogalmába olvasztja. Mindig a régi történet: A psychosisok és a functionalis neurosisok terén a szavakat és fogalmakat a különböző szerzők oly módon alkalmazzák, hogy a máris majdnem kibogozhatlan confuzió nagyobb lesz, ahelyett hogy csökkenne. Ezen a téren — ezt 30 év óta hangsúlyozom — sehol sincsenek éles határok, hanem csak syndromok vagy tünetkomplexumok, melyek a legkülönbözőbb módon kombinálódnak. Ezt végre úgy látszik B i e u l e r is belátja. Ezekből mesterségesen kör-egységeket faragtak és minden szerző a saját artefactumaiba szerelmes. Ití sem akarjuk Freudot követni, hanem csak megállapítjuk, hogy a phobiák és a kényszerképzetek, amint azt Breu-er és Freud kiderítették, psychikus traumák-nak folytatólagos láncolataira vezethetők vissza, öröklött neurotikus hajlam mellett, úgy hogy itt a kathartikus gyógy-mód javait. Mindazonáltal igazolják Frank, Bezzola és mások, hogy régi eseteknél már célra nem vezet, nyilván mert a complexumgyártás a beteg agyában már a végte- lenbe nőtt.

Freud iskolájának a kényszerképzetek mechanismusá-nak részleteiről szóló nézetét illetőleg utalok Freud és H i t s c h m a n könyveire.

Nagyjában és egészében el kell ismerni, hogy Freud írásaiban mindenütt érdekes eszmék és helyes csira találhatók, melyek alapos felülvizsgálatra érdemesek. Másrészt az a ten-

dentia látható, hogy egy nagy fantázia termékeit merész hypothesisekké tegye, ezen hypothesiseket dogmatisálja és aztán ezeket keresett, majdnem talmudistikus exegesis segítségével, különböző, a végletekig menő szörszálhasogatások szerkesztése (olykor az abszurditásig menve) segítségével támogatni akarja, úgy hogy a tudomány teréről észrevétlenül a sektaképző theológia terére vezet bennünket. Minden kedveskedésben, minden indulatban, minden érintésben, minden álmoképzetben találja Freud levezetésekéből a sexualitas bizonyítékát, úgy hogy ez végtére pszichológiai bálványnyá válik, melynek sugarai minden mást elhalványítanak.

Bleuler az említett könyvében nagy buzgalommal védi Freudot és igyekszik kritikusait, nevezetesen Isserlint, megcáfolni. Példákat hoz fel, különösen saját személyére vonatkozókat, melyeknek objectivitását legbecsületesebb meggyőződése daczára sem látom bizonyítottnak; mert ő maga nagyon is a freudismus suggestiója alatt áll és majdnem kizárólag az ő szemüvegén keresztül lát. Mindazonáltal örvendetes, hogy Bleuler a végén számos tartózkodó nyilatkozatot tesz és megengedi, hogy némely dolog túlzott; csak hogy utóbbiakat Freud tanítványainak tulajdonítja, ellenben Freud maga Bleuler szemeiben még érinthetetlen. Mindazonáltal egyben igaz van Bleulernek: Freud számos kritikusainkább felháborodásindulatokra, mint objectív felülvizsgálatra támaszkodik.

Nincs rá jogom, hogy fenti cikkel oly kérdés felett ítéletet mondani akarjak, melyet magam nagyon kevésbé vizsgálhattam felül, és melyet még teljesen éretlennek tartok. Freud az egész psychológiát és psychopathológiát felforgatni karja. Souvereen hallgatással ignorálja, miként látuk, elődjait és azokat az embereket, kik nem haladnak vele egy úton. Ennélfogva meg kell engednie, hogy az illetők vele szemben szigorúan tárgyilagos kritikát gyakoroljanak és várakozó álláspontra helyezkedjenek. A felülvizsgálat feladata lesz igazságot szolgáltatni és a nagy tudományos tárgyilagoságot megőrizni. Ezen a téren egyik sem könnyű. Ezzel befejezzük ezt a fejezetet, és Breuernek meg Freudnak termékenyítő eszméikért köszönetet mondunk. Ez a köszönet azonban nem terjed ki Freud iskolájának merész hypothesisire és dogmáira.

Hypnotismus és psychotherapia.

Mióta a suggestió a gyógyászatban bizonyos elismerést kivívott, sajtóságos jelenségek léptek fel megítélését ill. Az orvos, valamint a fiatal medicus, sokat hall a suggestiorol, alkalomadtán olvas is róla. A söröaszta mellett sokat theoretisálnak felőle, de magát az ügyet a főiskolákon, ritka kivételekkel, sem nem tanítják, sem nem tanulják. Azok, kik róla ítékeznek, ritkán rendelkeznek tárgyi tapasztatokkal.

Ezen felületes szóbeszéd folytán hivatalos formájú, gyakran nagy autoritativ arrogantiával kimondat axióma keletkezett, mely körülbelül így hangzik:

Az ébersuggestió, a psychotherapia, ez nagyon fontos és helyes, amit minden orvosnak ismernie kellene, és tulajdonképen már régóta intuitíve ismert, de a hypnotismus, az egészen más valami, valami gyanús dolog, tudománytalan, hókuszpókusz, charlataneria — legalább is hirhedt — vagy káros, sőt veszedelmes.

Aki a suggestiót ismeri, ezt a szóbeszédet hihetetlenül nevetségesnek találja. Valóban nagyfokú felületesség és különös psychologiai rövidlátás szükséges ahhoz, hogy egyugyanazon dologból két tant construáljanak. Vájjon a psychotherapiánái valamivel nagyobb vagy kisebb adag alvást suggerálunk-e, végtére is lényegének megítélésében nem jön számba. Aki psychotherapeutice- befolyásolva van, suggestiv befolyás alatt áll, t. i. gondolatdynamikáját mint energiaforrást mindazon zavarok dissociativ befolyásolására használjuk fel, melyek többé-kevésbbé az agytól directe v. indirecte függnék. Az a kérdés, vájjon ez hypnosis vagy psychotherapia, nem egyéb, mint a fülemile-fütytyéti pereskedés.

Ilyfajta fenhéjázó ömlengést követett el pl. prof. D u b o i s a Korrespondenzblatt für Schweizer Aerzte-ben 1900 febr 1-én. Ezt már D r. R i n g i e r kitűnően megczáfolta, kimutatva, hogy a hypnotisáló orvosok épen azt cselekszik és tanítják, amire szemrehányóan kitanítani akar.

Semmiképen sem tagadjuk, hogy vannak szélhámoson, kik hypnotisálnak, és vannak hypnotisálók, kik szellem nélkül, mechanikusan, kellő individualisálás nélkül alkalmazzák a

verbalsuggestiót. Hasonló hibákat talajunk azonban, tudvalevőleg, a gyógyászat minden terén és olcsó meg méltatlan gyalázás azokat, miként Dubois tette, az egyes személy helyett az egész tan képviselőinek szemére vetni és amellet szörszálhasogatásokra, minő a suggestió szó aetiológiája, vagy általános gyanúsításokra támaszkodni.

Óva intek továbbá attól, hogy általános pszichologiai és psychopathologiai szavakkal, minők akarat, idegesség, neurasthenia, psychikai stb. dobálodjunk, amint »azt Dubois és mások teszik.*)

1904-ben (II. kiadás 1905-ben) most már Dubois a nézeteit könyvben (*Les Psychonévroses et leur traitement* moraj, Paris, Mosson) rakta le. Ez a pillanatnyi divathoz alkalmazkodott könyv megérdemel néhány szót. ügyesen megírva tartalmazza a szerzőnek személyes tapasztalatait a psychotherapiában és oly nézeteket, melyeket gyakran teljesen hasonló szavakkal Bernheim könyvében és jelen könyvem korábbi kiadásában (különösen a III. és IV. kiadásban 1895 és 1902) található (tessék csak összehasonlítani). Amellet szerző azonban minden alkalommal gyűlölködő és fenhéjazó módon fordul a «les hypnotiseurs de Professions» ellen és a hypnotismus ellen általában, ámbár egész könyve azoknak csak kevésé módosított nézeteiből áll. Természetesen azt állítja, hogy a betegek «értalmére» és «akaratára» apellál, nehogy, miként a gonosz hypnotisálók, mindkettőt elnyomja, avagy a betegeket akaratnélküli gépekké formálja! Csodálatos! Hiszen mi mindannyian ugyanazt mondjuk és tesszük. Betegeim és hypnotisáló kartársaim betegeinek egyikéből sem válik akaratnélküli gépünké. Ezt évek óta hangsúlyozzuk. Relatív, és teljesen mulóan akaratnélküli gépekké csak egynehány veleszületett gyöngé somnambul válik, kiket tudományos kísérletobjectumoknak használnak fel, vagy bizonyos Barnumok által látványosság okából mutogatnak. No lám, a «szabad akarat», melyet Dubois úr annyira respectál. Magát monistának vallja (érveimet pontosan visszaadva, anélkül hogy engem fel-

*) Pl. Dubois következő phrasisa: «Az idegesség, melynek neve alatt a hysteriát, a neurastheniát, és az összes rokon kevert alakokat fogalom össze, psychikai baj, kedélyállapot!» Tehát mind egy kényelmes zsebben, gyógyíthatlan hypochondria vagy könnyen gyógyítható eset, mind «kedélyállapot!» — Pont!

említene), tehát nem hisz az akarat szabadságában! De a legcsodálatosabb, hogy Dubois azt képzelet, hogy betegeit csak értelemreható érvekkel befolyásolja! Vájjon komolyan gondolja-e ezt? Akkor minek őket még személyesen kezelni. Rövid theoretikus értekezés is elegendő volna a gyógyításhoz. Avagy valóban nem veszi észre, hogy hangja, személye, gyógyászati hírneve mint emotive és intuitíve altudatosan suggeráló tényezők hatnak?

Dubois úr szidja a hypnotismust, ül. a suggestiói, miatt maga A-tól Z-ig tényleg egyebet sem fész, mint hogy a suggestiot valamivel más formában úzi! Egykor L a d a m e a vándorló magnetiseuröket támadta, kiktől a hypnoisaiást tanulta, mire a most elhalt prof. D e l b o e u f utóbbiakat védelmébe vette és L a d á m é n a k szemére lobbantotta, hogy «azon anya keblét marja, mely őt táplálta.» A kifejezés természetesen kissé éles volt. Úgy rémlik, hogy Dubois hasonló szemrehányást érdemel. De különös! nem a vándorló komédiáshypnotisáló K r a u s e t szidalmazza, ki látszólag ébersuggestiót produkál, hogy Bern kanton törvényeit kijátssza, hanem saját kartársait, kik becsületesen ás nála sokkal régebben ugyanazt teszik, amit ő, habár más czim alatt. Egyedül B e m h e i m talál végtére nála némi kegyeimet.

Félreértő módon mondja Dubois Psychonévroses-nek (psychoneurosis) a könnyebb nagyagyneurosisokat, minők a hysteria, phobiák, neurastheniák stb. A «psychoneurosis» szót tudvalevőleg már korábban G r e i s i n g e r és mások a működésben, de súlyos elmezavarokra vagy psychosisokra (vesaniák) használták, úgy hogy alkalmazása más állapotokra bábeli zűrzavarra szolgáltatna okot. Dubois egyáltalában a psychiatriát is kicsinylőleg tárgyalja, habár, úgy látszik, nem ismeri közelebbről, mert oly dolgokat ad nézeteként elő, melyeket az elmeorvosok száz év óta ismernek vagy régen megczáfoltak.

Dubois szerint a meggyőzés az elülső, a suggestió ellenben a hátulsó ajtón át hatol a lélekbe! Ez ugyan nagyon szépen hangzik, hogy «a suggestiótant» elrontsa. A valóságban az érzékkapu mindkettő számára ugyanaz. És ha a hypnotisáló nyíltan és becsületesen, amint azt mindannyian teszszük, a betegnek kijelenti, hogy zavarai gyógyítása céljából altudatos agytevékenységére hat, igazabban beszél hozzá, mint

az, ki úgy tesz, mintha az utóbbi nem léteznék és csak értelméhez, szabad akaratához szól. Ez egyszerűen téves; mert mégis, akárcsak az előbbi, suggestió útján hat. Ezt óhajtanám Dubois úrnak szívére kötni. Dubois írja pl. továbbá: *Quoi de plus absurde que de s'endormir en plein jour, alors qu'on n'a aucun besoin de sommeil, en cédant betement à l'injonction d'un hypnotiseur.*» Ebben a stílusban szidalmazza tovább azokat, akik kioktatták. Miért lenne, az ég szerelmére, ostoba dolog az idegesen felizgatott betegek számára, nappal órára suggestív elaltatni őket, ha ezáltal lecsillapítjuk és úgy az éjjeli alvást, mint az idegnyugalmat visszanyerik!? Az alvásállapot Dubois szerint (176. old.) «ostobaság». Hát ő nem alszik? Valamivel tovább azt állítja, hogy az embernek értelmét kell segítségül hívnia és elmeállapotát szemmel tartani, hogy autosuggestióitól szabaduljon; ez jobb, mint suggestió útján meggyógyulni. Bizonyára segítségül hívjuk értelmünket, de e g y e d ü l ezzel nem gyógyítunk semmiféle autosuggestiót. És teljesen téves dolog insinualni, hogy terapeutikus hypnotizálás által az embereket kevésbé értelmessé és suggestibilisebbé tesszük. Ellenkezőleg; elhárítunk kóros agydinamismákat és ezáltal az akaratot és az értelmet szabadabbá tesszük. Sőt egyoldalú szenvedélyében Dubois anyira megy, hogy hypnotizáló kartársait a thaumaturges (csodaművész) kifejezéssel illeti, és a színpadi hypnotizáló Krauset tanulságosabbnak találja, mint a hypnotizáló orvosokat. Nem tudom, hogy az utóbbiak közül kiket ismer, és még kevésbé, hogy miért másol ily ostoba embereket, mint mi vagyunk.

Nem hallgathatom el Duboisnak még a következő mondatát olvasóim előtt: «L'émotion est psychologique et non physiologique; elle est intelligente et non somatique.» Ilyen hallatlanságot mond és amellet monistának vallja magát! Mintha monista létünkre valami pszichológiai elismerhetnének, ami nem egyúttal a fiziológiai agytevékenységnek felel meg!

Dubois-szerint a «valódi tudós, az intellektuális lehet neurasthenikus, de sohasem hysterikus», mivel a hysteriások sohasem logikusak. Protestálok. Léteznek igen éles logikával gondolkozó, sőt genialis hysteriások.

Azt tartom továbbá, hogy a «melancholia» a legjobban

charakterisalt psychosis; mégis szabadjára ereszt egy melancholikust, ki öngyilkosságot követ el, «mivel külföldi». A hypochondriát a melancholiával «közel rokonságban levőnek» tartja. Ezt aligha fogja egy elmeorvos is, ki tapasztalattal bír, aláírni.

Amint ezt régóta teszem, és majdnem teljesen hasonló módon alkalmazza Dubois a székrekedés suggestiv gyógyítását, mint paradigmáját psychotherapiájának, és merészkedik amellett, ismét a hypnotisáló orvosokat, akiktől tanulta, szidalmazni és kigúnyolni, amennyiben a suggestióval szemben megint a «persuasion» jelszót játsza ki. De hiszen épen itt keli mindenkinek, ki fejtegetéseinket megértette, az anyagit ismeri és Dubois könyvét olvassa, hacsak nem elfogult, azonnal felismernie, hogy Duboisnak egész «persuasion»-ja semmi egyéb mint suggestio. Megemlít pl. egy általa gyógyított beteget» ki székrekedés miatt szenvedett, és ki attól félt, hogy visszaesik, mert Svájcban a középeurópai idő érvényes, ami székelésének methodikus idejét megváltoztatja. És ez a beteg «meggyőzés» és nem suggestio által gyógyult a székrekedésből!

Bocsánatot kérek olvasóimtól, amiért őket Dubois «psychonévroses» és «traitement moral»-jaival annyi ideig foglalkoztattam. De feltétlenül szükséges volt, mert nemcsak Dubois és könyve, hanem az a modor, amelylyel a hypnotismust és azokat az embereket, kik vele becsületesen foglalkoznak, lecsepülik, és egy lélegzetvétellel egy «psychoterepiával» kérkednek, mely semmi egyéb, mint gyakran rász, iiU tökéletlen plágiuma a suggestiótannak, hovatovább ismert divatbetegség lett, mely a gyógyászatban, sajnos, oly gyakori.

Nagyon pontosan kell analysálnunk és individualisálnunk, hogy kiismerjük, minő alapbetegség rejlik a változatos neuropathologikus jelenségek mögött, vájjon hysterikus dissociatio, hypochondrikus kényszerképzet, epileptikus hajlam, psychosis, avagy épen szervi agybaj van-e jelen, mennyi a szerzett, mennyi az öröklött, mily szerepet játszik a valódi kimerülése az idegközpontnak stb. Aszerint fog kellene igazodnunk.

Egy legújabb műről kell még röviden megemlékezniem: J. Dejerine et E. Gauckler: »Les Manifestations fonctionnelles des Psychonévroses. Leur Traitement par la Psychotherapie.» (Masson et Cie., éditeurs, Paris 1911).

Szinte hihetetlen, hogy oly képzett agyanatómus és neurológus, minő Dejerine, a psychologia, a hypnotismus és a psychotherapta terén oly naiv tudatlanságot árul el. Ez új bizonyítéka annak, hogy némely neurológus az egész kérdést a környékbeli idegeknél kezdve a gerinczvelőn át fogják fel és, bár az agyig is eljutottak, a psychophysiologiát nem tudják megérteni. Mindenekelőtt Breuer psychanalysisét szándékosan és kifejezetten ignorálja (395. old.). íme néhány bizonyíték: «L'hypnotisme soulève d'abord de graves questions d'ordre moral et d'ordre social. Ce n'est pas un mince problème en effet que de se demander, si un médecin a le droit de supprimer le libre arbitre d'un sujet et d'en disposer en sa faveur, fut-ce dans un but thérapeutique. Mais la encore n'est pas, selon nous, le problème capital. Celui-ci réside de surtout dans l'éducation de l'automatisme qui, á notre sens, est le résultat sinon constant au moins extrêmement fréquent, des pratiques hypnotiques répétées. Il suffit, pour s'en convaincre, de voir ce que sont devenues les hystériques éduquées autrefois.» ...

«.-... L'individu qui sait ce qu'il veut et où il veut aller, l'homme á qui suffit un idéal religieux ou philosophique, Tétré que dirige simplement telle ou telle tendance affective, le sujet enfin qui pour trouver une ligne de vie, se repose d'une façon absolue sur un chef ou sur un directeur de conscience, celui la ne peut pas devenir un neurasthénique.»

Dejerine szerint tehát a hypnotismus a szabad akaratot megszünteti és a hypnotisaltból automata válik! Mindkettő téves, amint azt kimutattuk. De Dejerine hisz a szabad akaratban; ő determinista ellenes (l. 548. old. végig). Katholikus psychológiát üz. Továbbá még mindig a régi Charcot-féle álláspontot foglalja el a hysteriát illetőleg és a hypnotismust oly módon rosszalja, hogy a Salpétriéreben levő néhány hysteriás későbbi sorsára figyelmeztet, kik éveken át Charcot tanítványainak játékszereivé lettek.

Terjesen figyelmen kívül hagyja, hogy mi suggestiógyógyászok ezen eseteket sohasem a suggestiótherapia eredményeinek, hanem megfordítva bizonyos hysterikus asszonyokkal szemben üzött rendszeres visszaéléseknek jelöltük meg. Azonban kutatásainkat és eredményeinket persze előkelően ignorálja. Úgy látszik, Dejerine nem tudja, hogy minden csak

Kissé iskolázott suggestiógyógyász betegeiből nem automatákat csinál, hanem csak kóros zavarait hárítja el és ezáltal újból szabad és egészséges emberekké teszi őket.

De talán még szebb *Dejerine* ama naiv állítása, hogy a vallásos ember, ki az abszolút lelkiismeret-igazgatóra hivatkozik és annak engedelmessé válik, nem válhat neurasthenikussá! A tisztelt párisi kartársunk, úgy látszik, rendkívül kevés lelkiileg abnormis embert láthatott és érthetett meg. Én inkább az ellenkezőt figyeltem meg, t. i. hogy a vallásos emberek igen gyakran és könnyen lesznek idegbetegekké. Később, könyve végén még azt is állítja *Dejerine*, hogy a monista vagy determinista nem lehet psychotherapeuta, tehát sem psychopathákat, sem neuropathákat gyógyítani nem tud. Köszönöm szépen a bókot; determinista, monista — sőt horribile dictu — szabadgondolkodó vagyok és ennek dacára már sok hysterikust, neurasthenikust és más neuro- és psychopathákat nemcsak gyógykezelttem, hanem meggyógyítottam és pedig tartósan meggyógyítottam (1. fent). De kedves *Dejerine* barátomnak bizonyára égnék mered a haja, ha kijelentem, hogy még hithű katolikusokat, sőt párisiakat, és hithű protestánsokat — nemcsak gonosz hitetleneket — is gyógyítottam. D. azt állítja ugyan, hogy a protestánsok nehezebben kezelhetők, mint a katolikusok, mert szerinte inkább discutálnak és zárkózottabbak, ellenben a katolikusok a gyónás folytán bensőjük leleplezéséhez szokva vannak. Nem tudom. Zárkózott és hazug embereket mind a két felekezetenél találtam, ép úgy nyíltszívűeket és becsületeseket is. Viszont úgy rémlett nekem, hogy a protestánsoknál a vallomások könnyebben voltak nyerhetők — talán mert nem vagyok katolikus gyóntató-
 atya. Item, gyógyult betegeim a tanúim, és bizonyára mindannyian jóízűt nevetnek majd *Dejerine* könyvén, ha elolvassák.

Szerző minden esetre jobban tette volna, ha szép boncz-tani tanulmányait folytatja, mintsem oly tőrre téved, mely számára mindenesetre nagyon ködös. Különben 553. oldalon erre maga is czöoz, midőn a «sommets franchemeni nébuleux de la conception oure»-ről szól.

Dejerine és *Gauckler* könyve egyébként nem egyéb, mint a suggestiógyógyászok és psychanalytikuskok nézeteinek félreértett és téves utánzása és magyarázása. Szerzők szolgái

módörf állnak Dubois úr befolyása alatt, kit Dejerine mesternek ismer el; csakhogy a katolikus szél fúj belőle.

A következtetések még a relatíve leghelyesebbek, mert a hypnotismus és a psychanalysis tanaiból vették;» a következők:

«1. Toutes les fonctions peuvent être troublées par l'intervention illegitime du psychisme. JVinsi se créent les manifestations fonctimelles;»

«2. Cetté intervención du psychislrhe a dans la presque unanimité des cas urte cause émotive pour origine;»

«3. L'émotion peut agir par actions répétées. Elle crée aiörs la neurasthénie, syndrome de préoccupation émotive;»

«4. L'emotion peut agir par action brutale de dissociation. Elle a pour conséquence dans ces conditions l'accident hystérique;»

«5. L'emotion n'agit pour créer les psychonévroses et leurs accidents que sur le terrain émotify. Mais alors que l'éventuel neurasihénique est essentiellement un obsedable, l'hystérique, pár définition, est un instable et un incoordonné;»

«6. On a intéstre á tort selon nous, dans la neurasthénie, affection d'origine psychique, des asthénies variées d'origine organique, qui n'ont de commun avec elle que les symptömes de fatigue;»

«7. Si pour leurs phénomènes secondaires les psychonévrvses peuvent admettre des thérapeutiques variées, elles ne reconnaissent qu'un seul traitement pathogenique á savoir la psychothérapie;»

«8. il n'y a qu'une seule psychothérapie legitimé, á savoir la psychothérapie par persuasion qui dóit s'adresSer á te fois aux accidents et au fond mentái et morál qui leur a pefmis de s'établir.»

Ezen mű kifejezéseinek további diskussiója, melyekből a psychologia félreértése minden lapon kitűnik, csak időpazarlás lenne. Az előbb mondottakra és az alábbiakra utalóké

A modern idegsanatoriumokban divattá vált a gyógymódok egy sorát alkalmazni, minő a massage, hizókurák, fekvőkurák, hydrotherapia, villamosság stb., melyeknek hatása részint az anyagcsere fokozásán, részben suggestión, részben tultápláláson alapul. Ezek többnyire igen drágák és közönségesen kerékpár, gyaloglás, hegymászás, a szabadban való für-

dés és alvás által előnyösen pótolhatók. Sok esetben természetesen a methodikus engedelmisség kényszere használ, és az az érzés, hogy pénzéért valamit kőnia kell. Mindezen kőrák nagy hátránya, hogy befejezésük után gyakran a régi kerékvágás a régi ártalmakkal újrakezdődik.

A pszichiatria a maga részéről a chronikus elmebetegek számára a foglalkoztatást, különösen a mezőgazdasággal, mint főgyógyeszkőzt mindig többre becsőlni tanulta..

Magam 1894-ben Grohmánn mérnök úrral karöltve az idős betegek számára, egy foglalkoztatásleheraiát ajánlottam, melyet később P. I. M o e b i u s is erősen képviselt. Maga Grohmánn megjegyezte, mily gyakran vált hasznára a betegnek Dr. Ringier suggestiv therapiájának összekapcsolása az ő mechanikai foglalkoztatásával. Ma ezt a foglalkoztatásgyógymódot a Berlin melletti Zehlendorfban a Schönnow-féle házban Dr. Laehr methodikusan viszi keresztül. Azonban a suggestiót össze kellene vele kapcsolni.

Végő, ha a közönséges verbalsuggestióval, vagy a bővített psychotherapeutikus befolyásokkal, melyek alatt a zene szellemi és testi vállalkozások síb. szerepet játszanak, nem érőnk célta, úgy kőrákat, gyógyszereket, másságét stb., esete válogatja, fog kelleni beleszőnőnk. A Weir M i t c h e l l-f éle fekvőhízókura pl., mely a valóban kimerőlt agy és testnél kiválóan hathat, éppenséggel sokat árthat ha minden lehető esetben kritika nélkül alkalmazzuk. Dubois ki ezt a gyógymódot előbb az összes idegbetegeinél alkalmazta, anélkül hogy ezt megemlítené, ebben a tekintetben is, a mi nézetőnkhez szegődött.

A Zeitschrift für Hypnotismusban (1902, Bd. X.) néhány érdekes psychotherapeutikus esetet magyarázatukkal egyőtt közöltem és ezeket itt fel akarom említeni.

Vezéreszmém ennél a dolognál az volt, hogy nem maga az izommunka, hanem mindenelőtt a figyelem centrifugális concentratiója egy célszerő, a szellemet kielégítő foglalkoztatásnak céltudatos innervatiójára az agyat a pathologikus tevékenységektől eltéríti és gyógyítóhat. Szellemölő izommunka, minő a tornázás, súlyzókkal való tornázás vagy ergostattal stb., először is nem elégíti ki, és mindenelőtt nem gátolja a figyelmet abban, hogy tévutakra kerüljön. Ilyen haszontalan tevékenységek továbbá nem folytathatók tartósan hivatásszerően. A hasznos foglalkozás, különösen a mező-

gazdaság, kedvező hatása az elmebetegeknél a pszichiatriában régen ismeretes.

Nem az összes neuropathák alkalmasak kertészkedéshez, asztalossághoz vagy mezőgazdasághoz, és a jó alvás, az étvágy, a normális működések stb. közönséges suggestióival az agyélet kórsága még koránt sincs eltüntetve. Tudjuk továbbá, hogy a genie és a téboly egymással rokon. De ha ismeretes, hogy nem egy lángelme téboly miatt ment tönkre, az az orvosok előtt talán kevésbbé világos, hogy a hysteria és más psychopathiák bizonyos alakjainak képében nem egy lángelme vagy legalább talentum szunyád és sínylődik, mint a madár a kalitkában, valamint hogy az elmeorvosok szokásos sablenterapiája a madár szárnyait bénítja, ahelyett hogy felszabadítaná őtet. Ha valahol, úgy itt helyén való a helyes diagnosis és individuálisaié therapia. Nem mindenki, a ki lángelmének érzi magát, lángelme. Itt az elmeorvos tapasztalatának kell 100 hibás, nagyzási hóbortban és elmeengedésben szenvedő agyak közül azokat a keveseket kiválasztani, kik «magukban véve még sem hibásak», hanem ellenkezőleg magas tehetségek kincsét tartalmazzák; melyek kifejlődésükben csakis bizonyos zavarok miatt vannak gátolva és bénítva. De ha a sok segítségkereső idegbeteg (értsd agybeteg vagy encephalopatha) közül egy ilyen rejtett, béklyóban levő kincset felfedeztünk, úgy magasztos kötelességünk a sablon útját elhagyni, és a sasnak a szárnyalását visszaadni. A hypnosis és a kézimunkával való foglalkoztatás mint segédeszközök mellett kiváló szolgálatot teljesíthetnek. De nem ezek képezik itt a fődolgot. Szeretet és a beteg lelkiéletének minden részébe való intimebb behatolás által meg kell a bizalmat nyernünk, érzésének minden részével együttérezni, egész élerefolyását elbeszéltetni, vele együtt átélni és magát az illető egész érzés-életétől áthatni engedni, amellet természetesen a sexualis érzését soha szem elől téveszteni, ami az emberek szerint oly rendkívül változik és kétélű fegyvert jelent. Hogy az orvosnak amellet vértezettnek kell lennie, itt csak jeleznem kell, bármily nagyfontosságú is. Természetesen nem szabad itt a szokott orvosi sablon szerint eljárni, mely csak a magürülést ill. coitust és a terhességet szokta figyelembe venni, hanem gondos tekintettel kell lennünk a kedély, az értelem és akarat összes magasabb régióira, melyek a aexualsphaerával többé-

kevébbé összefüggnek. Ha ez megtörtént, akkor keressük a beteg számára a helyes végleges életcélzt és vezessük elszántan és bizalomteljesen bele. Gyakran csodálkozni fogunk aztán, mint tűnnek el varázslatszerűen az összes psychopathologikus zavarok és a boldogtalan, tehetetlen idegbetegből egy tetterős, teljesítőképes, kiváló, teljes értékű embert támadni látunk, ki munkateljesítménye által még embertársait is csodálatra bírhatja, és az orvosnak, a ki kezelte, kedves barátja marad. A boldogtalanból boldog lesz, a «tévesztettből» tehetőség sőt «lángész» és a betegből egészséges.

Nos, röviden néhány példa. Illető barátaim magukra ismerhetnek. Az emberiség érdekében megfogják bocsátani, hogy közlöm.

I. Egy igen művelt úrleányt, ki tehetséges atyától és nagyon ideges anyától származott, kevésbé tehetségesnek tartották, mint testvéreit, származásánál fogva ideges volt és mind hysterikusabb lett. Végül nagyon súlyos bénulási tünetek jelentkeztek; körülbelül 1892-ben az elmeegógyintézetbe került. Miután közönséges hypnosis folytán meglehetősen gyógyult, hónapok múlva visszaeső lett, majdnem teljesen képtelen volt járni, később erős mezőgazdasági tevékenység utján a parasztoknál ismét gyógyult. De boldogtalannak érezte magát, hogy nem volt életcélja. Nem csekély aggodalom nélkül megengedtem neki, hogy legforróbb óhaját kövesse és betegápoló legyen. Szülei nagyon féltették az éjjelezés miatt; azonban ezt néhány suggestió folytán nehézség nélkül bírta. Lelkesedve fogadta hivatását, bármily nehéz volt is, folytatta, és minden irányban mindig tevékenyebb lett. Ma már egy nagyszerű tevékenységet kifejtő emberbaráti műben a vezető szellem.

II. Egy orvos régóta szenvedett súlyos, állítólag neurasthenikus zavarokban és hasztalan próbálta magát mindenféle gyógyszerrel kigyógyítani. 1894-ben hozzám jött és elpanaszolta baját. Bátorságot öntöttem beléje, azt a tanácsot adtam neki, hogy azokat a zavarokat föl se vegye, hangsúlyoztam magasztosabb életcéljait. Megegyeztünk ilyenekben. Elment. Később megírta nekem, hogy ama egyszeri consultatio által meggyógyult.

III. Fiatal ember, mérsékeltlen terhelt, szigorúan vallásos családból, nagyon tehetséges, idegbeteg lett, és pedig az elme-

zavar határáig. Súlyos öngyilkossági kísérletet követett el, ideggyógyintézetekbe került tanulmányainak teljes félbeszakítása után. A prognosist nagyon komornak állították fel. Teljesen munkaképtelen volt, főfájásban, álmatlanságban szenvedett, képtelen volt bármi szellemi munkát figyelemmel elvégezni. Amit olvasott, nem méltatta figyelemre. Komor és kétségbeesett volt, de nem látszottak melancholikus gátlás stb. tünetei. Psychopathiája és «eltévesztett existenciája» felől teljesen tisztában volt. Még különböző kényszerszerű képzetekben és cselekedetekben is szenvedett, melyek bajokba keverték. 1895-ben elhozták hozzám mint kétségbeejtő esetet. Mindjárt feltűnt nekem a fiatal ember tehetsége. Bensőbb érintkezés elárulta teljesen kielégítetlen lényét. Szigorú orthodoxiában neveltetvén ama vallásos dogmákban nem tudott hinni és már ennél fogva is elvetemültnek és elveszettnek hitte magát. Továbbá azt az erőszakolt formális tanulást, melyben nevelődött, utálta. Életét czéltalannak látta. Előbb a vallás felől nyugtattam meg, és megmutattam, hogy positiv hit nélkül is boldog és teljes értékű ember lehet. Továbbá kimutattam, hogy a könyvnélküli tanulás a szellemtelenek szelleme, és, hogy egyszerű érdeklődésteljes megértés sokkal magasabb fokon áll. Meghagytam neki, ne próbáljon többé semmit sem tanulni, hanem csak még kutatni és érdeklődéssel azt olvasni, ami érdekli, anélkül, hogy törődne azzal, vajjori emlékezetében marad-e vagy sem. így ébresztettem újra önbizalmát és némi életörömet Könyveit örömmel és érdeklődéssel kezdte olvasgatni, ahelyett, hogy undorral tanulta volna őket. Újra föléledt, philosophus és szabadgondolkodó képében. Majd lelkes abstinens lett és segítségemre volt új abstinensszervezetek létesítésében. Betegem, kit kezdetben suicidus miatt őrizet alatt kellett tartanom, barátom és munkatársam lett. Idegzavarai egyik a másik után tűntek el; végül végleges felüdülés céljából engedélyemmel magános utazást tett egy vad, forró vidéken és teljesen gyógyultan és önbizalomtelten tért vissza. Tanulmányait ismét folytatta, néhány év múlva utolsó vizsgáját summa cuma laude letette, összes barátai csodálták roppant munkabírását és most teljesen rendezett normális életet él.

IV. Hysteriás hölgy, nagytehetségű, egyenesen enialis, de gyermekkora óta psychopathikus, nagy hysteria rohamával

különböző dolgok miatt, különösen egy közeli rokonával való együttélés következtében, magasfokúan izgatott, számos év előtt consultált engem Zürichben. Különböző észokok miatt nem akart férjhez menni, annak daczára, hogy számtalan alkalma lett volna rá. Megkíséreltem a hypnosist. Mély hysterikus alvással beállott és görcsök kezdtek mutatkozni. Nagy fáradtsággal és erőszakkal felébresztettem, de merészen megmondtam, hogy az eredmény várakozáson felüli jó; most már nemsokára felgyógyul; csak egy kissé túl erősen volt befolyásolva. Ettől fogva már csak majdnem az ébrenlétben suggeráltam őt. Aránylag rövid idő múlva az összes zavarok elmúltak, az obstipatio is, és nevezetesen a görcsök. De kijelentettem, hogy a fődolog a munka, és pedig egy életcél. Családot alapítani nem akart, de már régóta érdeklődött egy bizonyos közhasznú mű iránt. Most erre vettem magam! Gyógyfürdők, massage és villamosság helyett egy csomó kedvencz tanulmányát tárgyaló könyvet adtam neki olvasás céljából, valamint ajánlóleveleket az illető és rokon művek korypheusaihoz. Lelkesedéssel fogott a munkába, minden iránt nagy érdeklődést tanúsított, épúgy nagy értelmességet és bámulatraméltó munkaerőt. Amellett napról napra javult és néhány hét múlva elutazott. Később közhasznú művében rövid idő alatt nagyszerűt és eredetit alkotott.

V. Tehetséges ember, hysterikus, impulsiv küllemmel, kedélyizgalmak folytán megbetegedett, melyeket kínos események idéztek elő. Egymásután jelentkeztek nála különböző, látszólag igen súlyos elmezavarok, köztük egy ízben tökéletes üldözési mánia hallucinatiókkal. Egészben véve 2 évig volt beteg, mielőtt hozzám jött. Együtt hatottak volt a rossz prognosisek, melyeket fölállítottak. Egy ízben tüdővérzés miatt phthisikusnak nyilvánították, aztán gyógyíthatlan paralytikusnak és higanynyal kezelték, ámbár nyilvánvalóan luesben sohasem szenvedett. A tüdő azonban sohasem volt infiltrálva és teljesen egészséges maradt. A paralysis progressivának nyomát sem tudtam találni. Sajátságosak voltak az anamnesisben a hirtelen változások a kórképben, megváltozott prognosisek vagy gyógymód folytán, vagy nyomasztó vagy viszont vigasztaló affektusok után. Ezt az embert tétlenségre, pályájának félbeszakítására kárhoztatták. Amikor alapos vizsgálat után határozottan kijelenttem, hogy szervi agybajnak nála

nyoma sincs, sem tulajdonképeni psychosisisnak, hogy azok egyszerűen csak hysterikus autosuggestiók voltak, máris sokkal jobban lett. Néhány hypnosis elegendő volt, hogy az összes zavaró tüneteket elhárítsák. Mindenekelőtt hatott azonban az a rendelésem (az alkoholabstinentia mellett), hogy pályaműködését folytassa. Rövid idő múlva gyógyultan távozott, és nemrég bekövetkezett haláláig hosszú éveken át gyógyult maradt.

Azelőtt, a 80-as években, ilyen esetekben szabályszerűen szellemi pihenést, semmittevést, testi munkát és isten tudja még mit rendeltem. Ekkor még tekintélyimádásban szenvedtem és az illető betegeim akkor amellet nem javultak! Ilyen esetekben az agy nem kimerült és nem teljesítőképtelen, amint azt fölítették és kezdetben vélnők, hanem csak rossz útra tévedt, hamis pályákon működik. Természetes hajlamai sínylődnek, gátolva vannak, a nyújtott tevékenység neki nem felel meg, vagy bizonyos vallásos vagy sentimentális fajú skrupulusok bénítják az összes tevékenységeket, miáltal a pathologikus agytevékenységek számára szabad pálya teremődik. Ezt fel kell épen ismerni és merész fordulattal változtatni rajta. Miként a zivatar által megzavart telephonközponti állomásnál, az agy néurokymjának ismét a helyes vezetékre kell jutnia. Nem szükséges egyébként, hogy ilyen esetek lángelmék vagy épen csak különös tehetségek legyenek. A leg egyszerűbb polgárok lehetnek. Másrészt azonban óvakodjunk minden psychopathának hitelt adni, aki félreismert lángelmének tartja magát és magasabb philosophiát akar tanulni. Ilyenek sfcámára oly alkalmas a mezőgazdaság, mint az elme gyengék vagy az elmebetegek számára. A csak gátolt lélek nem szokott nagyzási hóbortban szenvedni, ill. magát túlbecsülőleg henczegni. Beléje kell hatolni, keresni és felismerni. Akkor azonban a helyes úton alkalmazhatjuk az emeltyüt.

Mindenesetre szükséges ehhez mélyebb behatolás és psychologikus ítélőképesség, és nem szabad a n. é. közönség módjára minden örült panaszkodót vagy lármázót félreismert lángelmének vagy viszont minden lángelmét örültnek értékelni és mindent, ami a divatot és előítéletet aggályosan nem utánoz, tekintet nélkül arra, vájjon ostobaság-e vagy magasabb megismerés, összekeverni.

Végül meg kell értenünk, hogy ezen esetek és a sug-

gestiv therapia közönséges esetei között minden lehető átmenet létezik. Általában minden suggestiv gyógymódnál a beteg bizalmát és vonzalmát meg kell nyernünk; tántoríthatlan bizalommal és törhetlen optimismussal kell eljárunk, amíg remény van.

Az imént említett esetekben is, mint a közönséges hypnotismiusnál minden siker elsősorban az első ülés sikerétől függ. A «várat» minden oldalról ügyesen kell megostromolnunk. Az első rés döntő, mindegy vájjon a hypnosisban avagy ébrenlétben üttetett, mert mindkét félnek bátorságot ad és azonnal erősíti a suggestióerőt.

Ha viszont a betegnél kezdetbeli eredménytelenség folytán a negativistikus-pessimistikus hangulat felülkerekedik, akkor későbbi sikerek mindig problematikusabbak lesznek. Még relatív jó hypnotikus eredmény mellett is, sőt, ámbár sokkal ritkábban, elért somnambulismus mellett is, ilyenkor terapeutikus eredménytelenség előfordulhat és mindent meg hiúsíthat, habár szervi ok nem forog fenn.

Imént említett eseteink részben oly időből való, mikor a Breuer-Freud-féle pszichanalisis még egészen ismeretlen volt. Oly momentumokat láttunk, melyek részben kathartikusnak, részben (Freud szerint) sublimálásként hatottak. Ebből ismét láthatjuk, hogy új szavak nem mindig új fogalmakat jelentenek.

IX.

Suggestió általi gyógyulások példái. Spon-tán somnambulismus esete. A székrekedés gyógyulása és magyarázata.

Jelen mű keretét és célját túllépné, ha hosszú listákat állítanék tel. Ilyenek már sokszor voltak közölve és elsősorban Bernheim és Wetterstrand klasszikus műveire, valamint Ringier gondos összeállítására, továbbá a Zeitvhrift für Hypnotismusra utalok. Csak röviden akarok néhány példát felemlíteni.

Egy nagyon derék cseléd 1888 nyarán profus men-

struatiók miatt betegedett meg, melyek a gyógykezelések daczára ősszel annyira fokozódtak, hogy 2 hetenként jelentkeztek és 8 napig tartottak. A születésénél fogva vérszegény lány ezáltal roppant anaemikus lett, majdnem halotthalvány; elvesztette az étvágyát és alvását, csak szundikált éjjel súlyos álmok közepette. Az általam ismert ember, akinél szolgált, elpanaszolta nekem a szerencsétlenségét és már csak arra gondolt, hogy a lánynak vissza kell térnie falujába szüleihez és hogy a dolog balul fog végződni. Megkértem, hogy a leányt hozza el. Este volt; épen negyedik napja, mint mindig, most is intenzíven menstruált. A támlásszékre ültetem, meghagytam neki, hogy rám nézzen, és alig nézett az ujjaimra, becsukódtak szempillái. Most katalepsiát, anaesthesiát stb. suggeraltam azonnali sikerrel, ami bátorságot adott, hogy a menstruatio a z o n n a l i m e g s z ű n é s é t suggeráljam. Ez a suggestio is néhány percz alatt sikerült az altest érintése és azon kijelentésem mellett, hogy a vér az altestből a karokba és a lábakra ömlik. Végül még jó alvást, és kitűnő étvágyat suggeraltam. Meghagytam, hogy menstruációját otthon az asszonya által pontosan ellenőriztesse. Teljesen elmaradt és a leány már az első éjjel meglehetősen jól aludt. Még néhányszor hypnotisaltam őt és a legközelebbi menstruatiót 4 héttel későbbre, gyengének és csak 2 ½ napi tartammal, rendeltem meg. Már 3—4 nap múlva erős jó alvást és egy hét múlva jeles étvágyat értem el suggestióval; épuzó rendszeres napi székelési 'reggelenként felkelés után (azelőtt beteg makacs székrekedésben szenvedett). Ettől fogva a lány szemmel láthatólag javult. A legközelebbi menstruatio 27 nap múlva (1 nappal korábban) a suggeralt órában jelentkezett, nagyon csekély volt és csak 2 napig tartott. Azóta rendszeren 4 hetenként menstruált, a menstruatio nagyon mérsékelt maradt és legfeljebb 3 napig (suggestió folytán) tartott. Néhány hét múlva visszatért arcszíné és azóta mai napig rendszeren és zavar nélkül latjaiéi szolgálatát, ámbár kissé gyengének és anaemikusnak maradt. Azóta nem lett hypnotisálva, kivéve nemrég egyszer, minthogy újból kissé kimerült és étvágytalan volt (1889 április). 1895-ben még nagyon jól érezte magát. Azóta nem láttam többé.

2. Egy öreg 70 éves alkoholista, ki 10 év előtt kétszer vágta fel a nyakát delíriumában, 1879-től 1887-ig mint javít-

hatatlan iszákos és körhely a Burghölzli elmeógyógyintézetben volt ápolás alatt. Minden alkalmat felhasznált, hogy titokban mámorossá ihassa magát. Mámorában hallucinált és ön- meg közveszélyes volt. Amellett abstinens törekvéseimmel szemben az intézet alkoholistáinál a legnagyobb intrikus volt, és egyébként jóindulatú létére, a többieket az abstinens egyesület ellen fölheccelte. Az utóbbi években sokat szenvedett ágyékrheuma miatt melyek teljesen meggörnyesztették és munkájában nagyon korlátozták. A legkisebb szabadságot sem nyújthattuk neki anélkül, hogy azzal ivás céljából azonnal vissza ne élt volna.

Már régen föladtam, mégis 1887-ben megkíséreltem őt hypnotisálni. Nagyon suggestibilisnek bizonyult és sikerült őt néhány ülés alatt komolyra hangolni. Az intrikák mintegy varázsütésre megszűntek és némi idő múlva njagá kérte, hogy borát törüljék, melyet kis mennyiségűen még rendeltem neki, mivel elveszettnek gondoltam.

Nemsokára rá a rheumája suggestió folytán teljesen elmúlt (és 1889 márczius elejéig többé sohasem jelentkezett). A dolog mindig jobban ment és beteg mihamar az intézet legbuzgóbb abstinenseinek egyike lett. Hosszú ideig haboztam neki szabad kimenőt adni, végtére 1888 nyarán mégis megtettem. Ezóta a kimenővel, melyeknél mindig kevés zsebpénzt kapott, sohasem élt vissza. Az abstinencia mellett hiven kitartott, suggestió folytán az abstinens egyesületbe lépett, mélynek azóta igen buzgó tagja, és kimenői alkalmával a városban viznél vagy kávénál és hasonlóknál egyebet soha mást nem ivott. Teljes ellentállóképtelenségénél fogva az alkohollal szemben egyszer sem ihatott volna, anélkül, hogy észre ne vették volna. Egyszer meghűlt és rheumája hevesen kiújult. Három hypnotisálással (24 óra alatt) teljesen elmúlt és újból dolgozott, 72 éves kora daczára, szorgalmasabban mint valaha. 1890-ben egyébként néhányszor demonstratio céljából lett hypnotisálva. Alkoholelles suggestiókra nem volt többé szükség.

P. S. 1891 január. A rheuma és az alkoholismus mai napig gyógyult maradt. Ellenben egy már régóta fennálló senilis szürke hályog mindkét szemem annyira előhaladt, hogy műtét szüksége állott be. Ezt prof. Haab 1890-ben 2 részletben hajtotta végre: 1. Iridectomia és a lencse massage a gyorsabb érés létesítése céljából; 2. Később extractio az

egyik szemem. Beteg műtét előtt mind a kétszer hypnotisálva, és suggestióval anaesthetisálva lett. Egyáltalában nem ébredt fel és még az iris átmetszése közben is szitta suggerált pipáját; legfőljebb szájzuga húzódott félre a műteti oldalon az iris sértése alatt. Azután kijelentette, hogy semmit sem érzett, egyáltalában, hogy csak aludt. A kórházban az utókezelésnél, hol nem voltam jelen, némi fájdalmai voltak; de ezek is csillapultak suggestióra.

P. S. 1895. Gyógyulás tartós. A rheumatismus recidivája 2 év előtt 2 ülésben gyógyult. Egy nagy műtét (carcinoma recti) előkészületei a kórházban annyira aggasztották, hogy a hypnosis lehetetlen volt és chloroformra volt szükség. Gyógyulás. Később recidiva, A második műtét látható előkészület nélkül hypnosisban, chloroform. nélkül, teljesen sikerül; később meghalt.

3. L. kisasszony, nagyon derék dolgos lány, körülbelül IV/év óta absolut álmatlanságban szenved. Minden eszközt hiába próbált, és volt esze, hogy a kísértésnek ellentálljon és narcoticákhoz ne szokjon. Egy kartársam utalta hozzám 1890 februárjában klinikai kezelésre mint demonstratiós objectumot.

Több ülésre van szükség, hogy lassanként a hypnosis mélyebb foka eléressék és különböző suggestiók megvalósíttassanak. Egy korty viz utáni spontán alvás előbb csak jelenlétemkor sikerül. Aztán hosszabb ideig (1 óráig) hagyom aludni és így sikerül nekem, körülbelül 3.hét múlva a rendes alvást teljesen helyreállítani (este 8 órától reggel 6-ig). Gyógyultan eíbocsáttatik a kezelés alól.

1891 január kezdetén felszólítás nélkül hozzám jön, viruló színben, hogy utólagosan megköszönje és megmondja nekem, mennyire boldog, hogy álmatlanságából teljesen gyógyult és munkaképes maradi. 1890 nyarán súlyos typhuson ment ugyan keresztül magas lázzal és több' recidivával, úgy hogy elveszettek tartották. A láz alatt ugyan ismét álmatlan lett, de a reconvalescentia folyamán a normális jó alvás újból magától beállott. Ezen esetet különösen azon aprioristikusok számára említem fel, kik azt állítják, hogy ha a morphiument kezelést hypnotikus kezeléssel szorítanók ki, az ördögöt csak Belzebubbal helyettesítenők. Bebizonyítják ugyan ezen uraknak, hogy az analógia kétszeresen sántít, minthogy

a suggestiv kezelésnél sem intoxicatio, sem megszokás nem létezik és hogy a normális egészséges alvást egyszerűen helyreállítjuk. Mégis . . . il n'y a pire sourd que celui qui ne veul pas entendre. Ezért jók a példák. Azóta számos hasonló esetet hasonló eredménnyel kezeltem, többek között 1905-ben hármat.

4. F. asszony, spontán somnambula, 1833-ban született, 15 éves kora óta jósol. Állítólagos csalás miatt Németországban bírói úton büntetve. Férjezett, sok gyermeki: volt. Egy szülése somnambulikus állapotában ment végbe, anélkül hogy bármit érzett volna; csak a szülés után tért magához.

Rendel, és a betegek tömegesen keresik fel Fiala kora óta naponta hirtelen és magától, többnyire sikoly kíséretében elalszik. Alvása $\frac{1}{4}$ — $\frac{3}{4}$ óráig tart, aszerint, milyen a betegodulás. Álmában pathetikus hangon beszél. Nem ő az, aki beszél, hanem «Ernö szelleme», aki megszállja és Baselen van eltemetve. — Ezen okoknál fogva csalás miatt vád alatt áll és ezért vizsgálat céljából hozzám utalták.

Sikerült őt spontán somnambulikus alvása közben direct suggestióval uralmam, ill. suggestióhatásom alá hoznom. Nem sokára «Ernö szellemének» ellenállása daczára kénytelen a suggestióknak posthypnotikusan is engedelmeskedni. Anaesztetikus. A somnambulismus reális volta kétségtelen; physiognomiája teljesen elváltozott, az amnesia felébredés után teljes. Sikerül őt hypnotisálnom, amikor akarom, és a spontán rohamokat megszüntetni. Előbb egyik rohama alatt kísérleteket végeztünk. Általunk pontosan ismert betegségekben szenvedő betegeket vezettünk eléje, és meg kellett mondania a betegség mibenlétét és a gyógyítás módját, A betegeket pathosszal tegezi és megtapogatja őket (csukott szemek melléi) a kezével. Diagnózisai mind hamisak, minthogy minden szót és jelét kerülünk, ami őt nyomra vezethetné. Aztán Dr. M e r c i e r segédorvos jön, sántitást simulálva, a szobába és megvizsgáltatja vele magát, amikor is egy nem létező «lábhibát» diagnostisál. — Ez által megállapítatott, hogy diagnózisai suggestióhatásokon, a beteg részéről jövő általa érzékileg észrevett jelenségeken alapulnak, és hogy alvalátásnak nyoma sem fedezhető fel. Miként a legtöbb normális ember, miként sok babonás, sőt miként némely örült, ő is mindenből anyagi hasznot tud húzni. Azonban súlyosan tévednek a mindenáron

simulálást látók, ha ebből azt következtetik, hogy ez a nő simulált. ismert dolog, hogy kívánatos suggestiók a nem kívánatosak felett könnyen felülkerekednek. Kijelentette ugyan, hogy alvásától szeretne megszabadítva lenni. Férje és gyermekei nem voltak ezzel megelegedve, és ő maga nyilván majdnem jobban sajnálta az elveszett keresetét, semmint örült gyógyulásának. Megígértem ugyan neki, hogy alvását kívánságára visszaadom, azonban az elbocsátása után csakhamar visszaesett, miként előrelátható volt, magától, mikor már nem voltam mellette és ama erősebb tényezők, valamint az éveken tartó autosuggestió csakhamar újból felülkerekedtek.

Véleményem úgy szól, hogy F. asszony somnambulikus alvása reális és nem simulált, minekfolytán felmentették. Nem volt kuruzslás miatt vádolva; e miatt természetesen büntethető lett volna. Ez az eset a véleménnyel együtt a *Schriften der Gesellschaft für experimentelle Psychologie*-ben van bővebben leírva.

Kiemelendő, hogy ez a személy *hysterica*, ami a kimondott spontán somnambulok többségében valószínűleg fennáll. Ennek megfelelőleg alvási rohamai is némileg a *hystericus* rohamokhoz hasonlítanak, mindenekelőtt a görcsszerű ieénségek, a sikoly, a félelemérzetek. A súlyos *anaesthesia*, a teljes *amnesia*, az arczvonások görcsszerű elváltozása, a zavart, homályos tekintet az ébredéskor oly intensíven kifejezettek, hogy már ezekből a *simulatio* minden lehetősége absolut bizonyossággal kizárható. Minthogy a spontán somnambulismust a szakember nem gyakran észleli és nézőszempontunkból nagyérdekii, úgy véltem, hogy ezt az esetet föl kell hoznom. Érdekesnek tartom még itt a gyakori ismétlések által egy hosszú élet folyamán mindinkább szokásszerűleg automatizált, hogy úgy mondjam organisált, második személy (második én, második öntudatmegvilágítással) létesülését a somnambulikus alvásban. A hang, a hangsúly, az arczkifejezés, a második személyiség egész naivpathetikus fenhéjázó lényege teljesen különbözik az egyszerű, nyugodt, meggondolt, jólelkű, de ravasz és félénk normális F. asszonytól. — A különböző alvási rohamok és betegrendelések folyamán ismétlődnek mindig ugyanazok a frázisok és cselekedetek a psychenek ugyanazon associált öszslényével.

5. 1888-ban intézetünk egy ápolónője már hosszabb ideje

profus, gyakori menstruációban szenvedett, melyek minden 2—2½ hétben jelentkeztek. Néhány kevés hypnosissal sikerült menstruációját minden hónapra, pontosan 3 napi tartammal redukálnom. Részben experimenti eausa, részben azért, mert azt hittem, hogy egy bizonyos dátum képzete az agyban könnyebben fixálható, mint a négyhetenkénti ciklusé, ismételt és határozottsággal suggeráltam azt, hogy hószáma a hónap 1-ső vagy 2-án reggel 7 órakor fog jelentkezni, teljesen tekintet nélkül arra, vajjon a hónapnak 30, 31 vagy 28 napja van. Nos, ez az ápolónő (alkalmazottaink egyik legderekabbja és legmegbízhatóbbja, ki a betegeknek összes varró és szabó munkáit vezette) 1894-ig maradt itt, és 1888 óta (tehát 6 éve) ez a suggestióhatás az illető suggestió megismétlése nélkül tökéletesen megmaradt és fixálódott, csak hogy a hószám néha egy nappal korábban is jelentkezik (a hónap utolján), azonban ehelyett a legközelebbi alkalommal egy nappal később lép fel. A tarlam pontosan 3 nap. Ezt a főápolónő objective ellenőrizte. 1894-ben ez az ápolónő férjhez ment és emiatt Zürichből elköltözött. Azonban láttam még később mint anyát, és ugyanúgy menstruált. Ez az *esei* a menstruatio és az ovulatio theoriája szempontjából érdekesnek látszik, mivel az eredmény 6 éven át ellenőrizhető volt és mivel ebből az következik, hogy az ovulatióknak vagy szintén a menstruatio és suggestió szerint kell igazodnia, vagy a menstruatiótól tartósan függetlenné válhat. Valóban fel nem tehető, hogy az ovulatio véletlenül és magától a naptári hónap mesterséges ideje szerint (még a szökőévek szerint is Q tartósan igazodik).

Azóta két másik, metrorrhagiák által nagyon elgyengüli ápolónőnél (az egyiknél mitraliusufficiencia) hasonló módon a menstruatiót époly pontos eredménnyel a hónap 12-re ül 1-re 3 napi tartammal szabályoztam. Az eredmény mind két esetben az intézetből való kilépésig meg volt állapítható 1903-ban egy művelt hölgyet, ki profuse menstruált, teljesei hasonló eredménnyel kezeltem. „Azóta (2 éve) a hószám hónap meghatározott napjára és 3 napi tartamra szabályozót maradt.

6. Hypnotikus tanfolyamomból többek között még következő esetet említem 1893-ból: P. úr, művelt kereskedő előadja, hogy azelőtt gyomorfekélye volt; gyomortágulás ma

radt vissza. Farkaséhség daczára semmit sem bír el. Minden a gyomrában marad; a széke nagymértékben obstipált, mindig több napon át. Már majd semmit sem bír el. Minden használt gyógymód hasztalan volt; nem bírja tovább. A gyomortágulást több orvos constatálta. Prof. R. X-ben kijelentette, hogy már csak műtét (gyomorexcisio) segíthet, ami azonban nem veszélytelen. E célból prof. K.-hoz kellett volna fordulnia. Azonban félt és megkért, tegyek suggestióval kísérletet. Nem ígértem semmit, de azt mondtam, a próba nem árt, és a diagnózisok nem mindig csalthatatlanok. Ámbár csak hypotaxiát tettem rá, a hatás eclatans volt. A székelés azonnal szabályoztaték (sőt kezdetben 4-szer hasmenés éretett el). Az összes gyomorpanaszok megszűntek; minden ételt eltűrt. 3 vagy 4 ülés múlva a beteg meggyógyult és tudásom szerint máig gyógyult maradt. A gyomorműtét természetesen elmaradt. Ebből az következik, hogy legfeljebb működésbeli gyomortágulás volt jelen

P. S. 1802. Nem rég értesültem a gyógyultan maradt beteg állapotáról.

7. E. ur 38 éves. Asthma, emphysemaival és bronchitissel. 1815Lóta beteg. 1888-ban E i c h h o r s t klinikáján volt orthopnoeival, légzés 44 percenként stb. Tüdőhatárok j.'o. VII. borda, b.-. o. VII. bordaköz. Kis szívtempulat hiányzik; csücslökés nem érezhető. Obstipal egész 5 napig. A kórházban pneumatoterapia. Eredmény csak átmeneti. Végére naponta rohamok. Daczára minden belső gyógyszerelésnek teljesen elgyöngült (chlorallal, jódkálival stb. kezeltetett).

1889 december 15-én hozzám fordult Status mint főnt. obstipatio 6—10 napig. Nyomorult kinézésű, fakó, lesoványodott Chloral nélkül nem tud aludni.

December 15, 16 és 19-én hypnotisáltam és mindenekelőtt a chloral-tól elszoktattam, elértem a normális alvását, étvágyát és kétnaponként! széketétet. Aztán a további hyonotisálást poliklinice egy orvosnövendékre bízam.

1890 febr. 15-én beteg teljesen gyógyult és 5 hónap múlva gyógyult maradt. A tüdőhatár a VI. bordaközig vonult vissza, A szívcsücslökés jól érezhető: szívtempulat erősebb; széketét naponta; Arcszín viruló. Asthmaroham nincs több.

1890 július végén E. pleuritis miatt betegedett meg láz-

zal. Azonban felgyógyult anélkül, hogy az asthma recidiváit volna. A suggestiv gyógyulás megállta ezt a tűzpróbát.

8. Röviden még két esetet óhajtok megemlíteni hallucinációkkal, részben üldözési mániával, melyek spiritisták által egy úrnál és egy hölgnél mesterségesen létesítettek. Különösen az úrnál az eset paranoid jelleget vett fel. Hitt a «szellemben», mint az orleansi szűz az övéiben, és parancsokra lámpákat és edényeket tördelt. Számos beteg jelenlétében hypnotisáltam őt, kiken előbb az ő jelenlétében kísérleteztem. A benyomás oly mély volt, hogy azonnal söm-nambul lett. Így hatalmat nyertem a «szellemei» felett, melyeket a hallucinációkkal valamint a pseudoparanoiával együtt elűztem». Korábban a hölgy is hasonló módon gyógyult. Ilyen esetek nagyon tanulságosak és bizonyítják, mint létesíthet a spiritismus épúgy, mint a hysteria suggestiv alapon pseudoparanoiát.

A székrekedés és suggestió általi gyógyulásának magyarázata. A suggestió therapeutikus objectumainak elsősorban a test olyan működészavarait óhajtom bemutatni, melyek öntudatlanul szoktak lefolyni; melyeknek csak effectusa tudatos, melyek azonban a központi idegrendszer befolyása alatt állnak. Ezek a működészavarok v. általában működések, akár «sensibilisek», t. i. psychopetalisak, vagy psychocentralisak, akár motorikusak, vasomotorikusak vagy secretorilcusak, t. j. psychofugalisan feltételezettek, nézetem szerint a suggestiv theraphia leghálásabb terrénumát képezik. Az ilyen zavarok a neurosisokhoz sorozhatók; ez ellen hem lehet sok ellenvetés. De tévedés kikerülése végett, mintha ezek a peripherikus idegek betegségeit tüntetnék fel, inkább talán cereblaris neurosisoknak vagy encephalosisoknak jelölhetnők.

Példának a h a b i t u a l i s s z é k r e k e d é s t választom. Vannak ugyan bizonyos esetek, hol localis bélaffectiók székrekedést előidézhetnek. Azonban ezek valószínűleg nagyon ritkák. Az oly gyakori és közönséges habitualis obstipatio semmi más chronicus «cereblaris neurosis»-nál. Mióta gyógyítása suggestió útján ismeretes, ismételten el is lett ismerve (I. Dr. Th. Dunin: «über habituelle Stuhlverstopf-

*) A Zeitschrift für hypnotismus 1893. évfolyamából.

ung». Berliner Klinik 1891, Heft 34). Nézzük előbb a tényeket:

Ha az erjedéses diarrhoeától, hurutoktól, bélstricturáktól, typhustól stb. eltekintünk, úgy mindenekelőtt megfigyeljük, hogy az egészséges embernél a székletének úgy gyakorisága mint minemősége roppant váltakozik. Hol inkább kásaszerű, hol összeállóbb és «normalisan» formált, hol inkább kemény. Normálisnak a mindennapi formált székletétet tekinthetjük.

Vegyük mindenekelőtt a normális egyszeri formait székletétet, akkor megfigyelhetjük ugyan, hogy az akarat ezt a székletétet a hasprés és sphincterek közreműködésével siettetni vagy visszatartani képes, azonban csak bizonyos határokon belül, de hogy egyébként rendszerint egy bizonyos napszakban szokott jelentkezni. Ez a napszak az emberek szerint és különböző időszakokban ugyanazon embernél is változik. De általában azt látjuk, hogy ha valaki bizonyos időn át megszokta szükségletét a nap bizonyos órájában végezni, a szükségérzet abban az időpontban, jelentkezni szokott. Sőt gyakran érezhetőek preristaltikus mozgásai a bélnek, felfűvódások stb. előremennek és a pontosan jelzett időpontban a székingerhez társulnak. Gyakran azonban más megfigyelést tehetünk. Ha a mondott megszokott időben a székelési készakarva vagy szükségszerűleg visszatartjuk, úgy rendszerint (főltéve, hogy a felgyülemlett bélsár tömege nem túlnagy) a székinger relatíve meglehetősen rövid idő alatt megszűnik. Sőt nem ritkán előfordul, hogy másnap ugyanazon időpontig szűnik meg. Utóbbi esetben azalatt a bélsártömegek besűrűsödtek, keményebbé váltak, és a székletét csak a hasprés erős megfeszítésével, néha fájdalmak kíséretében, végezhető; röviden székrekedés van jelen.

Ezek a tények fontosabbak, semhogy kezdetben gondolnók. Bebizonyítják, hogy a normális defaecatio központi automatismák befolyása alatt áll, melyek viszont bizonyos, többnyire öntudatlannak maradó időképzetek befolyása alatt állnak. Bebizonyítják továbbá, hogy minél tovább várunk, annál nehezebb lesz a bél és a hasprés munkája. Ezeken kívül magától értetődőleg a felhalmozott bélsártömegek ingerként hatnak, hogy a székelési «reflex» úton létesítsék. De elegendő, hogy mindenekelőtt rámutattam, miszerint más ható tényezők léteznek.

Ha most már a strici normatói eltekintünk, még számos

fontos jelenséget találunk. Bizonyos psychosisoknál, különösen a melancholiánál, a székrekedés igen közönséges tünet. Épúgy a hysteriánál, a hypochondriánál és más u. n. «idegbajoknál» melyeket udvariasságból és még számos más tekintetnél fogva nem szoktak a psychosisokhoz sorozni, melyek azonban együttvéve mégsem egyebek functionális «encephalosisoknál». Itt is félreismerhetlen az agy innerváció gátló hatása. Viszont bizonyos affectusok, különösen félelem és várakozás, a peristaltikára, tudvalevőleg, annyira ingerlőleg hatnak, hogy közmondássá vált. Azt is tudjuk, hogy a székelési inger nem ritkán épen akkor jelentkezik, ha tartunk tőle (bizonyos kínos helyzetekben, pl. abban az időben, amikor az árnyékszék még hiányoztak, a vasúton) és aztán azonnal megszűnik, ha a «veszély» elmúlt és nyugodt kedélylyel elvégezhetnők.

Bizonyos ételeknek az a hírük, hogy dugulást okoznak, másoknak, hogy a székelési könnyítik vágy elfolyósítják. Bár meg kell engednünk, hogy valami van abban, hogy a gyümölcs pl. általában puhább széket létesít. De ha fáradságot veszünk magunknak, hogy a dolgot közelebbről megvizsgáljuk, úgy tudvalevőleg megoldhatlan ellentmondásokra bukkanunk. Ami az egyiknél dugulást okoz, a másikat laxálja. Ugyanazon ételeknek különböző személyeknél gyakran ellentétes hírük van. Sőt ugyanazon ételnek ugyanazon személynél életének különböző korszakában ellentétes hatása lehet, pl. tej, kávé, stb. És aki erősen hajlik székrekedésre, annak rendszerint, semmiféle *étel* nem használ többé.

Hasonló áll az életmódra nézve. Általában azt mondják, hogy az ülő életmód dugulást idéz elő. De gyakran viszont mozgás és hegyitourák létesítik.

Mindenekelőtt egy bizonyos: A dugulás végső oka a sártömegek stagnálása és besűrűsödése a vastagbélben, tekintet nélkül arra, hogy ez vagy amaz ok idézte elő. A stagnatió antagonistájaként ható széketési inger már most érzésből és ösztönből áll. Az érzés az ösztönt és a mozgást idézi elő. De maga bármi által idézhető elő. Ez a bármi egy a sártömegek által a vastagbél nyálkahártyájára előidézett inger lehet. De, miként láttuk, egy képzet, egy öntudatlan associatív folyamat az agyban is lehet! A habitualis székrekedésnél vagy maga az érzés, általában a székelési inger hiányzik, vagy későn vagy hiányosan jelentkezik — vagy a székelési inger megvan,

de nem változhat át elégséges mozgássá, hogy a sártömegeket Kiürítse. Akkor az izominnervatio hiányzik. Mindkét zavar kombinálva van. Gyógyítása attól függ, vajjon keletkezési feltételeit megértjük, amint azt azonnal látni fogjuk. És ez nem gyerekjáték. Tudjuk, mily sok ember szenved székrekedésben és mily súlyossá és kínzóvá válhat ez a baj, mely sokaknak az életét megkeseríti. Többet használunk az emberiségnek ilyen zavarok elhárítása által, mint számos gyógyíthatatlan betegség, minők apoplexia, paralysis progressiva stb. diagnosa és kezelése által, melyekkel szemben a mai egész bölcseségkincsünk tudvalevőleg kétségbejtően tehetetlennek mutatkozik.

A székrekedés közönséges therapiája a következő:

1. Hashajtó szerek, a legközönségesebben rendelték ugyan, de époly elhibazottak, mint károsak. Az egyik rheumhoz szokik, a másik podophyllinhez, a 3-ik keserűvizhez. Az adagot mindig emelni kell, az emésztés meg lesz zavarva és a nyavalya mindig nagyobb. A «bél», t. i. az agy hozzá szokik ezen nyálkahártyaingerhez, ezen, a bélscretiót és peristaltikát ingerlő szerekhez; a reatio ezáltal mind renyhébb lesz és a bél mind képtelenebb, hogy működését mesterséges segítség nélkül elvégezze. A kóros hajlamot mind jobban erősítjük és hozzá kóros ingerlést vagy mérgezést adunk, melynek horderejét meg nem becsülhetjük. Ahelyett hogy gyógyítanék, nagyobbítjuk a bajt.

2. Beöntések. Ezek legalább nem alterálják a nyálkahártyát és nincs toxikus hatásuk. Ugyanez áll a glycerinkúpokra nézve. Ellenben hozzászoktatják a «belet» (az agyat) a mesterséges segítséghez, miként a hashajtók. A peristallika innervatioja ezáltal mind bénultabb és a hajlam a székrekedéshez szintén mind nagyobb. Természetesen soha sem fogjuk ezen bizonytalan szereket teljesen nélkülözhetni. Sőt múltó esetekben alkalmazásuk teljesen indokolt. Habitualis székrekedés ellen ellenben mindig nagyon végzetesek.

3. Fenmarad a gyümöicsélvezet, massage, fürdőkurák, elektrotherapia, mozgás és el nem felejtendő, lourdesi víz, búcsúk, kézfeltétel az imagyógyintézetekben, Kneippkúrák, homoeopathia, napfürdők.

Semmi kétség, hogy ezek a szerek mind rationalisabbak

és eredményesebbek, mint az előbb említettek, mert a bét-innervációt kevésbé vagy egyáltalában nem kényeztetik. Mégis elég gyakran csütörtököt mondanak, és, ha célhoz vezetnek, hatásuk suggestión alapul. Térjünk tehát inkább direct az utóbbira át.

Suggestiv therapia. Egy kisasszony meglátogat, miután azt hallotta, hogy székrekedés eseteit meggyógyítottam. Számos év óta szenved miatta. 2 év óta azonban a nyavalya tűrhetetlen. Állandóan rheumot szed, ezenkívül még beöntési, és minden emelkedő segédeszköz daczára legföljebb csak 8 naponként ér el nagy fáradsággal székelési ingert. Mindent próbált hasztalanul. Egy demonstrációs kurzusban orvoshövendékek előtt hypnotisaíom. Azonnal elalszik. A ruhákkal fedett hasnak érintése mellett (tehát a ruhákon keresztül) azt a suggestiót adom, hogy most már a bél az idegrendszerre gyakorolt befolyás révén izgalomba jön. Hogy csak bélrenyheség állott fenn, mely most az idegapparat szabályozásával véglegesen és egyszersmindenkorra szabályozva lett. Most már előbb 2 naponként, és pedig szabályszerűen reggel, mindjárt a felkelés után, magától minden segédeszköz nélkül székelése lesz. A székelési inger már öltözködés közben jelentkezni fog. Az egész hypnosis alig 5 perczig tartott és aztán mindjárt felköltöttem; a többi betegnél látott eredmény következtében már mindjárt erősen suggeralva volt. Egy hét múlva újbóli jött és siagy örömmel közölte velem, hogy a hypnosis óta immár minden segítség nélkül majd minden nap reggel székelése volt. Életmódját mint szabónő (melyet azelőtt okolt) nem változtatta. A suggestiót már az eredmény felülmúlta. Méegyszer hypnoisaitam, és most azt a suggestiót adtam hogy rtapcmia teljesen szabályosan, mint az óra, reggelenként székelése les?. a gyógyulás immár végleges. És úgy is lett. Legalább mostanig (néhány hónap óta) gyógyult maradt. Ép így egy műveit úr, ki a 90-es évek elején hozzám fordult, 8 év óta súlyos székrekedésben szenvedett, és a kinél csak hypotaxiát értem el. Egész 1904-ig (halál) gyógyult maradt.

Hasonló eseteket már nagyobb számmal és hasonló eredménnyel kezeltem és velem a nancy-i iskolához tartozó összes kartársaim. Nem szándékom itt kasuistikát csinálni és ezen egyszerű eseteket csak példái ép hoztam fel, hogy megmutassam, mily módon, mily könnyen és mily gyorsan hárít-

ható el többnyire a habitualis székrekedés suggestióval a suggestibilis embereknél. Néha valamivel nehezebben megy a dolog és némely autosuggestionista, különösen hypochonderek, u. n. neurastheniások stb. minden fáradozással daczolnak.

Célom most az eddig constatatalt tények segítségével a habitualis székrekedés lényegéhez és gyógyulásának valódi mechanizmusához közelebb férközni.

A székrekedésnél kétségtelenül különböző dolgok jönnek számításba. Először a rectum motorikus innervációjának renyhesége, ill. hiánya. Másodsor a bél peristaltikájának renyhesége általában; mert a faecaliak tudvalevőleg már feljebb is stagnálhatnak. Harmadsor a bélnyákhártya hiányos, secretorikus működése és megfordítva annak túlerős folyadékfelszívása. Továbbá bizonyos sensibilis ingerek és ezek átformálása automatismákká, melyek a fentnevezett motorikus innervációkat és secretiókat befolyásolják; mint ilyenek tekintetbe jönnek a felgyülemlett sártömegek direct ingere a bélnyákhártya idegeire és öntudatlan egyidejű v. más képzetassociatiók. Végül az ingesták mineműsége.

Ha már most az említett tényeket előítélet nélkül megfontoljuk, akkor a sympathikus innervációjának renyhesége, Ili az ezt kellőképen és idejében izgató izgalmak hiánya határozottan a legnagyobb főtényezőnek mutatkozik. Hiszen látjuk, hogy ennek a renyheségnek nagy tendenciája e hólabdát csinálni, t. i. ha egyszer beállott, akkor a bélsár mindinkább besűrűsödik és a defaecatió mind nehezebb lesz.

A suggestió sikere állításunk helyességét a legfényesebben igazolja. Segítségével nagyobb innervációs hullámot indítunk az agyból az automatikus renyheségre szokott pályára és a siker megvan. Hogy már most véglegessé tegyük, hozzacsatoljuk a naponkénti rendszeres ismétlés suggestióját. Hogy a kelő innervációshullám ezen spontán ismétlését az idegrendszernek, azaz az agynak megkönnyítsük, associatív úton összekapcsoljuk egy naponta rendszeren ugyanazon órában megújuló folyamathoz, a reggeli felkeléshez, az ébredés után, egy a defaecatióra tapasztalatszinten alkalmas időhöz. Ez a képzetassociáció időbeli jelképül szolgál, aminthogy ilyen jelképek általában tudvalevőleg emlékezetünk egész mechanizmusában nagy szerepet játszanak. De itt nem egy tudatos emlékezésről van szó. A suggestió a szervi emlékezet automatismáira hat.

Ha sikerül ily módon az automatikus associatiót kellően összekapcsolni, fixálni, akkor immár az innervatióshullám naponta a sugeralt időben kellő erővel következik be, hogy az, összes akadályokat legyőzze. A «betegség» ekkor megvan gyógyítva — és igazán gyógyult. Mert az ami most helyreállott, a normális állapot, magának az agynak normálisan élő mechanizmusa folytán. Ennek most már magától van meg a természetes tendenciája, hogy magát fentartsa. Milyen egészen más ez az eredmény, mint a beöntés vagy rheum által kikényszerített székelés, mely megfordítva az agyban a fatális betegségssugestiót erősíti, amennyiben azon lehetetlenség képzetét erősíti, hogy segédeszköz nélkül székelése lehessen, ezt mindinkább asszociálja és fixálja. Ez valósággal az előbbinek az ellentéte!

De vajjon miképen képzelhetjük el ezen concret esetben a suggestióhatást, miképen analysálhatjuk?

A beteg előbb elő lesz készítve. Biztató reményt adunk, hogy meggyógyul. Aztán suggestiv gyógyeredmények légkörébe visszük, és agya immár elő van készítve, engedelmes, meggyőzött, azaz kezdettől fogva készelve van arra, hogy magát disszociálni hagyja és ellenállást ne tanúsítson. Előre is befolyásoltnak érzi magát és pedig jótékonyan befolyásoltnak, miáltal az összes a hypnotisáló behatásának ellenható erők gátolva és az összes együttthatók erősítve lesznek. Egy sajátos állapot a suggestibilitás, a hit, az enthusiasmus, egy psychikus befolyásolás alá való megadás állapota. Theoretisálhatnak felőle, amint akarnak: az bizonyos, hogy az összes szembenálló psychikus aggregátok, associatiók, képzetek, akaratgerjedelmek, vagy minek akarjuk az egész illető psychodynamikát nevezni, hirtelen puhák, plastikusak, gyengék és, miként a vaj, keresztültöretnek. De különösen fontosnak tűnik az öntudatlan automatismák ellenállásainak áttörése, tekintet nélkül arra, vajjon ismeretlen helyük a nagyagyban, a nyúltagyban, a gerinczagyban vagy épen a sympathikusban rejlik. Meri ez mindig a legbiztosabb és legtartósabb eredményt jelenti. Ha csak a tudatosan associált képzetet modificaltuk vagy gátoltuk pillanatnyilag, akkor később a betegnek psychikai (agy-) tevékenysége mindig rendelkezik ezer mód felett hogy azokat újból helyreállítsa, hogy újból összekapcsolja, íeteíte gondolkozzék és ezzel a suggestió eredmé-

nyét korlátozza. Öntudatlan automatizmusokkal szemben, minő a defaecatio, a bélperistaltika innervációja, minden töprenkedés dacára sem tudja a képzet associációs útját az elért eredményig felfedni. Ez minden embernél öntudatlan és az is marad. Látja az előtte megmagyarázhatlak eredményt, csak örülhet neki, és a suggestióhatás könnyebben marad győztesnek.

Az utóbbit körülbelül így gondolom: az emittett előkészítés után alvást suggerálok, hogy még inkább dissociáljak. Aztán a has érintése által a tenyérral (ha a suggestió a ruhán, keresztül nem sikerül vagy csak elégtelenül, akkor a csupasz hasfal érintésével erősítsük) azt a képzetet keltem, hogy a hasban valamit csinállok. Ezáltal a reflexpályák a -hastáj és agy között centripetalisan gerjesztetnek. Most a székelési inger és a peristaltika suggestióját adom. Ezeket azonnali-bekövetkeztetésre is - bírhatom (a székelési inger suggestiója>a azonnal az ébredés után, mely szintén nagyon jól sikerül) vagy későbbi időbeli associációra rendelhetem meg. A mechanizmus ugyanaz. A dissocialt agytevékenységet egy automatikusan működő idegapparatusra concentráltam. A pillanat az eredmény számára a legkedvezőbb. Most a psychofugális cselekvés képzetet keltem, a székelési ingerét, a peristaltika és a defaecariót. Az ellenállások áttöretnek és a tevékenység, aszerint a mint, tényleg meg van vagy csak flólesz készítve és bekövetkezése egy későbbi jelképre" rendeltetik. Emellett tevékenynek gondolom a defaeecióéVszékelési inger képzeiteit, a psychopetalis (sensibüis) izgalmakat a hasfalak felől, a psychofugaljs pályákat az agyból a gerinczagyhoz, a pályákat a gerinczagyból a bélsympathikushoz, és végül magái az utóbbit a bélizmok direct beidegzése által, esetleg még véredények és mirigyekét (elősegítése a belsecretiónak). Igen gyakran sikerül előbb csak a székelési ingert létesíteni. Akkor ismételjük és variáljuk suggestiókat, amíg a psychofugalis tevékenység az összes ellenállásokat egész a bélizomzatig legyőzte, jól tesszük, a siker biztosítása céljából, ha elejétől fogva kijelentjük, hogy az első székelés, mely a már besűrűsödött sártömegeket elhárítandja, némi fáradságot fog okozni, hogy azonban, inentől, a gyorsabb peristaltika egy ilyen besűrűsödést meg fog akadályozni. Ezen képzetek segítségével, melyek a plastikusan dissocialt agyban útjukat a

megfelelő elvégzéshez altudatos és előttünk még teljesen ismeretlen automatikus központi apparátusokon keresztül megtalálják, a végleges normális mindennapi menete a defaecationak teléretik.

Ezen tényekből következik, hogy a habitualis székrekedést a központi idegrendszer kóros szokásának kell tekintenünk, oly szokásnak melyet mindenféle véletlenségek, hajlamok, öröklött állapotok, kimerülési állapotok, neurosisok, psychosisok, stb. elősegíthetnek vagy előidézhetnek, mely azonban a növekvés csiráját azáltal hordja magában, hogy a sártömegek besűrűsödése, melyet előidéz, fentét-erősítőleg hat rá vissza. Époly tisztán következik ebből, hogy a szokásos therapia beöntésekkel és hashajlókkal nemcsak mit sem használ, hanem a betegséget egyenesen rosszabbítja.

D e l i u s (Die Behandlung der functioneüen Störungen des Stuhles etc. November 1913, in «Die Heilkunde») ilyen zavarok 84 esetét közli (különösen székrekedése melyeket suggestióval kezelt. Ezek közül 67 gyógyult, 13 javult, 4 gyógyulatlan. 32 (a 67 közül) még évek muíva igazolta» hogy a gyógyulás fenmaradt. Fontos ezt a tényt minduntalan hangsúlyozni, mert mi sem tévesebb és igazságtalanabb mint azt állítani, hogy a suggestió általi gyógyulás nem tartós.

Központi idegrendszerünknek megvan az a hajlandósága, hogy még sok. más, hasonló kóros szokást felvegyen, melyelf mihamar hol kizárólag az Ö, feltudatunk előtt rejtettnek maradó tevékenységek sphaeraíban, hol részben vagy egészben előttünk tudatos folyamatokban folynak le. Az enuresis nocturna et diurna, számos u. n. gyomorkatarrhus (ideges dyspepsiák), számos neurosis légkülönbözőbb faja, fájdalmak és anaesthesiák, hősámvavarok, vasomotorikus neurosisok stb. kétségtelenül semmi egyebek. Hány étvágytalanság és chlorosis, melyeknél az «anaemiának» elsődleges szerepet juttatnak, semmi egyéb, mint ilyfajta kóros autosuggestiók, vagy az agynak beteges megszokása! Természetesen soha sem szabad amellet megíeledkezünk, hogy az egyszer lényegében így felismert és megmagyarázott kóros folyamatnak számos más együtttható, sőt létesítő okai szoktak lenni, melyet az okos és belátó suggestiv therapiának tekintetbe kellend venni. Ilyenek, ismétlem, mindenekelőtt az öröklött hajlam, gyöngítő momentumok, psychikai zavarok, téves affectusok, czélszerűtlen életmód, rász táp-

lálkozás stb. stb. Minden egyes esetben kell majd a hypnotisálónak ily okok után kutatni, és ezeket is ügyesen beleszótt suggestióval, ha indokolt, más eszközökkel is, fog megszüntetni igyekezni.

X.

Hysterikus, részben retrográd amnesia esete protrahált somnambulismussal, suggestióval analysalva és meggyógyítva.

(A Zeitschrift für Hypnotismusból; előbbi assistensem: Dr. Max Naef közlése és itt az ő engedélyével közreadva.)

Klinikámra spontán jött N. úr, 32 éves, a legjobb családból való, atyái részről erősen terhelt, psychikus abnormitásokkal. — Egy testvére igen gyenge emlékezőtehetségű.

Maga N. gyermekkorától gyenge, anaemikus és ideges, sokszor főfájások és suggestiók miatt szenvedett vacsora után, melyek fülvérzésekig vezettek (még most is vörösek a fülei, számos elfajult hajszáledényekkel).

Most átadom Dr. N a e f n e k a szót:

«7 éves korában N. iskolaváltozás miatt késő éjjelig fenn volt. Egy ilyen, egész 2 óráig átvirrasztott éjt követő reggelen szokása ellenére könyvek nélkül jött haza, elkezdett sírni, azt hitte, hogy a rendőrség keresi, mert nagy összeget lopott, és csak szégyent hoz a családjára. Ezzel kapcsolatban 2 napig vonakodott enni és senkit sem akart maga körül látni. Néhány nap múlva a vihar elült, állapota gyorsan javult és nyugalom meg égáljváltozás beteget teljesen helyreállította. Beteg ezen episodra nagyjában vissza tud emlékezni; ellenben az önvádakról sohasem akart mitsem tudni».

«Beteg később katonai szolgálatát elvégezte és amellett egészen jól érezte magát, eltekintve egy kedélydepressiótól, mely olykor-olykor jelentkezett. 27 éves korában Amerikában vigyázatlansága folytán súlyos löttsebet szenvedett (penetráló fhoraxseb), melynek következményei és komplikációi következtében hónapokig feküdt. Ezen eseménytől kezdve beteg a

lőfegyverektől valósággal irtózott; így Európába való visszatérése után mély benyomást tett rá, mikor egy orvosbarátját meglátogatta s ezt hirtelen elhítták, mert a közelben valaki agyonlőtte magát. Még ugyanaz este beteg, mialatt a kávéházban ült és anélkül, hogy előbb alkoholt fogyasztott volna, szédülési rohamot kapott, úgy, hogy tántorogva ki kellett vezetni és hazakocsizni. Odahaza az ágyban egy második, sokkal hevesebb roham következett, amelynél a betegnek az az érzése volt, hogy szétrobban, erős szívdobogást kapott és nehezen légzett. A roham hányással végződött; az öntudat sohasem szünetelt. A szédülés még a következő egész napon át tartott; aztán javulás állott be».

«Beteg most ideggyógyintézetbe vétette fel magát, melyéből jelentékenyen javult állapotban távozott».

«Mégis nemsokára azután újból különféle panaszok jelentkeztek és betegünk azután is gyakori főfájásban, nagy fényérzékenységben, étkezések utáni általános elernyedtség érzésében és fejevértolulásban, egyidejű hidegérzéssel a végtagokban szenvedett.»

«Mindez nem gátolta N. urat, hogy a legközelebbi években azon követelményeknek megfeleljen, melyeket a különböző életviszonyok között teljesítenie kellett, és sem neki magának sem környezetének ezen idő alatt psychéjének abnormitása fel nem tűnt. Saját feljegyzései között, melyeket ösztönzésünkre készített, részletes leírását adja ezen életszakának, és pontosan meg tudja jelölni azokat a helyeket, ahol tartózkodott, és mi volt mindegyikben a tevékenysége. Beteg még pontosan tudja, hogy 189* őszén A-ban tartózkodott, időelőtt felhagyott tanulmányai kiegészítése céljából. De aztán emlékezhethiány kezd beállni. Beteg a tél kezdetére tud még visszaemlékezni, körülbelül novemberig; de már ez az idő is sokkal ködszerűbben és elmosódottabban tűnik előtte, mint más korábbi időszakok. Azután azonban beteg részére teljes sötétség kezdődik, melynek beálltát nem képes egy határozott naptól keltezni; emlékezése a rákövetkező időszakot illetőleg tökéletes tabula rasa. Hol tartózkodott a télen át, és mit műveit, halvány sejtelve sincs; és mégis, amint azonnal látni fogjuk, élményei ezen időben olyanok, melyek normális körülmények között nagyon alkalmasak voltak, hogy teljes életében az emlékezetben maradjanak.»

«A visszaemlékezés újbóli kezdete beteg saját feljegyzései és bemondása szerint körülbelül a következő év június elejére esik, és pedig az emlékezet újbóli fellépése legalább époly lassan és elmosódottan folyik le, mint az elmúlása. Abban az időben, amelyre legelőbb vissza tud emlékezni, egy angol gőzös fedélzetén van, egy hosszabb tengeri ut végén, mély utazási céljához, Európa, volt vezetendő. Legtanulságosabb talán, e helyen saját, igen érdekes feljegyzéseit ezen időt illetőleg közreadni. Azt írja: A kezdete a- mindenesetre elképze- lésem szerint igen homályos emlékezésemnek, hogy hol voltam és mit csináltam, egy angol gőzös fedélzetére visz, melynek nevét nem tudom előadni. Homályosan emlékszem, hogy egy hajó fedélzetén nagyon hosszú ideig voltam, ami Z. australian város Nápolytól való távolságával, melynek kikötőjében, miként határozottan mondhatom, a hajót elhagytam, megegyezik. Azt hiszem, a fedélzeten senkivel sem kötöttem közelebbi ismeretséget; az étel és akkori útítársaim műveltségi foka nyüván alacsonyabb rangú volt, tehát akkor második osztályon utaztam. Határozottan tudni vélem, hogy abban az időben soha német szót nem hallottam. Az angol nyelvből egészen hiányos ismereteim vannak. Mindenesetre Európába való visszatérésem idejében egészséges sem yltam, emlékszem, hogy többször szenvedtem izomgörcsökben a nyakszirten (fej hátsó részén) és tarkón, egyidejű akaratlan arcizomrángásokkal, különösen az alsó állkapcspon. Ha legyőzhetlenül erősen léptek fel, lehetőleg izoláltam magam környezetemtől, mindenesetre hogy e beteges állapotot elrejtsem, a kabinban akkor egy öreg írországgival voltam együtt, kit majd sohasem értettem meg, ha hozzám szólt. Úgy emlékszem, hogy a hajón való tartózkodásomkor nagy volt a forróság. Sokat olvastam abban az időben, amint tudni vélem, azonban csak angol fűzött fűzeteket, egynéhányának a címét megtudom adni. Volt közöttük John Halifax Gentlemanje, aztán Dickens The Pickwickian Papers, Hard Times stb. Vájjon ezeket a könyveket magammal hoztam-e a fedélzetre, vagy ott kaptam, nem tudom. Nem tudok teljes határozottsággal Nápolyon kívül más érintett kikötőre emlékezni, Port Saidról azt hiszem, most is homályos képzetem van, de csak azóta, hogy a térképen Z.-Nápoly utvonalat utánanézttem. Azt hiszem, Nápolyban csak nagyon rövid ideig voltam, talán csak egy

napig, legalább nem tudok arra visszaemlékezni, hogy szállodában ott megháltam volna, arra azonban igen, hogy a kikötő közelében egy hajóügynökségen egy idegen vezető segítségével, ki azonban bizonyára nem beszélt németül, Genuába hajójegyet váltottam. Nápolyban tartózkodásom dátumára nem emlékszem — —»

«Ettől kezdve az emlékezés mindig tisztább és összefüggőbb. N. úr most leírja útját Nápolytól Genuáig és különösen feltűnőnek említi, hogy podgyászával sok baja volt, mert sohasem tudta, tulajdonképpen hány darabot visz magával és mert egyébkénti szokása ellenére rendetlenül csomagolt, úgy hogy a keresett dolgot gyakran csak sokára találta. Aztán Milanóban való tartózkodás következik, majd az út a Gotthardon át és Zürichben való megérkezése.»

«Itt N. úr néhány hetet gondtalanul, jó kedélyhangulatban élt át. kisebb szórakozásokkal, minden szóbeli vagy levélbeli érintkezés nélkül, egy pillanatig sem gondolkodva tartózkodásának jelentőségéről és céljáról és anélkül, hogy tudná, hogy tulajdonképpen honnan jött. Nagyon szolid, rendé életet élt, senkivel sem érintkezett és mindennapi sétáit ugyanazon úton végezte. Szállásadói nyugodt, rendes embernek ecsetelik, a kin egy nagyon tartózkodó viselkedésen kívül semmi feltűnőt sem észleltek. Sohasem támadt az a gondolata, hogy legközelebbi hozzátartozóinak, kikkel egyébként a legintimebb családi szeretetben élt, valamely életjelt adjon.»

«Így élt gondtalanul, kikapcsolva minden korábbi életében kötött viszonyoktól, abban a nyilvánvalóan többé-kevésbbé álomszerű képzelődésben, hogy üdülés céljából tartózkodik, arhig egy sajtáságos véletlen önmagának vissza nem adta. A kávéházban egy nap egy ujságczikk került a kezébe, melynek 2 legnagyobb mértékben kellett a figyelmét lekötnie. Ez a czikk úgy szólt, hogy N. úr (a név teljesen ki volt írva), ki néhány hónap előtt hivatalos kiküldetésben Ausztraliába utazott és ott tartózkodott, rövid idő előtt nyomtalanul eltűnt; és aztán annak a gyanúnak ad kifejezést, hogy N. úr vagy gonosztett áldozata lett, vagy hirtelen betegségbe esett, leginkább valószínűleg az u. n. denguelázba, mely akkor azon a vidéken grassalt, hol N. úr eltűnt.»

«Röviddel aztán ugyanazon lapban egy további közlemény jelent meg, mely szerint N. ural állítólagos eltűnése

után Australia belsejéből egy kikötőben látták; legnagyobb valószínűség szerint gőzösre ült, hogy Európába utazzék, anélkül hogy hirtelen elhatározásáról bárkit értesítsen. E viselkedése okául, mondja tovább a közlemény, feltehető, hogy N. úr nyilván az állás elfoglalását megbánta és talán, egy keresztülment betegség által elgyöngítve és deprimálva, legjobbnak tartotta, ha titkos elutazás útján az egész dologból kivonja magát.»

«Ezen két újságcikk elsejének olvasása betegünkre hatalmas benyomást tett, mert hirtelen világos lett előtte, hogy ezen sorokban senki másról, csak ő róla lehet szó. Bármily hihetetlennek és értelmetlennek látszott is előtte az összefüggés, az egész dolog mégis csak őrá vonatkozhatott. Ezen meggyőződését teljes bizonyossággá erősítette egy a nevére szóló útlevel, melyet váratlanul egyik bőröndjében talált. Engedjük ezen oly nagyon fontos momentumra vonatkozólag, mely N. úr eddigi életébe oly mélyen belevágott, saját feljegyzéseit idézni: «Ha most megkísérlem, hogy arra a benyomásra visszaemlékezzem, melyet nevem említése ebben az összefüggésben rám gyakorolt, úgy azt hiszem, hogy akkor az egész dolgot teljesen lehetetlennek tartottam; egyébként azonnal megvettem az illető lapszámot és ettől fogva minduntalan olvastam a kellemetlen közleményt. Másnap reggel ébredéskor egyébként az egész históriából újból semmit sem tudtára többé; de minthogy az illető újság előttem az asztalon feküdt, az esemény hamar újból eszembe jutott. Az első közlemény felfedezése óta igyekeztem az összes német újságokat elolvasni, hogy ama közlemény czáfolatát vagy megerősítését lássam. Addig, míg a következő kedden a második rám vonatkozó közleményt nem olvastam, nem hittem az elsőnek igaz voltában. Azonban vasárnaptól datálódik, hogy elkezdtem magamban és normális állapotomban kételkedni és komolyan igyekeztem helyzetemről gondolkodni, és elkezdtem azon is csodálkozni, miért is tartózkodom dologtalanul Zürichben és hogy kerültem ide.» — — — —

«A gyanítások és tervek tömkelegéből, mely ezen események kapcsán betegünk fejében uralkodott, végtére is a rá nézve legszerencsésebb elhatározás fakadt, hogy sajtóságos sorsát és abnormis állapotát egy orvosra bízta, és így fordult főnökömhöz, prof. dr. Forelhez, ki neki azt tanácsolta,

hogy pontos megfigyelés és elmeállapotának megbírálna céljából egy időre intézetünkbe azonnal felvétesse magát. Prof. Forelhez fordult, mert korábban egyszer egy előadását hallotta, és erre emlékezve azt az eszmét merítette, hogy itt segítséget talál. A benyomás, melyet N. úr prot Forelre megérkezésénél gyakorolt, egy kedélyében mélyen felindult psychopathé volt. A tekintet szórakozott volt; a szempillák gyakran sajátságosan rángatództak. N. úr négy szemközti kihallgatást kért, mialatt az illető újságra, valamint útlevelére mutatott ezen szavakkal: „Ez én vagyok — ez nem lehet másképp — de semmit sem tudok róla —» stb. Aztán folytatta; „Nem fognak és nem lehet nekem hinni. Kétségbeesítő helyzetben vagyok; szélhámosnak kell hogy tartsanak.»

«Prof. Forel már első nap a diagnosist totális temporaer amnesiára derengő állapottal, valószínűleg az újságban említett dengueláz következtében és egy retrográd amnesia periodusra derengési állapot nélkül állította fel. Ennek megfelelőleg lett is az eset az illetékes helyeken bejelentve. Mindazonáltal ezen diagnosist a közelebbi megfigyelésnek kellett igazolni v. megmástitani.»

«Az első feladat most az volt, hogy az első pillanatra még a tapasztalt psychiater számára is csodálatosnak látszó adatait a betegnek igaz voltokra nézve megvizsgáljuk és megkíséréljük az emlékezetében körülbelül 8 hónapnyi hiányt harmadik személyek objectiv adataival kitölteni. A legkülönbözőbb személyiségek és hivataloknál való kérdezősködés által lassanként a következő volt megállapítható:»

«N. úr tényleg 189» őszén a különböző okokból hosszabb ideig félbeszakított tanulmányait A-ban folytatta; aztán egy ausztriai magasrangu hivatalban állásra pályázott és azt tényleg el is nyerte. Miután az összes szükséges előkészületeket megtette, a következő év elején Ausztraliába költözött, ott új állását elfoglalta és így több héten át Z. kikötővárosában maradt. Ezen időből egyetlen tény sem merült fel, mely a legcsekélyebb kétségei is igazolná, mintha betegünk elmeállapota akkor nem normális lett volna. Azok a személyek, kik Ausztraliában ezen idő alatt vele naponta érintkeztek, sem tudnak semminő adattal szolgálni, melyek ezen sejtésnek bármily támpontot adhatnának. Époly kevésbé található N. úrnak hozzátartozóivali levelezéseiben valamely feltűnő vonás, ellen-

kezőleg beteg Auszaliába való utazása alatt és ottani tartózkodása első idejében meglehetősen rendszeresen hetenként írt haza levelet, melyeknek sem formája, sem tartalma feltűnőt nem mutat. Ezeket a leveleket magunk is átolvastuk; szívélyesek, vonzalomteljesek és minden tekintetben igen csinosak. Ez a levelezés május 6-val hirtelen félbeszakad, és innét N. úr tartózkodásáról, minden értesítés kimaradt. Z-ben kelt utolsó levelében még azt írja, hogy a legközelebbi napokban Auszalia belsejébe hivatalos útra megy, és a szerzett értesülések szerint is N. úr május 6-án este tényleg teljes egészségben odautazott, miután rendelkezéseit még egészen helyes módon, pl. a pénz tekintetében, megadta.»

«Miként biztos forrásból értesültünk, már mindjárt O. városban, Auszalia belsejében való megérkezése után rosszul-létről panaszkodott, két orvos segítségét vette igénybe és ezek tanácsára aztán néhány napig szobában kellett maradnia. Az orvosok könnyű lázrohamot, álmatlanságot és az agy tuleröltetése folytáni nagy lehangoltságot állapítottak meg. Ennél-fogva N. elhatározta, hogy már ugyanazon hónap 16-án ismét visszatér a tenger mellékre, és ezzel kapcsolatban azt a szándékát nyilvánította, hogy Z-be való táviratozás útján levelei további utánküldését odarendeli. Egy ilyen távirat elküldése azonban elmaradt, époly kevésbé küldött N. a tengerpartra való megérkezése után O-ba értesítést, amit, O-ból való elutazása előtt szintén megígért. N-nek O-ból való elutazása pillanatától egészen Zürichben való újbóli feltűnéséig majdnem teljesen nyoma vészett, és ezen időközből csak kevés tény iutott tudomásunkra. Ide tartozik, hogy beteget L. kikötőváros pályaudvarán egy hölgy meglátta és felismerte, kivel odautazása alkalmával, ill. a gőzösnek ama kikötőben való tartózkodása alatt körülbelül 2 hónap előtt ismételten beszélgetett. A hölgy üdvözölni akarta, azonban elfordult tőle és tovább ment, mintha nem ismerné. Végül még megtudtuk, hogy egy utas, kire N. úr személyleírása pontosan illett, május 22-én az Oroya gőzősön L-ből Nápoly felé útrakelt, és pedig a hajólistába bevezetett Corona név alatt.»

Ez minden, amit N. úrról és cselekedeteiről a kérdéses időben megszerezhettünk. Most lássuk a megfigyeléseket, melyeket betegen a Burghölzi intézetben észleltünk.

«Kezdetben a testileg egészséges, csak kissé nyúlánk

beteg hangulata határozottan nyomott volt. Szerencsétlennek érezte magát, zavarodottnak helyzete miatt, melyet még nem bírt teljesen felfogni. A mélyen fekvő szemek tekintete kissé szúrós és az egész arczkifejezésnek sötét kifejezést adott. Emellett feltűntek arczában a pillák gyorsan egymást követő rángásai, melyek különösen beszédnél jelentkeztek. Az alvás zavart volt; beteg csak nagyon későn bírt elaludni, mégis reggel korán ébredt és gyakran szenvedett lidércnyomásban. Egy ily módon eltöltött éj után aztán egész testében össze-törtnek érezte magát. Saját személyével és testi állapotával szorgosan és szívesen foglalkozik és gyakran beszél mindenféle könnyű fájdalmairól és abnormis sensatióiról, pl. fájdalom a tarkóban, melyek lehetetlenné teszik, hogy kemény gallért hordjon, és melyek miatt hosszú haj viselését sem tűrhet. Szellemi munka betegnek nagy megerőltetésébe kerül, így pl. életleírásának elkészítése, melyhez többször hozzá kell fognia és melynek befejezése után teljesen kimerültnak érzi magát. Épúgy a levélírás is nagy fáradtságot okoz neki; emellett rendszeren, hűvös időben is, és ámbár egyébként nem szokott különösen izzadni, izzad, íráshibákat ejt gyakran és nem ritkán a tévesen írtat újból hibásan corrigálja. Olvasásnál arról panaszkodik, hogy gyakran ugyanazon szavakat ismételtten kell olvasnia, amíg tudja, miről van szó, továbbá az olvasmány olykor azáltal fásasztja, hogy állandóan téveszti a sort.»

«N. úr általános psychikai állapotának javítása céljából mindenekelőtt a suggestiv therapiát foganatosítottuk. Az első hypnosis több más beteg jelenlétében történt, kik előbb lettek hypnotisálva. Mikor a sor betegünkre került, élénk izgalom vett rajta erőt, erős félelemérzetet és nagyfokú szívdobogást kapott és rugdalózó hysterikus görcsök kezdtek jelentkezni. Energikus suggestiók útján és azáltal, hogy a rohamot múltó csekélységnek vettük, gyorsan újból magához tért, és a további hypnosisok aztán minden incidens nélkül folytak le. Beteg a suggestió számára jói hozzáférhetőnek bizonyult és az első ülésekben könnyen volt hypotactikus stádiumba kezdődő amnesiával hozható. A suggestiók, melyeket mindenekelőtt kapott, arra vonatkoztak, hogy az alvás javuljon, az összes kisebb panaszok eltűnni és a nyomott hangulat egy nyugodt, derültnek fog tért engedni. Az eredmény ec-

latans is volt. Az alvás hosszabb és nyugodtabb lett, a hangulat lényegesebben bizóbb, habár még mindig nagyon labilis. Beteg maga igazolta minden hypnosis jótévő befolyását. Ettől-íogva élénken vett részt beszélgetésekben, szorgalmasan tett kirándulásokat a környéken gyalog vagy kerékpáron, ismét magabizó lett és a jövőjét biztatóbbnak látta.»

«Különösen érdekes az emlékezet magatartása. A jelenre, ill a közelmúltra vonatkozólag az emlékezet semmi esetre sem nevezhető jónak, de kórosan változottnak is alig tekinthető. N. úr inkább egy a közönséges életben feledékenynek' nevezett ember képét mutatja, kikből egyes példány majd minden társadalmi körben található. Így megesik, hogy levélben kapott, azonnal teljesítendő megbízást néhány napig elfelejt teljesíteni, hogy egy boltot rövid idő múlva már meg nem talál, mert a kirakat a napsütés miatt el van függönyözve, hogy magával hozott tárgyakat a boltban felejt, hogy nem ritkán valamit elhány és aztán fáradságába kerül, míg újból megtalálja. Különösen a tulajdonneveket ill. látszik az emlékezet kissé tökéletlennek. N. úr ezen gyengeségének tudatában van, minélfogva fontosabb dolgokat azonnal feljegyez, hogy eszében tartsa, nyilván azonban emlékezetében kevésbbé bízik, mint a mennyi a képessége, minthogy felismert emlékezet-hiánya miatt önbizalmából sokat vesztett.»

«Nagy érdeklődéssel kutattunk aztán azután, vajjon azon időközből, mely az emlékezet lassanként! fogyása és újbóli fellépése közti időre esik, semmilyen benyomás sem tapadt-e, mely spontán reprodukálható volna és melyhez kapcsolva az emlékezet egészben vagy részben helyreállítható lett volna. Ep ezért készakarva nem alkalmaztuk a suggestiót mindjárt kezdetben-erre a pontra is. Emellett a következő tűnt ki: A hajó neve után kérdezősködvén, melyen útját Európába tette, N. úr csak miután az első kezdőbetű megnevezésével segítettünk, az *O r o t a v a* nevet mondja. A most már megnevezett valódi név *Oroya* ellenben ismeretlennek tűnik előtte. Csak-hogy a beteg egészséges korából származó leveleiben egy ízben egy *Orotova* gőzös neve található említve, amelyikkel egykor Ausztraliából levelet küldött haza. Nyilván tehát az *Orotava* szó emléke az agyban meg kell, hogy őrizve legyen, de fel-tűnésekor a többiekkel összefüggés nélkül, tévesen lett asszociálva és így a végtére is hasonlóan hangzó *Oroya* szó helyére került»

«Néhány nap múlva meglátogatták szülei, kik fiukat lényegileg teljesen változatlanak találták. Emlékeztették tanulmányai befejezésére A-ban, állása elfoglalásának előzményeire és előkészületeire, a tengeri útra, de nem volt képes ebben előtte ismerősnek tetsző dolgokat látni. Szülei beteg leveleit is, melyeket útja alatt és Ausztráliában való tartózkodása első idejében hozzájuk intézett, elhozták. N. úr megismeri ugyan kézírását; egyébként azonban azok előtte teljesen újak és ismeretlenek. Egyikét ezen leveleknek felolvastuk előtte, amelyikben egyebek közti Z-beni lakásának pontos leírását adja, szintén teljesen negatív eredményével. A többi levelet egyelőre visszatartottuk, nehogy az olvasottra való emlékezés és netalán még felmerülő emlékezések valóban átélt dolgokra egymással ki nem bogozható Keveréket képezzenek. Maga is kérte, mert ezek a levelek felizgatták és megzavarták.»

«Egy szerencsés véletlen úgy hozta magával, hogy egy bizonyos D. úr Ausztráliából, ki betegünkkel Z-ben gyakran érintkezett, épen üdülés céljából Zürichben tartózkodott. Ezen úr látogatásának, kit beteg ausztráliai tartózkodása előtt nem ismert, orvos és beteg egyforma érdeklődéssel nézett elébe. Röviddel előtte még N. úr kérdésekre azt a megjegyzést tette, hogy a látogatóba jövőre egyáltalában nem tud visszaemlékezni, sem őt valamiképpen elképzelni; azt azonban tudni vélte, hogy valamely úrnak, talán öneki két gyermeke van, és hogy ezek egyikének feltűnő a neve, valószínűleg Achilleus. D. úr beteget, mint régi ismerőst üdvözölte, emlékeztette őt ezen és azon eseményre Z-ben, néhány együtt átélt órára, mialatt beteg előtt úgy D. úr személyisége valamint minden elbeszélése teljesen idegen és új volt, úgy, hogy jelenlétében nagyon feszélyezettnek érezte magát és mintegy parázson ült. Ezzel szemben kitűnt, hogy D. úrnak tényleg két gyermeke van és hogy ezek egyikének a neve ugyan nem Achilleus, de Alarich. Azon képzet között, melyet beteg a gyermekek kora, nagysága és kinézése felől elképzelni megkísérelt, és D. úr tényleges adatai között ismét a legcsekélyebb megegyezés sem uralkodott, Egyébként azt állította D. úr hogy beteg amíg Z-ben alkalma volt őt megfigyelni, vagyis Ausztrália belsejébe való elindulásáig, úgy beszédében, mint cselekvésében rá teljesen normális benyomást tett.»

«Röviddel a második látogatás előtt betegnek hirtelen R. úr neve jutott eszébe, és miután nem tudott visszaemlékezni, hogy valaha ily nevű személylyel vonatkozásban volt, magától helyezte ezen név ismerését az emlékezetéből ki-maradt ausztráliai időbe, anélkül, hogy vele ezen úr állásának vagy kinézésének bármely képzele hozzákapcsolódtak volna. D. úrnál tudakozódva kitűnt, hogy R. egy személyiség neve volt, kivel betegünk Ausztráliában üzleti összeköttetésben lehetett.»

Ingóságainak legnagyobb része, nyilván mindazok a darabok, melyeket közvetlenül utazása előtt, vagy csak Ausztráliában szerzett, beteg előtt új, ismeretlen dolgok; hogyan került hozzájuk, nem tudja; sőt inkább csodálkozik egyes ruhadarabjainak kinézésén és minőségén. Még egy idegen, angol névjegy találása, nyilván egy a hajón kötött ismeretség folyománya, egy levélpapír rányomatott nevével a gőzösnek, melyen az utat Ausztráliába tette, sem segíti ahhoz, hogy emlékképek tágabbi körét felébressze. Teljesen hasonlóan jár a saját névjegyeivel, melyeken neve mellett Ausztráliában viselt állása is rajta van; látható csodálkozással néz mindezen tanukra az öntudatából kitörült időszakból».

«Sajátságos és nagyon érdekes a következő episod, mely által N. úrnak sikerült egy mindenestre csak igen csekély részét elvesztett emlékezéseinek felébreszteni. Feltűnt ugyanis neki, hogy, ha az itteni nagyon gyorsan, de nagyon zajosan is haladó villamoson ment, sajátságos érzés vett rajta erőt, mintha már valamikor életében hasonló vasúton, mely ép oly gyorsan megy és nevezetesen hasonló zajt okoz, gyakrabban közlekedett volna. Amellett bizonyos benne, hogy a szemelőtt lebegő vasút nem, mint a mienk, földfölötti, hanem földalatti áramvezetékekkel van ellátva. Azokban a városokban, melyekre emlékezni tud, sehol sincs ilyfajta villamosvasút; tehát arra kell következtetnie, hogy ebben az esetben Z-ben való tartózkodásra való visszaemlékezéséről van szó».

«Miután most már további, spontán bekövetkező kitöltése az emlékezetürnek nem volt remélhető, a további hipnózisokban megkíséreltük az amnesiához suggestív utón férközni, és kiindulásul az imént említett villamosepisodot alkalmaztuk. N. úr azt a suggestiót kapta, hogy az ill. vasút egy kocsijában ül, hogy ismét minden részletelőtte áll és hogy a benn-

levő személyeket elképzelni tudja. És valóban annyiban volt eredmény constatalható, hogy beteg a hypnosis alatt képes volt a kocsinak az itteniektől teljesen eltérő constructióját leírni. Az út után tudakolva, melyet a vonal követ, többször kiáltott, fel, fel! A bennülőkről csak annyit tudott felhozni, hogy keskenyebb az arcuk, mint az ittenieknek. A hypnosis-sal kapcsolatban beteg mindjárt rajzát készítette a kocsi szerkezetének. Utánkérdőzködések a már többször említett D. úrnál kiderítették, hogy N. úr lakásáról tényleg a villamost naponta igénybe szokta venni, hogy a vonal tényleg hegynek fel vezet és hogy berendezése tényleg olyan, amilyennek előadtam

«Végül még felemlítendő, hogy néhány reggel határozotlan állította, hogy álmában Ausztráliában volt és különböző személyiségekkel társalgott. De minden részlet nyomtalanul eltűnt, úgy, hogy ebből további támpont nem volt nyerhető.

«Miután az a kísérlet, hogy az emlékezéseket az elfelejtett korszak közepéből suggestiv úton visszaállítsuk, csak nagyon csekély eredménnyel járt, egy ideig úgy látszott, mintha az eset a további hypnotikus kezelés számára hozzáférhetetlen lenne, és prof. Forel az amnestikus periódust illető emlékezet visszaállítására a reményt feladni kezdte, mint-hogy néhány hét előhaladás nélkül művel. Mielőtt azonban a megfigyelést abbahagytuk volna, arra a gondolatra jutott, hogy többé nem az ausztráliai tartózkodását, hanem az utolsó A-bani tartózkodásának idejét, amelyre még emlékszik, válassza a suggestió kiindulási pontjául. A methodus ezen megváltoztatása váratlan eredménnyel is járt. Számos hypnosisban, melyek lassanként mind mélyebbé váltak és mind gyorsabban sikerültek, nagy körvonalakban és fokozatosan előrehaladva leírtuk előtte azt az időt, amelybe beleképzelni kell magát és amellet az suggeráltuk, hogy azonnal és felébredése után is ezen időszak minden részletére pontosan emlékezni fog. Gyakran aztán, miután beteg elbeszélte, ami újat tudott, azonnal második hypnosis következett, és a suggestióval azon pontnál folytattuk, ameddig az előző hypnosisná jutott».

«Az első eredmény abban állott, hogy N. úr arra emlékezett, hogy A-ban tartózkodása utolsó idejében már nem járt oly rendszeren az előadásokra és ehelyett gyakran a kerék-

párnak hódolt. Arra a suggestióra, hogy vissza fog most emlékezni azokra a tárgyalásokra, melyek alkalmaztatásának előrementek, hirtelen egy kormánytanácsos neve (nevezzük Bernhardnak) jutott eszébe, melyhez mihamar az exact képzet ennek kinézéséről és ruházatáról csatlakozott. Ezzel kapcsolatban most N. úr megint tudta, hogy ezen úrnál többször tisztelgett, és hogy a tárgyalásokat ő kezdte, A következő hypnosis után betegnek hirtelen eszébe jut, hogy röviddel karácsony előtt a fővárosba utazott, de ottani tartózkodása felől még semmit sem tud mondani. Csak a legközelebbi ülés után jut megfelelő suggestióra a szálloda neve eszébe, ahol lakott, az utcza, amelyben van, ottani tartózkodása ideje, és a hatóságokkal való tárgyalásai, lassanként a városról tiszta képet nyer, melyben azelőtt sohasem volt. Az ily módon visszanyert emlékezések időbelileg sohasem terjednek azon kereten túl, melyet az adott suggestiók határolnak. Mindjárt kezdetben az emlékképek sohasem nagyon élesek, és N. úr elbeszéléseit rendszeren egy 'azt hiszem' vagy 'úgy tűnik nekem'-mel kezdi Csak a következő ülések folyamán válnak a képek élesebbekké és szövődnek egy egésszé. Továbbá sikerült betegnek visszatérését a fővárosból A-ba és a most kezdődő útikészületeit emlékezetébe idézni, mi mellett először az a tény jut eszébe, hogy e célból 24 inget és 18 alsónadrágot rendelt; aztán következik a gyorsan megtett út a kikötőváros felé, mi mellett egy útközben tett látogatás is eszébe jut A kikötőre emlékezés jelzésében kissé ingatag, minthogy már korábban többször volt ott. Most beteg azt a suggestiót kapta, hogy emlékezete az egész tengeri út idejére is helyreáll, és mindig a leirt módon előhaladva néhány további hypnosis folyamán ez is sikerült. Előbb hirtelen és határozottsággal a kapitány és a hajóorvos nevét tudta megmondani aztán néhány útitársra is emlékezett, valamint a hajó berendezésére és az ottani életre: A Suez-csatornán való átkelésről tudja, hogy éjszaka történt és váratlanul hosszú ideig tartott; nagyon élesen jut eszébe az Adenben való kikötés, hol különösen a fehérturbanos emberek és a földönfekvő tevék keltették fel figyelmét. Ehhez kapcsolódik aztán egy nagy hőségperiódus emlékezése és erre a kikötés Colombobari (Ceylon). Itt előbb a buja növényzetet beszéli el és egy kis, Ceylon belsejébe tett kirándulást, melynek végpontját még nem tudja pontosan megnevezni.

Valamcivel nagyobb nehézséggel járt az emlékezés felkeltése Ausztráliában való kikötéséről és Z-beni tartózkodása első idejéről. Mégis sikerül ismételt hypnosisok után a különböző érintett kikötők, egyebek közt L. kikötőváros, képzetét újból előtérbe hozni. Z-ről beteg kezdetben csak annyit tudott mondani, hogy nagyon száraz, és hogy a növényzetben az eukalyptusfák és coniferák nagy szerepet játszanak. Magában a városban, úgy vélte kezdetben, most mégsem tudna tájékozódni. Aztán hirtelen az ottani botanikus kertre és különböző, a környéken tett kirándulásra való emlékezés tért vissza.. Egy nevet mely már régen eszébe jutott, melyről azonban sohasem tudta, melyik személyiségé, most már háziasszonya személyére vonatkoztatott. Aztán a lakására is, és a clubra, melyben gyakran megfordult, bírt visszaemlékezni, úgy, hogy végül előadta, hogy már Z-ben is egészen otthonosan érzi magát. D. úrra és családjára is újból visszaemlékezett».

«Ehhez a ponthoz elérkezve a hypnotikus kezelést egy időre félbe kellett szakítani, minthogy beteg hirtelen pneumoniá miatt betegedett meg. A betegség normális lefolyású volt, de beteget nagyon levette a lábáról. Mihelyt a reconvalescencia annyira előrehaladt, hogy a suggestió számára ismét hozzáférhetőnek látszott, a hypnosisokat újból kezdtük. Emellett előbb az átment pneumoniá különböző maradványai, melyekre somatikus alap nem volt többé feltételezhető, kerültek kezelés alá. így sikerült a pneumoniá teljes resolutioja és resorptioja daczára még feltűnően gyors és dyspnoeikus légzést gyorsan rendessé alakítani, a mellkasban még érzett fájdalmakat megszüntetni (mi mellett egyízben a fájdalmak hirtelen a mert másik oldalán a régi löseb táján léptek fel) és álmatlanságát megétvágytalanságát kiküszöbölni. Emellett az emlékezések felidézésén, épúgy mint korábban, tovább dolgoztunk.»

«A legközelebb adott suggestiók arra vonatkoztak, hogy beteg teljes tartózkodására Z-ben, de most már Australia belsejébe, O-ba való utazására is mind pontosabban fog visszaemlékezni. Az eredmény az volt. hogy utána különböző ünnepélyek jutottak eszébe, melyeken részt kellett vennie énmelyeknél fáradságába került, hogy a többiekkel a pezsgő ivásban s hasonlók, tartson. Azonkívül, azonban még minden további összefüggés nélkül, O-beli szállodája pontos neve is eszébe jutott, ahol megszállt és egy ideig tartózkodott. Csak

a következő hypnosisban tért vissza az emlékezés utazására O-ba. N. úr tudja már, hogy a 36 órai utat oda egyfolytában tette meg, leírja a részben sivár, részben hegyes vidéket és az egyhangú növényzetet, mint páfrányfák stb. Z. várost ill. már pontosan tájékozódott és szemléletes leírását adja annak fekvéséről és közlekedési viszonyairól. Ezen hypnosis után új jelenségként megfigyelhető, hogy beteg arra is képes, hogy Ausztráliában tett észleleteinek eredményét reprodukálja. így elbeszél egyetmást az ország politikai és gazdasági intézményeiről, a városok proletariátusáról, és a munkaerők hiányáról az országban, a kínaiak bevándorlásának megnehezítésére tett intézkedésekről, mimellett hirtelen eszébe jut, hogy azon a gőzösön, mely Ausztráliába hozta, ilyen importálandó emberek is tartózkodtak, és hogy a kínaiak Z-ben rövidre nyírt hajjal járnak és ezért kevés feltűnést keltenek: O-bani tartózkodásáról is tud N. úr ezen hypnosis után egyetmást előadni. Megérkezésekor nagy szárazság uralkodott, úgy hogy a por lábnyi magasan hevert az utcán és sok marha elpusztult. Visszaemlékszik továbbá különböző személyiségekre O-ban, kikkel érintkeznie kellett. Ezek között van R. úr is, kinek neve már régen eszébe jutott és kivel, amint most már pontosan tudja, kellemetlen harcot kellett megvívnia, mert küldetésének útjába akadályokat igyekezett gördíteni. Beteg ezen epizód elbeszélésénél még most is élénk indulatba jön. A továbbiakban vissza tud emlékezni arra, hogy már mindjárt megérkezése után O-ban rosszul érezte magát és ezért szállodai szobáját cserélte. Láza, szédülése és szívdobogása miatt egy angol orvost keresett fel, kinek neve B-vel kezdődik és ki őt aztán a szállodában is meglátogatta. Minthogy ezzel az emlékezése kimerült, azonnal egy további hypnosit alkalmaztunk és betegnek azt suggeráltuk, hogy most megbetegedésének közelebbi körülményeire O-ban már pontosabban fog visszaemlékezni. Erre eszébe jut, hogy még egy másik német orvos is igénybe vétetett, és hogy altatószert kapott. Hőmérsékét sohasem mérték. Az orvosokon kívül olykor csak a pinczér jött szobájába. A két orvos különböző tanácsokat adott; az egyik azt, hogy mielőbb térjen vissza a tengerpartra, hogy ott előbb magához térjen; a másik, hogy O-ban várja be felgyógyulását és útját azután folytassa. Melyik tanácsot fogadta meg és mit cselekedett, arra nézve semmit sem tud előadni.»

«A következő napon adott suggestió, hogy N. úr most már O-ból való elutazásának és Z-be visszautazásának közelebbi körülményeire fog visszaemlékezni, előbb eredménytelen maradt. Csak ismétlésre a következő napon hozott újból haladást, annyiban, hogy most elbeszélte, mint kapta meg kívánságára elutazása előtti este a pénzt és hogy ugyanaz az úr, ki ezt a megbízást teljesítette, őt másnap a pályaudvarra kísérte. Erre az időre (Q-ból való elutazásakor) N. úr oda utazásáról és Ausztraliábani tevékenységének céljáról a láz daczára tudatosan emlékezett. Ezt határozottan állítja, és ez nagyon fontos. Emlékszik rá, hogy aztán Z. felé vasútra ült és a kocsiban nyilván félig aludt. Z-ben való megérkezéséről ellenben még semmit sem tud.»

«Az ismertetés módjában, mint tértek öntudatba az utolsó emlékezések, nagyon körülményes voltam és pedig jó okom volt rá; mert miként később látni fogjuk, ezen időpont körüli események pontos ismerete fontos támpontot szolgáltat az egész eset helyes megértése szempontjából

«Ismételt hipnosissal megkíséreltük most, hogy ezen ut végét Z-be, a megérkezést és azokat a körülményeket, melyek között behajózása Európa felé végbement, beteg emlékezetébe visszaidézzük. Ezen fáradozások azonban eredménytelenek maradtak és O-ból Z-be való utazása kezdetén kívül egy tényre sem tudott visszaemlékezni.»

«Ezzel szemben ismét volt constatálható eredmény, mikor prof. Forel, a már egyízben kipróbált eljárásnak megfelelően, a suggestiókat azon időponthoz kapcsolta, mely betegnek még magától eszében maradt, hogy t. i. tengeri útja végén az Oroya fedélzetén miként érezte magát. A suggestiók oda irányultak, hogy N. úr most már hazafelé utazásának első részére a tengeren, végül útrakelésére és azon okokra, melyek erre bírták, fog visszaemlékezni. Erre beteg most már a részletek egész sorát, melyeket visszautazásakor átélt, volt képes elbeszélni. Így elmondja, hogy Colombóban, ellentétben a többi utassal, nem szállt partra, hogy ott egy angol altiszt szállt hajóra feleségével és gyermekeivel. Az Oroya fedélzeten uralkodott életből megint egy sor részlet jut eszébe: egy kis leányka különös tetszését nyerte meg, gyakrabban játszadozott vele és karjain is hordozta. Egyébként az élet a hajón nem nagyon volt ínyére és ezért azon felszólításnak, hogy külön-

böző multságokon részt vegyen, nem tett eleget. Nagyon élénken jut eszébe két haláleset a nyílt tengeren és a hulláknak tengerbe eresztése. Tevékenysége a hajón evésben, alvásban, olvasásban és járkálásban merült ki. Így élt gondtalanul, azzal a tudattal, ahogy most hiszi, hogy utazása célja Európa, de anélkül hogy egyszer is gondolt volna arra, ami történt és ami még történni fog. Visszaemlékezése Z-ből való elutazására, L-ben való hajóra szállására és tengeri útjának első részére, most sem volt felidézhető.->

«A hypnosisok egy sora, melyekben megkíséreltük a még fennálló, de erősen összezsugorodott emlékezethiányt kitölteni, előbb nem vezetett eredményhez. Beteg ugyan egy egész sor új visszaemlékezést produkált, melyek azonban mind az Australiába való utazás idejéből valók voltak. Ekkor hirtelen egy hosszú, éjjel tett vasúti utazás emléke bukkant egész elmosódottan fel, mely őt Z-ből L. kikötőbe volt viendő, és melyet beteg a most már újból tudatában lévő utazással O-ból Z-be összefüggésben képzel. Ehhez fűződik az a homályos képzet, hogy L-ben egy kis alsóbbrendű vendéglőben szállt volna meg. Azonnal újból hypnotisáltuk és azt suggeráltuk, hogy ezen vendéglőre pontosan fog visszaemlékezni, valamint általában egész tartózkodására L-ben, egészen hajóra szállásáig. Erre az említett vendéglőt közelebb leírni képes; 'harmadrangú lebujnak' mondja és egészen fel van háborodva, hogy ily rossz szállodát választhatott, holott nyilván még elég pénze volt. A szálloda neve 3 szótagú; a pályaudvar közvetlen közelében fekszik, és szobája oly kicsiny lehetett, hogy benne minden podgyászát sem tudta elhelyezni. Újbóli hypnosisban beteg azt a suggestiót kapja, hogy a nap folyamán L-beli tartózkodásának még további részletei magától jutnak majd eszébe és a hajóraszállásra is emlékezni fog. A következő reggel elmondja N. úr, hogy már eszébe jutott az utca, melyben az említett szálloda van; neve M-mel kezdődik, aztán O vagy A következik, a név a tulajdonos neve, de nem képes a névre teljesen emlékezni. A következő hypnosis után ugyanazon suggestiók mellett elmondja N. úr, hogy L-ben a napot többnyire szobájában töltötte és csak este felé ment ki; gondolni ezen egész életmód alatt semmi különösre sem gondolt és csak a legközelebbi hajó indulására várt. Hogy az időjárás akkor erősen hűvös volt. Az az érzése most, mintha

L-t egy ízben (t. i. az odautazás alkalmával) már látta volna Arra a suggestiora, hogy most már a kikötő viszonyaira és a hajóra szállásra is vissza fog emlékezni, hirtelen ezek az emlékezések is meglehetősen élénkséggel jelentkeznek. N. úr leírja a kikötőhidat, eszébe jut, hogy a vonat őt közvetlenül az indulásra kész hajóig hozta, hogy még egy másik hajó is ott volt melylyel aztán később Colomboban újra találkozott, és hogy a kikötőben nagy embertömeg volt jelen. Feltűnő előtte most hogy akkor más világrészbe való utazása órá a legcsekélyebb benyomást sem gyakorolta, amint az egyébként korábbi utazásainál mindig előfordult. Aztán ő maga figyelmeztetett arra, hogy most főleg ama pillanatra való emlékezése hiányzik, hol vásárolta hajójegyét. Megfelelő suggestiora az erre való emlékezés felkeltése is sikerül, és N. úr megnevezi az utcát, ahol az az ügynökség fekszik, és a jegy pontos árát. Hogy hamis nevet mondott volna be, arra nem tud emlékezni, inkább azonban azt hiszi, hogy a dolog az angol hajószemélyzet féreírésén alapszik, kik nyelvét meg nem értették.»

«A következő napon sikerült végre egynehány egymást követő hypnosisban az utolsó hiányokat is, melyek az utoljára szóban levő időre való emlékezést illették, mindig a megfelelő suggestiora, kitölteni. Beteg most már összefüggően a következő adatokat adta elő: O-ban testi megbetegedése idejében úgyszólván sohasem aludt. Aztán teljes öntudatnál első osztályú jegyet váltott Z-be, ahol lakása volt, azzal a határozott szándékkal, hogy ott teljes felgyógyulását bevárja és aztán missiója folytatása céljából O-ba visszatérjen. Vasúti utazása hosszú ideig tartott és az egész éjszakát is igénybe vette, a kocsi hol egészen megtelt utasokkal, hol újból kiürült, úgy hogy kényelembe helyezhette magát és gyakrabban elaludt. Z-ben délelőtt megérkezvén továbbutazás céljából azonnal L-be váltott jegyet és aztán a pályaudvart, melyen sem váróterem, sem vendéglő, hol tartózkodhatott volna, nem voltak, mihamar elhagyta és a pályaudvar közvetlen közelében egy kis szállodában szobát bérelt, ott valamit fogyasztott és néhány órát aiudt. Hogy lakására menjen, vagy az, hogy egyáltalában Z-ben lakása van, egy pillanatig sem gondolt, épügy arra sem, hogy egyáltalában valaha Z-ben lett volna és ott számos ismerőse van. Aztán még néhány kis bevásárlást tett, pl. fésűt, és még ugyanaznap este a reggel váltott jeggyel L-be tovább

utazott. Elutazása valamely motívumára egyáltalában nem tud visszaemlékezni, csak azt hiszi, hogy az az érzése volt, hogy idegennek érezte ott magát, hogy nem való oda és ezért az első alkalmat a továbbutazásra megragadta. L-ben megérkezve, miként előbb Z-ben a legközelebbi igen primitív szállodában szállt meg, amint azt előbb elbeszélte volt. Most már egész pontosan emlékszik L. városára, néhány napot töltött ott, mindig ugyanazon utcákon ment, aztán jegyet váltott Európába, amint fentebb elbeszélte, és most a gőzhajó indulására várt. L. város egészen idegennek tűnt fel előtte és mindenért kérdezősködni kellett, holott tényleg, miként most tudja az odautazás alkalmával néhány napot ott töltött. Itt sem volt tudatában annak, hogy már egyszer néhány hét előtt ott tartózkodott, és itt sem jutott eszébe, hogy valamely ismerősét felkeresse. Harmadik személy részéről megállapított találkozására egy hölgygel nem tud visszaemlékezni, de azt hiszi, hogy ha csakugyan úgy áll a dolog, akkor a hölgyet egyszerűen meg nem ismerte. Azokra a körülményekre, melyek között hajóra szállása történt, ismét pontosan vissza tud emlékezni, hogy a szállodából a körülbelül 10 percznyi távolságban levő pályaudvarra kocsizott, és ott arra a vonatra ült, mely őt közvetlen a hajóig vitte. Hajóraszállásának okát sem képes adni, nyilván az a törekvése volt, hogy Ausztraliából, hol elmozdítottnak érezte magát, lehető gyorsan távozzon. Hogy Ausztraliában van, akkor annak tudatában volt, de nem annak, miként került oda, és hogy ott és milyen dolga volt.»

Ezen felette tanulságos és különös eset nem igényel hosszú commentart. N. úr teljesen szavahihető; egyébként adatai közül számosak 3-ik személyek által megállapíthatók voltak.

Amnesiája nem retrogad részére való visszaemlékezésének egész módjából, vagyis visszatérése O-ból Z-n és L-n át Nápolyba és Zürichbe tisztán kitűnik, hogy ezen egész idő alatt dissocialt, somnambulikus derengőállapotban leledzett, amelyben gondtalanul élt és mindennap az előttevalót elfelejtette. A megfelelő emlékezések valóságos összefüggés nélkül jelentkeznek; álomszerűen derengők és erős indulathullámok kísérik. A dolog előtte is oly világos volt, hogy úgy nyilatkozott előttem, hogy most már belátja, hogy, ha nem lett volna nála pénz. L-ben nyomorultul tönkrement volna; szerencséje volt,

hogy hajójegyét Európáig váltotta. Viszont az amnesia retrograd részére való emlékezések (odautazás) normálisan vannak associalva.

Ez az eset aranybánya az emlékezet mechanizmusát és analysisét illetőleg. Az amnesia aztán gyógyult maradt. Kérem még különösen ezt az esetet az öntudatról szóló nézetünk világánál megvizsgálni.

XI.

Kettős öntudat esete.

M. Z. hysterika, kalandvagyó és szabad életre hajlamos, egy egyetemi városban kedvtelésből diákok által hypnotisáltatott és «nagyszerű medium»-nak bizonyult. Aztán Parisba ment hol majd a spiritisták majd az orvosok kezébe, Charcot iskolájából, a párisi kórházakba került. A spiritisták és telepathikusok alvalátót csináltak belőle, ki a jövőt jósolta, és állítólag kitalálta, hogy nagy távolságban levő emberek mit csináltak. A kórházakban, Charcot hysteriásainak mintájára, látványosság coljából, alkalmazták és gyógyíthatlannak nyilvánították, mialatt közben impresarióktól telepathikus csodagyermeknek felhasználva a deszkákon sok pénzt keresett, de újból el is költötte.

Hysterikus somnambulismusával való ama rendszeres visszaélés folytán utóbbi mindinkább spontánná fejlődött. Gyakran kapott:

1. Különösen éjjel spontán somnambulikus-hysterikus rohamokat, melyek alkalomadtán 2—3 napig tarthattak, aztán felébredt, anélkül, hogy sejtelve volna arról, amit ezen állapotban elkövetett. Telkeit, beszélt, mint a majom mászott ablakokon, háztetőkön, rácsokon, de sohasem esett le.

2. Azonkívül spontán hysterikus (hysteroepileptikus) rohamai voltak, melyekben hirtelen öntudatlanul összeesett, ruháit és haját tépte, magát összekarmolta, majd fel is kelt, mászott stb.

Egyszer hirtelen beszélgetés közben az utcán vesztette el eszméletét és 3-nap múlva ugyanazon helyen, gondolatmenetének ugyanazon pontjánál tért magához, anélkül, hogy

tudná, hogy e 3 nap alatt mit cselekedett. Ezen «3 napos tévelygésre» még visszatérünk. — Az orvosok hysterikus rohamait (2.) sohasem tudták befolyásolni. Nevezzük hát közönséges éberállapotát Z. M.-nek, és L. F.-nek somnambulikus állapotát.

Agyának ezen folytatólagos visszaélése folytán, mit a csodakereső spiritisták és a kórházi orvosok elkövettek, melyek felett Ítéletet mondani nem akarok, Z. M. mind idegesebb, szeszélyesebb, ingerültebb és, hysterikus krisisei (1. és 2.) folytán, képtelenebb lett élete fenntartására. Visszatért családjához és gyógykezelés céljából hozzám utaltatott.

Kicsiny, nyúlánk alak, 30 év körül, szűrő, könnyen me-revvé váló tekintettel, rendkívül szeszélyes és akaratos, cigányjellem, teljesen a pillanat impulsusaitól vezetve, amellet nagyon intelligens. Mindenbe belefogott, de semmibe komolyan, és ily módon sajátságos félműveltségre tett szert. Legjobban szerette szabad párisi életmódját, némely dologban nagyon ügyes volt, de kitartás nélkül és a körülmények szerint nagyon egyszerű vagy nagyon nagy igényű tudott tenni. Nehezen határozd el magát a suggestiv kezelésre, abban a hiszemben, hogy úgy is hasztalan. Előbb meg kellett neki magyaráznom, hogy ez egészen más, mint a párisi Salpétriére-féle hypnosis.

Azonnal sikerült őt somnambul állapotba hoznom, mi-mellett párbeszédet kezdtem vele és mindenekelőtt a somnambulismusa és hysterikus rohamai ellen küzdöttem. De mihamar kitűnt, hogy a somnambul állapotában egy második személyiség — nevezzük tehát L. F.-nek — fejlődött ki, ki magáról mint harmadik személyről beszélt, és mindenfélét tudott, miről Z. M.-nek nem volt tudomása. L. F. művésznő volt, szenvedélyesen szerette a holdat és ennél fogva éjjel vonzalmat érzett iránta. Sexualis tekintetben L. F. nyilván urning volt és nőbke volt szerelmes, míg Z. M. relatív normális sexualis jelleggel könnyű sadistikus hajlamok mellett (szerette kedvesét véresre harapni) bírt. — Sikerült nekem néhány ismételt kérdések útján kitudnom, hogy Parisban ama 3 nap alatt, melyek Z. M. öntudatából elvesztek, mit csinált. De csak húzódozva és nehezen válaszolt. Miként N.-úr (i. Naef esetét), somnambulikus állapotából csak egyes situatiókat tudott nagy nehezen újból asszociálni, miáltal a gondolkozás

álomszerű disszociációjának módja újból illusztrálva van. «T. Annánál», vele egy ágyban aludt és lesbikus szerelmet üzött vele, a Quartier Latinben kétes társaságban »volt, aztán a C. utcában Durand virágfestőnél, ott maga is virágokat festett stb. A lesbikus szerelmet csak húzódozva ugyan, de elragadott tekintettel és euphorikus hangulattal vallotta be.

Mikor aztán nagy határozottsággal kijelentettem, hogy Z. M. és L. F. egy és ugyanazon személy, amit L. F. csinál, ostoba, beteges dolog, hogy most már éjjel nyugodtan aludnia kell és megtiltom L. F-nek az éjszakai kóborlást, izgatott leír, védekezett, kedves holdjáról beszélt stb. Megpróbáltam most L. F-nek suggerálni, hogy felébredése után mint Z. M. mindarra vissza fog emlékezni, amit nekem álmában mint L. F. megvallott, ül. elbeszélte. Azonban mihamar le kellett erről mondanom, mert beteg ezáltal nagyon izgatott lett, főfájást kapott, majd meg hystericus rohamot és befolyásomat mihamar elvesztettem volna. Z. M. nyilván megszégyenülve és emotíve mélyen megindult volt a felderengő emlékezések miatt, különösen a homosexuális természetűek miatt. Megpróbáltam aztán, valamivel később a dolgot Z. M-nek éber állapotában elbeszélni. Emiatt előbb annyira izgatott volt hogy legalább a sexuális themát érintetlenül hagytam. Hiszen sohasem festett, ez ostobaság stb. De mikor még később sokkal jobban volt, egy nap magától elmondta, hogy most kezd már valamit megérteni. Ugyanis birtokában van egy fényképe, mely mindig talány volt előtte. Egy bióban van levéve, festőállvány előtt, kezében ecsettel és festékes táblával. Azonban absolute semmit sem tud arról, hogy ilyen costumeben valaha lefényképeztette volna magát; sohasem festett és absolute fel nem foghatja, miként került ez a kép kezébe, de ezen képen, melyet egy nap zsebében talált, mégis magára kell ismernie. A dolog összefüggésben kell, hogy legyen azzal, amit vele L.-F. elbeszéléséből közöltem. Tényleg elhozta másnap a képet, melyen mint festő volt ábrázolva. Minden összevágott! A képen tekinleie igen merev.

Kísérletezésem által kissé felizgatva beteg egy éjjel somnambulikus rohamot kapott. Másnap nagyon félénken hozzám jött és elmondta, hogy éjjel a szobájából ingben a szabadba mehetett, mert az ajtó nyitva, szobája rendetlen volt, mikor reggel nagyon fáradtan és piszkos lábakkal

szoba padlóján felébredt. — A hypnosisban elmesélte most (L. F.) azonnal a Z. M.-től elfelejtett történetet. Holdvilág volt (ez igaz volt). A hold vonzotta őt; ingben a lépcsőkoriáton át a szabadba jutott, aztán a rétre ment, hogy a kedves holdat nézze.

Most már mind tisztábban láttam, hogy a kísérletezés nagyon érdekes ugyan, de a betegnek árt. Szerettem volna állítólagos telepathikus képességeit vizsgálni, de nem engedhettem meg ezt magamnak, mert ehhez éppen L. F-re lett volna szükségem. Kötelességem azonban az ellenkező volt, t. i. L. F-et eltüntetni, hogy Z. M. normális alvás útján egészségét visszanyerje. Tényleg, hogy maradhat valaki egészséges, ki úgy alvás közben, mint ébrenlétben, szellemileg activ. Miként a diákok, a spiritisták és orvosok kíváncsiságának és kísérletezési dühének ezen szegény áldozata, idegessé, munkaképtelenné, ingerültté és hysterikus bábbá kell a lelkiismeretlen kezek közt válnia. Mindazonáltal eddigi kísérleteim szükségesek voltak, mert a beteg kettős életének kulcsát adták.

Ettől kezdve abba hagytam oly parancsokat osztogatni; melyek ellenére voltak, a sexualis themát többé nem érintetem és a somnambul L. F-t szeretetteljes részvétellel igyekeztem megnyerni.

Mellesleg mondva Wetterstrand rendszere szerint a többi beteggel ugyanazon szobában hypnotisáltani őt és a suggestiókat fülébe súgtam (miként azt mindig teszem). — Hízelegtem hát L. F-nek és tudományos nézetemet barátságosan ismertettem vele; hiszen ő (L. F.) tud Z. M-ről, míg Z. M. L. F-ről semmit sem tud. De hát mindkettő egy agyban lakik, és a szegény agy ezen kettős munka folytán tönkremegy. L. F. nemeskeblűségéhez apelláltam; hogy fel kell magát áldoznia, hogy egy egészséges Z. M. maradjon vissza. A holdról le kell mondania és aludnia kell stb. Barátságos rábeszélésre L. F-től megfelelő Ígéretet kaptam. Aztán kijelenttem, hogy képtelen álmában az ágyból felkelni, egyáltalában az ágyban hanykolódnia, az éjszakára mély, teljesen nyugodt alvási suggeraltam stb. stb.

Állandó javulás volt a következmény. Néhány somnambul hajlam ugyan még előfordult, de soha a szobából való kiszaladás, és néhány hét elteltével ezen hajlamok is megszűntek. Ugyanez idő alatt szemlátomást javult Z. M. Étvágy és munkaképesség helyreállt. A változó hangulatok (szomorúság,

ingerültség stb.) megszűntek. Szóval, vagy két hónap múlva Z. M. képes volt egy idősebb hölgnél állást vállalni. Azóta (3 hónap) teljesen gyógyultnak látszik és nagyon elégedett és boldog levelet írt annak az asszonynak, akinél lakott, hogy több évi betegsége után immár gyógyult. Azóta Z. M-ről nem kaptam értesítést; de minthogy öröklött konstitucionálisan nysteriás, a gyógyulás aligha tartós.

Ámbár ez az eset nem oly eclatans mint N. úré ausztráliai útjával, analysise miatt nagyon tanulságos. Megerősíti a szabályt, melyet így formálnék:

Éber állapotában az ember semmit, vagy majdnem semmit sem tud álméletéből. A somnambul vagy alvási állapotában ellenben rendszerint tud ébrenléti életéről. L. F. tudott Z. M-ről és róla mint «második F-ről» beszélt, Csakhogy ez szakgatott, dissocialt, álomszerű tudás. — A somnambule ugy azon cselekedeteiről és gondolatairól, melyeket somnambul állapotban átélt, valamint az ébrenlétből származó cselekedeteiről és gondolatairól csak egyes félig hallucinált képeket ismer, melyek ködszerűen dissocialva egymást követik, mi alatt egyedül az automatikus ösztönélet marad jól associaiva. Utóbbi számára tehát egy «harmadik», inkább állati öntudatot kell feltételeznünk, mely inkább az alárendelt agycentrumok revékenségevel függ össze, míg az álomöntudat egyedül a dissocialtan agyagytevékenységé. Somnambul állapotában L. F. ügyes volt mint a macska, palánkokon mászott és szédületes helyeken tornázott (amint ezt neki gyakran elmondták), míg Z. M. nagyon óvatos és félénk volt.

XII.

A suggestió a gyógyászat és a kuruzslás viszonylatában.

Daczára a legdrastikusabb satiráknak, melyeket Aeskulap papjainak mindeneidében ei kellett szenvedniük, és melyeknek Moliére (M. de Pourceaugnac, le Malade imagi-

naire stb.) a koronáját tette fel: mégis minduntalan teljes erejükből régi hibáikba esnek, mintha ebben megtaníthatlanok lennének, mintha természeti törvény hajtaná őket erre: czéhjelleg, tekintélyimádás, Csalhatlansági dogma, aprioristikus ítélet és mindenekfelett a valódi tudás kiegészítése autoszuggestiókkal, melyek aphorismák, axiómák jellegét nyerik, könnyhívőség a légegyügyűbb deductiókkal szemben a therapeutikus eredményeket illetőleg, és, hogy el ne felejtsem, charlataneria. » Minden hivatásnak megvannak a gyengéi, valamint koszos burkai, és óvakodnunk kell sok theologus kuszált metaphysikájától és sok jogász merev, gyakran rabulistikus dogmatikájától, kik a pszichologiai megfigyelést semmibe veszik. De valóban előnyösebb a saját gyengeségünket és betegségeinket tanulmányozni és legyőzni, mint várni, míg idegen kontrárok jönnek, hogy bennünket kitanítsanak és kineveessenek. A jogászok immár kezdenek saját húsukba vágni és a természetbúvárlat eredményeihez alkalmazkodni. Csak nem maradhatnak hát vissza a természettudományilag képzett orvosok és nem szabad a dogmatismus és a felületes hiszékenység privilégiumát a maguk részére igénybe venni.

Minduntalan elfelejtik, hogy, ha a külső therapia nagy részétől eltekintünk, a betegnek talán kétharmada magától gyógyul és hogy a harmadik harmad fele a kezelés ellenére a halál vagy a gyógyíthatlanság martaléka lesz. Ha az utolsó hatodban valóban javítunk vagy gyógyítunk, az nagyon sok, és therapeutikus lelkiismeretünk mérlegelésénél mindig és minduntalan azon kérdés előtt kell állnunk: Nem-e ártottál többet, mint használtál? Mi az, ami valóban gyógyított? egyébként Sonderegger, Vorposten der Gesundheitspfle)? Természeiesen a prophylaxis nem értendő ez alatt.

Minél exactabb valamely tudomány, képviselőivel szemben annál magasabb követeléseket támaszt eredményei pontosságát illetőleg (hasonlítsd össze pl. a matematikát és a zoológiát). De azért a kevésbé exact tudománynak nem szabad ezen tulajdonságánál fogva mintegy előjogból vétkezni és a gondolkozó értelem logikájáról lemondani, hanem, bizonytalanságait és gyengéit teljesen értékelve, nagyobb szabatoságra és a homályos kérdések megvilágítása végett új nézőpontra kell törekednie. Csodálatosan fest ebben a tekintetben a therapeutikus «tudomány». Azon szakmáiban, hol szabatosabb,

tisztább ismeretek már megvannak, kritikusabb szellemet, szigorúbb követelményeket és az állításokban nagyobb rezervatóságot találunk. A sebészetet hatalmas haladása szerényebbé és óvatosabbá tették. Azonban mennél kevesebbet tud valamely téren a gyógyászat, annál dogmatikusabbá válnak a terapeutikus állítások, és a mai gyógyszertherápia mocsara alig kisebb, mint a gyógyfűmixtúrák és a 20 féle-szert tartalmazó rófnyi receptek néhai mocsara. Ámbár a korábbi botanika helyett a legújabb gyógyszereknél a chemiának kell a tudományosság látszata czéljából szerepét játszania: azonban ez gyakran csak az árujegy változását jelenti. Az a feneketlen könnyelműség, melylyel terapeutikus eredményeket, sokszor reklamszerű módon igen gyakran a legelemibb logika és a tudományos módszer legszerényebb igényeinek semmibe vevésével a gyógyászati lapokban, társulatokban síb. szélesre taposnak és kikürtölnek, a sajtótermékek mindjobban növvő törne-; généi fogva valóban rémes kiterjedést nyert. Formális gyógyászati cachexiává vált. Tegyük hozzá azt a lendületes reclamot, melyet a hydrotherapiával, balneotherapiával, elektrotherapiával, másságéval, Dr. X., páter Y. gyógymódjával stb. kiméletlenül és a tudomány ellenére üznek, akkor ép oly szomorú, mini ismeri korkép áll előttünk, melyben a'laikus már alig' lesz képes a közönséges szélhámost a komoly orvostól megkülönböztetni. Gonosz és igen modern tünetet képeznek a megfizetett orvosi vélemények eme vagy ama szerről, eme v. ama gyógymódról, melyeket érdekelt részvényvállalatok inscenálnak. Nem-e vitték odáig 1905-ben Németország sörgyárosai, hogy egy saját illustrált hetilapot (mulattatólapot) titokban subventicnáljanak (alapítsanak), hogy abba tekintélyes emberek orvosi véleményét belecsempésszék, melyek az alkoholabstinensmozgalom ellen szólnak. A legtöbb tanár közülük természetesen ravasz hálóba került, és bizalmukkal visszaéltek. Mégis az egész jellemző. Franciaországban a borreklám érdekében hasonló történt.

Közhelyek, amiket itt leírtam; sajnos mindig nagyobb szükség van rá. Nem, akarom kérdezni: á qui la faute? Mert hasztalan volna — hanem: Létezik-e gyógyeszköz ezen terapeutikus kórság ellen? Azt hiszem, részben igen és úgy vlem, hogy egyike a terapeutikus logika gyengéinek pontos tanulmányozásában, annak viszonyában a suggestióhoz rejlik.

Ha a világon egy titkos tevékenység látszólag teljesen különböző, egymásnak ellentmondó, törvényszerűség nélkül ható okoknál fogva hasonló anyagnál vagy hasonló szervezetenél minduntalan hasonló, törvényszerű módon megy végbe, joggal gyanítja az emberi logika, hogy a látszólagos okok egy része vagy nem valódi, vagy csak indirect okok, melyek a tulajdonképeni okot, t. i. *causans* esemény valódi mechanizmusát rejtett módon hozzák mozgásba. Arról van szó, hogy utóbbit felfedezzük. — Egy ember, ki a villamosságról mit sem tud, nem fogja felfogni, miért szól azonnal ugyanaz a villamos csengő, ha a gombot megnyomjuk, ha az áramot elemek hozzáadásával erősítjük vagy ha egy egér két egymást érintő drót izoláló burkait átrágja. Ha nem gondolkozik, empirikusan azon 3 különböző okban fog hinni, melyeket észrevesz; de ha a dolgot megfontolja, úgy gyanítani fogja, hogy valami egységes ok rejlik mögötte. Hiszen hasonló megfontolások alapján állította fel *Semon R.* genialis teoriáját a mnemeről.

Kérem most tisztelt olvasóimat, gondoljanak az idiopathikus neuralgia vagy egy működési bénulás gyógyulásának folyamatára. Egyre megy, vájjon ez a gyógyulás villamos kezelés (és pedig mindenkor elektrotherapeutikus teoriája szerint, melyek az áram fajtát és applicatióját ill. egymásnak ellentmondanak*), *hydrotherapia*, *massage*, *metailoherapia*, *antipyrin*, *chinin*, *tincí. valeriana* stb. belső adagolása, idegtágítás, vesikatorok, vérelvonások, *amyl-nitrit* belégzés, ijesztés, kézföltevés, *homöopathia*, mindenfajta titkos szer, *vegetarismus*, u. n. természetes gyógymód, írnia, gyógyfüvek, melyeket egy *somnambul* vagy más jósnő rendel, *lourdesi* szentelt víz, rábeszélés (*persuasion*) *Dubois* szerint... vagy *suggestio* folytán következik-e be, akkor az szer alkalmazása után csodálatosképen azonnal látjuk beállani, vagy fokozatosan, ülésről ülésre előhaladni. Egy szer sem használ minden embernél, de a felhozott szerek mindegyike tényleg soknál használ. Az a szer, mely valakinél egyszer hatott, *recidiváknál* is hatni szokott, persze míg a betegnek bizalma van hozzá. Kérem

*) Meglepő nagy gyógyeredményeket ért el *pl. Sperling* Berlinben csak a leggyengébb áramokkal és *Dr. Julius Heller* Luzemben megfordítva a legerősebb áramokkal és az elektródok kiterjedt érintkezési felületével.

azonban még a következőkre figyelni: mindenekelőtt ezen szerek mindegyike azon orvosok, kuruzslók, papok, szülész-nők vagy vénasszonyok kezében hat, kik hatékonyságában maguk is hisznek; és ezek mindegyike mellett a többi szerek többnyire hatást tévesztenek, minélfogva oly sok egymásnak ellentmondó nézet létezik. Ne nevéssenek és ne tegyék azt az ellenvetést, hogy ez szélhámosságon vagy rász megfigyelésen alapszik. Hiszen mindkettő gyakran belecsúszhatik, de a törvény sokkal állandóbb, semhogy így magyarázzuk. Tényleg így áll a dolog, és az az orvos, ki azt hiszi, hogy a valeriána a neuralgiának egyetlen hatékony gyógyszere, ezzel a szerrel a legjobb eredményeket fogja elérni, teljesen úgy mint az, ki az állandó áram bizonyos alkalmazásában hisz, ezzel fogja diadalait aratni. Természetesen mindent *c u m g r a n o s a l i s*, mert nemcsak az orvos hitétől függ, hanem a betegétől is, melyet az orvosé nem mindig csak minden további nélkül befolyásol, és más körülményektől, különösen narcotikus és hasonló hatásoktól is, melyeket a gyógyszerek múltan előidéznek. Vájjon logikusan ezen tényekből mit következtessünk? De kétségtelen, hogy ezen gyógyulásoknak valamely közös okuk van, egységes mechanizmus létesíti őket, mely ugyan teljesen különböző módon indítható meg, de mégis hasonló, törvényszerű módon» működik, hogy a gyógyulást előidézze. Még feltűnőbbé válik a dolog, ha arra gondolunk, hogy megfordítva ugyanazon szer gyakran egészen ellenkező kórtüneteket gyógyít, minő görcs és bénulás, anaesthesia és hyperaesthesia stb. Igen gyakran ugyanazok az áramok, hidegzuhanyok, imák, gyógyfürdők (egyremegy vájjon $\frac{1}{100}$ %-tel több vagy kevesebb lithiumot tartalmaz-e a gyógyforrás) mindkét esetben ugyanoly jól vagy rosszul hatnak, gyakran rosszabbra is változtatva, ha a beteg magának ezt autosuggerálja, amint ez nem- ritkán megesik.

Nem világlik-e ezen tényekből eléggé tisztán ki, hogy a közös gyógymechanizmus, melyet gyanítanunk és keresnünk kell, a beteg testében rejlik, és hogy csakis idegrendszerében fekehetik? Semmi más testszövet sem képes oly különböző helyekről oly egyenletes gépezetet működésbe hozni. De ha amellet a gyógyművész betegre átmenő hitének szerepét tekintetbe vesszük, úgy tiszta kézen fekvő dolog, hogy mindezen gyógyulásokat a képzetek t. i. suggestiók dinamikus hatásai

létesítik öntudatlanul. Nyugodt megfontolás ezen szerek direct specifikus hatásának lehetőségét a legtöbb esetben el nem fogadja, mert ilymódon az ezzel teljesen incongruens ellenmondások egyrészt, és egybehangzás másrészt, összhangba nem hozható. A suggestióval, amint azt mi értelmezzük, minden a legkönnyebb, legegyszerűbb módon megmagyarázható.

Bernheim ismételten, leplezetlenül nyilvánította nézetét a gyógyszerek és más therapeutikus procedúrák tekintélyes számának suggestiv hatásáról, így 1889-ben a párisi Congrès de Hypnotisme-ban. Fenti gondolatmenetet 1890-ben a brémai német természetbúvárgyűlésen Dr. Klenkével szemben fejtettem ki, mikor az illető saját ellenmondó és meglepő eredményeit az elektrotherapeutikus kezelésnek nyíltan elbeszélve az áram specifikus hatását maga is kétségbe vonta, de ehelyett, vasomotorikus erőket akart felelőssé tenni. Bizonyos, hogy a vasomotorok, mint a nagyagy parancsa alatt álló mechanismusok egy része, szintén szerepet játszik. De a suggerált áramok hatása a valódi áram megszakítása mellett azt bizonyítja, hogy a szabályozás a képzetből indul ki, mely a helybeli behatással associálódik.

Dr. Nágeli Ermatingenben, Svajcz, Canton Thurgau, új gyógymódot talált föl: «A neuralgiák és neurosisok therapiája kézfogások útján», melyet előbb általában megmosolyogtak, de aztán a tudományos orvosi világban elismerésre talált, különösen mióta illustratjával egy orvosi kiadványban nyilvánosságra került. De mikor Nágeli a Schweizerischer Zentralvereinban meihodusa bejelentését ezen rövid szavakkal: «Suggestió ki van zárva» végezte, általános mosoly jelent meg valamennyi arczon. Tényleg a Nágeli-féle fejfogások, kézfogások stb. optima forma suggestiok. Ahelyett, hogy ezt belátnák, keresett, tarthatatlan kísérleteket csináltak, hogy a dolgot mechanico-vasomotorice megmagyarázzák.

Az egymást követő physikalis, chemiai vagy diaetikus gyógymódoknak száma egyre növekszik. Époly sokáig gyógyítanak, ameddig suggestióhatásuk tart. Csak néhány objectiv megokadatoltnak van tartós jövője. Ezek azonban mint ilyenek functionalis idegbajokat nem gyógyítanak, hanem csak szervi zavarokat, mikroorganismusokat küszöbölnék ki (diphtheriaserum, chinin maláriánál, salvarsán, radiotherapia) sat. Már az öreg L i é b e a u l t (1866, Du sommeil stb. 310. old.)

is gyönyörűen mutatta ki a gyógyszerek suggestiv hatását és együtt a hyposis veszélytelenségét.

A homöopathia, az újmódi «természetgyógymód», a Kneippkúra stb. is eredményeiket az egészséges diatetikával összekötött suggestiónak köszönik. Utóbbin kívül hatalmukat még a differens szerek kritika nélküli alkalmazásuk elkerülésének köszönik. Ily módon sikerül a legkirívóbb tudatlanságnak, a leghülyébb babonának párosulva a leggyalázatosabb reklám már a mélyített orvosi tudomány legszebb eredményeinek igen komoly conourentiát csinálni. Kiöntik a gyereket a fürdővízzel, mert sajnos gyógyszerhatásaink és egyéb gyógyszereszközünk fürdővize oly zavaros és telt. A valódi megokolása a homöopathikus gyógymódnak pl. természetesen hiányzik, amíg nincs bizonyítéka annak, hogy a homöopathiásan hígított gyógyszerek magukban véve, a beteg hívő képzetének segítségül vétele nélkül, érik el hatásaikat.

Vájjon ezért más végletekbe essünk és kritika nélkül mindenütt csak suggestióhatást lássunk? Aki bennünket így értelmez vagy értelmezni szeneveleg, nem ért bennünket vagy nem akar bennünket megérteni. A tudományban a komoly kutatásokat, a tisztán és megczáfolhatlanul megállapított és az okozati összefüggésükben megmagyarázott tényeket a főt említett therapeutikus botorságoktól meg kell különböztetni. A laikusok úgy is mindig készek az összetévesztésre és az orvosi tudományt az orvosi gyengékkel együtt elvetni.

Van elég eset és kezelésmód, melyeknél a gondos, előítéletmentes összehasonlító utánvizsgálás az illető methodus és a tiszta suggestio alkalmazása mellett (anélkül hogy a beteg a szándékot észrevenné, mindenekelőtt azonban különböző betegeknel) mihamar elég tisztán mutatja, és folytatólagos megfigyelések mellett mindinkább mutatni fogja, hogy az eddigi eredmények mind a suggestióra vezetendők vissza. Lehet pl. egy más, teljesen indifferens szert a vizsgálandó helyébe, de ennek neve alatt adni. Bizonyos szerek specifikus hatásainak teoriáját is azáltal czáfolhatjuk meg, hogy (a beteg -figyelmei elkerülve) a specificus hatás feltételeit elhárítjuk és mégis hasonló vagy még jobb eredményt érünk el, azáltal, hogy ügyesen és erősen suggerálunk. Ezzel szemben azonban nem szabad a szer iránt elfogultnak lennünk. B e r n h e i m n a k kétségkívül igaza van, ha a suspensió hatását tabesnél, a metallo-

therapia eredményeit és az elektrotherapia eredményeinek legalább legnagyobb részét tisztán suggestióra vezeti vissza. De tegyük hozzá a balneotherapia nagy részének (bizonyos thermák állítólagos specifikus hatásának), a hydrotherapiának és sok más új és régi módi gyógmódoknak eredményeit, melyeknél az eredmények egész módja tisztán emellett szól.

Nem szabad emellett elfelednünk, hogy számos gyógyeszköz suggestióhatása lényegének titokzatossága (villamosság, metallotherapia), sajátos helybeli érzések (villamosság), vagy fájdalmak, erotikus képzetek (Braun-Séquad-féle spermatotherapia), hatalmas shock folytán, melyet előidéznek (suspensio, hűdeg zuhany), a vallásos hit folytán (kézföltevés), magas költség vagy változott környezet és egészséges életmód (fürdőkurák) folytán rendkívül hatalmas, és ezáltal az egyszerű verbalsuggestió eredményeit sokszor felülmúlhatja. Ha ilyen eszköz gyakrabban ott segít hol az egyszerű hypnotizálás csütörtököt mondott, még semmiképen sem bizonyítja ez azt, hogy a hatás nem suggestión alapszik. Ezért ezen eszközöket továbbra is igénybe fog kelleni vennünk és verbalsuggestiókkal alkalmasan összekötnünk.

Legtanulságosabbak azonban azok az esetek, hol a suggestióhatás a kimutatott specifikus gyógyszerhatással combit nálódik. B e r n h e i m megczáfolhatlanul megállapította, hogy a chloroform gyakran suggestiv módon hat, azon esetekben t. i., hol a betegek alig 2—3 belégzés után mélyen elalszanak. Ilyen esetekben a legközelebbi alkalomkor az altató álarozot nyugodtan-nedvesíthetjük meg más valamivel mint chloroformmal; a narkosis mégis bekövetkezik. Ilyen esetet R o t h is (Korrespondenzblatt für Schweizer Aerzte Bd. XIX,» 1, 29. o. 1889) leírt. Még világosabban megfigyelhető a suggestió keveredése a gyógyszerhatással a morphinisták leszoktatásánál. Ezek a kúra végén gyakran tisztán vízbefecskendezés után alszanak el, és e nélkül nem tudnak elaludni. Nem jut azért eszünkbe a morphium és a chloroform narcotikus hatásait kétségbevonni, mert ez kétségtelen, biztos és elég hatalmas. A dolog tudományos tanulsága azonban a következő:

A suggestió életünk minden cselekedetébe a legraffináltabb módon befiltrálódik és mindenfajta therapeutikus beavatkozással igen complicált módon combinálódik, hol elősegítő, hol gátló értelemben; összegeződik a gyógyszerhatással

vagy levon belőle. Számos esetben azonban tényleg az egyetlen terapeutikus ágens. Évezredek óta tartotta ily módon úgy az orvosokat mint a betegeteket sok gyógyszereszköz specifikus hatása felől csalódásban és a gyógyászat tudományos fejlődésére a legnagyobb kárára volt. Ámbár az «okosabbak» többé kevésbé már régebben átláttak a szitán és a gyógyhatásoknál a «fantáziának» nagy szerepet tulajdonítottak. De még a ígokosabbaknak sem volt sejtelmük a suggestió horderejéről, hatása reális, objectív intenzitásáról és identitásáról a még tőlük is mysticismus világába sorolt jelenségeivel az animalis magnetismusnak (régébbi csoda- és varázsgyógyulások).

Immár a jövő therapia kutatásainak problémája exact, igen óvatos kísérletek útján m i n d e n g y ó g y m ó d n á l (akár mint gyógyszer, akár külsőleg v. belsőleg alkalmazva) a suggestiv elemet gondos és tudományos pontossággal elkülöníteni. Ez a feladat számos esetben rendkívül nehéz és kényes lesz. Mindenesetre óva intek már most is az üres és merész odavetett állítástól, melyet a suggestótannak ismertté válása óta nagyszámú új gyógymódok reklámszerű felcicsérésének végén olvashatni; «Suggestió ki van zárva».

Épen ilyen esetekben a tisztán suggestiv hatás többnyire nagyon is valószínű!

A suggestiónak komoly és gondos megbecsülésére van szükség, hogy a mai oly nagymértékben felburjánzott és corrumapáló terapeutikus szélhámosság legyőzessék.

Minő joggal vitatjuk el a homöopathák, természetgyógyművészek, magnetisálók, csoda- és imagyógyművészek praxisát és gyógyeredményeit, melyek ép csak a suggestión és orvoságok köréből vett szereken alapulnak, amíg önmagunkat a suggestió által oly óriási mértékben megtéveszteni engedjük? Tépjük le előbb saját hajlékunkban, valódi kutatás által a csalás és megtévesztés álarczát; akkor a főntnevezett urakkal könnyen elbánunk, mert ők csak a tudomány keblén rágódnak, melynek tejéből tudásuk nyomorúságos rongyait merítik.

Mint legrosszabb még két jelenség emelendő ki. Elsőnek az a tény, hogy orvosságok, és költséges vagy fárasztó gyógymódok nagy számának specifikus hatásában való hit által, melyek tényleg és valójában egészben vagy nagyrészt csak suggestive hatnak és igen gyakran többet ártanak mint hasz-

nálnak, azon embereknek adunk részben igazat, kik az egész gyógytudományról (kivéve talán a sebészetet) semmit sem akarnak többé tudni és egyszerűen «a természetes életmódhoz való visszatérést követelik», a szabadban való mozgással, edzéssel, minden mesterséges toxikus élvezeti szerek, összes szeszes italok stb. kerülésével. Valóban elcsüggesztő volna, ha az orvostudomány ezen minden igaz és egészséges hygiene első képviselésének előjogát papok és műveletlen természetgyógyművészek által vitássá tenni engedné, amennyiben alkohol, morphiom, bordélyházak és ezer haszontalan, drága gyógyszerek propagálása útján a hypochondriát, az idegességet, a venerikus betegségeket és fajunk elkorcsosodását inkább elősegítik mint meggátolják. (L. Forel: Hygiene der Nerven u. des Geistes, Stuttgart 1908. E. H. Moritz, 3. Aufl.)

Másodsorban maguk az orvosok védekezzenek autosuggestióik ellen. Ebben a tekintetben, miként Bernheim már jelezte, az orvostudomány terén hihetlent követnek el. Ez a tény az előbbtől nem különíthető el élesen, mert magát az orvost a betegnél jelentkező suggestiohatások suggerálják. Itt mégis azokra az orvosokra gondolok, kik homályos, megemésztetlen fantastikus gyógycombinációktól oly intensive vannak befolyásoltatva, hogy panaceát csinálnak belőlük, melyek olykor alig logikusabbak, mint Gustav Jáger szaglelke vagy hajpilulái. Ha csak a szerző neve jóhangzású és a tudományos szó formája be van tartva, vagy legalább ezek egyike van meg!

Ellenben ezek az emberek félnek a hypnotismussal foglalkozni, és lenézően gúnyos hangot affectálnak, mert a dolgot szokatlannak találják, «híre» előttük mystikusnak vagy szélhámosságzerűnek hangzik. Nem akarják vele magukat compromittalni. Divatjargon, ill. a mai nap szótudományos appreturája előttük minden további nélkül mértékadó; hiszen tudományosan vizsgálódni annyi volna, mint «engedni». «A német tudomány a hypnotismussal szemben visszautasító álláspontot foglal el», egyike ama stereotyp phrasisoknak, melyeknél fogva jogosítva érzik magukat arra, hogy a kérdés valóban tudományos vizsgálata elől visszahúzódjanak. Mintha a tudomány egyáltalában n é m e t vagy f r a n c z i a vagy a n g o l volna és bármi felett a priori visszautasítólag vagy jóakarólag ítélni lenne feladata! Ez ugyanaz a história mint a párisi iskolának «Petit h'ypnotisme de Province»-sza.

Bizonyára dicséretreméltó szándékból intézte a porosz kir. vallás, közoktatás és közegészségügyi miniszter a berlin-brandenburgi orvosi kamarához 1905 ápr. 5-én a következő rendeletet:

«Érdekemben áll, hogy a hypnosis gyógyértékéről, valamint arról értesülést szerezzek, hogy az orvosok ezt a betegek kezelésénél minő kiterjedésben és minő eredménnyel alkalmazzák.»

Mikor erről értesültem, azt a bátorságot vettem magamnak, hogy v. S t u t z miniszter figyelmét felhívjam arra, hogy a hypnotismust a főiskolák tanterméből majd mindenütt távol-tartják, hogy ezen tanulmánynak csak néhány orvos, saját iniciatívájából, szentelte magát és igen jó eredményeket érnek el, hogy továbbá az orvostanhallgatók részére psychológiát egyáltalában nem adnak elő és hogy ennél fogva magától értetődő, hogy az orvosok túlnyomó többsége és különösen a főiskolai tanárok előtt az egész kérdés ismeretlen. Ennél fogva bizonyossággal várható, hogy kérdésére negatív válaszi fog kapni, t. i., hogy az orvosi kamara bizottsága a hypnosisról, mint gyógyszerközről rosزالólag fog nyilatkozni. Várakozásom tényleg teljesen bekövetkezett. Azonban tudományos kérdésekben nem döntenek sem hivatalos vélemények, sem többségi szavazatok és ennél fogva bátor voltam a Müncheni Medizinische Wochenschrift 32. számába a berlin-brah-öenburgi orvosi kamara hypnosisbizottságának jelentését, melyet Mende 1, Glock, D. Munter, és Aschenborn szerkesztett, kritice megvilágítani. M e n d e 1 a suggestiótherapiával szembeni direct ellenszenvéről volt ismeretes, habár nyilvánvalólag vele sohasem foglalkozott. A többi három úrnak ezen kérdést illető szaktudásáról semmit sem tudok.

Utalok ezen cikkekre, ismétlések elkerülése végett, és elegendőnek tartom röviden kijelenteni, hogy a berlin-brandenburgi orvosi kamara hypnosis-bizottságának véleménye silány, tendenciozus tákolmánynál nem egyéb, amely az irodalomban legleikiismeretesebben kimutatott bizonyítékokat a suggestiótherapia eredményeiről gondosan és következetesen elhallgatja, laikusok vagy gyakorlatlan orvosok általi alkalmazásának jelentéktelen veszélyeit méltánytalanul kiemeli, ellenben ezen therapia bebizonyított teljes veszélytelenségét, ha szakavatott egyén gyakorolja, ismét ignorálja.

De elég. Liébeault és Bernheim suggestiótana a belgyógyászat mélyreható fokozatos reformját, az orvostudomány és tekintélye erkölcsi emelését, valamint az összes csudakurák és titkos szerek mystikuma feletti eclatans győzelmét jelenti. Sőt a külső therapia is meríteni fog tanaiból és a jövőben óvakodni fog petefészkeket exstirpalni ott, hol a suggestió a bajt elhárítja, a caput gallinaginit bántalmazni a psychetól függő, de subjective a nemi szervekbe projiciált bajoknál, leányokat deflorálni és méhszájukat kezelni, kiknek baja csak a fejben van, a gyomor és bélnyálkahártyáját minden lehető eszközzel eredménytelenül cserezni, hogy egy nem létező gastritist vagy enteritist vagy az obstipatiót kúrálják, ahol néhány suggestió az egyedül jelenlevő innervatiós dyspepsiát megszünteti.

XIII.

A suggestió büntetőjogi jelentősége.

Lilienthal volt az első; ki a Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaftenben (Der Hypnotismus u. das Strafrecht) a hypnotismusnak a büntetőjog számára nyomós eredményeiről kitűnő összeállítást szerkesztett. Ez a cikk a jogász álláspontjából van szerkesztve és a kérdést a legtisztább módon világítja meg. Lilienthal arra az eredményre jut, hogy a hypnotismus veszélyeivel szemben a társadalom joga számára jelenlegi büntetőjogunk elegendő támponttal rendelkezik. Bizonyos szerzők, kik a hypnotismust a priori és szakértelem nélkül elvetik vagy igazolják, tekintetbe vételt többé nem érdemelnek, minthogy kezdettől fogva tudománytalan álláspontjuk immár minden részében túlhaladott.

Höfelfelt (Het Hypnotisme in Verband met het Strafrecht, Leiden, S. C. van Doesburgh 1889) ezen tárgyról jó és érdekes tanulmányt közbit.

A következőkben a jogi térre való beavatkozást lehetőleg kerülni akarom és csak azokat a tényeket óhajtom kiemelni, melyek tapasztalatom és mások tapasztalatai szerint előttem büntetőjogi jelentőséggel bírni látszanak.

Emellett utalok még Liégeois nagyterjedelmű mun-

kájára. «De la suggestion et du somnambulisme, dans leurs rapports avec la jurisprudence et la medecine légale 1888». Mindenesetre osztom Lilienthal nézetét, hogy a dolog valójában egyáltalán nem oly veszélyes, mint a minőnek Liégeois tekinti. Ezzel szemben Liégoisnak Delboeuffel szembeni fejtegetéseit illetőleg, ki a suggestió komoly voltát és büntetőjogi jelentőségét mégis nagyon is félreismeri, részben igazat kell adnom.

Előrebocsátandó volna mindenekelőtt az az érdekes tény, hogy bizonyos emberek hypnotikus procedúra nélküli, már régen megfigyelt és ismert tulajdonsága, hogy mások által igen könnyen, ösztönszerűen és öntudatlanul befolyásolhatni engedik magukat, suggestion alapszik. Bizonyos embereknél ez a tulajdonság nagy mértékben van kifejlődve, és pedig úgy férfiaknál, mint nőknél. Azok rábeszélésének, befolyásának, kik velők foglalkoznak, egyszerűen nem tudnak ellentállni, ennél fogva más emberek, mint játékeszközökkel, visszaélnek » velők. Gyakran akarategyengéknek mondják őket. Mégis gyakran igen intelligensek, dolgosak és saját szenvedélyeikkel szemben egyáltalán nem mindig gyengék. Sőt nagy odaadást, erélyt és kitartást tanúsíthatnak, de képtelenek bizonyos más emberek suggestióinak ellentállni; a legrikítóbb tények sem térítik őket észre, ill. nem képesek őket azon ember befolyása alól kivonni, ki őket egyszer hatalmába kerítette, ki egyébként nem okvetlen szükséges, hogy náluknál szellemileg mindig fölényesebb legyen. Egy könyv, egy gondolat hasonlóképen befolyásolhatja őket.

Másrészt léteznek emberek, kik értik a módját, »hogyan kell' más embereket ellentállhatlanul befolyásuk alá keríteni. Ezek a természettől fogva nagy hypnotiseurök, kik tehetségükkel gyakran csúnyán visszaélnek, ha lelkiismeretlenek. Történelmi typusa ezen nemnek volt í. Napóleon. Gyakran azt hiszik, hogy csak a siker teszi. Ez bizonyára nem áll. Kicsinyben megfigyelhetünk ilyen embereket, kik sok kudarcot szenvednek, mert tiszta ítélőképességük hiányzik, és kik mégis számos emberre, különösen nőkre, «delej módjára» hatnak és ezek egész sorát, egyiket a másik után, romlásba döntik. Ezek áldozatai később nem ritkán kijelentik, hogy az illető befolyásának egyszerűen nem tudtak ellentállni, hogy észrontó szellemi kényszert éreztek. Ilyen esetek nemcsak a «szerelemnél»,

hanem köztudomásúlag minden sexualis vonatkozás nélkül is előfordulnak. Vannak nők is, kik más embereket (férfikat és nőket) intensive suggestiv módon befolyásolnak

Ezen tények az éberállapotbani suggestióhoz oly hasonló, mint egyik tojás a másikhoz. Hogy ezen psychologikus rokonságuk a szellemileg teljesen» korlátolt, akaratnélküli állapottalá jövőben mennyiben lesz a büntetőjogi praxisban értékesítendő, ennek megítélése a jogászokra tartoznék*)

Ha a szorosabb értelemben vett hypnotismusra térünk át, úgy mindenekelőtt, miként L i l i e n t h a l tette, kiemelendő, hogy a hypnotisáltak gonosztettek tárgyai vagy gonosztettek elkövetői lehetnek. Szándékosan mellőzök irodalmi kivonatokat, hogy elkerüljem L i l i e n t h a l cikkének ismétlését. A suggestió hordereje foglalkoztasson itt bennünket különösen.

Tisztában vagyok azzal, hogy a hypnotisáltaknál minden elgondolható gonosztett elkövethető, mihelyt a hypnosisnak valamivel magasabb foka éretett el. És láttuk, hogy a hypnotiealt részéről fennálló nemakarásra nem sok súly helyezhető, amennyiben minden lehető fokozat létezik., Mindazonáltal a hypnotismus általános ismerete veszedelmeivel szemben jártasabbá és» így védképesebbé fogja a közönséget tehetni. Emiatt továbbá már a B e r n h e i m és B e a u n i s által ajánlott óvintézkedéseket, önjogú tanú bevonását a hypnotisálásnál, valamint előzetes engedély kikérését az adandó suggestiókat illetőleg, L i l i é n t h a i ajánlása szerint. A gyakorlatban azonban ezen második pont nehezen lesz kivihető, és épen a francia szerzők azok, kik ellene a legtöbbet vétkeztek.

Egy más és pedig legnagyobb oltalmat azonban a hypnotisáló önmagában hordja. Amily csábító és könnyű a bűntett kivitele a hypnotisálon, oly veszedelmesek másrészt ennek következményei a gonoszttevő számára, mert az egész épület, amelyre biztonságát építi, teljesen illékony valami, amely könnyen lerombolható. A hypnotisált néha felébred abban a pillanatban, mikor a legkevésbé gondolnák. Néha amnestikusnak hisszük, és a mindenre, ami történt, való emlékezés hirtelen valamely autósuggestió folytán tudatába jön. A hypnotisált többnyire más által hypnotisálható, és ezáltal a legteljesebb,

Á hypnotisáltak védelme önmagukban rejlik. *) A híres Czynski-féle pörben könyvem 2. kiadásának ezen szakaszait úgy látszik kevés figyelemre méltatták.

legtisztább emlékezés minden eseményre egy későbbi hypnotikus álom alatt visszaadható. Minden benyomás, melyet agya a hypnosis folyamán nyert, benne megmaradt. Csak egy gátló zár akadályozza meg, hogy tudatossá váljanak; és ezen zár könnyen megszüntethető. Azt hiszem, hogy ezen tény ösztön-szerű érzése a hypnotisálók részéről főleg az oka annak, hogy eddig hypnotisáltakon oly kevés gonosztett követtetett el.

A hypnotismus ezen oltalomtulajdonságai bizonyos «jobb somnambulok» számára mindenesetté majdnem teljesen elvesznek, különösen bizonyos hysterikus személyek számára, kikre oly teljesen és oly mélyen hat a suggestió, hogy relatív nagy biztonsággal velők szemben minden tekintetben visszaélhetünk. Nagyon nehezen állapítható meg, hogy az emberek melyik százalékszámra tartozik ezen utóbbi kategóriába, mert számos embernél, kiket csak egy- vagy kétszer hypnotisáltunk, ez még meg nem ítéltető. Miként láttuk, valaki, ki egy ideig nem vagy alig hypnotisálhatónak látszott, hirtelen, ha egyéni suggestibilitása megfelelő támadópontját megeljük, perfect somnambullá válhatik. A nancyi iskola által felvett szám 15—20, száz felnőtt és 50, száz gyermek közül ennél fogva kellő gyakorlat és a suggestióba való mélyebb behatolás mellett jelentékenyen emelhető (1. V o g t O. eredményeit). Mégis a somnambulismusban számos fokozat létezik, és másrészt egyáltalában nem kell azt hinni, hogy könnyű volna minden somnarnbulnál észrevétlenül gonosztettet elkövetni. L i é g e o i s félreismeri a suggestiót, ha a somnambulokat minden további nélkül automatáknak jelenti ki, és constatalnunk kell, hogy B e r n h e i m ő t ezen túlzásokban sohasem követte.

Lilienthal a lethargikus és a somnambul állapot között büntetőjogilag különbséget vélt tenni oly módon, hogy jogi szempontból, talán Charcot adatai alapján, egyedül a lethargikus állapotot tekintette öntudatlannak. A beszélő somnambul nyitott szemeivel azonban d e f a c t o ép oly ellfentálló-képtelen mint a csak látszólag öntudatlan lethargikus. E tekintetben utalok a fönt mondottakra. Természetesen kiviszem a mély pathologikus lethargiát (1. fönt), mely azonban» többé nem a hypnotismushoz, hanem a hysteropileptikus és epileptikus rohamok kategóriájába tartozik, mely azonban, miként Charcot-é, a somnambulismusba tetszés szerint át nem változtatható.

Legelől a sexualis büntettek állnak, melyek eddig az irodalomban majdnem egyedül fordulnak elő. Egyszerűen arról van szó, hogy a hypnotisáló a hypnosissal visszaélve médiumát közöslésre használta, azon biztos tudatban, hogy áldozata nem fog felébredni és amnestikus marad. Ez kétségtelenül bizonyos igen jó somnambulnál lehetséges, t. i. olyan mélyen alvó hypnotisaltaknál, kik anaesthetikusakká tehetők és amnestikusak maradnak. Ha meggondoljuk, hogy 23 ápolónő közül 19-et mély alvásba, anaesthesiával és amnesiával meríthettem, akkor az ügy jelentőségét könnyen felfoghatjuk, eltekintve az utólagos felfedeztetés veszélyétől. De ez a végső veszély oly nagy, ha meggondoljuk, hogy a két lánczolat (a feltudatos és az altudatos) ugyanazon agyban folyik le, hogy a csábító célját az ébersuggestióval biztosabban és okosabban fogja elérni, amit a büntetőtörvény nem üldözhet oly könnyen (l.-a Czynski pört). Hogy gyilkosság, tolvajlás stb. ily védtelen személyeken könnyen lenne végrehajtható, magától értetődik; egyre megy, mintha tetszhalottak, kábultak vagy mélyen hülyék volnának. Mindenesetre fel kell tételni, hogy a gonosztevő áldozata bizalmatlanságát egy pillanatra sem keltette fel, különben már egyedül ezzel desuggerálhatja. De végtére is a gonosztevő számára a nyereség, szemben a mit sem sejtő és védtelen vagy alvó emberek szokott meglepésével, nem oly jelentékeny.

Komplikáltabbnak látszik a suggestió posthypnotikus hatásával való visszaélés. Meg kell várnunk, míg ily esetek törvényszéki megítélés alá kerülnek. De azt hiszem, jó lenne a dolog felől már most is tisztába jönni.

Láttuk, mily különbözők ezen jelenségek a személyek szerint. Igen érdekes a normális személyiség változó ethikus és aesthetikus reactiója valamely erkölcstelen vagy illetlen posthypnotikus suggestióval szemben.

Ha azt mondom a hypnotisaltak: «Felébredés után ezen pohárból egy korty vizet fog inni», akkor a suggestió minden további nélkül bekövetkezik. Ha hozzá teszem: «És ezt a széket az asztalra fogja tenni» — ekkor már némelyek visszahökölnek, a székre tekintenek, feszélyezve érzik magukat, nevetnek, és végtére közülük némelyek ezt a második suggestiót nem hajtják végre, mert a dolgot nagyon ostobának, nagyon együgyűnek tartják. Ha megkérdezzük, mire gondol-

tak, úgy azt válaszolják: «Az a bolond gondolatom támadt, hogy ezt a széket az asztalra tegyem». — Ezen gondolat a hypnotisáltat kényszerképzet módjára hosszabb ideig üldözheti, ha a suggestiót végre nem hajtotta. De egyáltalában nem mindig. Gyakran elmúlik és mindennek vége. Ha egy még suggestibilisebb hypnotisálnak, ki a széket az asztalra helyezte, azt mondom: «Felébredés után az itt jelenlevő X. urat meg fogja csókolni», vagy «a téntát a kezére fogja önteni», vagy «azt a kést, mely itt az asztalon fekszik és az én tulajdonom, zsebre fogja vágni; nem fogom meglátni; kicsiny tolvajlás ugyan, de mit sem tesz», akkor a dolog másképp folyik le. Egyrészt a suggestió ösztönzése és a normális egyéniség asszociált aesthetikus vagy ethikus ellenképzetei, vagyis az öröklött és szerzett (nevelés) agydynamismák között másrészt, heves küzdelem folyik le. Ez a küzdelem annál hevesebb lesz, minél erősebben fejlettek amaz ellenképzetek és a suggestibilitás. — Minél erősebben fejlettek az antagonistikus erők, tudvalevőleg annál hevesebbé válik a küzdelem. — Kimenetele amaz erők mindegyikének úgy a pillanatnyi intenzitásától, mint kitartásától fog függni. Itt most az egyes componenseket kell tekintetbe venni, melyekből az antagonistikus erők mindegyike áll; ezek:

1. Az egyéni suggestibilitás foka.
 2. A suggestió hatásának kitartó ereje a hypnotisált agyában.
 3. A hypnotikus nevelés vagy dressura ereje.
 4. Az alvás mélysége (mely a normális lélek ellenálló erejét dissociáció útján gyöngíti és a hypnosisban magában különösen a tevékenységnél jön tekintetbe).
 5. Az adaequat, t. i. az óhajtott hatáshoz lehetőleg ügyesen es erőteljesen alkalmazott suggestió, vagyis a hypnotisáló psychikus hatása.
 6. A hypnotisált normális egyénisége, vagyis ethikus és aesthetikus hajlamainak, akaraterejének, nevelésének stb. foka és különleges módja.
 7. A hypnotisálnak momentán psychikus állapota stb.
- A 6. pont igen fontos. Kiben kevés a lelkiismeret, az *ceteris paribus* egy kriminálsuggestiónak sokkal könnyebben fog engedelmeskedni, mint akinek *ex osen* fejlett a lelkiismerete. De aki ravasz is, saját előnye nélkül a kri-

minalsuggestiónak nem egyhamar fog engedelmeskedni, mihelyt veszedelmet sejt.

A 4. pont, korábbi fejtegetéseink szerint, a posthypnotikus állapotokra is annyiban illik, amennyiben ezek főbbékevésbé a megújított hypnosis jellegét viselik. Minél tökéletesebben van ébren a hypnotisált, annál inkább védekezhetik a suggestió ellen. De suggerálhatjuk neki azt, hogy posthypnotikusan újból el fog aludni.

Látnivaló, milyen bonyolult a probléma, és mindenekelőtt arról a kérdésről van szó: «Mily messzire vezethet-vájjon a dolog?»

Láttuk, hogy a mély hypnotikus alvás közben is a suggestió és a hypnotisált egyénisége között küzdelem folyik le. Nem minden suggestió lesz acceptálva; ezt B e r n h e i m tisztán kimutatta. — De ha egy kriminalsuggestió acceptálva lesz is, mély associált indulat nyomait hagyja hátra.

Egy 70 éves embernek, kit mély álomba merítettem, a zürichi jogászegyesület jelenlétében azt mondtam: «Hallja, B.! Ép előttünk áll itt egy gonosz ficzko, egy rossz semmirekellő; tegyük őt el láb alól; íme, itt a kés (egy darab krétát adok a kezébe); épen Ön előtt áll, szúrja hasba!» — Nagy belső felindulást elárulva, remegve, eltorzult vonásokkal fogta a krétát görcsösen jobb kezébe, hirtelen fölkel és nagy erővel kétszer egymásután maga elé a levegőbe szúr. Utána a hypnosisban nagyon izgatott marad, nem adja vissza a krétát, hanem zsebrevágja. Több perczre van szükségem, míg suggestióval lecsillapíthatom. Mikor aztán felébresztem, még csurog az izzadságtól és izgatott, Nem tud visszaemlékezni arra, ami történt, de azt mondja: «valami helytelennek kellett történni.»

B e m h e i m L i é g e o i s és más francia szerző igen érdekes eseteket említenek fel részben nyugodtan, indulat nélkül véghez vitt kriminalsuggestiókról, elkövetett (színleges) gyilkosságokról, suggeralt valódi tolvajlásokról stb.

Hogy egy fiatal jogásznak, H ö f e l t úrnak, ki erről dissertatiót akart írni, segítségére legyek, két ilyen kísérletet csináltam. Egy idősebb, jól suggestibilis férfinak, kit épen hypnotisáltam volt, revolvert adtam kezébe, melyet H ö f e l t csak gyutacscsal töltött, volt meg. Kijelentettem, H. úrra mutatva, hogy ez egy teljesen gonosz ember, akit le kell

lőnie. Nagy határozottsággal fogta a revolvert és egyenesen H.-ra lőtt. H. elesett, a sebesültet simulálva. Kijelentettem most a hypnotisalt előtt, hogy a ficzkó még nem halt meg; lőjjön rá még egyszer, amit minden további nélkül megtett. Prof. D e l b o e u f azt fogja ellenvetni, hogy a hypnotisalt előre tudta, hogy valódi büntettet nem parancsolnék neki. Megengedem. De viszont neki is meg kell engednie, hogy a férfi nagyon csodálatos, alig hihető lélekjelenléttel és határtalan bizalommal kellett volna hogy bírjon, mert 1. ilyen kísérleteket még sohasem végeztem, 2. a revolver töltése gyutacs-csal, miről semmit sem tudott? és mely a zárt szobában erős dörrenést okozott, valamint H. úrnak nagyon jól játszott esése a legjobb simulans contenanceát legalább pillanatnyilag megzavarta és felébresztette volna, ami azonban teljességgel nem így volt: a második lövés oly határozottan következettbe, mint az első....

Egy derék (idősebb és csúnya) lány, kit évek óta rendkívül szemérmesnek ismertem, amennyiben a legártatlanabb orvosi vizsgálat (pl. mell) ellen kétségbeesetten védekezett és felindult, egyúttal rendkívül suggestibilis somnambul volt. Abban az időben velem szemben a legkevésbé sem volt lekötelezve és állást vagy hasonlót sem várhatott tőlem. Azt a tanácsot adtam H ö f e l t úrnak, hogy keresse fel és birja rá, hogy jelenlétében általam hypnotisaltassa magát. Beleegyezett. A hypnosisban már most azt a suggestiót adtam neki, hogy ezen idegen úr előtt és az én jelenlétemben köldökéig teljesen lemeztelenítse magát, amit azonnali vonakodás nélkül, indulat mutatásának nyoma nélkül megtett. Magam is elképedtem. Ha nem lettem volna teljesen bizonyos complett amnesziájáról, úgy nála ezt a kísérletet megtenni soha sem merészeltém volna, mert kétségbeesett volna. Ezt a kísérletet egyáltalában csak nagy ellenszenvvel és az ügy érdekében tettem, mert ilyenfajta kísérletek a megengedhetlennel határosak. Másrészt mégis bele kell a kérdésbe világítani. Prof. D e l b o e u f azt mondta volna, hogy száz lány ezt Öntudat mellett is megtette volna. De épen csak a lányoknak egy bizonyos kategóriája. Ebben az esetben évek óta igen jól ismertem a leányt és annak solid, szemérmes jellemét, különben ezen kísérletnek magam sem tulajdonítottam volna értéket. Hogy egy másik hypnotisaltat azonnal arra bírtam,

hogy H ö f e l l úrnak hatalmas pofont adjon, sokkal kevésbé bizonyító.

Delboeuffel együtt mindenesetre el kell ismerni, hogy Liégeois a suggestió büntetőjogi veszedelmét nagyon túlozta, és a tények, t. i. a valóban megbizonyított, hypnosis (suggestió) által elkövetett büntettek nagyon kicsiny sáma igazat látszanak neki adni. Azonban Delboeuf a tagadását nagyon is általánosítja. Hiszen maga is mondta, hogy somnambuljait nem tette amnestikusakká és nekik mély alvást nem suggeralt. Ez már ízlés dolga, hogy ezáltal azoknak a könnyű alvás suggestióját adja, és a mély alvás kísérleteit amnesiával és anaesthesiával elhanyagolja Kétségtelenül létezik számos somnambul, kik oly kolossálisan befolyásolhatók, hogy a hypnotisáló suggestióinak majdnem teljesen, ellenállhatatlanul, ki vannak szolgáltatva. Ezek azok épen, kik büntettek veszedelmes eszközei, valamint legjobb tárgyai lehetnek. Ezért nem kell szükségképen rossz vagy akaratgyenge embereknek lenniök; gyakran csak ebben a tekintetben gyengék, Sőt ismerek közöttük ugyancsak tisztességes jellemeket. Azt a tényt, hogy ilyen emberekkel ravasz gonosztevők már korábban, hypnosis nélkül is, céljaik végett visszaéltek, Delboeuf kissé egyoldalúan aknázza ki. Mert Delboeuf elismeri, hogy suggestiv befolyásoláshoz, nincs szükség formális hypnózisra. Ennélfogva nem szabad a nancy-i iskolának szemére vetnie, hogy ezekéi az eseteket-tévesen írja a suggestió javára, hanem ellenkezőleg a korábbi bírói Ítéleteket kell okolnia, hogy a suggestiót félreismerték. Ellenben Liégeoisnak, az összes higgadtan gondolkodó specialisták nézete szerint, nincs igaza., midőn a Gábrrielé Bompard által elkövetett gyilkosság híres esetében azt képzeli, hogy ez az erkölcsileg defect személy a hypnózisban a gyilkosság való tényállását mondta volna el. Delboeufnek abban teljesen igaza van, midőn vele ellenkező nézeten van. Bompard nagy befolyásolhatósága mellett, ámbár ő sohasem állította, nagyon is lehetséges és nem valószínűtlen, hogy Eyrard eszközeként cselekedett.

A kérdés azonban egészen más szint nyer, hogyha mindenekelőtt a törvényszék álláspontjára helyezkedünk, és Bompardot kétségtelenül erkölcsileg defect, hysterikus

egyénnek tekintjük. Ez bizonyára igaz. A birói logika absurda azonban ilyen emberek elítélésében rejlik, miként azt én is ismételten nyilvánítani igyekeztem (Zeitschrift für Schweizer Strafrecht, II. Jahrgang, 1. Heft, 1889, Correspondenzblatt für Schweizer Ärzte, 1890. stb.) De l b o e u f is az elítélés mellett szavaz (Revue de l'Hypnotisme, január 1891), «mert a társadalomnak feladata nem a büntett büntetése vagy a bűnös javítása, hanem csakis önvédelem, és mert a B o m b a r d-féle emberek veszedelmesek, és különösen veszedelmes lenne enyhesség vagy büntetlenség útján azok faját elősegíteni.» Íme, itt a kiváló logikus és kutató lapsust követett el, melyet neki el nem nézhetek Mert az ő okoskodása szerint az összes veszedelmes elmebetegeket ugyanezen okoknál fogva «el kellene ítélni». A büntetéstől eltekintve egyetérték velem, de fordított értelemben. Az összes gonosztevőket kellene ártalmatlanná tenni, épen úgy, mint az elmebetegeket; — erre természetesen a társadalom kötelezve van — de nem arra, hogy a birói elítélés ódiáját nagy ünnepélylyel rójja felelőtlen agyakra (1. egyébként De l b r ü c k: «Die pathologische Lüge» és Lehrbuch der gerichtlichen Psychopathologie).

Bizonyosnak tartom azt a tényt, hogy az igen jó somnambul hypnotikus alvásában suggestió által súlyos gonosz» tetteket követhet el és bizonyos körülmények között utólag róluk mit sem tud.

A legjobb bizonyítéka annak, hogy a jó somnambulok azokat a cselekedeteket, melyeket posthypnotikusan visznek véghez, általuk szabadon akartaknak hiszik, abban a módban rejlik, ahogy szégyenkeznek, restelkednek és azokat gyakran eltussolni igyekeznek. Egy erkölcsileg gyengén fejlett hypnotis által posthypnotikusan egy az asztalon fekvő kést lopattam el Miután elhagyta a szobát, nagyon zavartan szakácsnőmhöz ment és azt mondta neki, hogy tévedésből ezt a kért, nem tudja hogyan, magával vitte, és arra kérte, hogy azt, anélkül hogy nekem valamit szólna, «mivel resteli magát», ismét a helyére tegye.

A suggestió legraffinaltabb alatomosságainak egyike mindenestre a terminsugallat mégis csak lehetséges felhasználásában, amnesiával és szabad akaratelhatározással, rejlenek, hogy valakivel önző célból cselekedetet vagy gonosztettet követtessünk el.

Többször megfigyelték, hogy a hypnotisáltak a hypnotisálótól félték, előle elrejtőztek, szinte miként a «gonosz lélek» elől. Ez onnan volt, hogy az akkori «maga csalók» saját művészetük pszichológiai értelmét nem ismerték és a hypnosist különféle mysticus színben tűnő hókusz-pókusz segítségével létesítették. L i é b e a u 11 módszerénél a hypnosist vigasztaló, megnyugtató, természetes, barátságos szavakkal érik el. A hypnotisáló nem tűnik neki többé Mephistonak kísértetieségével, hanem gyógyulást hozó orvosnak, vagy legalább a tudomány bizalomgerjesztő emberének, ki csakis természetes, nem pedig természetfölötti eszközöket alkalmaz. Amellett hatalmában áll a hypnotisaltnak a hypnosist suggestió útján kedveltté és óhajtotta tenni. Jóérzést, vidámságot, alvást, étvágyat suggerálhat neki. Innen magyarázható, hogy az így hypnotisált emberek nagyobbrészt igen szívesen visszajönnek és a hypnotisálót barátjának tekintik. De éppen ebben rejlik a suggestió egyik legnagyobb büntetőjogi veszedelme. Méz-zel, nem eczettel fogják a legyeket. Nem éppen új dolog, miként már láttuk, hogy bizonyos sirénszerű embereknek megvolt az a tehetségük, hogy más embereket önző czéljaik vak-eszközüvé tették. De czéltudatos szabályszerű suggestióval ebben a tekintetben kétségtelenül a jövőben még több érhető el.

Mindezek daczára azonban az a veszély, hogy a hypnotisált, ki a hypnotisálóra oly finoman ügyel, annak nemtelen szándékait igen hamar megszimatolja és azáltal suggestibilitását elveszíti, a k y p n o t i s á l ó s z á m á r a oly nagy, hogy nyilván minden egyébbel fölér és azáltal a hypnotismus büntetőjogi veszedelmét tényleg nagy fokban redukálja.

Másrészt az új megismerés az ellenszert is magával hozza: az emberek ezáltal a gonosz emberek általi suggestió veszedelmére figyelmeztetve lesznek. A büntetőbíró meg fogja tanulni az egész tényt sorozat pszichológikus jelentőségét becsülni és tekintetbe venni. — Végül az igen suggestibilis személy azáltal, hogy tiszteletreméltó orvostól tanuk előtt kedvező módon suggeráltatja magát, jelentékeny, ha nem is abszolút biztos, védelmet nyerhet a rossz suggestiók ellenében. Ez a védelem az akaraterő, a rossz befolyások elleni védekezés stb. suggestiói által lesz elérendő. Mindenekelőtt azonban azt fogjuk a hypnotisaltnak mondani: «Csak én tudom hypnotisálni, senki más».

Sajnos a gonosztevő is alkalmazhat hasonló eszközöket és suggerálhatja a hypnotisálynak: «Csakis én tudom elaltatni, és aztán nem fogja tudni, hogy hypnotisálva volt». Kísérletekkel bizonyítja ugyan Liégeois, melyeket Pernheimmel és Liébeaulttal karöltve végzett, hogy egy hypnotisáltat, kinek egy gazember a suggerált gonosztett elkövetése mellé ravasz módon amnesziát, saját elhatározást stb. suggerált, mégis a tettes elárulására bírható indirect úton, a tettet illető látszólagos óvrendszabályok suggestiójával stb. — Mindazonáltal fölteszi, hogy a somnambul újból hypnotisálhatjuk, hogy a tettes nem suggeralhatja neki eredményesen; Senki más nem tudja őt hypnotisálni.

Egyébként Liégeois-val magam is azt hiszem, hogy a valódi gonosztevő leleplezése a somnambul hypnotikus kezelésével a gyakorlott hypnotisáló útján mindig könnyen sikerülni fog, hacsak nem áll a hypnotisált érdekében a hallgatás.

De ezzel a gonosztett lehetősége nincs kizárva. A gonosztevők tetteiket elég gyakran kellő elővigyázat nélkül követik el, és a hypnotismus vonzerejét mégis kifejtheti, mert az első pillanatban bizonyos fokig biztonságot és védelmei nyújt a gonosztevőknek. Továbbá a suggerált, de látszólag önkéntes tethnél nem gondolunk mindig hypnotismusra.

Czynski esete (1. lent) világosan mutatja, milyen nehéz határvonalat húzni. Prof. Hirt a suggestiót ki akarja zárni és termésaetes szerelmet fételez fel; Prof. Grashey hypnotist tételez fel és pathologikus szerelemről beszél. Kissé pathologikus -persze a legtöbb psychopatha szerelme, aminő az illető bárónéé is: Dr. Schrenk suggestiv befolyást tételez fel, és pedi bizonyára joggal. Hátain s suggestiv befolyás kétségkívül szerepelt. De ilyen minden intenziv szerelmességnél megy végbe, miben Hirtnek is igaza van. Miként épen ismételtlen hangsúlyoztam, hatások összegeződéséről van szó. ügyes hypnotikus suggestió segítségével egy plus érhető el és a sexualis hajlam ellenálhatlan odaadássá válhat. Ki tudná mindezen imponderabiliákat pontosan megmérni!?

A hypnosis további veszedelme betegségek létesítésében rejlenek. Közelfekvő okokból ezen gyanút támogató kísérleti bizonyítékok nincsenek. Mégis a dolog kétségtelenül lehetséges, sőt könnyen lehető. Véletlenből ügyetlen hypnotisálás folytán hysterikus rohamok létesíttettek. Még a Nancy-féle

módszer is, amint láttuk, az újoncz gyakorlatlan kezei között kellemetlen eseményeket idézhet elő, ha a hypnotisáló nem érti a módját, miként kell valamely beteges tünet autosuggestióját, mely talán az első hypnosisnál keletkezik (pl. remegés, főfájás stb.), azonnal erélyes ellensuggestiókkal csirájában elfojtani, ami az én tapasztalásom szerint mindig lehetséges. Ilyen baleseteket a szakértő valószínűleg többnyire, ha ugyan nem mindig, ismét jóvá fog tehetni. — Azonban már *L i é b e a u l t* és később *B e r n h e i m* rámutattak arra, hogy némely sajátságos jelenség, bizonyos betegségek, sőt halálesetek, melyeket meghatározott időre maguknak megjósoltak, vagy mások jósoltak — és aztán pontosan be is következtek — autosuggestión vagy suggestión alapulhatnak. Autosuggestióval hypochondriára hajlamos ember rettenetes, étvágytalanságot, dyspepsiát és ezáltal jelentékeny lesoványodást stb. idézhet magánál elő. Ha még meggondoljuk, hogy a suggestioval oly folyamatot, mint a nők menstruációja, tetszés szerint előidézhetünk és meggátolhatunk (magam kísérlet czéljából egy nő menstruációját suggestioval teljes két héttel hátráltattam), akkor nem foroghat fenn kétség, hogy gonosz módon suggestioval betegségeket, esetleg indirecte (sőt talán directe is) halált, persze csak nagyon suggestibilis és érzékeny embereknél, idézhetünk elő. Ha lehetséges lenne szívbénulást vagy glottis-ödemát suggerálni, akkor a direct halálsuggestió lehetősége adva volna. Miként láttuk, maga a suggestió, ha körültekintően helyes módon, a nancy-i methodus szerint alkalmazzuk, nem okoz hátrányokat, sem hysteriát, sem idegességei. És ha valamely kellemetlen tünetet, mint pl. spontán somnambulismusba merülést, idéz elő, úgy elég az ellensuggestió, hogy elhárítsuk. Az 559 számolt, valamint a nem számolt személy-nél, kiket hypnosisnak kitettem, sohasem figveitem meg hátrányos következményeket (ha a rendszerint csak az első hypnosis után olykor fellépő múltó autósuggestiókat, főfájás stb. leszámítom, melyeket azonnal elsuggeraltam). De ha a suggestiót könnyelműen és túlhajtva alkalmazzuk, ha könnyelműségből vagy tudatlanságból elmulasztjuk az ideges tünetek említett autósuggestióit azonnal elhárítani, akkor, legalább hysterikusoknál, könnyű neurosisok fejlődhetnek, a hypnotisáló részéről gonosz szándék fenforgása nélkül is. Ebben rejlik a főveszedelme a nem orvosok vagy oly orvosok általi hypnotisálásnak, kik a suggestiót meg nem értették.

Azon szomorú esemény, mely Magyarországon 1894-ben történt, szintén idetartozni látszik. Egy nem orvosilag képzett, telepathiában hívő magnetisáló egy nagy hysteriában szenvedő leányt, kinek egészségi állapota gyenge volt és súlyos ideges zavarokat mutatott, ismételten hypnotisalt (ill. állítólag magnetisalt) és jelentékeny javulást ért el nála. Nos, az igen suggestibilis leányt, ki állítólag alvalató volt, hypnotisalta. Egy távollevő férfi betegségét kellett volna diagnostisálnia és tüdejének állapotát megadnia. Midőn tehát (nyilván lelkileg egy beteg tüdőt megpillantva) hypnotisálva volt és elkezdett erről beszélni, hirtelen halva összeesett. A bonczlelet (agyanaemia és kezdő agyoedema) semmit sem tisztázott. Vájjon a beteg tüdő rémes képzete, melyet a somnambul talán hirtelen magára vonatkoztatott, képes volt-e a halált előidézni? Véletlen volt-e? Lié b e a u l t t a l és B e r n h e i m m a l azt hiszem, hogy az előbbi lehetséges. Az eset csak újságok útján, habár számos részlettel, vált ismeretessé. Az eset mindenestre gondolkozásra ad okot.

A suggestiónak egyik legsajátságosabb és egyúttal legfontosabb, ha nem tényleg immár legfontosabb büntetőjogi jelentősége azon emlékezetcsalásban (B e r n h e i m-féle Haílucination rétroactive) rejlik, melyet a vizsgálóbíró a vádlottnál öntudatlanul előidézett, vagyis suggeralt, Ezen jelenséget már tárgyaltuk. Azáltal, hogy ügyes rábeszélő erővel a gyermeknél, nőnél, gyenge férfinél valamely tett vallomását, melylyel gyanúsítva van, kicsikarni igyekszünk, egy ártatlanban hirtelen azt a suggestiót idézhetjük elő, hogy ő a tettes. Ha ez az eset fenforog, akkor nemcsak az el nem követett tett teljes vallomása következik be. hanem, miként láttuk, a legconcretebb módok minden lehető részlete retroactive hozzáhallucinálódik. Épen az ilyen részletek hozhatják leginkább azt a megismerést, hogy suggeralt emlékezetcsalással van dolgunk, nevezetesen ha a tett biztos nyomozati eredményeivel nincsenek összhangban. Könnyű és igen ajánlatos kontrollkísérlet, ha ez a gyanú fennforog, abban áll, ha a vádlottnak részleteket hozzá-suggerálunk, melyekről bizonyosak vagyunk, hogy teljes lehetlenség a megtörténtük. Ha ezeket is mind elfogadja, akkor meglehetősen bizonyosak lehetünk afelől, hogy az egész vallomás értéktelen volt, ül. a bíró általi suggestión alapult. Ily módon az utálatos birói tévedések elkerülhetők. Egy néhány

ilyen esetet tanultam megismerni, és meg vagyok győződve, hogy ilyeneket az elmeorvosok néha melancholiának tartották, minthogy a melancholiánál hasonló hamis önvádak fordulnak elő. Azt is láttuk, hogy bizonyos régen ismert ösztönhazugok nem egyebek mint oly suggestibilis fajú emberek, hogy saját és mások által felidézett képzeteket a valósággal összekeverik.

De nemcsak hamis vallomások, hanem a hamis tanúk is praeparálhatók ily módon. A félelemgerjesztő procedúránál, melyeket a tanúknak gyakran el kell szenvedniök, annál a módnál, miként ezekkel az ügyész bánik, bizonyára — és ebben Bernheimnek csak igazat adhatok, — gyakran oly állításokra ösztökéltetnek, melyek suggestión alapulnak. Ellenmondások, melyeket szemükre vetnek, nem mindig tudatos hazugságok, hanem nem ritkán suggestióhatások. Különösen a gyermekek, és pedig minél fiatalabbak, annál inkább, ebben a tekintetben veszedelmesek és mint koronatanuk többnyire igen gyanúsak.

Meg kell itt két esetei különböztetni: 1. azon esetet, midőn a suggestió az inquiráló személy különös hatása folytán az egyébként meglehetősen igazat beszélő embernél hatását létesíti; 2. azon esetet, hol a valló az igazságot és fantasia-productumot egyáltalában állandóan összekeverte, mert sohasem tudta másként.

A második eset már régen, csakhogy más név alatt, ismeretes és általában kevésbé fontos. Mihamar észrevesszük ilyen beszélő vagy tanú lényegét viselkedésén, más vallomásokon is, vagy megtudjuk a hírükből. Szokványos hazugoknak tekintik őket és adataiknak nem tulajdonítanak jelentőségét. Az első eset a büntetőjogásznak sok gondot kell hogy adjon, mert igaz, jó embereknél bekövetkezhet, kik az összes többi pontban a valóságnak megfelelőleg beszélnek és csak suggestió folytán jutottak hamis emlékezéshez. Természetesen számos átmeneti alak itt is előfordul.

Vájjon a hypnotisált föltétlenül beszámíthatónak tekintendő-e? Ez a kérdés fejtegetéseink után a concret esetben nagyon nehéznek, sőt megoldhatatlannak tekintendő. Bizonyára elvileg, amint azt minden szerző és Lilienthal is teszi, minden embert, ki teljesen a suggestió valódi befolyása alatt cselekszik, beszámíthatatlannak kell tekinteni. Cselekedeteért

felelős a hypnotisáló, aki felhasználta. De miként akarnók ezt a gyakorlatban keresztülvinni, ha az öntudatlan, fel nem ismert suggestiók gyakoriságára gondolunk-, melyek mindenütt a világon kézzelfogható hypnosis nélkül előfordulnak: Vájjon concret esetben, az ébersuggestió finom nüanceai mellett, melyeket fönt tárgyaltunk, hol állítsuk fel a beszámíthatóság határát? Natura non facit saltum. itt is áll ez a régi igazság és meghazudtolja mesterséges kategóriánkat, miként az elmebetegeknél.

Miként már a szerzők és Lilienthal is kiemelik, a suggestió nagy veszedelme rejlik még annak felhasználásában a hypnotisált részéről mindenfajú zsarolási célból. Ez a veszély oly nagy, hogy a tanúk jelenlétére még inkább a hypnotisáló mint a hypnotisált védelme céljából szükséges. Utalok erre vonatkozólag Lilienthal cikkére.

Alig van szükség hozzátenni, hogy Lilienthallal teljesen egy véleményen vagyok azon tekintetben, hogy hypnotisált somnambulok nyilvános mutogatása szigorúan betiltandók, és pedig mint a nyilvános erkölcsöt és egészséget károsító durva garázdaság. Ilyen látványosságok az elmebetegekéhez vagy élettani kísérletekéhez hasonlíthatók. Úgy tűnik nekem, hogy a hypnosis iparszerű kiaknázása tiltandó el.

Végül azt hiszem, hogy a suggestió könnyelmű vagy hanyag alkalmazása, de különösen a veje való visszaélés önző, ha nem is gonosz, célból a jogászok által nem lenne figyelmen kívül hagyandó.

Kasuistika. Egy esetben egy öreg, csúnya spiritistanőnek sikerült egy fiatal, gazdag férfit annyira hypnotisálni, hogy teljesen befolyása alá került, őt bensőleg szerető családját otthagyta és a vén boszorkányt feleségül vette, ki elég okos és raffinált volt, hogy szellemi képességeivel és másfajta sexualis ingerekkel büvkörében tartsa. Ilyen és hasonló esetek, hol majd az egyik, majd a másik nem játssza az activ szerepet, kétségkívül mindig előfordultak. Itt talán határozottabb törvényes intézkedések helyén valók lennének. ~

Egy más férfi, maga beszélte el nekem, hogy egy asszony hasonló módon egy ideig befolyása alatt tartotta, ki őt egyenesen magnetisálta. Egyúttal a hypnotisálásban is jártas volt valamint polyandrikusan nymphomaniás. Csak nagy fáradtsággal

sikerült neki megszabadulni tőle, mikor családja más tagjai ellen vetette ki hálóját.

A Czynski esetben viszont a férfi volt az activ fél. Ezen esetekben a passiv fél, miként láttuk, arról panaszkodik, hogy kényszerű igézetet érez; bár sexualisan izgatott; de az nem normális szerelem, még csak normális sexualis vonzódás sem, hanem a kényszer és a szolgaság érzete uralkodó. A befolyásoltak szeretnének menekülni, és nem tudnak, anélkül, hogy a kényszer az ismert, Bernheim és mások által citált eset brutális jellegét elérné, hol egy. gonosz koldus (Castellan) egy szegény leányt hypnotisált, megrontott és őt követni kényszerítette.

Schrenck-Notring nézete és esetei. Az utolsó években különösen Schrenck foglalkozott az előttünk fekvő kérdéssel (I. Schrenck: Die gerichtlich-medizinische Bedeutung der Suggestion im Archiv für Kriminal-Anthropologie und Kriminalistik. Augustus 1900.)

Schrenck, miként én, a forensikus eseteket következőleg osztja fel:

1. Büntettek hypnotisáltakon.
2. Büntettek, melyeket hypnotisáltak segítségével követnek el.
3. Még egy harmadik kategóriát is hozzácsatol: Kriminális cselekedetek, előidézve suggestió által az ébrenlétben. Ezt a kategóriát a másodiknak csak mint varietását tekinthetem, ami az én, valamint Vogtnak a suggestiót illető felfogásomüöl magától következik.

Egyébként a suggeralt tanúvallomások és önvádak volnának a harmadik kategóriába sorozandók.

Az első kategóriába az esetek azon sora tartozik, melyekben a többé-kevésbé lethargikus, mély hysterikus hypnosis sexualis merényletekre használtatott fel. A tettes többnyire lett leplezve és meg lett büntetve.

A következőkben idézni akarom azt az összefoglalást, melyet Schrenck a legfontosabb esetekről ad:

«Egyik betegének önéletrajzából Schrenck a következő esetet mondja el: «Említett beteg egy fiatal asszonyt, ki szomorú életét egy fonnyadt aggastyán oldalán élte, mély sonmambulismusba merített és megparancsolta neki, hogy

ezen állapotban hímtagján onanistikus manipulációkat műveljen, amit meg is tett, anélkül, hogy felébredése után erre visszaemlékezne. A sexualis viszony ezen a módon 3 hónapon át tartott és sohasem lett felfedezve. A hölgy egyébként szenvedélyes természetű volt és szerette csábítóját. Valószínűleg éberállapotában is bírhatta volna. Bonyodalmaktól való félelemből ezen sajátságos hypnotikus utat választotta.»

«B. kisasszonyt, egy magasabb rangú tiszt leányát, egy pap hypnotisalta, somnambul állapotában defloralta és ily módon ismételten élt vele némileg vissza. 9 hónap múlva gyermek született. Botránytól való félelemből elmaradt a tettes üldözése. Mikor B. kisasszony magát később eljegyezte, felhasználta kedvese a korábbi kísérletek folytán visszamaradt fogékonyságát a menyasszonynak hypnotikus kísérletekre, benső életét illető minden lehető részletre vonatkozó vallo-másokat csalt ki belőle, és nézeteltérés esetén mély hypnosis állapotában suggestió útján az ő akaratát erőszakolta rá. Csak orvosi beavatkozással és erélyes hypnotherapeutikus kezeléssel sikerült ennek a visszaélésnek gátat vetni.»

«C z y n s k i (1. fent) a bárónőt gyógyczélből hypnotisalta és hypnotikus állapotban, mely oly mély volt, hogy akaratát már nem érvényesíthette, — csók és kedveskedés közben szerelmét suggeralta neki. Végül 6—8 ilyfajta hypnosis után elérte, hogy a beteg magát odaadta, habár iránta vizsontszerelmet nem érzett. Ellenállása hypnotikus rendszabályok, szerelmi suggestiók útján, testi érintésekkel egybekötve, valamint ébrenlétében ábrándéletére való behatások folytán, mesterségesen meg volt törve. C z y n s k i tehát udvarlásának elfogadását lege artis alkalmazott suggestió segítségével érte el. Ha az esküdtek a vádlottat a vád ezen része alól (szemérem elleni büntett) felmentették is, valószínűleg a törvény jogászai interpretációja okából, vagy, mert a bárónő a csábítójának később önként is odaadta magát, — mégis a vádlott dolusa felől, tehát a hypnotikus állapotnak czéltudatos suggerálás segítségével történt gonosz kihasználásáról kétség nem foroghat fenn. Ezen tanulságos esetben tehát a hypnotikus szakértő ítélete másképp kell hogy szóljon, mint a jogászé.»

«L a u r e n t ilyfajta esetet említ, melyben egy orvosnövendék egy általa teherbe ejtett unokanővérét hypnotisalta

és neki az abortus tüneteit egy meghatározott órára (á échéance) suggeralta. Az abortus pontosan bekövetkezett»

«Berchthold János; háromszoros rabló-gyilkosság. Minthogy a gyilkosság felfedezése után a titokzatos homály, mely a tettet burkolta, nem akart eloszlani, a müncheni napilapok egy része az elővizsgálaton részt kezdett venni; a legolvasottabb lapokban majd egy hónapon keresztül naponta jelentek meg cikkek a gyilkosságról, valamint kritikai megjegyzések az Iparváros elégtelen biztonsági viszonyairól, és rendőri intézményeiről. Azonkívül a kormány 1000 márka díjat tűzött ki a gyilkos felfedezőjének. Végére a Münchener Neuesten Nachrichten szigorú diskretió biztosítása mellett mindenkit, ki a dologról valamit tud, felszólított, hogy szerkesztőségében jelentkezék. Az ily módon nyert anyag nyilvánosságra kerülve szolgálta a sensatiószükséglet kielégítését. Végül, miután számos egyén felhasználhatót adott elő, kijelentette ez a lap oly időben, mikor az előnyomozás Berchthold ellen az ügyészség által még nem is volt befejezve: Minden kétséget kizárhatólag Berchthold a gyilkos. A sajtó ezen viselkedésének következménye volt, hogy számos tanú jelentkezett és végére eskü alatt vallottak olyant, melynek tartalma a legkézzelfoghatóbb ellentmondásokat mutatta. Azonkívül Berchtholdnak a napilapokban közölt arcképe számos személyt kétségtelen visszaható emlékeztetésre ösztönzött. Több nő eskü alatt vallotta, hogy ez az ember — vagy hozzá teljesen hasonló személy — náluk ugyanilyen módon próbált beférkőzni, mint a meggyilkoltaknál. Ehhez járultak kétségtelenül hysterikus személyek vallomásai, kétes és többször büntetett egyének kalandos elbeszélései, melyeknek igaz voltára semmi más érv nem volt felhozható, mint esküvel való bizonyításuk. A sajtó által gyakorolt suggestió a vádlott bűnössége értelmében tehát nem tévesztette el hatását. És ezen álláspontot igyekezett a védelem keresztülvinni, úgy hogy magának az ügyészségnek egy csomó terhelő tanútól el kellett állnia. De a tanúvallomásoktól független bizonyító anyag, Berchthold előélete, elégtelen alibi bizonyítéka; egész viselkedése, eléggé terheltek, úgy hogy az esküdtek talán a sajtó által előidézett pszichikus epidémiára való tekintet nélkül is a bűnösség kérdésében igennél felelhettek. A szakértők (G r a s h e y és S c h r e n c k -

N o t z i n g), nehéz feladata csak abban állott, hogy az emlékezetre vonatkozó hibaforrásokat felfedjék és egy csomó tanú elrneállapotáról vallomásuk szavahihetőségére nézve véleményt nyilvánítsanak.

«Akár bűnösnek tartjuk Berchtholdot akár nem, azt a tényt ez a pör megczáfolhatlánul megállapította, hogy a tanúvallomásokat részben a sajtó inspirálta. Miként magyarázhatnók meg különben pl. azt a sajtóságos körülményt hogy a 14 napos tárgyalás alatt nem kevesebb mint 7 személy j e l e n t k e z e t t, kik azt állították, hogy ők a R o o s család gyilkosai! A 210 megidézett tanú közül akadt 18, kiknek vallomása újságcikkek általi befolyásoltságra volt visszavezethető. Egyike ezeknek azt állította pl.: hogy péntek délelőtt a vádlottat bizonyos időben 3-szor a színhely közelében (egy ház a Karlstrasseban) látta és az arczkép nyilvánosságra hozatala után a személyt azonnal felismerte. Ezen eskü alatt tett tanúvallomással szemben azonban ellenmondásban állott az a tény, hogy nevezett tanú ugyanazon péntek délelőtt, ugyanazon órában törvényszéki tárgyaláson volt. Minthogy két helyen egy időben nem lehetett, ennél fogva vallomásának értékét eszerint megbecsülhetjük. 6 további nőtanú — valamennyi lakástulajdonos — eskü alatt egybehangzóan állította, hogy egy gyanús ember kereste fel őket, ki klosetmunka ürügye alatt iparkodott beférkőzni. A gyanús emberben csak akkor ismerték fel Berchthold vádlottat, mikor annak arczképét közölték. Sőt mi több, az újságok egyike Berchtholdot oly ruhában ábrázolta, milyent sohasem viselt. És épen ezen, csak a rajzoló fantáziájában létező ruhában, mely valójában sohasem volt Berchthold tulajdonában, yélte a tanuk egyike a gyanúsítottat látni.»

«Röviden, ezen a suggestiótanra oly érdekes tárgyalás eredménye azt a tanulságot hozta, hogy a hatóságon a suggestiv fényező felismerésében a bírói eljárásoknál még szűkölködnek; hogy továbbá azon személyek száma, kik eskü alatt bona'fide nem igazat és nem pontosat vallanak, sokkal több, semmint felteszik. De mindenekelőtt a sajtó suggestiv hatalmáról új bizonyítékokat nyújtott»

«1899 október 2-án vonták kérdőre Münchenben a felső-bajor országi esküdtszék előtt Sauter hentesmes-

ter feleségét gyilkossági kísérlet és 9 gyilkosságra való felbujtás miatt.»

«A német törvény a kérletet és büntetetre való felbujtást is bünteti, még ha arra alkalmatlan eszközzel is hajtatnak végre. Vádlott azzal volt vádolva, hogy férjét, kivel boldogtalan házasságban élt, oly módon akarta megölni, hogy ura harisnyájába egy, nézete szerint arra alkalmas, egy kártyavetőnő által ajánlott szert, t. i. gentiana gyökeret szórt. Azonkívül felbujtatta a kártya vetőnőt, hogy 9 alkalmatlan személyt, közöttük gyermekei közül hármat, 2 korábbi cselédeit stb., mágikus szeréssel megölje.»

«Vádlott a klimakterikus korban volt, súlyos altesti bántalomban szenvedett és hysteriás tüneteket mutatott. Teljes mértékben babonás, a kártyavetőnőben, kihez minden életkérdésében tanácsért fordult, természetfeletti képességekkel felruházott személyt látott, kinek hatalmában áll az emberek sorsa felett, élet-haláluk felett dönten. Ezzel szemben a jósnő Sauterné képzelőtehetségét különböző hókusz-pókusszal feltűzelte és értette a módját, hogy képességét anyagilag értékesítse és áldozatát rendszeresen kizsákmányolja. Az okmányokból kiderült, hogy a jósnő súlyos törvénysértések miatt immár 21-szer volt büntetve. A végtárgyalás minden kétséget kizárólag kiderítette, hogy a tulajdonképeni bűnös a jósnő. Szélhámosságaival a hiszékeny, teljesen befolyása alá került vádlottal el tudta hitetni, hogy neki mi sem könnyebb, mint az összes alkalmatlan személyeket természetes halállal meghaladni és ily módon az egész gyilkossági tervet — habár szándék nélkül — suggeralta. Mikor ezen eszmék a vádlottban gyökeret vertek, denunciálta a jósnő áldozatát a rendőrségnél és arra ösztönözte Sauternét, hogy az egész tervet még egyszer beszéljék meg, valamint a halálra szánt emberek listáját állítsa össze, úgy, hogy a mellékszobában elrejtett detectivok mindent hallhattak és végtére a főtárgyaláson mint koronatanúk szerepeltek».

«Míg Messerer és Focke véleményükben azon következtetésre jutottak, hogy Sauterné a terhére rótt cselekedetei pillanatában szabad akaratelhatározásának birtokában volt, az én véleményem azt bizonyította, hogy a vádlott, kit a kártyavetőnő fascinalt, ennek eszméit a suggestiv függőség állapotában vitte végbe, hogy lehat beszámíthatósága hys-

teria, klimacterium, valamint babonás képzelődések folytán lényegesen csökkent.»

«Az esküdtek vádlottat mindkét vád alól felmentették.»

«S a u t e r n é esete az első felmentése a vádlottnak, ki egy más személy suggestiv befolyása alatt a büntetőtörvényt megsértette és emiatt a suggestió és a büntetőjog közti viszonyának tanulságát illetőleg elvi és maradandó horderejű.»

«Vagy 7 év előtt egy 5 éves lányka került gyógykezelés sem alá, ki rombolási hajlamban szenvedett, mely raffinált módon épen a legértékesebb dolgokra irányult. Sohasem sikerült a szülőknek a gyermeket in flagranti rajtakapni, a cselekedetek mindig a hátuk mögött vagy távollétükben következtek be. Egy ízben a gyermek ágyában lángok közt volt. A számos, mindig megújuló, raffinált módon véghez vitt tolvajlások és rombolások a szülőknek tetemes anyagi kárt okoztak. Nevelőrendszabályok és büntetések nem vezettek eredményre. A gyermek sírt és mindig újból javulást fogadott. Végére meglánczolták és hypnotikusan kezeltették, de a gonoszságok mégis csak folytatódtak. Végre 9 hónap múlva a véletlen leplezte le az igazságot. A gyermek a szülőkkel falura ment, mialatt a gyereklány a városban maradt. Ezen pillanattól kezdve a rombolások megszűntek. Kitűnt, hogy a gyermek teljesen ártatlan, hogy ellenben a hysterikus gyereklány volt a cselekmények előidézője és elkövetője. Értette a módját, hogy a felügyeletére bízott gyermeknek a bűnértétét állandóan suggeralta, oly fokig, hogy 9 hónapon keresztül minden büntetést készségesen elszenvedett, részleges, suggestiv úton beadott vallomásokat tett, anélkül, hogy zsarnokát egyszer is elárulta volna.»

«A tényleg kiderített, hypnotisáltakon elkövetett erkölcs elleni delictumoknál hasonlíthatlanul gyakoribbak az orvosok és hypnotisálók h a m i s m e g v á d o l á s a n e m i m e r é n y l e t e k m i a t t. A valódi csábításoknál is az a kifogás, hogy suggestiv kényszer áldozata volt, nem ritka. Általában igen gyakoriak a hamis megvádolások szemérem elleni vétségek miatt.

«A müncheni egyik nagyobb közkórház segédorvosa szobájában a 13 éves S. Magdolnát tanúk nélkül gyógyczélból hypnotisalta és azt az elővigyázatlanságot követte el,

hogy a hypnotisált jelenlétében, annak alvási állapotartama alatt ürítette vizeletét. Röviddel ez esemény, után a kir. ügyészség azt a vádat emelte ellene, hogy hímtagját a hypnotisált gyermek szájába dugta és szájába vizelt. Ez a vád a 13 éves gyermek előadásán alapult. Felszólíttatván hogy ezen esetről véleményt nyilvánítsak, a tényállás pontos vizsgálata és a gyermek megvizsgálása után mihamar felismertem, hogy hypnotikus állapotban való észleléseknek álomszerű, illusió-náló feldolgozásairól, van szó és pedig kapcsolatban a vizeles folyamatával. A retroactiv pseudoreminiscentiákat, az ébrenlétben a fantasiatevékenység és a hozzátartozóival; való tárgyalás túlozta. És így lett a hypnosisban kelt észlelések liámis_r autósuggestiv magyarázásának és visszaható emléke-zéstévesztéseknek productuma oly súlyos vád alapjává, mely a kartárs egész jövőjét tönkretenni fenyegette, A vélemény alapján az eljárást megszüntették.»

A továbbiakban kifejti S c h r e n c k: «Akaratlanul infiltrálódnak általában olvasott vélemények és ítéletek gondolkozásunkba, meghatározzák eszmeirányunkat és emlékezésünk alakulására hatalmas befolyást gyakorolnak. Az átélt és a hallott vagy olvasott dolgok közti összetévesztés annál könnyebb, ha a kérdéses dolgok tartalma érdeklődésünket már korábban egyszer igénybe vette. A r e p r o d u c t i ó h ű s é g e szenved a kritikai megfontolás hiányánál, élénk fantasiánál, valamint psychikus izgalom pillanataiban (indulatoknál) vagy kifáradásnál. Ha a pillanatnyi helyzet elemei az emlékképre átvitetnek, akkor ez az új észlelés értelmében könnyen hamissá válik (Berchthold képe látásának befolyása a gyanús látogatóra való vissza emlékezésre). Ezek a külső ösztönzések azután suggestiv befolyást gyakorolhatnak, mely számára emlékezetünk hibaforrásai kedvező talajt nyújtanak. Ily módon, mint a Berchthold-pör némely tanújánál, a költött és való dolgok összképe támadhat, anélkül hogy utólag a psychologikus szakértőnek is mindig sikerülne az emlékkép egyes töredékének valódi okait kimutatni.»

«Ennélfogva a bírói vizsgálat hibájául rovandó fel, ha a tanúvallomásokban a visszaemlékezés részletei nagyon is túlbecsültek. Az emlékezet forráshibáit in foro egyáltalában nagyon is! véssé veszik tekintetbe; beható felismerése a bírót azon veszedelmes tévedéstől megóvná, hogy ha-

mis esküt és emlékezetcsalódást összetéveessen; képes lenne a tényanyagát suggestiv productumától könnyebben megkülönböztetni. Azonkívül a tanúk kihallgatásánál nagyobb tartózkodást erőszakolna magára, nehogy a vallomásokba részleteket belesuggeraljon. A suggestiótannak gondos értékelése a közbiztonsági szervezetekét is arra kellene, hogy készítse hogy a, sajtó még mindig nagyon alábecsült befolyását a kriminalitásra korlátozza.»

»A tényállás megítélése in foro nehézségbe ütközik, ha, mint a Sauter-pörben, az értelmi szerzőnél (esetünkben tehát Gänzbauerné jósnőnél) a cselekedet jogellenességének tudata, az a tudat, hogy bűntettre lovall, teljesen hiányzik! Ekkor tehát nem szándékol, észrevétlen befolyásolásról van szó! Mert Gänzbauerné nyilván semmiesetre sem volt tisztában azzal, hogy babonás hókusz-pókuszával Sauternéban ama a férjére és más személyekre irányított eszmeczél maga keltette fel; épúgy nem tudta, hogy az elbujtatott detectivek előtti demonstrációnál áldozatának a gyilkossági tervet úgyszólván tollba mondta és az egész tárgyalást ebben az értelemben a rendőrséggel megállapított terv szerint vezette. A bűntevő szándék kimutatásának lehetetlensége folytán a törvényszék ily fajta viszonyok által azon helyzetbe jöhet, hogy sem a felbujtót, sem a tettet meg nem büntetheti.»

«Az emberi eltévelyedések alig egy tere mutat oly kedvező, talajt suggestióhatások kifejlődésére, mint a babona. Ez, miként. L ö w e n s t i m m találóan kifejtette, mindig egész néposztályok tudatlanságának és fejletlenségének productumaként jelentkezik és nem ritkán rendkívül kegyetlen gonosztettek elkövetésére' vezet».

Schrenck fejtegetéseinek eredménye a következő pontokban van összefoglalva:

I. A hypnotisált személyen elkövetett bűntettek és a hypnotisált személyek segítségével (posthypnosis) elkövettek majdnem kizárólag korlátozva vannak:

a) sexualis delictumokra (pl. Czynski eset 1894);

b) hypnotisált személyekkel való gondatlan visszaélésre (nyilvános látványosságok, csőd-kúrák).

II. Az éber állapotban való suggestiónak eddig nincs meg a kellő orvostörvényszéki jelentősége. Mert:

a) képes szellemileg teljesen normális embereket is hamis, bona fide esküvel erősített tanúvallomásokra ösztönözni (pl. 18 hamis tanú a Berchthold-pörben 1896-ban, a sajtó befolyása, psychikus epidémiák).

b) képes a suggestiv befolyás számára különösen hozzáférhető személyeket bűncselekmények elkövetésére ragadni (Sauter esete 1899).

III. Általában a kriminális sugallatok jól fejlett erkölcsi ellentállóképességgel bíró normális egyének számára veszély nélküliek, ellenben könnyen hatalmába jutnak: gyermekes, psychopathikusan kisebbértékű, hysterikus, psychikailag gyenge, erkölcsileg defect egyének, kiknél az ellentállás lehetősége az erkölcsi ellenképzetek gyenge kifejlődése miatt csökkent».

Schrenck-Notztinggal tökéletesen azon a nézeten vagyok, hogy törvényes rendszabályok nem orvosok általi illetéktelen hypnotisálással szemben helyén valók. Felügyelet és valamely orvos felelőssége mellett megengedhető, hogy egy különös tehetségű személy tudományos vagy gyógyítási célból hypnotisáljon.

De az a visszaélés, mely a spiritismus, telepathia, alvátás, jóslás stb. czégére alatt, valamint az a büntetésre méltó sport és látványosságok, melyeket a hypnotismussal könnyelmű vagy pénzsóvár emberek folytatnak, gyakran aggasztó dimenziókat ölt. Époly kevésbé volna szabad embertársunk agyával, mint más testrészével vagy pénzével tetszés szerint visszaélni. Sajnos a laikusoknak többnyire szabad kezet engednek és mindig megvan a késég arra, hogy az orvosokat megvádolják.

Azok a károk és büntettek, melyek a suggestió rovására Írandók, tényleg laikusok, főleg spiritisták műve. Ezek az emberek fel nem fogják, hogy ők a többnyire hysterikus médiумаik» agyával dolgoznak, és oly dolgokra kényszerítik őket melyek végtére az egészséget súlyosan károsítják, ha csalás vagy merényletek még nem is járulnak hozzá. Hysterikus rohamok, autohypnosisok stb. valóságos járványai keletkeznek már ebből. A laikus nem érti épen, mikép kell az autosuggestiókat megelőzni és elhárítani.

Nem a mi dolgunk törvényjavaslatok készítése de követelnünk kell, hogy ezen a téren több tétesség mint eddig, hogy legalább orvosi felügyeletről gondoskodva legyen.

Végül megemlítem még azokat a tömegsuggerációkat melyek háború és véres forradalmak alkalmával előfordulnak (terreur, septembriseurs a francia forradalomban, orosz forradalom). Egyébként szelíd emberek tigrisekké, gyilkosokká válnak. A párisi kommune idején a «gyanús» foglyok megölésekor pl. egy derék fiatalember dühöngő módjára gyilkolt. Később magához tért és tette miatt kétségbe volt esve. Sadistikus sexualindutatók nem is oly ritkán működnek közre.

XIV.

A hypnotismus és a főiskola.

Az előző fejezet végén említett követelmény legfőnyesebben igazolja, miszerint kötelessége az orvosnak a suggestiót ismerni és megérteni, még ha az előző fejezetek az olvasót erről nem győzték volna is meg. Sajnos, a dolog még rosszul áll. A legtöbb orvos a suggestió, általában a psychotherapia kérdésében még laikus és tudatlan.

Itt az orvosképzés terén nagy hézag mutatkozik. Az orvosok nemcsak a suggestió kérdésében, hanem a psychológiában és psychophysiologiában is többnyire nagy mértékben tudatlanok és ez oknál fogva képtelenek arra, hogy a suggestió tanát megértsék, majdnem úgy fogják fel mint a laikusok, és elég gyakran hajlanak arra, hogy a «materialismusrol» a «spiritismusra» vagy legalább a «telepathiára» kritika nélkül székeljenek, mert az ő számukra a psychológiának az agyphysiologiához való viszonya «sötét, kellemetlen tér maradí», Tanulmányaikat befejezték anélkül, hogy a nagyagyéletet és annak befolyását a testre tudomásul vették volna. Csak kevesen igyekeznek utólagosan arra, hogy az elmulasztottakat alaposan pótolják. Miként is érthető meg a normális és a beteg ember az agya és annak működése nélkül?

Ebből fakad legtöbb specialistánk számtalan igen durva hibája, kik központi bajok okait a test körzetén keresik, mint-hogy előttük a psychophysiologikus mechanizmus érthetetlen.

Elegendő, ezen-hézagra rámutatni, hogy kimutassam, miszerint annak kitöltése sürgős; szükséggé vált. A modern psychologia, a psychophysiológia, a suggestiótan és a psychoanalysis tanulmányozása, utóbbi kell ő egy kisebb klinikával vagy poliklinikával kapcsolatban, minden orvosi szakon lehetővé kellene hogy tétessék.

A babona és kuruzslás sikeres leküzdése csak: azután lesz lehetséges, és az orvosok számos, a rendjüket érő kellemtelen megszegyenítés elől, melyeket laikusok okoznak, csak aztán fognak megmenekülhetni. Most csak az empirikusok eredményeiről beszélek, és még csak nem is a további megszegyenülésekről, melyeket az orvosok a psychologicé iskolázott nemorvosok részéről naponta elszenvednek. — Hiszen világos, hogy ha az orvos a suggestió és a kóros auíosuggestiók jelenségeinek nem ismerése alapján egy nem létező helyi betegséget diagnostisal és kezel, vagy aztán a másik végletbe kerülve a beteget «simulansnak»-nak gyanúsítja, őt az első jöttment kuruzsló vagy jámbor csodaintézetek könnyű szerrel megszegyenítik. Ezek a megszegyenítések úgy hatnak, mint számos káros túszúrás, melyeket a tudomány, annak komolysága és méltósága kap.

Már Bernheim kimutatta, hogy a «stigmatisált» Lateau Lujának csodái kétségtelenül suggestión alapulnak, amennyiben ő suggestiv úton ugyanazt el tudta érni. Ugyanez áll nézetem szerint a «csodakúrákról», melyeket a protestáns u. n. imagyógyintézetekben érnek el.

A Zeller-féle intézetben Männedorfban (Canton Zürich) pl. Zeller a kezét (jobb vagy bal) egy bizonyos ideig a meztelen beteg testrészeire teszi (kézföltétel a biblia szerint), szükség szerint ismétli ezt a procedúrát és ilymódon fájdalmak, bénulások stb. gyógyulását éri el. A kézföltétel másik, ott szokásos neme a «kenetadás olajjal» (szintén a biblia szerint). A kéz hideg faolajjal lesz megkenve és, mint említve van, feltéve. Zeller, ki ezt velem maga közölte, és a főértékét a vele kapcsolatos imának tulajdonítja, azon ellenvetés ellen; «hogy ez magnetismus», úgy gondol szembeszállni, hogy passes-t (simogatásokat) nem alkalmaz. De ezeket a nancyi-i iskola sem alkalmazza.

De hogy Zeller betegeit, habár tudtán kívül, intensiven

suggerálja éspedig úgy szóval, mint a beteg testrészt érintése útján, az az eddigi fejtegetésekből minden kétséget kizáróan következik. Eltekintve a teljesen különböző magyarázattól gyógy módja a Liébeault-féle suggestiógyógyomódhoz nagyon hasonló; csakhogy talán többnyire ébersuggestióról van szó. A kultúrközpontoknak és a tudománynak immár régóta magasztos és erkölcsi, valamint kulturális előjog, hogy a babona és a tudatlanság sötétségébe a megismerés fáklyájával bevilágítson. Ennélfogva elszomorító látni, hogy ama központok a suggestió tanával, és az újabb psychologikus bűvárkodásokkal szemben még mindig habozóan, bátortalanul, sőt sokszor elutasítólag viselkednek, ámbár semmi más tan szak sem alkalmas arra, hogy a modern babona formáiba, akkora világosságot vessen.

Ezen oknál fogva alakult az orvosi psychologia és psychotherapia nemzetközi egyesülete, melynek célja, ama tan szakot tudományosan művelni és bevezetését a főiskolákba szorgalmazni. L. Före 1, Journal für Psychologie und Neurologie 1910, 280. old.

A suggestió az állatoknál. Atéli és nyári alvók

A téli álomba merülő állatok álmát már Liébeault a suggestióval analóg psychikus okokra vezette vissza és már akkor bebizonyította, hogy ezen alvás oka nem lehet a hideg, amennyiben ugyanazok az állatok nem ritkán nyáron és a meleg szobában alusznak, és mivel a madagaskari egér rendszeren a legförrőbb évszakban merül lethargiába.

Magam (1. Revue de l' Hypnotisme, 1887. április 1. 318. old.) erre vonatkozólag, a következő megfigyelést tettem:

1877-ben Münchenben voltam. Két Myoxys glis-t kínáltak nekem, minthogy tulajdonosukat megharapták. Télen kaptam őket és csodálkoztam, hogy azok nem alva, hanem nagyon élénk állapotban kerültek hozzám, amit a szobamelegnek tulajdonítottam. 5—6 láb magas sodronykalitkába helyeztem

őket, melynek közepén egy kis, ugyanoly magas fenyő volt. Szobámba is engedtem az állatkákat. Egész télen át élénkek maradtak és nagy mennyiségű diót meg mogyorót fogyasztottak. Mikor egyikük a dió héját nagy fáradsággal keresztülrágta, a másik alattomosan odajött és a magot elkapni igyekezett. Gonoszak és harapósok maradtak.

Miután egész tavaszon át sokat faltak, nagyon meghíztak, és nem kevésbé elbámultam, midőn májusban egyiket a másik után lethargikus álomba merülni láttam, ellentétben a könyvek adataival, hogy ez az alvás a téli fagy következménye. Kövérek lettek, mint kis medvék; mozgásaik lassúbbodtak; végül egy sarokban összekuporodtak és teljesen lethargikusak lettek. Ebben az állapotban csökkent a testhőmérsékük: légzési mozgásuk lassúbbodott, ajkuk szederjessé vált. Szabad levegőre hozva az előbb többé-kevésbé összegöngyölődött állatok a háton fekvé félíg kinyújtózkodtak. Mikor azonban túvel megszürkáltam őket, némi reflexmozgásokat végeztek és gyenge rőfögést vagy sziszegést hallattak. Ha erősen ingereltem őket, egy pillanatra életre kelthettem; de visszaestek lethargiájukba, mihelyt őket ismét békében hagytam

Most a következő kísérletet végeztem: Az állatok egyikét a fenyő tetejére tettem. Ámbár aludt, elegendő volt a fa egyik ágával érintkezésbe hozni, hogy reflexmozgás támadjon, mellyel az ágat karmaival erősen körülfogta, mint a megfelelő ösztönmozgásnál az ébrenlétben. Most az ágon egyik lábával lógó állatot elengedtem. Mihamar lassacskán ismét mélyebb álomba merült. A kapaszkodó láb izmai lassan elernyedtek. A láb volar- vagy plantarfelülete lassan nyílt és csakhamar már csak közel a karmokhoz tartózkodott. Már azt hittem, hogy az állat most le fog esni. De abban a pillanatban, mikor egyensúlyát veszíteni kezdte, idegrendszere mintegy ösztönvillámtól átvillant és egy másik talpa fogta meg az utolsó ágak egyikét, mely hozzá legközelebb volt, úgy, hogy csak egy lépcsővel lejjebb került. Most ugyanaz a jelenet ismétlődött; az állat ismét mélyen elaludt; a talp újból lassan elernyedett egész az elengedésig; akkor aztán azonban egy másik talp ragadott meg egy alantabb levő ágat. Így ment le az állat aludva a fenyő csúcsáról az aljáig anélkül, hogy letsnék, míg a kalitka fenekét el nem érte, melyen alva maradt. Több ízben ismételttem meg a kísérletet, mindkét állat-

tal, az eredmény mindig ugyanaz volt. Egyik sem esett le egyszer sem.

Állataim lethargikus álma, mely, ámbár időről időre néhány órán. vagy egy napon át többé-kevésbé magukhoz térve, félbeszakadt, mikor kevés eledelt vettek magukhoz, a nyár nagy részén át tartott és csak augusztus hónapban szűnt lassanként meg. Az állatkák június és júliusban, tehát a legnagyobb hőség alatt, aludtak. Lethargikus álmuk vége felé jelentékenyen lesoványodtak, azonban kevésbé, semmint vártam. A lethargia idejében ezen állatok testhőmérséke körülbelül 20—22° C. volt, már amennyire hiányos hőmérőmmel meg tudtam mérni.

Ezen tényékből világosan kiderül, hogy a myoxys u. n. *téli* álma nem függ az alacsony hőmérséktől. Talán tápláltsági állapotuk, különösen a zsír lerakódása testük szöveteiben játsza a főszerepet. De fenti megfigyelések alapján valószínűnek tartom, hogy ez az állapot, — az előidéző ok közömbös, egyrészt a hypnosissal másrészt a katalepsiával közel rokonságban van*).

Tény (Liébeault, Bernheim, Wetterstrand), Hogy suggestióval bizonyos embereknél mélyebb, hosszantartó katalepsiát, az összes életműködések lassúbbodásával és csökkenésével, elő lehet idézni. Épúgy tény, hogy a myoxys szabad állapotban fészken kívül sohasem alszik el, és az alváshoz előkészületeit megteszi, hogy tehát az alvás beállta bizonyos fokig képzetassociációktól függ. Megfigyelésem bizo-

*) Csak közlésem után jutott Quinckenek egy korábbi munkája (Über die Wärmeregulation beim Murmelthier, Archiv für experimentelle Pathologie und Pharmakologie XV. kötet) tudomásomra, melyben szerző kísérletei alapján a téli álm beállításának és megszűnésének a hideg helyett egy más (belső) okát sejtí. Azt írja: «Úgy láttam, mintha felébredéskor (és felmelegedéskor) a mozgás és reactió már alacsonyabb testhőmérséknél lépnének fel, hogy elalváskor (és lehülésekor) már magasabb hőmérsék mellett ellustulnak, úgy tehát, hogy a testhőmérsék változása a többi alvásiütet beálltát és megszüntét csak követi és nem okozza. Az újbóli elalvás spontán felébredés (télen) után stb. különböző egyedeknél nagyon különböző, gyorsan következik be. Ez is arra vall, hogy a külső körülmények, nyugalom és alkalmas hőmérsék ugyan szükséges feltételei a téli alvás létrejöttének (ez, miként láttuk, tévedés. Forel), hogy azonban beálltanak tulajdonképeni okai mások (belső).» Quincke a mormotákat téli álomban a testhőmérséket 7° sőt 6° C-ra látta süllyedni.

nyitja, hogy bizonyos czélszerű mozgások érzéki ingerek útján még a lethargikus álomban is kiválthatók. Ami a myoxys téli alvásánál a suggestio szerepe mellett különösen szól, az a relatív hirtelen átmenet az éber állapotból az alvási állapotba és viszont, valamint a fentemlített időleges felébredés és újbóli elalvás. Úgy tűnik nekem, hogy, ez a tény azt bizonyítja, hogy a myoxys lethargiájának létrejöttéhez két componens szükséges: 1. a somnolentiára praedisponáló zsírlerakódás, 2. az idegközpontokra associatív utón ható suggestio.

Mindenesetre feltűnő a protrahalt hystero-kataleptikus tetszhalál bizonyos eseteinek analógiája az embernél a myoxys téli alvásával. Ezen állapotok megindulásánál és megszűnésénél (felébredés) félreismerhetlen a suggestiv elem. Az embernél előfordulnak ilyenfajta esetek teljes amnesiával a felébredés után és viszont olyanok éles gondolatársulással és teljes eszmélettel, melyben a beteg, mintegy curaretól bénítva, mindent hall és ért, utólag mindenre visszaemlékszik, de minden motorikus mozgásra képtelen. Magam figyeltem meg egy hölgyet ilyfajta rohamokkal; rohama alatt teljesen mozdulatlan volt, lethargikus, többnyire elernyedtt, órahoszant. De felébredése után mindenre igen élesen visszaemlékezett. Teljesen amnestikusokat is láttam, köztük néhány hypnotisáltat, kik hirtelen mély lethargiába estek és a hypnotisálóval minden rápportot elvesztettek.

Most rátérek *Kircher Athanasius* res experimentum mirabilejéhez, melynek az éleslátó páter «A tyúk képzelőtehetségéről» czímet adta. A kísérletet, melynél a lekötött tyúk kréta vonás segítségével meredté lesz, már *Kircher* előtt, *Preyer* (*Hypnotismus* 1890) közlése szerint, *Daniel Schwenter* (Nürnberg 1636) végezte, ki azonban a tyúk megmeredéséi a félelemnek tulajdonította.

Prof. *Preyer* physiologus tehát 1872—1873-ban ezen kísérleteket *Czermak* szerint néhány állatnál újból kezdte és, *Schwenter* nézetéhez csatlakozva, a meredtséget félelemre vezette vissza, minthogy ez állatok a kísérlet alatt mindig remegnek, peristaltikát, nehéz légzést és a fej anaemiáját mutatják. Ezért ezt az állapotot kataplexiának vagy félelemmeredtségnek nevezte. A kataplexiának ez a *Sorwener-Greyer*-féle theoriája soha sem fért a fejembe, már azért sem, mert a szelíd állatok, minők a tengeri nyúl és tyúk, leg-

könnyeben válnak «kataplecticusokká», anélkül, hogy meg kellene őket ijeszteni, míg megijesztett vadállatok sokkal kevésbé könnyen jutnak ebbe az állapotba; azonban mindenekelőtt ezen állapotok félreismerhetlen analógiája miatt a hypnosissal.

Preyer azt állítja, hogy a kataplexiát és az alvásnak tejsavtheoriáját megokolja, hogy nincs rá eset, melyben, a közönséges alvás hirtelen áll be; mindig lassanként következik az be. Ez, már is nem áll; bizonyos embereknél az alvás nagyon hirtelen áll be. De továbbá mindenkinek be tudom bizonyítani, hogy én ijedtség hatásának nyoma nélkül villám-, gyorsan tudok hypnotisálni, ámit C h a r e o t, L i é b e a u l t, Bernheim stb. mind már megtettek.

Továbbá azt mondja P r e y e r, hogy különösen azért vizsgálta az állatokat, mert azok nem simulálnak. Sajnálom, de itt is ellent kell mondanom. A simulatiót számos más rász szokással nem azért örököltük farkos elődeinktől, hogy azokat most tőlük eldisputáljuk. Az állatok nagyon is simulálnak; sőt a rovarok is tudják magukat holtaknak tettetni és egyáltalán nem szükséges, hogy emiatt ijedtségből meredtek — Preyer szerint kataplectikusak — legyenek. A rovarok életmódját nagyon sokszor figyeltem meg és teljes bizonyossággal hiszem, számos kis jel alapján, melyeknek értéke csak folytatólagos, pontos élettani megfigyelések mellett ismerhető fel, hogy magukat holtaknak tettető rovarok meredtsége sohasem alapul ijedtségen, mely őket képtelenné tenné a mozgásra, hanem cselen — mindenestre ösztönszerűleg automatikus (szervült) cselen, mely, asszociálva az önfentartási ösztönnel, jelentkező veszély esetén működésbe lép. Emlékeztetek itt még az emlősök cseleire. Sőt azt is állíthatnám, hogy könnyebb — legalább a psychologus számára — a legtöbb ember simulálását leleplezni, mint az állatokét, mivel némi gyakorlat mellett a beszéd segélyével utólag könnyen rájöhetünk, ami az állatoknál nem lehetséges. Amellett láttuk, mily elővigyázattal kell a simulatió fogalmát kezelni és mily együgyűség mindenütt magunk körül csak simulansokat szimatolni, kik bennünket rászédni akarnak. Százszor leszünk meg nem ismert suggestió által félrevezetve, egy ellen; hol tudatos simulatioval csapnak be minket.

Prof. D a n i l e w s k y Charkowban (Comte rendu du

congrés international de psychologie de Paris, séance du 9 août 1889, page 79, Paris 1890) az állatok hypnosisát illetően kiterjedt kísérleteket végzett, a folyami ráktól egész föl a házi nyúlra. Különösen az abnormis állás, melyet az állatnak adunk, továbbá a hypnotisáló részéről folytatott enyhe, de következetes erőalkalmazás ezt az állapotot a legkönnyebben idézi elő. *Danilewsky* bebizonyítja, hogy a félelem igen gyakran hiányzik, és az állatok hypnosisát föltétlenül a suggestióra vezeti vissza. Természetesen, mondja, nem lehet szó verbalsuggestióról; de a behatás az állat egyszerűbb képzetére a suggestióéval teljesen homológ. Az állat intuitíve megérti a suggestió-parancsot, legyőzve érzi magát és hypnotisálva lesz. Amellett *Danilewsky* az állatoknál az emberi hypnosis tüneteinek egész sorát állapította meg; nemcsak az izomeredtséget, hanem pl. nagyfokú anaesthesiát stb. is. Az ember hypnosa, mondja *Danilewsky*, az állatok hypnosisából phylogenetice vezetendő le; azonos, az embernél csak sokkal complicáltabb psycho-physiologikus mechanizmusról van szó. A csöndesen maradó ember tekintetének hatása pl. az oroszlanra, határozottan suggestiv természetű. Hozzá kell még tennem, hogy az állatoknál az összes suggestió-hatások sokkal ösztönszerűbb, inkább reflectorikus jelleggel bírnak, mint az embernél, mert náluk az alacsony idegközpontok tevékenységeit a nagyagytevékenység sokkal kevésbé befolyásolja. Ennélfogva sokkal közvetlenebbül állnak a környéki érzékingerek behatása alatt. De ez nem elvi, hanem csak fokbeli különbség, mert elvileg még a nagyagytevékenység sem különbözik a többi idegközpontokétól (V. ö. *Izidor Steiner* kísérletét a halakkal).

Ennélfogva a kataplexia teoriáját el kell vetnünk és *Danilewsky*vel az állatok hypnosisát egyszerű, automatisált suggestiómechanizmusra visszavezetnünk, mely alkalomadtán tekintetrászögzés útján is idézhető elő. A myoxys és némely más emlős lethargikus alvásállapotai egyszerűen élettani kataleptikus állapotok, melyek bizonyos célból phylogenetikusan adaptált, az ösztönlánczatba besorozott suggestióhatás folytán lesznek előidézve ül. megindítva (l. fönt *O. Vogt* az alvás teoriájáról). Ezzel nincs tagadásba véve az, hogy állatok (éppúgy emberek) alkalomadtán félelemtől meredtekké lehetnek. De ez egészen más valami, inkább az indulatraumához hasonlítható.

Függelék Egy hypnotisalt hypnotisáló.

Prof. D r. E. B l e u l e r*) a Münchener medizinische Wochenschrift 1889, 5. számában a hypnosis psychológiájáról a következőket írta:

«Hypnotisáltak önmegfigyeléseiről még kevés közlemény jelent meg. A következő feljegyzések ennél fogva talán nem érdekesség nélküliek.»

«Miután korábban már gyakran hiába kíséreltem meg, hogy magamat más methodusok szerint hypnotisaltassam (Hansen által is), sikerült barátomnak, prof. Speyrnek a Liébeaul-tféle módszerrel (verbalsuggestió és fixatió) engem hypnotikus álomba meríteni. Hogy az alvás képzetét elősegítsem, ágyba — már meglehetősen késő este volt — feküdtem. Meg volt a jószándékom, hogy hypnotisálva legyek, mégis a hypnosisban a legtöbb suggestió alól kivonni igyekeztem magam, hogy ezek erejét és hatásukat megismerjem. Minthogy az erőltetett fixatió rám altató befolyást nem gyakorol, és a tisztán verbalsuggestió olyanokra, kik maguk is hypnotisálnak, csekély hatással bírni látszik, még a következő fogást használtam: Már évekkel ezelőtt kísérleteket végeztem magamon, hogy a körzeti reczehártyaképek, accomodatio stb. jelentőségét a látképek appercepciójára vonatkozólag kiderítsem és úgy találtam, hogy bizonyos határozatlan fixálásnál a látótér definiálható, de változó része teljesen eltűnt, pl. ha egy bekeretezett képre néztem, a keret egyik oldala. Ez az eltűnés ugyanazokat a subjectiv jelenségeket hozza létre, mint az öntudatba jutott vakfolt. Ezen általam megszokott módon fixáltam tehát a hypnotisáló szemeit; a bekövetkező látótérhiányok most talán az egyidejű verbalsuggestió következtében sokkal gyorsabban nyertek nagy kiterjedést, mint azt valaha is észleltem; csakhamar fátyolozottakká váltak a még appercipiált tárgyak is, aztán gyenge égető érzést és rá a szemek valamivel erősebb nedvessé válását éreztem; végül már csak kevés fényt és árnyékot láttam, de a tárgyak határait már nem. Csodál-

*) D r. B l e u l e r, jelenleg a psychiatria tanára Zürichben, már akkor maga is sokat hypnotisalt és a methoduson teljesen uralkodott. V. ö. közleményeit is a hypnotismus, psychanalysis stb.-ről (Forel).

koztam, hogy ezen állapotom nem fárasztott, szemeim erőlködés és hunyorítás nélkül nyugodtan és tágan nyitva maradtak, kellemes melegérzés futotta át testemet fejem búbjától egész lábujjam hegyéig. Csak erre czélzó néhány, suggestióra («a szemek maguktól lezáródnak») éreztem szükségét annak, hogy szemeimet lehunyjam míg addig az az érzésem volt, hogy csak erőlködéssel tudnám lehunyni) és látszólag active hunytam be őket, mint a közönséges elfáradás mellett a gyors elalvásnál. A hypnotisálás körülbelül egy perczig tartott.»

Állapotom már most a kellemes, jói eső nyugalom állapota volt; feltűnt nekem, hogy nem éreztem szükségét annak, hogy fekvőhelyzetemet megváltoztassam, mely más körülmények között hosszabb időre nem lett volna egészen kényelmes. Lelkileg teljesen öntudatnál voltam, magamat megfigyelve; hypnolisálóm minden objectiv dolgot, amit utólag elmondtam, igazolni tudott. A bekövetkező suggestiók tudatos gondoláit ártalmamat nem befolyásolták másképen, mint az ébrenlétben: ezek nagyrészt mégis realisálódtak. Különös figyelmet nem a hypnotisálóra, hanem magamra irányítottam.»

«Barátom alkaromat függőlegesen felemelte és azt mondta, hogy nem tudom letenni. Közvetlen utána megkísérreltem, eredménnyel, de a teljes kivített a kéznek könnyű tartása és ismételt suggestió megakadályozta. Most bicepser-tiet egész akaratom ellenére összehúzódni éreztem, ha a feszítők segítségével karomat lefelé mozdítani akartam; egyszer, mikor jobban erőlködtem, hogy akaratomat keresztülvigyem, a hajlítok ezen összehúzódása oly erélyes lett, hogy az alkar ahelyett, hogy, mint szándékoltam, lefelé essen, a felkar felé mozdult.»

«Most azt mondta barátom, hogy jobb kezem érzéketlen. Gondoltam magamban, most hibát követ el, mert még korai egy ilyen suggestió, és mikor azt állította, hogy a kés hátamat szúrja, azt hittem, megtéveszt, hogy bizonyossá tegyen; mert csak egy tompa tárgy érintését éreztem (úgy gyanítottam, hogy zsebóráim éle). Felébredés után nem csekély volt-csodálkozásom, hogy mégis meg lettem szarva. Valódi anaesthesiát előidézni nem sikerült; csak mikor egyszer azt jegyezte meg, a kéz elzsibbadt, éreztem rövid időre bizsergést és az érintést csak mintegy vastag kötésen keresztül éreztem.»

«Aztán azt a suggestiót kaptam, hogy reggel 6 óra 15 p.-kor felébredjem — (még sohasem tudtam előre eltökélt időben felébredni). Erre szemeimet nyitnom és a lámpát eloltanom kellett. Utóbbi oly ügyetlenül végeztem, hogy barátom előtt kissé feszélyezve éreztem magam; mintha stereoskopikus látásom akadályozva lett volna; a fűvás által létesített légáram irányítása céljából kezemet ferdén a lámpaüveg fölé akartam helyezni, de többször melléje kerültem, anélkül, hogy észrevettem volna. Aztán kezemet a legkisebb fájdalom érzése nélkül annyi ideig tartottam a láng fölött, ameddig hypnosison kívül erős égetési fájdalom nélkül nem bírtam volna. — A 6 ó. 15 p.-re való felébredésnek gyakran és erélyesen ismételt suggestiója kellemetlen eredménnyel járt. Egyszer sem ébredtem fel éjjel; de azt hiszem folyvást arra gondoltam, nincs-e már 6 ó. 15 p. Minthogy állapotom felől időlegesen meglehetősen pontos tudatom volt, a toronyóra akartam figyelni, hogy megnyugtathassam magam; de egyszer sem hallottam ütni, ámbár lakásom a templom tornyához van építve. Csak mikor 6-ot ütött az óra, számoltam a 4 negyedre, aztán a 6 óraütést, de anélkül, hogy felébredtem volna. Abban a pillanatban, mikor az óra 6 és $\frac{1}{4}$ -et ütött, kopogtak az ajtómon, mire felébredtem. Egy következő alkalommal a meghatározott időben való felébredés suggestiója minden zavar nélkül kellemes alvás után sikerült, minthogy a suggestió másképen lett adva.»

«A következő este a pamlagon fekve Dr. Speyr kérésére, a rákövetkező napon Forel is, hypnotisált. Az emiatt készített kísérletek a legnagyobb könnyűséggel sikerültek, továbbá egyik karomat meredté tették és bizonyos cselekedeteket parancsoltak. A suggerált analgesia gyakran, ha utána mindjárt más suggestiót kaptam, oly rövid ideig tartott, hogy azok a szúrások, melyeket, mialatt ejtették, csak érintéseknek éreztem, még ugyanazon hypnosisban fájni kezdtek. Az alsó végtagok fájdalmas merevsége egy hosszabb séta következtében ellenben néhány suggestióra tartósan eltűnt. Ha bizonyos mozgás lehetetlenségéi suggerálták, akkor az antagonisták összehúzó-dását már nem mindig figyeltem meg. Akaratpályám látszott gyakrabban megszakítottnak, az izmaim nem húzódtak össze, legnagyobb erőlködésem dacára. A későbbi suggestióknál egyébként akaratom annyira gyöngült, hogy néha elhatározásom ellenére már nem innerváltam, minthogy sikertelen

megkísérlésem nagyon is megerőltető volt, vagy mert abban a pillanatban a suggestióval szembeni ellentállásra többé nem is gondoltam. Ha cselekvést parancsoltak, sokáig tudtam ellentállni; végtére azonban mégis véghezvittem és pedig részben akaraterő hiánya folytán, körülbelül miként a reflexnek engedünk, melynek megakadályozása nagy megerőltetést okoz, vagy — nevezetesen kisebb meghagyásoknál, pl. emeljem egyik lábamat — úgy éreztem, hogy a mozgás énemnek legcsekélyebb activ részvétele nélkül történt meg. Többször az az érzésem is volt, mintha a hypnotisálóval szembeni szíves-ségből engedelmeskednék parancsainak. Minthogy azonban többnyire elég higgadt voltam, ily esetekben a véghezvitel folyamán az ellentállást mégis megkísérelni, ennek hasztalansága nézetem helytelenségéről győzött meg. Minden új suggestiót, azt a parancsot is, hogy egy megkezdett cselekvést abbahagyjam, az első pillanatban kellemetlennek éreztem, miáltal ellentállásom könnyebb lett. Azon parancsnak, hogy Kívülről valamit hozzak, meglehetősen könnyen ellent tudtam állni, de már nem akkor, mikor a cselekvés felbontatott, pl. mikor azt a suggestiót kaptam, hogy egyik lábamat hozzam mozgásba, aztán a másikat s i t., míg a cselekedetet véghez nem vittem».

«A posthypnotikus suggestió végrehajtásának ellent tudtam állni. De meglehetősen fáradságomba került, és ha beszélgetés közben szándékomat csak egy pillanatra elfelejtettem, hogy azt a, tényért, melyet egy más helyre kellett volna tennem, figyelemre ne méltassam, akkor hirtelen észrevettem, hogy azt fixálom. A parancsoltra való gondolat az elalvásig kínozott, és még az ágyban is közel voltam ahhoz, hogy megint felkeljek és a parancsot teljesítsem, pusztán azért, hogy nyugtom legyen. Mégis hamar elaludtam, miáltal a suggestió hatása elmúlt.»

«Hallucináció előidézése csak egyszer sikerült. Prof. Forel megparancsolta, tegyem egyik ujjamat a számba, azt keserűnek fogom találni. Azonnal aloe-fajta keserűséget képzeltem, így aztán meg voltam lepve, midőn édesen keserű sós ízt éreztem, úgy hogy azt hittem, hogy kezeim valóban tisztátlanok. Az ellenőrzés felébredésem után kiderítette, hogy ujjaim minden ízgerjesztő anyagtól mentesek. A suggestió re hát itt is tudatos gondolat tartalmára más-

ként hatott, mint tudatalattimra; a suggestió realizálásánál az utóbbi volt mérvadó.»

«Öntudatom alig változott. Mégis a két utolsó hypnosis utáni felébredéskor, melyekben amnesiát, habár kevésbé intensive, suggeráltak, fáradságomba került mindent reprodukálni. A kísérletek időbeli egymásutániségát elfelejtettem, ellenben a logikus összefüggést emlékezetembe idézni tudtam. A harmadik hypnosis rövid tartamáról minden emlékezésem hiányzik. Egyszer, mikor a hypnotisáló nyugodtan fekve hagyott, hypnagogikus hallucinációk könnyű jelei mutatkoztak (utóbbiakat már évek óta tanulmányozni igyekeztem).»

«A felébredés körülbelül 10 mp. alatt történt, suggestióra, akaratom ellenére is és különös kísérőtünetek nélkül, hasonlóan a könnyű álomból való felébredéshez.»

«Az az állapot, amelyben leledztem, a hypnosis könnyű fokának jelölendő, mert amnesia nem volt jelen. Miként ez gyakran előfordul, a hypnotikus alvásnak különböző bűvárok által felállított fokok egyikébe sem rubrikálható pontosan. De látszólag hasonló állapotokat már többször észleltem.»

«Művelt embereknek közlése további önmegfigyelésekről kívánatos volna, és a hypnotikus jelenségek megértését mindenestre jelentékenyen elősegítené. Egyelőre fontos volna tudni, vajjon a hypnosis subjectiv tünetei szintén oly változatosak és változók, mint az objektívek, vagy talán bizonyos törvényszerűség található-e benne.»

Magam korábban (1878) Münchenben délutáni elalvás közben pamlagon vagy támlásszéken néhányszor az autohypnosis egy faján mentem keresztül, melyből csak nagy nehezen és előbb csak részben tudtam felébredni, úgy hogy előbb csak bizonyos izomcsoportok ébredtek fel, vagyis voltak akaratlagos mozgásba hozhatók, míg a test többi része kataleptikus maradt. Közben részleges álmok (lépések hallucinálása és hasonlók, vagy végzett mozgásokról, melyeket tényleg nem végeztem és hasonlók) fordultak elő.

Bleuler megfigyelése nagyon tanulságos, mert fényesen világítja meg azt a fontos szerepet, melyet az altudatos nagyagytevékenység a suggestiónál játszik.